

# NUMISMATICKÝ SBORNÍK

---

25 • 2010



Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./  
Centrum mediévistických studií Akademie věd  
České republiky a Univerzity Karlovy v Praze  
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

## Numismatický sborník • 25 • 2010

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i./Centrum mediévistických studií  
Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s Českou  
numismatickou společností

Vědecký redaktor / Scientific Editor: PhDr. Jiří Militký, Ph.D. (e-mail: militky.jiri@seznam);  
Prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc. (e-mail: sommer@arup.cas.cz)

Redakční rada / Editors: Mgr. J. Budaj Ph.D.; Mgr. D. Kašparová; PhDr. E. Kolníková,  
DrSc.; PhDr. V. Novák, Ph.D.; MUDr. Z. Petrání; PhDr. L. Polanský; PhDr. E. Šimek, CSc.;  
PhDr. J. Šmerda, CSc.; PhDr. R. Zaoral, Ph.D.

Adresa redakce / Contact Address: Centrum mediévistických studií, Jilská 1, 110 00 Praha 1-Staré  
Město (e-mail: cms@flu.cas.cz)

Recenzoval / Reviewed by: PhDr. Ján Hunka, CSc.

Vyobrazení na přední straně obálky: Denár tzv. karolinského typu (*Cach 170*, č. 40) nález Pobě-  
brady 1936 (*Radoměřský 1966*, typ IX A/1) (text na str. 23-60).

Vydává: Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./Centrum mediévistických studií  
Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s Českou numisma-  
tickou společností

Technická příprava a grafická úprava: Petr Materna

Tisk: ARPA, Dvůr Králové nad Labem

Náklad: 400 výtisků

Objednávky a předplatné / The subscription of the completed volumes should be addressed:  
Kosmas s.r.o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2, tel.: +420 222 510 749; e-mail: kosmas@kosmas.cz

© Filosofia, vydavatelství Filosofického ústavu AV ČR, v. v. i., publikace č. 328, Praha 2011

ISBN: 978-80-7007-357-5 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-7007-668-2 (elektronické vydání 2020)

DOI 10.47376/filosofia.2010.3

# NUMISMATICKÝ SBORNÍK • 25 • 2010

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i./  
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky  
a Univerzity Karlovy v Praze  
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Vydáno v rámci projektu centra základního výzkumu LC521  
„Křesťanství a česká společnost ve středověku: normy a skutečnost  
(evropské souvislosti českého tématu)“ podporovaného MŠMT ČR

Tento svazek finančně podpořila  
stavební společnost Chládek & Tintěra, Pardubice a. s.

Praha 2011



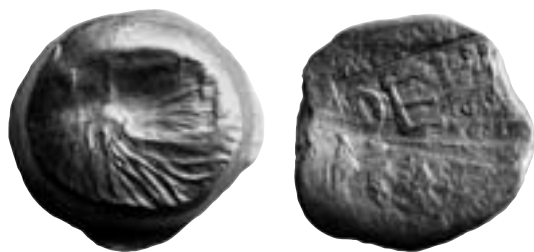
# UNIKÁTNY KELTSKÝ STATÉR S NÁPISOM DEVI[L]

K spoločensko-hospodárskej organizácii stredodunajských Keltov

Július FRÖHLICH

„Každý nový nález mince, či dosiaľ neznámy exemplár z múzejných a súkromných zbierok sa môže stať ďalším inšpiračným podnetom a priniesť rozšírenie doterajších poznatkov“ (Kolníková 1991, 54). V plnej miere o tom svedčí i doteraz nepublikovaná minca, pochádzajúca z územia Slovenska. Je pozoruhodná predovšetkým tým, že špecifickým spôsobom rozširuje okruh nielen numizmatických, ale aj najstarších písomných pamiatok k dejinám Slovenska a jeho konkrétnych historických osobností. Táto minca potvrdzuje skutočnosť, že barbarské mincovníctvo na území dnešného Slovenska i strednej Európy vôbec zostáva stále oblasťou, ktorá poskytuje nové poznatky, v mnohých smeroch dokumentujúce niektoré domnienky, ktoré inými prameňmi neboli zatiaľ doložené.

Vzácnou mincou je keltský statér s nápisom DEVI[L] na reverze. Tvar i vyhotovenie mincového kotúčika tohto statéra je atypické a značne sa odlišuje od najmladších mušľových statérov (Paulsen 1933, č. 678–701).



Av.: kruhový hrboľ s lúčovitými nerovnými líniami a plytkou priehlbňou uprostred; hrboľ pokrýva prevažnú časť lícovej strany, na okraji sa výrazne zvažuje a prechádza do nízkeho plochého prstenca lemujúceho takmer celý nepravidelný okraj

Rv.: s plochým povrchom, na ňom zvyšky pôvodného neznámeho obrazca, v ploche obdĺžnikového orámovania kontramarka s dvojrázom, vyplnená nápisom DEVI[L] realizovaným latinskou kapitálou

6,26 g; 16,3/14,5 mm

860/1000 Au

Unikátna minca sa v súčasnosti nachádza v súkromnej zbierke. Podľa informácie už nežijúceho numizmatika Karla Castelina, ktorý mal tento statér predložený k posudku od niektorého z predchádzajúcich majiteľov a ktorý nechal urobiť v roku 1972 skúšku kvality obsahu zlata (skúšku uskutočnil v máji roku 1972 Puncovní úrad v Kozí ulici v Prahe), je údajným miestom nálezu, podobne ako u väčšiny bratislavských keltských mincí (Ondrouch 1958, 96–121; Kolníková 1991, 23–27), mesto Bratislava. I keď k neoverenej nálezovej lokalite treba prihliadať s rezervou, i tak táto skutočnosť dosvedčuje, že mincový systém bratislavských keltských mincí využíval popri strieborných peňažných jednotkách, a to počas dlhšieho obdobia ako sa doteraz predpokladalo, i zlaté razby,

ktoré typologicky i metrologicky patrili medzi mušľové statéry z posledného úseku D Castelinovho chronologického triedenia (*Castelin 1965*).

Zvláštnosťou popisovaného statéra je písomná legenda DEVI[L], vyrazená s dvojrázom na rubu mince (obr. 1). Touto legendou bol pôvodný starší keltský statér označený dodatočne vyrazením puncu – kontramarky, ktorá nesie nápis realizovaný latinskou kapitálou umiestnenou v pravouhľom orámovanom poli obdĺžnikového tvaru. Pole pre kontramarku je na pravej strane neúplné z dôvodu pravdepodobného presiahnutia okraja mince v okamžiku razby. Preto v nápisu kontramarky chýba písmeno „L“, ktoré inak meno DEVIL zakončuje. Ojedinelosť tejto mince naznačuje, že s najväčšou pravdepodobnosťou nešlo o kontramarkovanie v pôvodnom význame slova. Technické usku-točnenie v podobe kontramarky bolo asi iba prostriedkom k dodatočnému vyznačeniu nápisu DEVI[L] na rubovú stranu staršej mince.



Obr. 1. Kontramarka s nápisom DEVI[L].

Nápis DEVI[L], zobrazený na kontramarke statéra, sa vyskytuje i na reverzoch strieborných bratislavských tetradrachmiem s touto legendou, a to prvého a druhého variantu (*Kolníková 1991*, 81–83, obr. 38 a 40; *Göbl 1994*, 19, Taf. 4:IX/1/16 a IX/1/2). Písmo na kontramarke nášho statéra má podobný charakter ako písmo na reverze tetradrachmy s nápisom DEVIL 2. variantu (*Kolníková 1991*, 81–83, typologická tabuľka bratislavských keltských mincí). Možno vysloviť domnienku, že na zhotovení oboch nápisov sa mohol podieľať ten istý majster (obr. 2).



Obr. 2. Bratislavská tetradrachma 2. variantu s nápisom DEVIL.

### Kontramarky na minciach

Doteraz známe mušľové statéry a ich nižšie hodnoty sú väčšinou bez akýchkoľvek nápisov. Len vo vzácných prípadoch sú opatrené legendami BIATEC, BIAT, BIA. Podľa najnovšieho nález z návršia bratislavského hradu nesú i legendu NONNOS (*Musilová – Kolníková 2004*). Nápis na týchto zlatých minciach však na rozdiel od dodatočne vyrazenej legendy DEVI[L] na našom statéri boli už súčasťou razby z pôvodného razidla.

Kontramarky v podobe rôznych obrazových symbolov bývali v antických časoch používané na označovanie platidiel na územiach veľkého Grécka, v Perzii, ale i v starovekej Indii. V časoch existencie Rímskej ríše, predovšetkým na území rímskych

provincií alebo pri vojenských výpravách Rimanov na cudzie územia, bola ich aplikácia rozšírená o kontramarky v písomnej alebo číselnej podobe. Takéto kontramarky obsahovali jeden alebo skupinu viacerých písomných, prípadne číselných znakov. Ich hlavnou funkciou bolo legalizovať používanie mincí:

- na cudzích územiach, než bolo miesto ich vzniku,
- s inou než pôvodne stanovenou hodnotou,
- osobami alebo správcami územných celkov, ktoré nechali kontramarkami za svoje označiť staršie platidlá, v čase nedostatku vlastného obeživa.

V prípade statéra DEVI[L], ktorý bol charakterom kovu plnohodnotným platidlom, bola dôvodom kontramarkovania posledná z vyššie uvedených funkcií. Následným označením staršieho platidla sa dostalo meno DEVIL na mincu v čase, keď vyrazenie celkom novej mince bolo z určitých dôvodov neuskutočniteľné. Kontramarka dosvedčuje, že Devil bol podľa všetkého významnou osobnosťou, vyznačujúcou sa v danej dobe právom vydávať mince so svojim menom.

Významný numizmatik Karel Castelin v polovici šesťdesiatych rokov minulého storočia uvádzal, že mincové právo u Keltov pravdepodobne náležalo „kmeňovým náčelníkom“ (Castelin 1965, 94–95), čo by v podstate bolo akceptovateľné. O niečo neskôršie však píše: „U kolébky keltského mincovníctví u nás nestáli tedy žádní nositelé mincovního práva, žádní majitelé některého mincovního oprávnění. K napodobování cizích mincí docházelo u našich Keltů touhou po zisku, řemeslnickou dovedností a dílenskou zručností, a tato zručnost se během doby rozšířila – bez mincovního práva – na další dílny.“ (Castelin 1969, 5–7). Castelin prezentoval názor, že k razbe mincí v laténskom období u nás dochádzalo takmer vždy v miestach keltských kovospracujúcich dielní, ktorých bohatstvo a šikovnosť práce ich majstrov boli jedinými predurčujúcimi predpokladmi k razbe mincí.

Tento názor o absencii mincového práva v keltskej spoločnosti však nie je opodstatnený. Venujeme sa mu v ďalšej časti tohto článku. V prípade neexistencie mincového práva by ktorýkoľvek majiteľ mincí mohol svoje meno umiestniť na ľubovoľné staršie platidlá, alebo všeobecne by mohlo dochádzať k emisiám mincí s ničím limitovanými obrazmi a hmotnosťami. Ktokoľvek disponujúci odpovedajúcim surovinovým bohatstvom, a to i v podobe staršieho obeživa, a technickým vybavením potrebným k razbe mincí, by mohol byť ich pôvodcom. Nič však na takýto chaotický systém vydávania mincí nepoukazuje. Vzťahuje sa to na všetky regióny, vrátane územia obývaného Keltmi na brehoch stredného Dunaja, kde títo v priebehu 1. storočia pred n. l. vytvorili svoj teritoriálny zväz. Že sa nápisy na bratislavských keltských minciach objavujú v rôznej podobe malo určite svoje presne stanovené dôvody, ktoré vychádzali z hospodársko-spoločenskej organizácie tejto komunity a z mincového práva stredodunajských Keltov.

Naša kontramarka DEVI[L] je stvárnením najviac podobná rímskym kontramarkám, ktoré sa používali hlavne na bronzových minciach (predovšetkým na veľkých a stredných bronzoch) raného rímskeho cisárstva – tiež to boli nápisy v pravouhľom orámovaní. V prípade nášho statéra sa javí, že kontramarka DEVI[L] bola dodatočne vyrazená na exemplár niektorej zo starších sérií mušľových statérov časového úseku D, a to sérií 15, 16, 17 a 19 (Castelin 1965, tab. 1).

Doteraz známa literatúra zaoberajúca sa problematikou mincovania Keltov a Dáko-Getov na území strednej a východnej Európy sa zmieňuje len o kontramarkách v podobe rôznych obrázkových a geometrických symbolov (Preda 1973, Pl. LXXVIII a LXXIX;



*Pink* 1939, 22). V kontexte stredo- a východoeurópskeho keltského mincovníctva je preto kontramarka s písomnou legendou DEVI[L] celkom výnimočná. Blíži sa skôr k vyššie spomínaným epigrafickým kontramarkám, ktoré sa prvýkrát objavujú na bronzových minciach skorého rímskeho cisárstva v čase panovania rímskeho cisára Augusta, vládnuceho v rokoch 27 pred n. l. až 14 n. l. Väčšina mincí nesúcich takéto najstaršie rímske kontramarky sa nachádza predovšetkým na územiach bývalých rímskych provincií a v kontaktných územiach Rímskej ríše. Sú to predovšetkým tieto kontramarky, ktoré mohli byť vzorom i pre kontramarku s nápisom DEVI[L] na našom statéri. Používanie najstarších epigrafických rímskych kontramariiek je v numizmatickej literatúre niektorými autormi datované do augustovského obdobia (*Howgego* 1985/2005, 100–299), inými do rokov 11–7 pred n. l. (*Werz* 2004, 14), resp. do stredoaugustovského až neskoroaugustovského obdobia (*Kos – Šemrov* 1995, 23–30).

Vychádzajúc z vyššie uvedených skutočností – t.j. z datovania kontramariiek a existencie mincového práva u Keltov, touto kontramarkou vysoko postavená osoba Devil označila svojim menom starší bójsky statér. Stalo sa tak v dobe, v ktorej Devil, predstaviteľ Burebistom porazených stredodunajských Keltov, bol nositeľom mincového práva. V tom čase zrejme kmeňový zväz stredodunajských Keltov nemal v dôsledku hospodárskeho oslabenia, alebo zamedzeného prístupu k surovinovým zdrojom, dostatok drahých kovov potrebných na razbu hodnotných strieborných bratislavských tetradrachiem. Devil v poslednej, doznievajúcej fáze keltského osídlenia stredodunajského regiónu, prebiehajúcej v poslednom štvrtstoročí pred n. l., týmto spôsobom aspoň symbolicky vyjadril oslabenú, ale podľa všetkého pretrvávajúcu suverenitu stredodunajských Keltov, uvedením svojho mena na staršiu hodnotnú mincu, ktorú mal k dispozícii. Pri dnešných poznatkoch mincových nálezov však nemožno vylúčiť ani to, že sa mohlo jednať o ojedinelý exemplár takéhoto druhu. Budúce nálezy však môžu okruh kontramarkovaných keltských mincí rozšíriť.

Na základe vyššie uvedeného datovania rímskych kontramariiek, ktoré sa s najväčšou pravdepodobnosťou stali vzorom pre označenie statéra nápisom DEVI[L], nemohlo ku kontramarkovaniu tejto zlatej mince dôjsť pred rokom 25–20 pred n. l. Časové určenie kontramarkovania nášho statéra Devilom najskôr v polovici 3. desaťročia pred n. l. je tak ale v časovom nesúlade s doteraz prijímanou hypotézou, že razba bratislavských keltských mincí bola radikálne ukončená po Burebistovom víťazstve nad Bójmi v rokoch 41/40 pred n. l. (*Kolníková* 2010, 17 – prehľad názorov na činnosť bratislavskej mincovne).

Najnovšie vyhodnotenie a podrobná analýza starších archeologických nálezov z územia dnešnej Bratislavy dokladajú, že dácky vpád k strednému Dunaju nemal na fungovanie bratislavského oppida až také zničujúce dôsledky ako sa pôvodne predpokladalo. Oppidum zaniklo až s určitým časovým odstupom po Burebistovom víťazstve. A to buď súbežne alebo až po rozpade zväzu stredodunajských Keltov. K zániku bratislavského oppida došlo predovšetkým v dôsledku vnútorných rozporov v rámci oslabenej polyetnickej komunity na prahu augustovského obdobia rokov 35–25 pred n. l. (*Čambal* 2004, 47–50; *Kolníková* 1996, 49–50).

Hypotézu, že kontramarkované rímske mince stredoaugustovského obdobia mohli byť vzorom pre našu kontramarku DEVI[L] vyrazenú na starší statér až na sklonku osídlenia bratislavského územia Keltmi, cca v rokoch 25–20 pred n. l., môže podporiť i výskyt kontramarkovaných rímskych razieb v neskorolátenskom prostredí, ktorý je doložený archeologickými výskumami na ploche dnešného hradného areálu na Devíne.



Priamo v neskorolátenských príbytkoch a objektoch tu boli nájdené mince Augustovho princípátu, z ktorých tri razby (asy a sestercius) boli kontramarkované značkami AVGV, AVG, umiestnenými v obdĺžnikovom orámovaní (Fiala 1986, obr. 2, 3, tab. 1, 2, 4.). Okrem týchto kontramarkovaných rímskych mincí pochádzajú zo záverečnej fázy neskorolátenského osídlenia Devína i keltské mince, medzi nimi tetradrachma s nápisom NONNOS. Devínske nálezy dokladajú, že v oikumene bývalého stredodunajského kmeňového zväzu Keltov mohli byť v poslednej fáze neskorolátenského osídlenia regiónu, cca v rokoch 40–25 pred n. l., spoločne používané staršie bratislavské keltské mince-tetradrachmy a kontramarkované rímske mince stredoaugustovskej éry. Pretože práve kontramarkované rímske bronzové mince mohli byť inšpiráciou a predlohou pre umiestnenie kontramarky DEVI[L] na náš statér, nemohlo k jeho „označeniu“ dôjsť skôr než v rokoch 25–20 pred n. l.

Možnosť používania bratislavských keltských mincí-tetradrachmiem z vrcholného obdobia ich razby v rokoch cca 70/69–41/40 pred n. l. i v dobe nasledujúcej, po Burebistovom víťazstve nad Bójmi a Tauriskami, spoločne s inými, najmladšími keltskými mincami razenými na území stredodunajských Keltov v rokoch 35–25 pred n. l., môže dokumentovať i depot bratislavských keltských mincí nájdený v roku 1923 pri kopaní základov banky Tatra na Námestí republiky v Bratislave. Tento depot obsahoval 82 bratislavských tetradrachmiem, 324 drachmiem tzv. simmeringského typu a jednu malú miskovitú mincu s hmotnosťou 0,21 gramu – na konvexnej strane bez razby a na konkávnej strane s niekoľkými pukličkami. Práve v prípade tejto najdrobnejšej mince sa jedná o mincu tzv. karlsteinského typu (Eisner 1925, 87–120; Ondrouch 1964, 45). Datovanie mincí typu Karlstein, ktoré boli objavené v priestore bratislavského oppida v jeho zánikovom, tzv. katastrofickom horizonte (Pieta – Zachar 1993, 190), sa kladie do rokov 35–25 pred n. l. (Kolníková 1996, 34–38, 56). Oprávnenosť tohto datovania podporuje objav 4 mincí typu Simmering, 6 mincí typu Karlstein, 2 nerazených kotúčikov na mince typu Karlstein a značne opotrebovaného tzv. legionárskeho denára Marka Antonia z rokov 32–31 pred n. l. (Kolníková – Kovár 2010, 69–73). Tento posledný nález mincí, uskutočnený v rokoch 2007–2008 na lokalite Vydrice-Podhradie pod bralom Bratislavského hradu, obsahoval i hlinené fragmenty na zhotovovanie mincových kotúčikov a vzhľadom na prítomnosť denára Marka Antonia podporuje argument pre razbu mincí typu Karlstein počas 3. štvrtiny 1. storočia pred n. l. Oprávnenosť datovania drobných strieborných mincí typu Karlstein, nájdených v priestoroch bratislavského oppida, k rokom 35–25 pred n. l. (Kolníková 1996, 34–38, 56; Kolníková – Kovár 2010, 71–72), prípadne správnosť iného názoru o konci razby tohto typu najneskoršie v roku 40 pred n. l. (Militký 2008, 127), potvrdia alebo vyvrátia ďalšie nové nálezy. Treba si však uvedomiť odlišnú historickú situáciu na území bratislavského oppida a českých, či moravských oppíd.

Predpoklad o obehu bratislavských keltských mincí i v období nasledujúcom po porážke Tauriskov a Bójov Burebistom v r. 41/42, a to ešte „dlho po dáckej okupácii južného Slovenska azda ešte do začiatku n. l...“, vyslovil v minulosti i Ondrouch pri analyzovaní hromadného nálezú veľkých strieborných keltských mincí z roku 1942 (Ondrouch 1958, 78). Dôvodom k takémuto názoru bolo podľa Ondroucha značné opotrebovanie mincí nachádzajúcich sa v tomto nálezovom súbore. Ondrouch súčasne vyslovil myšlienku, dnes už aj archeologickými výskumami doloženú skutočnosť, o miernom priebehu dáckej okupácie na južnom Slovensku, umožňujúcej porazeným Bójom na tomto území pomerne značnú slobodu, aspoň v oblasti hospodárskej.

Nadalej však stále platí, že najväčšieho hospodárskeho rozkvetu dosiahlo bratislavské oppidum so svojou akropolou, ako i celé územie stredodunajského zväzu Keltov, v dobe ohraničenej príchodom Bójov z Čiech – v období rokov 70/69–64/3 pred n. l. (*Pieta – Zachar 1993*) a ukončenej Burebistovým víťazstvom nad Keltmi niekedy v rokoch 42–41 pred n. l. Vtedy boli razené aj bratislavské keltské mince-tetradrachmy (*Göbl 1994*, ich považuje za hexadrachmy – v tomto príspevku sa tento problém nerieši).

Odhladiac od dodatočne vyrazenej legendy vo vnútri kontramarky, zlatá minca s nápisom DEVI[L] sa typologicky i metrologicky najviac približuje ku skupine mušľových statérov, ktoré Paulsen vo svojom katalógu bójských mincí vyobrazuje pod č. 681–686 (*Paulsen 1933*). Mincu tak možno zaradiť do skupiny mladšieho typu mušľových statérov, ktorých vznik sa podľa výsledkov doterajšieho bádania dáva do súvislosti s činnosťou mincovne nachádzajúcej sa s najväčšou pravdepodobnosťou na území juhozápadného Slovenska, ak nie priamo v dnešnej Bratislave (*Kolníková 1998b*, 18). Ide tu o oblasť, v centre ktorej bolo bratislavské oppidum a okrem širšieho bratislavského územia do neho patrilo i dnešné severovýchodné Maďarsko, severné Dolné Rakúsko a prilahlá časť Moravy. Podľa Castelinovej typologicko-chronologickej schémy razby zlatých keltských mincí na územiach ovládaných Bójmi (*Castelin 1965*, 30, tab. IV), možno popisovaný statér priradiť k mušľovým statérom z poslednej 18. série z časového úseku D. Odpovedá tomu plne svojimi parametrami – hmotnosťou 6,26 g, i obsahom drahého kovu (860/1000, nie však tvarom mincového kotúčika). Bratislava so širším okolím je územím s najväčšou koncentráciou nálezov zlatých bójských mincí z posledného časového úseku D (*Kolníková – Minarovičová 1999*, 436). Že sa tu tieto zlaté mince zrejme i razili dokazujú aj mušľové statéry a drobné zlaté mince s nápismi BIATEC, BIAT a BIA (*Paulsen 1933*, Taf. 29).

Stále sa ukazuje, že otázka datovania a pôvodu zlatých bójských mincí s hrboľom na averze a obrazom mušle na reverze, vrátane ich čiastkových jednotiek, niekedy s legendami BIATEC, BIAT a BIA, zatriedovaných podľa Castelinovej chronologickej schémy (*Castelin 1965*, 30, tab. IV), doposiaľ do posledného úseku bójskej razby zo zlata, nie sú spoľahlivo vysvetlené a v budúcnosti ich bude potrebné prehodnotiť. I keď na základe najrozsiahlejšieho nálezu najmladších mušľových statérov odkrytých v Deutch Jahrendorfe pri Neziderskom jazere v roku 1855 (*Ondrouch 1964*, 50, č. 84), v ktorom bolo zaregistrovaných 30 najmladších statérov mušľového typu o priemernej hmotnosti 6,47–6,46 g, z toho tri kusy s legendou BIATEC, ako i na základe 4 ojedinelých nálezov týchto najmladších mušľových statérov na území Bratislavy (*Kolníková 1975*, 59–60, č. 14–17), s hmotnosťami v rozpätí 6,40–6,47 g, bol dlho akceptovaný Castelinov názor (*Castelin 1965*, 15), že mušľové statéry z časového úseku D bójskej razby nesúvisia už s českým, ale so „severopanónskym“, resp. stredodunajským nálezovým prostredím (*Kolníková 1998*, 15), nie je možné tento názor ďalej zastávať.

Na základe súčasne evidovaných nálezov a poznatkov možno zatiaľ akceptovať iba názor, že v stredodunajskom prostredí, s najväčšou pravdepodobnosťou na území Bratislavy, boli razené iba najmladšie mušľové statéry z časového úseku D bójskej zlatej razby, nesúce legendy BIATEC, resp. čiastkové jednotky statérov s legendami BIAT a BIA, ďalej zlaté statéry s nápisom NONNOS (*Musilová – Kolníková 2009*). Ku kontramarkovaniu mincí na území podliehajúcim centrálnemu oppidu v Bratislave-Starom meste, alebo jeho najvyšším predstaviteľom možno i mimo územia centrálného oppida, došlo i v prípade nášho statéra DEVI[L]. Kontramarka však bola s najväčšou pravdepodobnosťou umiestnená na starší statér pochádzajúci z inej bójskej oblasti.

Predpoklad, že najmladšie mušľové statéry bez legend, chronologicky priradované do Castelinovho časového úseku D bójskej razby, boli razené mimo českého územia stráca platnosť, pretože Paulsen vo svojom súpise (*Paulsen 1933*, č. 397, 398 a 399) registruje statéry s hmotnosťou 6,523 g, 6,44 g a 6,47 g nájdené i na českom území, konkrétne na Hradisku pri Stradonicicach a v Podmokloch. Tieto statéry metrologicky i typologicky odpovedajú najmladším mušľovým statérom bez legendy pochádzajúcim z nálezu z roku 1855 v Deutsch Jahrandorfe, resp. 4 ojedinelým nálezom z Bratislavy. O týchto „najľahších“ zlatých statéroch bez legend môžeme predpokladať, že do bratislavskej oblasti sa dostali v dôsledku migrácie českých Bójov, prípadne obchodom. K tomu, aby zložka bójskeho obyvateľstva pokračovala v bratislavskom priestore v razbe zlatých mincí bez nápisov, tu nebol dostatok zlatého kovu. Chýbala aj tradícia razby v zlatom štandarte. Okrem toho v čase vydávania strieborných mincí s menami svojich predstaviteľov bratislavskí Bójovia nemali žiadny dôvod, aby púšťali do obehu „nemé“ zlaté mince v čase, keď z nich mohli robiť významný nástroj vlastnej propagandy.

Záverom tak môžeme vysloviť názor, že Bóji usadení na sútoku Dunaja a Moravy používali v poslednom storočí pred n. l. mušľové statéry bez legendy. Ich pôvod však musíme hľadať na bójskom území dnešných Čiech a Moravy. Až následne, v súvislosti so zriadením teritoriálneho zväzu Keltov s centrom na území Bratislavy, začali s razbou vlastných mušľových statérov s nápismi BIATEC a NONNOS, ako i s razbou tretinových a osminových jednotiek s nápismi BIAT a BIA. Statér s kontramarkou DEVI[L] naznačuje, že o vyrazenie svojho mena na zlaté mince sa pokúšali aj ďalšie význačné osobnosti, zastávajúce v dobe razby najvyšší volený úrad stredodunajského územného zväzu Keltov. Treba si však uvedomiť, že zatiaľ máme k dispozícii iba jeden exemplár statéra s nápisom DEVI[L]. Budúcnosť možno prinesie nálezy ďalších zlatých razieb stredodunajských Keltov s menami iných volených predstaviteľov, ktoré už poznáme zo strieborných bratislavských mincí-tetradrachiem.

### Volení predstaviteľa Keltov

Výsledky archeologických výskumov, analýza diaľkových kontaktov a obchodu medzi etnikami, ktoré boli nositeľmi laténskej kultúry v Európe dokumentujú, že materiálna kultúra keltských regiónov bola v záverečnej fáze laténskej civilizácie navzájom značne ovplyvňovaná. Pierrevelcin bádáním laténskej civilizácie v chronologických stupňoch LT C2 až LT D2 (cca 190/175 až 30/25 pred n. l.), založenom na analýze 17 typov latenských artefaktov, keltských mincí a technológií, zdokumentoval intenzitu takýchto diaľkových kontaktov, s dôrazom na Galiu a Čechy (*Pierrevelcin 2009*, 223–253). Výsledkom vzájomných kontaktov bol vznik viac menej uniformnej kultúry v rámci laténskej civilizácie, a to na značne rozsiahlom území. Okrem prenosu archeologických artefaktov však určite dochádzalo i k transferom „duchovných produktov“, ako už spomenutých výrobných technológií a postupov, ale i spoločensko-organizačných štruktúr, rituálnych praktík a pod.

Medzi takéto „duchovné produkty“ možno zaradiť i spoločenské štruktúry galskej spoločnosti, hierarchizáciu jednotlivcov s ich niektorými spoločenskými funkciami. Pretože písomné pramene antických autorov v tejto oblasti sú veľmi skromné, budeme vychádzať z popisu keltskej spoločnosti v Galii, tak ako ju zachytil Caesar v Zápiskoch o vojne galskej (*Caesar /1905/*). Pri vnímaní Caesarovho pohľadu na galský svet treba prihliadať ku skutočnosti, že Caesar pri popisovaní mladšej doby železnej u Galov pou-

žíval väčšinou pojmy a terminológiu vychádzajúcu z poznania organizácie spoločnosti Rímskej republiky. Terminológia v keltskom význame nám tak zostáva často neznáma. Analýzou Caesarových predstáv o galskej spoločnosti sa zaoberalo veľa autorov (Dunham 1999, 110–115). Zápisky o vojne galskej odzrkadľujú stav galskej spoločnosti niekedy v rokoch 58–52 pred n. l. Sedem kníh z tohto diela napísal sám Caesar, ôsma kniha bola doplnená jeho dôstojníkom Hirtiom. Pre pochopenie života Keltovej sú dôležité predovšetkým informácie obsiahnuté v knihe VI.11–29, pričom k preniknutiu do spoločenskej hierarchie je potrebné prihliadnuť i k niektorým ďalším časťami diela *De Bello Gallico*. Caesarom popísaný model galskej sociálnej štruktúry môže byť v súčasnosti interpretovaný i na základe archeologických výskumov a v nemalej miere i bádáním na poli keltského mincovníctva.

Územie osídlené obyvateľstvom keltského kmeňa nazýva Caesar obcou – *civitas*. Jej príslušníci žili v opevnených mestských centrách, alebo väčších či menších sídlach dedinského typu. Každá obec bola nezávislá, mala svoje vlastné zákony, vlastnú súdnicu, náboženské sviatky. Každá antická, ale zrejme i keltská obec mala vlastnú menu, váhy a miery (Coulanges 1998, 205). V niektorých prípadoch mohlo dôjsť i ku konfederácii dvoch, alebo viacerých kmeňov. V prípade strednej Galie došlo dokonca niekoľkokrát k vytvoreniu kmeňových zoskupení (Caesar /1905/, I.30), vytvárajúcich tak zárodočnú formu štátu (Pleiner 1979). Obec – *civitas* pozostávala z dvoch alebo viacerých pagov (rodov a ich združení do menších územných jednotiek), ktoré mohli mať niekedy i vlastné, na nadradenej obci – *civitas* nezávislé úrady. Obecne však jednotlivým keltským obciam – *civitas*, v našom chápaní kmeňom, vládli snemy – *concilia* (Caesar /1905/, I.30; VI.3; VII.63) zložené z významných predstaviteľov staršej rodovej aristokracie a mladšej vojenskej nobility. Takéto *concilia* zložené z významných mužských predstaviteľov boli zložkou vládneho systému galských *civitas* (Caesar /1905/, II.5;28; III.16;17; V.54; VII.32;33;55), ich najvyšším snemom, obdobou rímskeho senátu, akousi keltskou radou starších (Kolníková 1991, 36). Úlohu bývalého kráľa – *rex*, ktorý býval najvyšším vojvodcom, sudcom a kňazom v jednej osobe, zastávali v dobe vrcholného hospodársko-spoločenského rozvoja keltskej spoločnosti v Galii, t.j. cca v prvej polovici 1. storočia pred n. l., volení úradníci – *magistrates*, ktorých každoročne volil snem (Caesar /1905/, VII.32: „*Oddávna sa u nich volieval jeden najvyšší úradník a vykonával kráľovskú moc jeden rok.*“). V niektorých prípadoch pretrvával v čele galských kmeňov na základe starších tradícií ešte autoritatívny *rex* – kráľ, knieža, vojvodca i v dobe vrcholného obdobia keltskej spoločnosti.

Pre označenie galskej vládnucej vrstvy používal Caesar viaceré termíny: *nobiles* – aristokracia (Caesar /1905/, II.1; IV.21); *principes, nobilitas* – vodcovia jednotlivých galských kmeňov – bez ohľadu na to či šlo o snemom volených predstaviteľov alebo o pôvodných autoritatívnych *rex* (Caesar /1905/, V.5; 6) a *equites* – jazdectvo (Caesar /1905/, I.31; VI.12). Zdá sa, že členmi galských snemov mohli byť výhradne zástupcovia týchto vyššie postavených spoločenských vrstiev. Caesar píše: „*V celej Galii sú len dva stavy ľudí, ktoré majú nejaký vplyv a vážnosť. Pospolitý ľud pokladajú takmer za otrokov: sám sa do ničoho nepúšťa a na porady ho vôbec nevolajú, skoro každý z ľudu, keď naňho veľmi dolieha dlžoba, veľké dane alebo krivda zo strany mocnejších, sám sa dáva do otroctva šľachticom, ktorí majú nad ním také práva ako pán nad otrokmi. Jeden z týchto stavov sú druidi, druhí jazdci.*“ (Caesar /1905/, VI.13). Caesar ďalej upresňuje: „*Druhý stav je stav jazdcov. Títo všetci sa zúčastňujú boja, kedykoľvek je to potrebné a vypukne vojna. A čím je kto z nich urodzenejší a bohatší, tým viac má nevoľníkov a chránencov*

– *ambactos a clientes*.“ (Caesar /1905/, VI.15). Úlohu druidov videl nasledovne: „*Druidi vykonávajú bohoslužby, starajú sa o štátne i súkromné obety a vykladajú náboženské otázky. K nim sa chodí učiť veľký počet mladých ľudí, ktorí ich majú vo veľkej úcte. Veď rozhodujú skoro o všetkých verejných a súkromných sporoch. Na čele všetkých druidov stojí jeden, ktorý má medzi nimi najväčšiu vážnosť*.“ (Caesar /1905/, VI.13). „*Druidi sa nezúčastňujú na vojne a neplatia dane ako ostatní*.“ (Caesar /1905/, VI.14). Podobne ako *concilium* – snem, tak sa i druidi každoročne schádzali na svojom samostatnom sneme konanom niekde na území galského kmeňa Karnutov, viedli na ňom diskusie a prijímali rozhodnutia v súdnych sporoch, nemali však právo zasahovať do oblasti vojenských otázok, daní a finančných záležitostí. Výnimočným právom druidov, aspoň u niektorých kmeňov, bola voľba nového najvyššieho magistrátneho úradníka v prípade, keď došlo k jeho mimoriadnemu odstúpeniu alebo odvolaniu z funkcie (Caesar /1905/, VII.33). Popisom sociálnej a mocenskej skladby keltských kmeňov sa podrobnejšie zaoberal archeológ R. Pleiner v štúdiu „Otázka štátu ve staré Galii“ (Pleiner 1979, 56–78).

Z hľadiska nášho numizmatického záujmu sú však najdôležitejšie pasáže, ktoré sa zmieňujú o galských volených úradníkoch – *magistri*. Najilustratívnejším magistrátnym úradníkom Caesarových zápiskov bol *vergobret* kmeňa Aeduov (Caesar /1905/, I.16;17; VII.32; 33; 37). *Vergobret* je v týchto pasážach vykreslený ako ročne volený úradník s kráľovskou autoritou, disponujúci mocou nad životmi a smrťou svojich spoluobčanov. Na najvyšších volených úradníkov sa počas ich funkčného obdobia vzťahovali i niektoré obmedzenia – nesmeli opustiť svoje územie, zákony nedovoľovali voliť do najvyšších úradov dvoch súčasne žijúcich členov jednej rodiny, ani nepripúšťali, aby sa rodinný príslušník stal súčasne členom *concilia* – snemu, rady starších (Caesar /1905/, VI.33). Toľko Caesar o sociálnej štruktúre galskej spoločnosti polovice prvého storočia pred našim letopočtom.

Lepší obraz o postavení a funkciách ročne volených magistrátnych úradníkov, pôsobiacich v niektorých galských kmeňoch, získame popri štúdiu antických autorov i z numizmatického materiálu. Vedľa Caesarom vykresleného *vergobreta* sa dozvedáme o existencii ďalších volených úradníkov, akými boli ARGANTODANNOS a ULATOS (Fleuriet 1984, 34–42).

Ako už vyplýva z Caesarovho popisu, najvyšším voleným verejným úradníkom u galských kmeňov bol **VERGOBRETOS** s rozsiahlou škálou činností zverovaných mu na ročné obdobie kmeňovým conciliom – snemom. Jazykovým rozborom slova *vergobretos*, pozostávajúcim z časti „*vergo*“=akcia, činnosť, práca (starobretansky *guer-g*=výkonný) a časti „*bretos*“=nositeľ, prinášajúci rozhodnutie, ho je možné interpretovať ako „ten, ktorý vykonáva právo“. Jeho úloha spočívala vo vykonávaní „*ius*“ – práva prepožičiaveného mu najvyšším zhromaždením – snemom. Právomoc *vergobreta* zahrňovala najvyšší okruh činností v otázkach správy obce, jej zahraničnej politiky, vojenskej oblasti, organizátora obetí, mohol byť i finančným správcom (Fleuriet 1984, 34–42). Nápís *vergobretos* môžeme nájsť na minciach:

## A. kmeňa Lexoviov

1. Bronzový semis nesie na averze legendu PUBLICOS.LIXOVIO.SIMISSOS, na reverze nápís CISIAMBOS.CATTOS.VERCOBRETO. (RIG 6, č. 226; LT, Pl. XXVIII:7159).

Ďalším vysokým, verejne voleným úradníkom, stojacim však na nižšom, *vergobretovi* podriadenom hierarchickom stupni, býval ARGANTODANNOS. V niekto-

rých verziách sa tento názov vyskytuje v podobe ARCANTODAN, ARCAND, alebo zjednodušene ARC. Pochopenie prvej časti slova *arcanto* nerobí obtiaže, pretože ide o „*argent*“=peniaze. Druhú časť slova „*dannos*“ je možné interpretovať ako „poveriť“, „uložiť“, „vložiť na“. Išlo teda o osobu, ktorá mala na starosti riadenie a kontrolu nad oblasťou hospodárstva a financií (*Fleuriet 1984, 34–42*). Slovo *arcantodan* v rôznych podobách nájdeme v spojení s konkrétnymi osobami na minciach:

### B. kmeňa Meldov

2. Averz bronzovej razby s nápisom ROVECA ARCANTODAN nesie na reverze legendu ROVECA (*RIG 6, č. 240; LT, Pl. XXXI:7687; Obr. 3*).

### C. kmeňa Lexoviov

3. Na averze bronzovej razby s nápisom CISIAMBOS, na reverze s legendou ARCANTODA (*RIG 6, č. 108; LT, Pl. XXVIII:7158*).
4. Bronzový semis má na averze nápis SIMISSOS.PVBLICOS.GAL. a na reverze legendu ARCANTODAN.MAVPENNOS (*RIG 6, č. 262 – unikát*).
5. Semis s nápismi SIMISSOS.PVBLICOS.LIXOVIO na averze a ARCANTODA.MAVPENNOS na reverze (*RIG 6, č. 263; LT, Pl. XXVIII:7166*).

### D. kmeňa Mediomatrikov

6. S nápisom ARG AMBACTI na bronzovej razbe (*RIG 6, č. 45; LT, Pl. XXXVI:8986 a 8987*).



Obr. 3. Minca kmeňa Meldov s nápisom ARCANTODAN ROVECA na averze.

Obdobou *arcantodana* zastávajúceho postavenie vyššieho verejného úradníka, spájaného na prvom mieste s peniazmi, bola zrejme i funkcia ARGENTOMATERECUS. Toto slovo poznáme z dvojjazyčného latinsko-galského textu pochádzajúceho zo severnej Itálie (*Fleuriet 1984, 34–36*).

Osobné mená spájané s volenými úradníkmi poukazujú na pravdepodobnú existenciu ďalšej volenej magistrátnej funkcie, **ULATOS**. Význam a jeho funkcia je v súčasnosti neznáma, ale osobné mená v spojení s touto funkciou sa objavujú na razbách:

### E. prisudzovaných pravdepodobne kmeňu Remov

7. Averz striebornej mince (denára), s legendou ATEVLA, reverz s legendou VLATOS (*RIG 6, č. 54; LT, Pl. XXIX:7166–7167 a 7191; obr. 4*).
8. Averz strieborného denára s legendou CVPINACIOS, reverz s nápisom VLATOS (*RIG 6, č. 130; LT, Pl. XXIX:7203–7204*).

Prehľad razieb galských kmeňov s titulmi volených magistrátnych úradníkov je v tabuľke I.



Obr. 4. Strieborný denár kmeňa Remov (?) s nápisom ATEULA na averze a s nápisom VLATOS na reverze.

Tab. I. Mince galských kmeňov s titulmi volených úradníkov.

<p>1. Bronzový semis kmeňa Lexoviov s titulom VERGOBRETO (LT č. 7159).</p>	<p>2. Bronzová minca kmeňa Meldov s titulom ARCANTODAN (LT č. 7687).</p>
<p>3. Bronzová razba kmeňa Lexoviov s titulom ARCANTODA (LT č. 7158).</p>	<p>4. Bronzový semis kmeňa Lexoviov s titulom ARCANTODAN (RIG č. 262).</p>
<p>5. Bronzový semis kmeňa Lexoviov s titulom ARCANTODA (LT č. 7166).</p>	<p>6. Bronzová minca kmeňa Mediomatrikov s titulom ARG (LT č. 8986).</p>
<p>7. Strieborný denár Remov (?) s titulom VLATOS (LT č. 7191).</p>	<p>8. Strieborný denár Remov (?) s titulom VLATOS (LT č. 7203–7204).</p>

Všetky vyššie uvedené poznatky vedú k tomu, že keltský ľud na viacerých miestach, nielen v Galii, mal svoju spoločensko-hospodársku správu komplikovanejšiu ako sa donedávna predpokladalo. I samotná správa keltského peňažníctva bola pomerne veľmi dobre organizovaná a približovala sa takmer finančnej správe v gréckom alebo rímskom prostredí, ako je evidentné z niektorých nápisov na galských minciach.

Tak ako sme už načrtli, rozvoj spoločensko-výrobných vzťahov, vplyv diaľkových prenosov rôznych tovarov, technológií i duchovných statkov, to všetko napomohlo



k vytvoreniu takmer uniformného keltského prostredia v celej keltskej Európe. Žiadne z teritórií obývaných keltským etnikom nemohlo zostať izolované od toho, aby absorbovalo viac alebo menej poznatkov plynúcich z výhod fungujúcich spoločenských štruktúr, tak ako ich popísal Caesar v Galii. I pomerne výrazná migrácia niektorých vrstiev keltského obyvateľstva napomáhala poznávať výhody modelov spoločností, ktorých správa bola založená na zapojení širšieho okruhu osôb. Keltskí „cestovatelia“ tak mohli priniesť a uplatniť v domácich podmienkach to najlepšie čo videli v gréckych mestských štátoch, na území Rímskej republiky i v podmienkach etrusko-italských civilizácií. Všeobecne je možné povedať, že v 1. storočí pred n. l. existovali v mnohých oblastiach obývaných Keltmi podmienky, ktoré umožňovali prechádzať zo zastaralého kráľovsko – náčelnického systému riadenia kmeňov a rodov k modelu správy založenej na vláde snemu. Zložený bol zo širšieho okruhu najvýznamnejších predstaviteľov jednotlivých územných jednotiek, ktorý ďalej prenášal svoju moc na ročne volených najvyšších úradníkov – podľa Caesarovho popisu v centrálnej Galii. Priebeh tohto procesu môžeme sledovať i v keltskom svete tam, kde to umožnili zachované záznamy klasických autorov. Z takýchto prameňov sa dozvedáme, že k obdobnej transformácii k akej došlo v Caesarovej Galii mohlo dochádzať i na území iných Keltmi obývaných regiónov – a to napr. na južnom pobreží Británie, v oblasti východných Álp, v severnej Itálii a maloázijskej Galatii (*Creighton 2000*, 11–21, s odkazom na ďalšiu literatúru). Práve mince s menami konkrétnych osôb, ktoré sa voľbou dostali do čela keltských komunít, sú znamením hospodárskeho a spoločenského vrcholu dosiahnutého Keltmi.

### Mince Keltov na strednom Dunaji

Počas prvého storočia pred n. l. došlo na brehoch stredného Dunaja ku vzniku teritoriálneho zväzu Keltov. Jeho príslušníci vtedy obývali územie, ktoré pokrývalo široký priestor juhozápadného Slovenska, severnú časť Dolného Rakúska a Burgenlandu, najjužnejšiu časť Moravy a severovýchodnú časť Maďarska, s centrálnym oppidom na území dnešnej Bratislavy (*Kolníková 1998*, 15). Príslušníkmi tu usadeného zväzu Keltov boli zložky staršieho keltského obyvateľstva, ktoré sa tu na najkvalitnejších poľnohospodárskych pôdach začali usadzovať už v priebehu 4.–3. stor. pred n. l. Starý pôvod tohto keltského obyvateľstva je doložený počtom bohatých osád na juhozápadnom Slovensku, s najväčšou hustotou v povodí riek Nitry, Žitavy, Hrona a Iplá, kde kontinuitu osídlenia, pretrvávajúcu i do strednej doby laténskej, dokladá okrem iného i dlhodobé pochovávanie mŕtvych na viacerých pohrebiskách – Maňa, Palárikovo a iné. V priebehu strednej doby laténskej vznikajú však aj nové rozsiahle sídliská s obyvateľstvom, ktoré je už pochovávané v žiarových hrobách – Holiare, Malé Kosihy (*Pieta 2008*, 22). Potomkovia obyvateľstva všetkých takýchto starších bohatých poľnohospodárskych sídlisk mali určite nie bezvýznamné postavenie v neskoršom teritoriálnom zväze stredodunajských Keltov a je veľmi pravdepodobné, že predstavitelia najvýznamnejších rodov boli členmi demokratického snemu v neskoršej dobe laténskej. Ďalšiu zložku teritoriálneho zväzu Keltov tvorilo obyvateľstvo vyspelých výrobných obchodných centier, ktoré môžeme predpokladať napr. na území dnešnej Nitry, ale dajú sa hľadať i na ďalších miestach spojených s najdôležitejšími diaľkovými cestami a na miestach s výskytom nerastných surovín. Dôležitú časť obyvateľstva predstavovali príslušníci patriaci do spádových oblastí regionálnych oppíd a hradísk, akými boli Plavecké Podhradie, Devín, Smolenice-Molpír, Trenčianske Bohuslavice na Slovensku a Braunsberg v Rakúsku. Určite veľmi

významnou zložkou boli i príslušníci kmeňa Bójev, ktorí sa dostali do oblasti v niekoľkých vlnách a tvorili dôležitú zložku najmladšej, ale bohatej vojenskej aristokracie, obkolesenej širokou skupinou slobodných bojovníkov, remeselníkov a chránencov.

I napriek určitej miere územnej i rodovej roztrieštenosti zjednocoval všetko keltské obyvateľstvo teritoriálneho zväzu Keltov na strednom Dunaji rovnaký stupeň hospodársko-spoločenského vývoja a spoločné centrum, v ktorom sa schádzal najvyšší snem zastupovaný najväznejšími a najplyvnejšími predstaviteľmi staršej rodovej aristokracie a novej vojenskej nobility. Títo najväznejší predstavitelia jednotlivých oppíd, hrádísk, najvýznačnejších rodov, dôležitých výrobných a poľnohospodárskych aglomerácií, obchodných osád a skupín bojovníkov, zastupovali záujmy ľudí, ktorí ich do snemu menovali. Význam centrálného oppida, na ktorom sa snem schádzal, býval navyše podtrhnutý i tým, že mohol byť miestom ústredia spoločného kultu (Pleiner 1979, 61). Podľa bohatstva nálezov a strategického umiestnenia, bolo s najväčšou pravdepodobnosťou týmto miestom centrálné oppidum na území dnešnej Bratislavy-Starého mesta.

Množstvo mien na bratislavských keltských minciach-tetradrachmách dosvedčuje, že i na území obývanom stredoeurópskymi Keltmi došlo pravdepodobne v priebehu 1. storočia pred n. l. k rovnakému procesu, akým prešlo územie centrálnej Galie. Príslušníci mocných a bohatých rodov a rodín i na tomto území postupne obmedzovali slabnúcu moc dedičných a volených kráľov a vládcov. Dialo sa tak postupne, nielen v závislosti na prisvojovaní si výsledkov diaľkových transferov tovarov a duchovných produktov, ale i v závislosti na poznatkoch, ktoré si prinášala vojenská zložka obyvateľov zo svojich ciest do vyspelejších civilizácií okolo Stredozemného mora. Výsledkom celého procesu materiálne-spoločenského vývoja bolo postupné potlačovanie až konečný zánik inštitútu kráľovskej moci. Pretože na náhrade potlačenej kráľovskej moci sa chcela podieľať širšia skupina aristokracie, bol podľa všetkých indícií, podobne ako u západoeurópskych Galov, i v stredodunajskom regióne konštituovaný snem po vzore rímskeho senátu. Dá sa predpokladať, že vláda snemu – rady starších (Kolníková 1991, 36–43), fungovala na území stredodunajských Keltov minimálne od rokov 70/69 pred n. l., t.j. od začiatku predpokladanej doby razby bratislavských keltských mincí-tetradrachmiem (Kolníková 1991, 39).

Z hromadných nálezov i ojedinele nájdených veľkých strieborných bratislavských keltských mincí-tetradrachmiem poznáme mená pravdepodobne konkrétnych osôb – BIATEC, NONNOS, COBROVOMARVS, BSV, BSVVMARVS, AINORIX, FARIARIX, TITTO, EVOIVRIX, COISA, IANTVMARVS, COVNOS, DEVIL, MACCIVS a COVIOMARVS. Známy je aj jeden typ mince bez mena. Máme tak 15 mien na tetradrachmách a jednu mincu bez mena, ktoré môžu na týchto artefaktoch reprezentovať 15 resp. 16 osôb. Sú to mená predstaviteľov najvýznačnejších rodov a záujmových skupín, ktorým sa podarilo, aby ich senát na jednoročné obdobie zvolil do čela celého územného zväzu. Mená, končiace príponou „rix“, „marus“ môžu naznačovať, v ktorých prípadoch to boli príslušníci najstarších „kráľovských“ rodov. Mená generácií „kráľovských“ potomkov im zostali zachované i po prekonaní inštitútu kráľovskej moci. Takýchto potomkov „rodových kráľov“ bolo na území obývanom stredodunajskými Keltmi viac. Najplyvnejší z nich i v novej „demokratickej“ štruktúre moci uspeli na vrchole mocenského rebríčka. Už mená prezrádzajú, že z takejto starej rodovej aristokracie mohli pochádzať EVOIVRIX, COBROVOMARVS, AINORIX, FARIARIX, IANTOMARVS a COVIOMARVS. O spoločenskej príslušnosti iných vrcholných predstaviteľov, ktorých mená máme na bratislavských keltských minciach podchytené, môžeme iba špekulovať s prihliadnutím k ideovej náplni ich obrazov. Určite však medzi nimi boli najvýznačnejší vodcovia bojovnícko-jazdeckej nobility.

Určité nejasnosti v počte osôb, ktoré mohli byť najvyššími magistrátnymi úradníkmi, vyvolávajú nápisy s menami NONNOS a SONNON, ale i portréty na minciach. V prípade, že zoberieme do úvahy meno NONNOS s jeho obrátenou podobou SONNON, môže sa nám okruh mien rozšíriť na 16, resp. 17 osôb, vrátane mince bez mena. Prečo berieme do úvahy i meno SONNON? Pri znalostiach a vyspelosti elit keltskej aristokracie žijúcej v stredodunajskom regióne je ťažké si predstaviť, že by zvolený najvyšší predstaviteľ snemu, s právom vydávať mincu so svojimi atribútmi, púšťal do obehu platidlo so špatne zobrazeným menom. I keď môžeme pripustiť námietky, že meno mohlo byť čítané obrátene, osobné črty portrétu ukazujú, že NONNOS a SONNON boli dve rozdielne osoby. Táto „chyba“ sa však vyskytuje nielen na tetradrachme, ale aj na tretinovom nominále s nápisom SONNON. Keltské meno v podobe Sonnius, Sonus je zaznamenané i v klasických prameňoch (*Delamarre 2007, 171*).

Podrobnejšie porovnanie jednotlivých portrétov na minciach s menom BIATEC a NONNOS vyvoláva takisto otázku, či vzhľadom k rozdielnosti rysov osôb zachytených na týchto minciach zobrazujú i tieto jednu alebo dve osoby s rovnakým menom. Sú to mince s nápsimi BIATEC variant 4 a BIATEC variant 5, ktoré iste nezobrazujú portrét jedného a toho istého muža. Podobne môže ísť o dve rozdielne osoby i na exemplároch s legendami NONNOS 1. a 2. variantu v prípade, že ich porovnávame s mincou nesúcou nápis NONNOS – 3. variantu (podľa typológie uvedenej *Kolníkovou 1991, 81–83*). Pre naše ďalšie úvahy však tieto nejasnosti v interpretácii počtu osôb s menami BIATEC a NONNOS/SONNON nie sú podstatné. Stále je v súčasnosti známych prinajmenšom 15, prípadne 16 vydavateľov mincí.

Z dôvodu, že zlaté razby s nápsimi BIATEC, BIAT, BIA, NONNOS a DEVIL vychádzajú z iného metalického základu, z tradície razby českých a moravských Bójav, podobne ako tretinové nominále BIATEC variant 6 a NONNOS variant 5 (podľa typológie uvedenej *Kolníkovou 1991, 81–83*), ktoré môžu byť zasa výsledkom pokusu o zavedenie nového hmotnostného štandardu, nebudeme ich pri chronologických otázkach razby brať do úvahy.

Pre chronológiu bratislavského mincovníctva v neskorolatenskom stupni LT D1 a LT D2 je dôležité, že nižšie uvedených 15 alebo 16 mien sa objavuje v určitých obmenách celkom v 25 prípadoch na veľkých strieborných bratislavských minciach jednotlivých variantov (*Kolníková 1991, 81–83*, typologická tabuľka bratislavských keltských mincí). Podľa tejto typologickej schémy máme k dispozícii nasledovné varianty bratislavských keltských mincí-tetradrachiem:

- |                                |                         |
|--------------------------------|-------------------------|
| 1. BIATEC, variant 1           | 14. FARIARIX            |
| 2. BIATEC, variant 2           | 15. TITTO               |
| 3. BIATEC, variant 3           | 16. EVOIVRIX, variant 1 |
| 4. BIATEC, variant 4           | 17. EVOIVRIX, variant 2 |
| 5. BIATEC, variant 5           | 18. COISA               |
| 6. NONNOS, variant 1           | 19. IANTVMARVS          |
| 7. NONNOS, variant 2           | 20. COVNOS              |
| 8. NONNOS, variant 3           | 21. DEVIL, variant 1    |
| 9. NONNOS, variant 4 (SONNON?) | 22. DEVIL, variant 2    |
| 10. COBROVOMARUS               | 23. MACCIVS             |
| 11. BSVV                       | 24. COVIOMARVS          |
| 12. BSVVMARVS                  | 25. ANONYM              |
| 13. AINORIX                    |                         |

Doterajšie predstavy o časovej štruktúre razby bratislavských keltských mincí sú odzrkadlené v schémach, ktoré radia jednotlivé typy tetradrachiem do rôznych časových etáp, fáz a horizontov, ktoré sú rôzne dlhé a nasledujú za sebou s väčšími alebo menšími prestávkami (*Ondrouch 1958*, 63–72; *Kolníková 1991*, 43, 84; *Göbl 1994*, Taf. 14). Tieto staršie schémy však neprihliadali ku skutočnosti, že následnosť razby bratislavských keltských mincí-tetradrachiem mala s vysokou mierou pravdepodobnosti jednoročnú postupnosť, v ktorej za sebou nasledovali vyššie uvedené varianty strieborných tetradrachiem. Poradie, v akom mohli byť do čela stredodunajského zväzu Keltov volení ich najvyšší predstavitelia, ani v akom za sebou nasledovalo nimi vydávaných 25 emisií – našich 25 variantov tetradrachiem, zatiaľ presne nepoznáme. Pokúsiť sa o zostavenie ich časovej následnosti môže byť predmetom ďalších analýz. Pre začiatok môžeme akceptovať názor, že na počiatku časového radu môže stáť tetradrachma s nápisom BIATEC 1. variantu – z dôvodov uvedených Kolníkovou – inšpirácia vzorom rímskeho republikánskeho denára mincových úradníkov z rodov Fufia a Mucia z roku 70 pred n. l., ktorému sa Biatecov variant 1 najviac približuje (*Kolníková 1991*, 39). Obdobie razby bratislavských tetradrachiem by mohlo byť zakončené buď mincou NONNOS variant 4, ale skôr unikátnym exemplárom BIATEC variant 5. Obe tieto emisie majú veľa spoločného. Zobrazujú jazdcov s mečmi v bojovej póze, čo mohli byť odrazom očakávaných bojov s Dákmi (42/41 pred n. l.), a obe emisie sú doplnené i komplementárnymi razbami tretinových nominálov. Tieto mohli naznačovať pokus o prechod na iný hmotnostný štandard razby, pripravovaný ako náhrada za dovtedy razené tetradrachmy, ktoré vysokou hodnotou prestávali vyhovovať potrebám bežnej obchodnej výmeny.

Dvadsaťpäť uvedených variantov bratislavských keltských mincí-tetradrachiem tak umožňuje vysloviť názor, že predstavujú emisie mincí, ktoré v prostredí obývanom „bratislavskými“ Keltmi vydávali najvyšší volení predstavitelia príslušníkov tohto regionálneho zväzu Keltov. Možno to predpokladať aj na základe poznania organizačnej a mocenskej štruktúry Keltov v Galii, odzrkadľujúcej sa v razbách jednorodne volených magistrátnych úradníkov. A to za predpokladu, že materiálna i spoločenská úroveň stredoeurópskych a západoeurópskych Keltov dosiahla v neskorolaténskom období vysoký stupeň uniformity. Práve títo najvyššie zvolení magistrátni úradníci boli držiteľmi mincového práva.

Pretože funkčné obdobie najvyšších volených úradníkov bolo jednoročné, uvedených 25 emisií predstavuje 25 rokov vlády najvyšších predstaviteľov. Dvadsaťpäť rokov vlády volených úradníkov, odpovedajúce 25 známym variantom bratislavských keltských tetradrachiem, môže vyplniť skoro celé obdobie predpokladanej doby razby bratislavských keltských mincí, ktorá sa kladie medzi roky 70–40 pred n. l. (*Kolníková 1991*, 84 – chronologická schéma razby).

Doteraz žiadny z numizmatikov nespochybňoval skutočnosť, že začiatok razby strieborných bratislavských keltských mincí môžeme predpokladať najskôr niekedy po roku 70 pred n. l., Tento termín je jednoznačne daný tým, že vzorom pre prvé emisie bratislavských keltských mincí – tetradrachiem s nápisom – BIATEC 1. variant (podľa typológie *Kolníkovej 1991*, 81–83), bol rímsky republikánsky denár monetárov Q. F. Calena a M. Corda (*Crawford 1974*, č. 403) práve z roku 70 pred n. l.

Pre začiatok razby strieborných tetradrachiem s legendami môžeme pripustiť krátky časový odstup 1–2 rokov potrebný k tomu, aby motív z rímskej mince mohol byť pretransformovaný do razidla keltského mocipána, zobrazujúceho v stredodunajskom

prostredí prvýkrát svoje meno a tým i najvyššie postavenie v celom regionálnom zväze Keltov. Začiatok predpokladanej doby razby sa tak mohol pohybovať niekedy v období rokov 70–68/65 pred n. l. Konečný horizont ukončenia razby bratislavských keltských mincí je v súčasnosti spájaný s porážkou Bójov a Tauriskov Dákmi- do rokov 41/40 pred n. l. (*Dobesch 1994, 65*). Máme tak periódu najmenej 29 rokov, v ktorej mohli jednotliví predstavitelia stredodunajských Keltov vydávať mince potvrdzujúce ich výsadné postavenie, trvajúce na základe voľby snemom jeden rok.

Zatiaľ 25 známych variantov bratislavských keltských mincí tetradrachiem-predstavuje 25 emisií mincí, ktoré vydávali najvyšší volení predstavitelia tohto regionálneho zväzku. Tento rad emisií strieborných tetradrachiem, vydávaných ročne pri príležitosti zvolenia nového najvyššieho magistrátneho úradníka, tak vyplňuje 25 ročné časové obdobie a takmer úplne pokrýva skoro celý časový interval 29 rokov (začínajúci niekedy v rokoch cca 70/65 a končiaci 41/40 pred n. l.). Vidíme, že i keď máme iba mená 15 resp. 16 najvyšších volených úradníkov-vydavateľov mincí, tak existuje 25 rôznych variantov bratislavských strieborných tetradrachiem, pričom mená BIATEC, NONNOS, DEVIL a EVOIVRIX sa na niektorých variantoch opakujú viackrát. Tu sa nám ponúka jediné vysvetlenie. Je to spôsobené tým, že uvedené osoby boli do čela teritoriálneho zväzu Keltov zvolené viackrát, a nové zvolenie vyjadrili vždy vydaním novej emisie svojich mincí s novým obrazom, pričom každé ročné funkčné obdobie sa odzrkadlilo v rozšírení počtu jednotlivých variantov tetradrachiem. Opakované zvolenie niektorých osôb do najvyšších funkcií sa mohlo udiť vo väčších alebo menších časových odstupoch. Podľa známych variantov keltských bratislavských mincí- tetradrachiem tak všetko ukazuje na to, že BIATEC zastával úrad najvyššieho predstaviteľa 5 krát, NONNOS 4 krát (za predpokladu, že sa jednalo o jednu osobu, ako sme vyššie namietali), DEVIL a EVOIVRIX sa dostali do čela 2 krát. Vplyv a ekonomické možnosti ostatných predstaviteľov nasvedčujú, že do postavenia najvyššieho úradníka boli zvolení iba raz.

Nie je zatiaľ pokryté obdobie celých cca 30/29 rokov novej doby, v ktorej boli bratislavské keltské mince pravdepodobne razené. Dôvody tohto stavu môžu byť nasledovné: buď došlo k začiatku razby bratislavských keltských mincí-tetradrachiem s väčším časovým odstupom od roku 70 pred n. l. – t.j. až niekedy okolo roku 65 pred n. l., alebo zatiaľ nám nie sú známe všetky typy a varianty týchto strieborných mincí. Budúcnosť môže priniesť poznanie ďalšieho typu, podobne ako to bolo v roku 1942 pri objavení hromadného nálezu mincí na Žilinskej ulici v Bratislave, ktorý obsahoval i tri dovtedy neznáme exempláre s nápisom MACCIVS a jednu tetradrachmu s legendou BIATEC 5. variantu (*Ondrouch 1958*).

Vzhľadom ku značne vysokej hodnote tetradrachiem môžeme predpokladať, že tieto malé umelecké diela plnili okrem funkcie všeobecnej miery hodnôt predovšetkým reprezentačnú a informačnú úlohu. Informovali okolie o tom, kto stál v príslušnom roku v čele stredodunajských Keltov. Zatiaľ sa v nálezoch nevyskytla žiadna minca z menej hodnotného kovu a všetko poukazuje na to, že u týchto „jednoročných emisií“ nedochádzalo ku znižovaniu obsahu drahého kovu, čo sa bežne stávalo u emisií vydávaných počas dlhšieho časového obdobia, v prípade niektorých iných keltských mincí, napr. u typu Kapos, mincí kmeňa Skordiskov a ďalších. Ťažko si vieme predstaviť, že by sa najvyšší úradník prezentoval pred príslušníkmi teritoriálneho zväzu Keltov mincami z nekvalitného kovu, alebo obdarovával iné významné osoby, a v postavení patróna i svojich klientov-chránencov, mincami z nehodnotného kovu.

Početnosť výskytu jednotlivých variantov a typov bratislavských keltských mincí, dokumentovaná v zaevidovaných nálezoch (*Ondrouch 1958*, 96–121) ukazuje, že v prípade najvyššie zvolených magistrátnych úradníkov sa jednalo o osoby, ktorých bohatstvo bolo rozdielne a mohlo sa meniť u jednotlivých osôb i v čase. Iba takto je možné vysvetliť väčší počet mincí s legendami BIATEC a NONNOS, t.j. „kniežat“ ktoré v dobách svojich ročných magistratúr mohli vďaka svojmu bohatstvu nechať vyraziť väčší počet mincí so svojimi portrétmi, a menší počet tetradrachiem tých zvolených úradníkov, ktorých emisie sú v nálezoch veľmi vzácne a počítajú sa na ojedinelé kusy – MACCIVS – 3 známe exempláre, BUSSVMARUS – 6 kusov, COVNOS – 4 kusy COVIOMARVS – 5kusov, anonym – 8 kusov (*Kolníková 1991*, 19–18). Zatiaľ ojedinelý výskyt mince s nápisom BIATEC – variant 5, môžeme vzhľadom k tomu, že ide o mincu, ktorej razba spadá podľa chronologickej schémy razby bratislavských keltských mincí až do záverečnej fázy niekedy v rokoch 41/40 pred n. l. (*Kolníková 1991*, 81–83), zdôvodniť tým, že Kelti na strednom Dunaji a ich predstaviteľ BIATEC prišli porážkou dáckym kráľom Burebistom o prístup ku zdrojom striebra. Zdrojom striebornej suroviny mohla byť exploatácia rudy a jej spracovanie, buď priamo na kmeňovom území alebo v jeho tesnej blízkosti, alebo striebro mohlo byť výsledkom obchodnej činnosti s inými oblasťami keltského a nekeltského sveta.

Vzhľadom k množstvu mien, ktoré sa vyskytujú na minciach západonorických Keltov, ktoré časovo odpovedajú dobe razby bratislavských keltských mincí, bude vhodné sa zamyslieť i nad možnosťou fungovania modelu volených magistrátnych úradníkov na území „Norického kráľovstva“. Nakoniec na skratku AR, s významom *arcantodana*, ktorá sa vyskytuje na západonorických razbách s nápismi SVICCA a ECCAIO, upozornil už R. Göbl vo svojej súbornej práci o norickom mincovníctve (*Göbl 1973*, 30, Taf. 15, 16 a 17).

### Záver

1. Kelti v strednom Podunajsku v priebehu 1. storočia pred n. l. mohli používať zlaté mušľové statéry z časového obdobia – fázy D Castelinovej chronologickej schémy. Boli to statéry bez nápisov a ich pôvod je potrebné hľadať na území dnešných Čiech a Moravy.
2. V súvislosti so vznikom teritoriálneho zväzu Keltov s centrom na území dnešnej Bratislavy-Starého mesta, začali predstavitelia tohto zväzu okolo rokov 70/65 pred n. l. i s razbou vlastných zlatých mušľových statérov s legendami BIATEC a NONNOS (možno i s inými menami), s razbou zlatých tretinových a osminových nominálov s legendami a dvadsaťštvrtinových nominálov statérov bez legendy. Razba zlatých mincí s legendami bola pravdepodobne iba príležitostnou, komplementárnou k razbe strieborných tetradrachiem. Realizovali ju iba tí najvyššie volení predstavitelia, ktorí chceli nadviazať na bójsku tradíciu z územia Čiech a mali k tomu potrebný zlatý kov.
3. Popri razených zlatých statéroch s legendami je známy unikátny statér s nápisom DEVI[L], ktorý je predmetom tohto príspevku. Meno vysokého voleného úradníka sa nachádza v orámovanom obdĺžniku, majúcom podobu kontramarky umiestnenej na zlatý statér staršieho pôvodu. K označeniu statéra nápisom DEVI[L] mohlo dôjsť až niekedy v období rokov 25–20 pred n. l. z dôvodu, že vzorom pre nápis boli s najväčšou pravdepodobnosťou kontramarkované rímske bronzové mince Augustovho principátu.

4. „Kontramarkovaný“ zlatý statér s nápisom DEVI[L] dokumentuje, že i po vrcholnom období razby bratislavských keltských mincí, kladenom do periódy rokov 70/65–41/40 pred n. l., mohli byť bratislavské tetradrachmy naďalej používané keltským obyvateľstvom i v období nasledujúcom po víťazstve Dákov nad keltskými kmeňmi Bójev a Tauriskov v roku 42/41 pred n. l. Na území bývalého teritoriálneho zväzu stredodunajských Keltov naďalej žila komunita, v čele ktorej pôsobili niektorí bývalí významní predstavitelia (medzi nich patrila i DEVIL). Títo mohli používať v období rokov 40–20 pred n. l. naďalej veľké bratislavské tetradrachmy i statéry. Súbežne s používaním staršieho obeživa začali s razbou vlastných malých strieborných mincí typu Karlstein, razenými počas rokov 40–25 pred n. l.
5. Najvyšším správnym orgánom stredodunajského zväzu Keltov bol, v dôsledku dosiahnutia vysokého stupňa hospodársko spoločenského vývoja, ako i v dôsledku absorbovania poznatkov plynúcich z výhod spravovania území vyspelých civilizácií gréckeho, rímskeho, etrusko-italského a v neposlednej miere galského prostredia, senát-rada starších. Senát pozostávajúci z najvýznamnejších a z najväzenejších predstaviteľov rodovej a vojenskej aristokracie volil zo svojho streda každoročne najvyššieho úradníka, ktorý mal počas ročného obdobia v rukách najvyššiu právomoc, vrátane práva vydávať mince. Odrazom týchto jednoročných magistratúr sú emisie veľkých strieborných mincí tetradrachmiem, s menami najvyšších zvolených predstaviteľov. V súčasnosti je známych 24 variantov tetradrachmiem, ktoré nesú mená ročných vládcov. Treba k nim prirátava jeden typ tetradrachmy bez mena, i za tým však musíme hľadať konkrétnu vládnucu osobu. Známych 25 variantov strieborných tetradrachmiem zosobňuje obdobie dvadsaťpäťročnej vlády konkrétnych osôb a pokrýva takmer plne celú periódu predpokladanej doby razby bratislavských keltských mincí, datovanú do rokov 70/65–40 pred n. l.
6. Strieborné tetradrachmy mali popri plnení všeobecnej miery hodnôt predovšetkým úlohu reprezentačnú a informačnú. Zoznamovali široké okolie s tým, kto najvyšší volený úrad zastáva, alebo informovali o osobách, ktoré takéto post držali už v minulosti. Dôležitou úlohou veľkých strieborných tetradrachmiem bola i funkcia tezauračná, zvolení predstavitelia mohli mincami svojich emisií odmeňovať a zaväzovať si tým svojich súkmeňovcov. Pre bežný obchodný styk slúžili drobné mince – drachmy typu Simmering. Tieto boli bez legendy, ale držba mincového práva zrejme najvyššiemu zvolenému úradníkovi umožňovala v dobe jeho magistrátu emitovať i drobné mince so zobrazením svojho mena. Prejavom takéhoto konania sú drobné mince typu Simmering s menom Nonnos.

### Literatúra a pramene

- Caesar, G. I. /1905/: De Bello Gallico. Podľa latinského originálu vydania C. Iulii Caesaris Commentarii de bello Gallico. Praha.
- Castelin, K. 1965: Die Goldpräg der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.
- 1969: Mincovní právo u českých Keltů. Slezský numismatik (61) 1–2, (62–64) 5–6.
- Coulanges, F. de 1998: Antická obec. Praha.
- Crawford, M. H. 1974: Roman Republican Coinage. Cambridge.
- Creighton, J. 2000: Coins and Power in Late Iron Age Britain. Cambridge.
- Čambal, R. 2004: Bratislavský hradný vrch – akropola neskorolátenského oppida. Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Supplementum 1. Bratislava.
- Delamarre, X. 2007: Nomina Celtica Antiqua. Selecta. Inscriptio. (Noms de personnes celtiques dans l'épigraphie classique). Paris.



- Dobesch, G. 1994:* Zur Chronologie des Dakerkönigs Burebista. In.: Göbl, R.: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien, 51–68.
- Dunham, S. B. 1999:* Caesar's perception of Gallic Social structures. In : Celtic chiefdom, Celtic state, 110–115.
- Eisner, J. 1925:* Mince typu Biatec nalezené v Bratislavě r. 1923. Numismatický časopis československý 1, 87–120.
- Fiala, A. 1986:* Nálezy rímskych mincí na Devíne. Slovenská numizmatika 9, 157–178.
- Fleuriet, L. 1984:* Noms propres ou noms de fonctions sur quelques monnaies celtiques. In: Keltische Numismatik und Archaeologie/Numismatique celtique et Archéologie. Part I, 34–42.
- Göbl, R. 1973:* Typologie und Chronologie der keltischen Münzprägung in Noricum. Wien.
- 1994: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien.
- Howgego, C. J. 1985/2005:* Greek imperial Countermarks. Studies in the provincial coinage of the Roman empire. London.
- Kolníková, E. 1975:* Zlaté keltské mince na Slovensku. Numismatický sborník 13, 57–65.
- 1991: Bratislavské keltské mince. Bratislava.
- 1996: Norische Münzen im Oppidum Bratislava und in seinen Hinterland. Slovenská numizmatika 14, 9–57.
- 1998: Výpoveď nálezov mincí o keltskom hradisku v Trenčianskych Bohuslaviciach, Slovenská numizmatika 15, 11–44.
- 2010: Bójske mince v centre a v kontaktných zónach. Ku konfrontácii numizmatickej a archeologickej chronológie doby laténskej. Numismatický sborník 24, 5–26.
- Kolníková, E. – Kovár, B. 2010:* Laténske mince v bratislavskom podhradí. Zborník Slovenského národného múzea 104, Archeológia 20, 69–73.
- Kolníková, E. – Minarovičová, E. 1999:* Najstaršie razené zlato na Slovensku (keltské a rímske). In: Mineralia Slovaca 3–4/31, 435–442.
- Kos, P. – Šemrov, A. 1995:* Rimski novci in kontramärke iz 1. stoletja / Roman imperial coins and countermarks of the 1st century (Augustus–Traianus). Ljubljana.
- LT: Tour, H. de la 1892:* Atlas des Monnaies Gauloises. Paris.
- Militký, J. 2008:* Mincovníctví v době laténské. In: Jiráň L. – Venclová N. (red.): Archeologie pravěkých Čech. Praha, 122–128.
- Musilová, G. – Kolníková, E. 2009:* Bratislavský hrad odkrýva tajomstvá Keltov. Historická revue 20/12, 58–61.
- Ondrouch, V. 1958:* Keltské mince typu Biatec z Bratislavy. Poklad veľkých strieborných mincí z roku 1942. Bratislava.
- 1964: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku. Bratislava.
- Paulsen, R. 1933:* Die Münzprägung der Boier. Wien – Leipzig.
- Pierrevelcin, G. 2009:* Ke studiu dálnových kontaktů v pozdní době laténské. Archeologické rozhledy 61, 223–253.
- Pieta, K. 2008:* Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra.
- Pieta, K. – Zachar, L. 1993:* Mladšia doba železná (laténska). In : Štefanovičová, T. a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy, 143–209.
- Pink, K. 1939:* Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn. Dissertationes Pannonicae. Budapest.
- Pleiner, R. 1979:* Otázka státu ve staré Galii. Praha.
- Preda, C. 1973:* Monedele Geto-Dacilor. Bucuresti.
- RIG : Colbert de Beaulieu, J. B. – Fischer, B. 1998:* Recueil des inscriptions Gauloises. Volume IV. Les Légendes Monétaires. Paris.
- Werz, U. 2004:* Gegenstempel auf Reichs- und Provinzialprägungen der römischen Kaiserzeit. Katalog der Sammlung Dr. Konrad Bech. Mainz – Speyer.

## Summary

**Július Fröhlich, Unique Celtic stater with inscription of DEVI[L]. Contribution to the social-economic organization of the Celts in the middle-Danube region.**

Spectrum of rare mussel-staters struck by the Boians in the middle Danube region in the first century BC is enriched by another rare stater inscribed DEVI[L]. The name of the high elected official shown on the coin is situated in an oblong cartouche in form of a countermark placed on an older stater. The coin could be signed with the DEVI[L] inscription some time in 25–20 BC, because the countermarked bronze coins of the Augustus principality could serve as prototypes high probably.

Representatives of the Celtic tribes concentrated in the these-days Bratislava-Old Town started production of their own gold mussel-staters with the BIATEC, NONNOS legends (and probably also other legends) around 70/65 BC. Parallely with these stater series, also gold 1/3 and 1/8 staters with legends were struck, plus 1/24 staters without legends. Production of gold coins with legends was probably occasional only, complementary to the production of silver tetradrachms. These coins were minted by the highest elected officials only, who wanted to follow the Boian tradition from Bohemia and who had the necessary gold metal.

The 'countermarked' gold stater with the DEVI[L] inscription documents the fact that the tetradrachms from Bratislava and drachms of the Simmering type were continuously used by the Celtic people after the victory of the Dacians over the Celtic Boian tribes and Taurisci in 42/41 BC, i.e. after the peak period of production of the Celtic coins in Bratislava (70/65–41/40 BC). The community with some important leaders (Devil among them) kept living in the territory of the former territorial union of the Celts of the middle-Danube region. These Celts could use again the large silver tetradrachms from Bratislava and gold staters in 40–20 BC. Parallely with use of the older coins in circulation, they produced their own small silver coins of the Karlstein type. The oboloi of the Karlstein type are dated in the territory of the Bratislava oppidum to the third quarter of the 1<sup>st</sup> century BC (*Kolníková 1996*, 34–38, 56; *Kolníková – Kovár 2011*, 71–72). Also other different views of the end of production of such coins exist, which prefer the dating to 40 BC at the latest (*Militký 2008*, 127). Correctness of the recently different views could be confirmed or disproved by the new finds.

The senate/ council of the older representatives used to be the highest administrative board of the Celts in the middle-Danube region. The senate consisting of the most important and respectable representatives of the clan and military aristocracy elected the highest official from them every year, who possessed the highest powers in one-year period, the right of issuing coins inclusive. Series of large silver tetradrachms with names of the highest elected representatives represented these annual administrations. Actually, some 25 varieties of the silver tetradrachms are known, and they represent period of 25 ruling years of individual administrators and they cover almost the whole era of the supposed production of the Celtic coins in Bratislava (70/65–40 BC).

Production of the silver tetradrachms played financial role and represented representative and informative function. These coins introduced the personalities connected with the highest elected office to the general public, or they informed about the people who were the highest representatives of the Celtic territorial union in the past. But the small coins of the Simmering type, later of the Karlstein type, were used in ordinary circulation above all. The drachms of the Simmering type had no inscription, but possession of the minting right evidently allowed the highest elected official to produce also small coins with his name during his term in office. Small coins of the Simmering type with the name of Nonnos can serve as a good example of such behavior.

Because of the number of names shown on Celtic coins from west Noricum – corresponding with their dating to the period of coin production in Bratislava – it would be suitable to take in mind possibility of functioning of the model of elected magistrate officials in the territory of the 'Noric Kingdom'.

*English by V. Novák*

# DENÁRY TZV. KAROLINSKÉHO TYPU (C 40–45) A OTÁZKA JEJICH ČASOVÉHO ZAŘAZENÍ

Jiří LUKAS

## Vývoj názorů na identifikaci a zařazení denárů tzv. karolinského typu

„Denár typu nového, na který jako na denár typu ‚carolinského‘ nazíráti musíme“. Těmito slovy uvedl Eduard Fiala v roce 1923 (*Fiala 1923*, 243) do české numismatické terminologie název dosud samostatně neoznačované skupiny českých denárů, ražených v poslední čtvrtině 10. století knížetem Boleslavem II. Mezi charakteristické znaky, vymezující nově pojmenovaný typ, patřila podle E. Fialy zejména sestava znaků pod kaplicí na rubní straně s centrálně umístěným křížkem, připomínající rubní stranu denárů typu Christiana religio, ražených po roce 800 císařem Karlem Velikým a jeho následovníky (srovnej dále v textu).

Citovaná věta pochází z Fialova popisu části nálezů z Choustníku, a k novému denárovému typu autor podotkl, že „byl jen skrovně v sitnickém [choustnickém] nálezu zastoupen a dosud z jiných nálezů znám nebyl“ (*Fiala 1923*, 243). V tom se však přední český numismatik mylil, neboť v roce 1879 popsal a vyobrazil Władysław Jażdżewski ve svém podrobném zpracování české části velkého nálezů z polské Jarocini jeden z denárů tohoto typu (*Cach 1970*, č. 40; *Jażdżewski 1879*, 25, č. 2, tab. 1/9). Zařadil jej mezi ražby Boleslava II., ale zároveň vyjádřil možnost, že se jedná o denár polského knížete Boleslava Chrabrého. K tomuto pozdějšímu časovému zařazení jej vedla nápadná ikonografická shoda lící i rubní strany mince s jedním z denárů knížete Jaromíra (*Cach 1970*, č. 232), zastoupeném rovněž v nálezů jarociňském (*Jażdżewski 1879*, 25).<sup>1</sup> W. Jażdżewski uvedl popisovaný denár jako „*ineditus*“, tedy dosud neznámý. Podobně jako E. Fiala se však i polský badatel mylil.

Již v roce 1846 německý sběratel a numismatik Heinrich Philipp Cappe, ve své dobově podmíněné práci o počátcích českého mincovnictví, zařadil mezi ražby knížete Boleslava II. dva denáry, jejichž popis téměř přesně odpovídá popisu denárů, nazvaných o sedmdesát let později E. Fialou „karolinským typem“ (*Cach 1970*, č. 40 a 43; *Cappe 1846*, 12, č. 18 a 19). Popis obou mincí bez nálezových okolností nedoprovodil Cappe vyobrazením ani podrobnějším výkladem a to je pravděpodobně důvod, proč zůstaly obě ražby v následujících desetiletích bez výraznějšího povšimnutí.<sup>2</sup>

To však neznamená, že by denáry tohoto „typu“ zůstaly v českých numismatických kompendiích z konce 19. století zcela opomenuty. Josef Smolík ve svém soupisu nejstarších českých denárů z roku 1899 převzal Jażdżewského popis denáru *Cach (1970)* č. 40 z nálezů jarociňského a to včetně vyobrazení (*Smolík 1899*, č. 512,

<sup>1</sup> „Denar ten umieścilem wprawdzie na tem miejscu [Boleslav II.], lecz ze względu na zupełnic odrębny charakter typu i kształtu liter przypuszczam, że jest późniejszy, a może nawet nie czeski, lecz polski Bolesława Chrobrego. Krzyż pod kościółkiem, z literami po bokach i półksiężyc znajdujemy dopiero na monecie Jaromira [*Cach 1970*, č. 232].“

<sup>2</sup> Zvláště důležité je, že popisy obou denárů, vzhledem k absenci vyobrazení, nebyly zařazeny kustodem numismatické sbírky Národního muzea v Praze Václavem Hankou do jeho Popsání a vyobrazení českých mincí, uveřejňovaném od roku 1855 na stránkách časopisu Památky archeologické a místopisné.

tab. VII/163),<sup>3</sup> a E. Fiala ve svých Českých denárech z roku 1895 popsal jiné tři varianty denárů tohoto „typu“, pocházející z nálezů v Novém Dvoře u Duchcova a ze sbírek mincovních kabinetů v Kodani a v Berlíně.<sup>4</sup>

Vzhledem k okolnosti, že až do odkrytí nálezů v Choustníku v roce 1923 byla základní varianta denáru tzv. karolinského typu (*Cach 1970*, č. 40) známa pouze z kresby, doprovázející Jazdzewského popis jarociňského nálezů, není divu, že k pokusu o bližší ikonografické vymezení nového denárového typu a o jeho přesnější časové zařazení v rámci české mincovní produkce druhé poloviny 10. století došlo až v polovině 30. let 20. století. Viktor Katz došel při rozboru všech, do té doby známých kusů denárů tohoto typu k závěru, že ikonografickou předlohou českých denárů tzv. karolinského typu byly denáry císaře Otty I. (936–973), ražené v mincovně v Mohuči, a že zařazení tohoto „nového“ denárového typu souviselo se založením pražského biskupství v roce 973. To totiž církevně podléhalo arcibiskupství mohučskému a přechod od ražby denárů řezenského typu (Čechy byly až do roku 973 součástí řezenské diecéze) k denárovému typu „zdomácnělému v Mohuči“ tak měl představovat vnější výraz této církevně-politické změny (*Katz 1935*, 68–71). Zároveň V. Katz upozornil na skutečnost, že některými formálními znaky v opisových legendách a celkovým pojetím rytecké práce navazují denáry *Cach (1970) č. 40* na jedné straně na nejstarší varianty denárů mladšího bavorsko-švábského typu (*Cach 1970*, č. 26, 27, 29, 30, 32, 36 a 38), na straně druhé na nejstarší varianty denárů mečového typu s písmenem E pod kaplicí (*Cach 1970*, č. 47–49). Skupinu do té doby známých variant denárů tzv. karolinského typu (*Cach 1970*, č. 40 a 43) rozšířil V. Katz o další varianty, na jejichž lící straně je v úhlech ramen kříže umístěn namísto obloučku symbol tří hřebů (*Cach 1970*, č. 44 a 45).

V následné diskusi ocenil zásluhu V. Katze na ikonografickém vymezení nového českého denárového typu a na prokázání časové souvislosti jeho ražby s ražbou denárů mečového typu vedoucí numismatického oddělení Národního muzea v Praze Gustav Skalský. Odmítl však časovou návaznost českých denárů tzv. karolinského typu na mohučské ražby Otty I. a posunul ražbu nově vymezeného denárového typu na samotný počátek vlády knížete Boleslava I. (*Skalský 1936*, 50–51). V. Katz ve své obsírné odpovědi (*Katz 1936*, 78–79) Skalského námitky vyvrátil a znovu podrobně zdůvodnil svoji představu o časovém zařazení denárů tzv. karolinského typu v rámci české mincovní produkce druhé poloviny 10. století (k diskusi podrobněji dále v textu).

Katzovy názory na chronologické zařazení ražby denárů tzv. karolinského typu přijala celá poválečná generace českých numismatiků.<sup>5</sup> Nic na tom nezměnil ani podrobný

<sup>3</sup> K popisu denáru J. Smolík dodává: „*Jest to pozdní nápodobek zahraničního jakéhos staršího denáru, ...*“. Pod č. 513, tab. VII/164, uvádí Smolík navíc variantu tohoto denárového „typu“ (*Cach 1970*, č. 43) z majetku sběratele E. Mikše, pocházející z nálezů novodvořského. K časovému zařazení obou exemplářů uvádí: „*Denáry s opisy porušenými a ledabylými hlásí se do této doby [Boleslava III.] svými obrazy, které se v hlavních kusech shodují s denáry předcházejícími, necht' vyšly z mincovny pražské nebo vyšehradské.*“ (*Smolík 1899*, 112). Denár z majetku E. Mikše zveřejnil poprvé J. Smolík (1880, s. 416, č. 21, obr. 21), kde jej přiřadil, bez bližšího rozboru, mezi ražby Boleslava I.

<sup>4</sup> *Fiala 1895*, č. 85 (*Cach 1970*, č. 43), č. 118, tab. II/16 (*Cach 1970*, č. 44); č. 138 (*Cach 1970*, č. 45). Popisy těchto denárů převzal E. Fiala ze svých starších soupisových děl: *Fiala 1888*, č. 60, tab. II/60 (*Cach 1970*, č. 44), *Nový Dvůr (Fiala 1895*, č. 118, tab. II/16); *Fiala 1891*, č. 126 (*Cach 1970*, č. 43), E. Mikš, Münzkabinet Kopenhagen (*Fiala 1895*, č. 85); *Fiala 1891*, č. 138 (*Cach 1970*, č. 45), Münzkabinet Berlin (*Fiala 1895*, č. 138).

<sup>5</sup> K vývoji názorů na chronologii nejstarších českých denárů od konce 19. do konce 20. století: *Lukas – Polansky 2007*, 62–70.

popis poděbradského nálezu, obsahující dvě nové varianty denárů tzv. karolinského typu (*Cach 1970*, č. 41 a 42), vydaný Pavlem Radoměřským v roce 1966 (*Radoměřský 1965–1966*, 32–33, typ IX/C–D). Změnu přinesla až diskuse o novém stanovení data zaražení nejstarší české mince, probíhající na mezinárodním poli od 70. let minulého století (*Lukas – Polanský 2007*, 68, pozn. 18). V roce 1971 vyjádřil polský badatel Stanisław Suchodolski názor (*Suchodolski 1971*, 47–48; *Lukas – Polanský 2007*, 67–68), že denáry tzv. karolinského typu nemusejí typologicky vycházet z denárů mohučských. Tím podle něj padá jejich časové zařazení k roku 973 a k jejich ražbě tak mohlo dojít i později, v průběhu let 976–985. Ražba denárů tzv. karolinského typu probíhala podle Suchodolského souběžně s ražbou nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (*Cach 1970*, č. 26, 27, 29, 32, 34 a 36). Nejmladšími variantami tzv. karolinského typu jsou pak, podle názoru polského badatele, denáry *Cach (1970)* č. 44 a 45, navazující výzdobou v úhlech kříže na denáry mladšího bavorsko-švábského typu s písmeny CNO a ONO pod kaplicí (*Cach 1970*, č. 23, 24, 63, 66, 69, 71, 72 a 78).

Diskuse o počátcích českého mincovnictví pokračuje i nadále a s ní je spojena i snaha o pochopení vzájemné návaznosti a provázanosti nejstarších českých denárových typů a variant a snaha o zachycení jejich vnitřní chronologie (*Paukert 2005; Lukas – Polanský 2007; Lukas 2009; Lukas – Polanský 2010*, 62–70). Tomuto cíli je věnována i tato studie.

## Denáry tzv. karolinského typu v mincovních nálezech

(podle doby odkrytí)

### 1. GDAŇSK-okolí, Polsko, 1849

**Uložen:** po 1010

**Počet mincí v nálezu:** několik desítek kusů

**Česká složka:** *Cach (1970 /dále jen C/)* č. 3, 4, 8, 12, 23, 24, 26, 29, 32, 35, 36, 45, 47, 52, 66, 82, 91 (?), 96, 102, 112, 120, 137, 252, 254 a 261; *Fiala 1895*, tab. V:5.

**Lit.:** *Cappe 1850; Kiersnowscy 1959*, č. 37.

**Poznámka:** *Cappe* ve své práci (*Cappe 1850*) popisuje 43 kusů denárů českého původu, pocházejících z nálezu Gdaňsk-okolí z roku 1849. O mincích z jiných zemí, pocházejících z tohoto nálezu, nevíme nic. Část mincí v *Cappeho* práci navíc pocházela z majetku H. Dannenberga (C 4, 12, 35, 47, 52 a 102) a není jisté, zda-li pocházejí rovněž z nálezu Gdaňsk-okolí.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 45: 1 ks**

**Lit.:** *Cappe 1850*, 98, č. 13.

### 2. YHOLM, ksp. Bregninge, Fünen, Dánsko, 1853

**Uložen:** po 1002

**Počet mincí v nálezu:** 471 ks

**Česká složka:** C 23, 36, 40 (2 ks?), 123 a 164.

**Lit.:** *Schránil 1929*, 49; *Skovmand 1942*, 90; *Galster 1964*, 29; *Cach 1970*, 80, č. 162; *Šimek 1982*, 71; *Hatz 1986*, 274, č. 4.

**Poznámka:** G. Hatz (1986) vycházel při svém popisu české složky nálezu z informací ředitele Mincovního kabinetu v Kodani J. S. Jensena a z náleзовého protokolu.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 40: 1 ks**

**Lit.:** *Hatz 1986*, 274, č. 4.

**Veřejné sbírky:** Kongl. Mønt og Medaillsamling, Kopenhagen

### 3. NOVÝ DVŮR, okr. Teplice, Česká republika, 1869

**Uložení:** po 985

**Počet mincí v nález:** přibližně 300 ks

**Česká složka:** kolem 50 ks – C 3, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 18, 23, 32, 43, 44, 47, 49, 54 a 120/121.

**Lit.:** *Fiala 1891*, 14, pozn. 8; *Fiala 1895*, 152; *Smolík 1899*, 122–123; *Nálezy II/1*, č. 1422; *Cach 1970*, 55, č. 31; *Lukas – Polanský 2007*, 79.

**Poznámka:** Novodvorský nález byl rozchvácen a v otázce jeho složení jsme odkázáni pouze na rámcový a pravděpodobně neúplný popis z pera E. Fialy (*Fiala 1891*, 14, pozn. 8; *Fiala 1895*, 152), vycházející z informací významného českého sběratele Emanuela Mikše. Klíčovou otázkou pro datování uložení nálezů je zastoupení dvou variant denárů C 120/121 typu štíhlá ruka-kaplice, tvořících spojovací článek mezi denáry mladšího bavorsko-švábského typu a denáry tzv. frížského typu, datující uložení nálezů do doby po roce 985 (*Fiala 1891*, č. 165 → *Fiala 1895*, č. 144; *Smolík 1899*, č. 213).

**Denáry tzv. karolinského typu: C 43 a 44**

**Lit.:**

1. **C 43** (obr. 1): *Fiala 1891*, č. 126 (sbírka: E. Mikš, Ø 17 mm) → *Fiala 1895*, č. 85 (E. Mikš, Ø 17 mm) → *Smolík 1899*, č. 513, tab. VII/164 (E. Mikš, **Nový Dvůr**, 0,78 g) → sbírka: K. Kulhánek → sbírka: F. Cach (od 1940, č. 263, 0,765 g) → NM Praha př. č. 55/1958 (zakoupeno od F. Cacha v prosinci 1957).
2. **C 44** (obr. 2): *Smolík 1880*, 416, č. 21, tab. XVIII/21 (sbírka: E. Mikš, 0,76 g) → *Smolík 1899*, č. 123, tab. II/44 (**Nový Dvůr**, 0,76 g) → pravděpodobně Aukce Adolf Hess Frankfurt am M. 1910 (Sammlung Horsky) č. 103 → Aukce Lanz Graz XIII, listopad 1979, č. 5 (0,78 g, foto)
3. **C 44** (obr. 3): *Fiala 1888*, č. 60, tab. II/60 („aus dem **Duxer Funde**“, Ø 18 mm, 0,78 g) → *Fiala 1895*, č. 118, tab. II/16 („z nálezů novodvorského“, Ø 18 mm, 0,78 g)

**Veřejné sbírky:** č. 1: NM Praha (př. č. 55/1958)

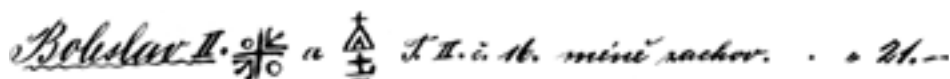


Obr. 1. a) Denár (obol) C 43 z nálezů Nový Dvůr (*Smolík 1899*, č. 513, tab. VII/164); b) denár (obol) Cach (1970) č. 43 z nálezů Nový Dvůr (sbírka F. Cach č. 263; foto J. Cach).

Obr. 2. a) Denár (obol) C 44 z nálezů Nový Dvůr (*Smolík 1880*, 416, č. 21, tab. XVIII/21); b) denár (obol) C 44 z nálezů Nový Dvůr (Aukce Lanz Graz XIII, listopad 1979, č. 5).



Obr. 3. Denár (obol) C44 z nálezu Nový Dvůr (Fiala 1888, č. 60, tab. II/60).



Obr. 4. Denár (obol) C 44 z nálezu Nový Dvůr (popis z nabídkového katalogu E. Mikše).

#### 4. JAROCIN, woj. Kalisz, Polsko, 1878

**Uložen:** po 1004

**Počet mincí v nálezu:** 781 ks + množství zlomků

**Česká složka:** 107 ks – C 7, 8, 19, 13, 24, 25, 26, 27, 32, 38, 40, 45, 47, 49, 56, 58, 59, 62, 63, 66, 66, 67, 71, 72, 78, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 90, 94, 102, 109, 117, 118, 120, 123, 127, 134, 137, 138, 164?, 170, 187, 197, 200, 203, 207, 213, 226, 232, 248 a 258.

**Lit.:** Jażdzewski 1879; Dannenberg 1880; Menadier 1887, 172–173; Dannenberg 1876–1905, 523, č. 61; Fiala 1895, 161, č. 27; Slaski – Tabaczyński 1959, 258, č. 41; Cach 1970, 64, č. 83.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 40: 1 ks; C 45: 1 ks**

**Lit.:**

1. C 40 (obr. 5): Jażdzewski 1879, 25, č. 2, tab. I/9 (1,00 g)

2. C 45: Jażdzewski 1879, 26, č. 10 (0,80 g)



Obr. 5. Denár C40 z nálezu Jarocin (Jażdzewski 1879, 25, č. 2, tab. I/9).

#### 5. BYSTRZYCA (PEISTERWITZ, BYRČ), woj. Wrocław, Polsko, 1886

**Uložen:** po 1003

**Počet mincí v nálezu:** 560 ks + zlomky (950 g)

**Česká složka:** 230 + 19 + 150 g dalších zlomků – C 3, 4, 25, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 44, 47, 49, 56, 59, 60, 63, 67, 69, 71, 78, 79, 80, 84, 86, 87, 90, 91, 94, 96, 99, 100, 102, 103, 108, 109, 112, 118, 120, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 135, 136, 144, 145, 150, 156, 157, 165, 166, 169, 171, 173, 176, 177, 179, 180, 183, 184, 203, 206 a 225.



**Lit.:** *Bahrfeldt 1887; Menadier 1887; Bahrfeldt 1888; Dannenberg 1876–1905, 525, č. 62; Fiala 1895, 157, č. 13; Hasig – Kiersnowski – Reyman 1966, 44; Cach 1970, 61, č. 65; Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 25–31.*

**Poznámka:** Podle E. Bahrfeldta bylo v nálezu 315 ks českých denárů (*Bahrfeldt 1887, 614*).

**Denáry tzv. karolinského typu: C 44: 1 ks**

**Lit.:**

**C 44** (obr. 6): *Menadier 1887, 152, č. 119; Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 28.*

**Veřejné sbírky:** Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin (0,772 g, Ø 16,5 mm)



Obr. 6. Denár (obol) C 44 z nálezu Bystrzyca (Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin).

## 6. CHOUSTNÍK, okr. Soběslav, Česká republika, 1923

**Uložen:** po 1010

**Počet mincí v nálezu:** 530–550 ks

**Česká složka:** nejméně 344 ks – C 17, 23, 24, 26, 27, 29, 31, 32, 34, 36, 40, 47, 48, 59, 60, 63, 65, 66, 69, 71, 72, 80, 81, 91, 103, 108, 109, 117, 118, 120, 138, 248, 251, 253, 258, 261 a 263.

**Lit.:** *Fiala 1923, 242–245; Katz 1935, 41–42, pozn. 148; Chaura 1938, 86–88, 96–104, 109–117, 125–139; Chaura 1939; Nálezy II/1, 16, č. 1448; Cach 1970, 52, č. 12; Lukas – Polanský 2007, 70–71.*

**Poznámka:** Z rozchváceného nálezu se K. Chaurovi (*Chaura 1938, 86–88, 96–104, 109–117, 125–139; Chaura 1939*) podařilo popsat 349 kusů denárů, z toho 344 českých a 5 bavorských.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 40: 7 ks**

**Lit.:**

1. **C 40** (obr. 7): *Chaura 1938, č. 30/1* → sbírka: K. Chaura (0,983 g, Ø 20 mm)

2. **C 40** (obr. 8): *Chaura 1938, č. 30/2* → sbírka: K. Chaura → sbírka F. Cach č. 892 → MZM Brno inv. č. 16.612 (0,992 g, Ø 19,5 mm)

3. **C 40** (obr. 9): *Chaura 1938, č. 31* → sbírka: K. Chaura (1,292 g, Ø 20 mm)

4. **C 40** (obr. 10): *Chaura 1938, č. 32* → sbírka: K. Chaura → sbírka F. Cach inv. č. 893 (1,15 g, Ø 20,5 mm) → sbírka: dr. Mezník (1962)

5. **C 40** (obr. 11): *Chaura 1938, č. 33* → sbírka: K. Chaura → NM Praha inv. č. 5.099 (1,21 g, Ø 20,7 mm)

**Veřejné sbírky:** NM Praha (inv. č. 5.099), MZM Brno (inv. č. 16.612)

## 7. POLSKO, před 1930

**Uložen:** na poč. 11. stol.

**Počet mincí v nálezu:** více než 64 kusů



Obr. 7–11. Denáry (oboly) z nálezu Choustník.

7 – C 40 (Chaura 1938, č. 30/1); 8 – C 40 (Chaura 1938, č. 30/2); 9. C 40 (Chaura 1938, č. 31);  
10 – C 40 (Chaura 1938, č. 32); 11 – C 40 (Chaura 1938, č. 33).

**Česká složka:** 61 ks – C 17, 19, 23, 24, 32, 40, 45, 47, 49, 50, 56, 63, 66, 78, 82, 84, 86, 87, 90, 94, 103, 108, 117, 118, 122, 170, 188, 203 a 206.

**Lit.:** Katz 1935, 5, pozn. 1

**Poznámka:** Soubor 64 denárů z neznámého polského nálezů zakoupil V. Katz v roce 1930. Složení nálezového souboru neznáme v úplnosti. Vzhledem k okolnosti, že kromě českých denárů obsahoval soubor rovněž jeden denár hraběnky Adély z mincovny v Deventeru (*Dannenberg 1876–1905*, č. 1237), můžeme jeho uložení do země položit na počátek 11. století.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 40 var. s kroužkem: 1 ks; C 45: 1 ks**

**Lit.:**

1. C 40 (obr. 12): Katz 1935, 5, pozn. 1, 68 → NM Praha inv.č.6431 (1,06 g, Ø 19,2×19,6 mm)

2. C 45 (obr. 13): Katz 1935, 5, pozn. 1, 70, tab. I/44 → NM Praha inv.č.6433 (0,72 g, Ø 18,2×18,5 mm)

**Veřejné sbírky:** NM Praha (inv. č. 6431, 6433)



Obr. 12–13. Denáry (oboly) z nálezu v Polsku.  
12 – C 40 (NM Praha inv.č.6431; 13 – C 45 (NM Praha  
inv.č.6433; foto J. Vrabec).

## 8. PODEBRADY, Česká republika, 1936

**Uložen:** kol. 995

**Počet mincí v nález:** nejméně 1408 ks

**Česká složka:** více než 1406 ks – C 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 32, 34, 36, 40, 41, 42, 47, 48, 49, 55, 59, 63, 65, 66, 68, 69, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 96, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 146, 158, 159, 160, 162 a 163.

**Lit.:** *Nálezy II/1*, 13, č. 1434; *Radoměřský 1966*; *Cach 1970*, 56, č. 34; *Lukas – Polanský 2007*.

**Poznámka:** Na aukci pobočky ČNS Nymburk-Poděbrady byly v únoru 1996 (Nabídkový seznam 20, č. 57–59) draženy tři denáry (C 29, 40/43 a 49), pocházející rovněž z poděbradského nález.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 40: 6ks; C 41: 1ks; C 42: 6ks; C 40/43: 2ks**

**Lit.:**

1. C 40 (obr. 14): *Radoměřský 1966*, typ IX A/1/1 (1,184 g, Ø 20,2 mm)
2. C 40 (obr. 15): *Radoměřský 1966*, typ IX A/1/2 (1,064 g, Ø 19,6 mm)
3. C 40 (obr. 16): *Radoměřský 1966*, typ IX A/2/1 (1,125 g, Ø 19,6 mm)
4. C 40 (obr. 17): *Radoměřský 1966*, typ IX A/3/1 (0,972 g, Ø 19,5 mm)
5. C 40 (obr. 18): *Radoměřský 1966*, typ IX B/1/1 (1,272 g, Ø 20,0 mm)
6. C 40 (obr. 19): *Radoměřský 1966*, typ IX B/2/1 (1,042 g, Ø 20,0 mm)
7. C 40/43 (obr. 20): *Radoměřský 1966*, typ IX B/3/1 (1,173 g, Ø 19,0 mm)
8. C 41 (obr. 21): *Radoměřský 1966*, typ IX C/1/1 (1,057 g, Ø 19,7 mm)
9. C 42 (obr. 22): *Radoměřský 1966*, typ IX D/1/1 (1,178 g, Ø 20,7 mm)
10. C 42 (obr. 23): *Radoměřský 1966*, typ IX D/1/2 (1,130 g, Ø 20,1 mm)
11. C 42 (obr. 24): *Radoměřský 1966*, typ IX D/1/3 (1,084 g, Ø 19,4 mm)
12. C 42 (obr. 25): *Radoměřský 1966*, typ IX D/1/4 (0,944 g, Ø 20,2 mm)
13. C 42 (obr. 26): *Radoměřský 1966*, typ IX D/2/1 (1,201 g, Ø 20,8 mm)
14. C 42 (obr. 27): *Radoměřský 1966*, typ IX D/3/1 (0,989 g, Ø 20,0 mm)
15. C 40/43 (obr. 28): Aukce ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady, 10. února 1996 č. 59 (1,240 g, Ø 19,8 mm)

**Veřejné sbírky:** Polabské muzeum, Poděbrady př. č. 4718/90



Obr. 14–24. Denáry (oboly)  
z nálezu Poděbrady.

14 – C 40 (*Radoměský 1966*,  
typ IX A/1/1); 15 – C 40  
(*Radoměský 1966*, typ IX  
A/1/2); 16 – C 40 (*Radoměský  
1966*, typ IX A/2/1); 17 – C 40  
(*Radoměský 1966*, typ IX  
A/3/1); 18 – C 40 (*Radoměský  
1966*, typ IX B/1/1); 19 –  
C 40 (*Radoměský 1966*,  
typ IX B/2/1); 20 – C 40/43  
(*Radoměský 1966*, typ IX  
B/3/1); 21 – C 41 (*Radoměský  
1966*, typ IX C/1/1); 22 – C 42  
(*Radoměský 1966*, typ IX  
D/1/1); 23 – C 42 (*Radoměský  
1966*, typ IX D/1/2); 24 – C 42  
(*Radoměský 1966*, typ IX  
D/1/3).





Obr. 25–28. Denáry (oboly) z nálezu Poděbrady.

25. Denár C 42 (Radoměský 1966, typ IX D/1/4); 26 – C 42 (Radoměský 1966, typ IX D/2/1); 27 – C 42 (Radoměský 1966, typ IX D/3/1); 28 – C 40/43 (Aukce ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady, 10. února 1996, č. 59 (foto J. Vrabec).

## 9. GĘBICE (KARLSDORF), woj. Wrocław, Polsko, 1939

**Uložen:** po 985

**Počet mincí v nálezu:** 616 ks + cca 100 zlomků

**Česká složka:** 518 + 1 ks – C 9, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 23, 24, 25, 27, 29, 32, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 45, 47, 49, 53, 54, 55, 59, 63, 66, 67, 69, 71, 72, 75, 78, 79, 81, 82, 83, 85, 87, 120 a 121.

**Lit.:** Seger 1940; Hasig – Kiersnowski – Reyman 1966, 46, č. 13; Suhle 1973; Suchodolski 1974; Cach 1982, 21, č. 548; Lukas – Polanský 2007, 80–81; Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 38–41; Lukas 2009; Lukas – Polanský 2010.

**Poznámka:** Ze složení české části nálezů je zřejmá jeho podobnost s nálezem novodvorským. Početná přítomnost denárů C 120 a 121 (56 ks) pak datuje uložení nálezů do doby těsně před zaražením denárů tzv. frížského typu, tedy do doby po roce 985.

**Denáry tzv. karolinského typu:** C 40: 1 ks; C 41: 1 ks; C 40/43: 2 ks; C 45: 1 ks; C-/79: 1 ks

**Lit.:**

1. C 40 (obr. 29): Suhle 1973, č. 28a (0,97 g, Ø 19 mm)
2. C 41 (obr. 30): Suhle 1973, č. 28b (1,07 g, Ø 19 mm)
3. C 40/43 (obr. 31): Suhle 1973, č. 29a (1,03 g, Ø 19 mm)
4. C 40/43 (obr. 32): Suhle 1973, č. 29b (1,10 g, Ø 20 mm)
5. C -/79 (obr. 33): Suhle 1973, č. 30 (0,89 g, Ø 19 mm)
6. C 45 (obr. 34): Suhle 1973, č. 31 (0,80 g, Ø 19 mm)

**Veřejné sbírky:** Münzkabinett, Staatliche Museen zu Berlin (inv. č. 18211241–18211246)

## 10. ŠVÉDSKO

**Uložen:** po 1111

**Počet mincí v nálezu:** 572 ks

**Česká složka:** 2 ks – C 43 a 313.



Obr. 29–34. Denáry (oboly) z nálezu Gębice.  
 29 – C 40 (Suhle 1973, č. 28a); 30 – C 41 (Suhle 1973, č. 28b); 31  
 – C 40/43 (Suhle 1973, č. 29a); 32 – C 40/43 (Suhle 1973, č. 29b);  
 33 – C --/79 (Suhle 1973, č. 30); 34 – C 45 (Suhle 1973, č. 31).

**Lit.:** Hatz – Hatz 1975, 99, č. 102.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 43: 1 ks**

**Lit.:** Hatz – Hatz 1975, 99, č. 102.

## 11. KOTOWICE, woj. Wrocław, Polsko, 1972

**Uložení:** po 995 nebo 1010 (česká složka nálezů uzavřena po 983)

**Počet mincí v nálezů:** 191 + 851 ks

**Česká složka:** 21 + 13 – C 1, 2, 3, 11, 12, 23, 26, 27, 29, 32, 34, 42, 60, 63 a 81.

**Lit.:** Suchodolski 1974, 215; Butent-Stefaniak 2002; Lukas – Polanský 2007, 79–80;  
 Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 50–71.

**Poznámka:** S. Suchodolski (Suchodolski 1974, 215) datoval uložení nálezů do let 982–985 a tomu odpovídá i typové zastoupení početné české složky (Lukas – Polanský 2007, 79–80). Rovněž velmi početná bavorská složka nálezů je uzavřena denáry Jindřicha III. (983–985), raženými v mincovnách v Řezně a v Nabburku (Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 62–68). Problém však spočívá v okolnosti, že součástí nálezového souboru jsou rovněž mince mladší: křížový denár typu Gumowski

(1939) č. 420–423, ražený pravděpodobně na přelomu 10. a 11. století, saské denáry Bernharda I. z let 995–1010, Bernharda II. z let 1010–1025 a dále dva Otto-Adelheidského feniky Hatz IV, ražené podle posledních výzkumů okolo roku 995 (*Ilisch 2005*, 55). B. Butent-Stefaniak (*Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 50, pozn. 73) proto klade uložení mincovního souboru do země teprve do období po roce 995 nebo 1010. Nález nebyl dosud definitivně zpracován.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 42: 1 ks**

**Lit.:**

**C 42** (obr. 35): *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 70 (1,091 g, Ø 20,5 mm)

**Veřejné sbírky:** Muzeum Miejskie we Wrocławiu, Oddział Archeologiszny (inv. č. MAW 214)



Obr. 35. Denár (obol) C 42 z nálezů Kotowice (*Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 70).

## 12. LASOWICE, woj. Wrocław, Polsko, 1982–2006

**Uložen:** po 983

**Počet mincí v nálezů:** 248 + 50 ks

**Česká složka:** 35 ks – C 6, 7, 9, 10, 11, 14, 23, 23/24, 24, 26, 27, 32, 34 a 42.

**Lit.:** *Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*; *Lukas – Polanský 2007*, 79; *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 74–82; *Hahn 2009*.

**Denáry tzv. karolinského typu: C 42: 1 ks**

**Lit.:**

**C 42** (obr. 36): *Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*, č. 159 (1,09 g); *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 81 (1,086 g, 20,6 mm); *Hahn 2009*, 45.

**Veřejné sbírky:** Muzeum w Nysie (inv. č. Mna/A/482/131)



Obr. 36. Denár (obol) C 42 z nálezů Lasowice (*Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*, č. 159).

## 13. LIBICE n. Cidlinou, okr. Poděbrady, Česká republika, 2010

**Uložen:** ?

**Počet mincí v nálezů:** ztrátová mince

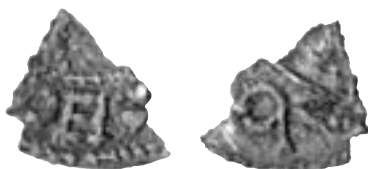
**Lit.:**

**Denáry tzv. karolinského typu: C 42: 0 + 1 ks**

**Lit.:**

**C 42 (obr. 37): 0,24 g**

**Veřejné sbírky:** Archeologický ústav AVČR, v.v.i., Praha



Obr. 37. Denár (obol) C 42 z nálezů Libice n. Cidlinou (Archeologický ústav AVČR, v.v.i., Praha; foto J. Vrabec).



Mapa mincovních nálezů denárů tzv. karolinského typu (čísla odpovídají katalogu).



### Denáry z neznámých nalezišť:

C 43 (obr. 38): Aukce WAG Dortmund 23, 2003, č. 4148 (0,76 g, Ø 17,4×17,7 mm)

C 44 (obr. 39): NM Praha inv. č. 6.432 (sbírka Katz, , 0,77 g, Ø 18,6×18,5 mm)

C 45 (obr. 40): NM Praha inv. č. 6.434 (sbírka Katz, , 0,70 g, Ø 17,6×18 mm)



Obr. 38–40. Denáry (oboly) z neznámých nalezišť:

38 – C 43 Aukce WAG Dortmund 23, 2003, č. 4148; 39 – C 44 NM Praha inv. č. 6.432; 40 – C 45 NM Praha inv. č. 6.434 (foto J. Vrabc).

Tab. 1. Denáry tzv. karolinského typu v mincovních nálezech (podle doby uložení).

Nález	číslo	40	41	42	43	40/43	44	45	--/79	celkem	uložen
Lasowice	12.			1						1	po 983
Kotowice	11.			1						1	po 983*
Gębice	9.	1	1			2		1	1	6	po 985
Nový Dvůr	3.				1		2			3	po 985
Poděbrady	8.	6	1	6		2				15	kol. 995
Yholm	2.	1								1	po 1002
Polsko	7.	1						1		2	poč. 11. st.
Bystrzyca	5.						1			1	po 1003
Jarocin	4.	1						1		2	po 1004
Gdaňsk-okolí	1.							1		1	po 1010
Choustník	6.	7								7	po 1010
Švédsko	10.				1					1	po 1111
Libice n. C.	13.			0+1						0+1	ztrát. mince
neznámý					1		1	1		3	
Celkem		17	2	8+1	3	4	4	5	1	44+1	

\* Bavorská a pravděpodobně i česká složka nálezu uzavřeny po roce 983.

## Varianty a razidla denárů tzv. karolinského typu

### Averz

#### C 40 (K 40, 41): 3 varianty, 11 razidel

a) Popis: Ve středu mincovního pole kříž s kuličkou ve třech úhlech ramen, ve čtvrtém úhlu oblouček ven otevřený. Obvodky perličkové.

1. Opis: X̅Θ̅O̅F̅E̅I̅F̅V̅Λ̅D̅Λ̅X̅•

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/1/1 (obr. 41)

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/1/2

2. Opis: X̅Θ̅O̅F̅E̅I̅I̅F̅V̅Λ̅D̅I̅X̅•

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/2/1 (obr. 42)

Choustník: *Chaura 1938*, č. 32

3. Opis: +̅Θ̅O̅Γ̅C̅Σ̅Γ̅Δ̅[.....]X̅•

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/3/1 (obr. 43)

4. Opis: +̅Θ̅O̅F̅E̅Σ̅Γ̅V̅Λ̅D̅Λ̅X̅•

Choustník: *Chaura 1938*, č. 33 (obr. 44)

5. Opis: IV̅+̅E̅I̅+̅V̅B̅+̅.̅W̅D̅X̅

Gębice: *Suhle 1973*, č. 28a (obr. 45)



41



42



43



44



45

b) Popis: Ve středu mincovního pole kříž s kuličkou ve třech úhlech ramen, ve čtvrtém úhlu oblouček ven otevřený s kroužkem uprostřed. Obvodky perličkové.

1. (upravené razidlo Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/2/1, doplněn kroužek vobloučku)

Opis: X̅Θ̅O̅F̅C̅I̅I̅F̅V̅Λ̅D̅I̅X̅

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX B/1/1 (obr. 46)

Choustník: *Chaura 1938*, č. 31

2. Opis: +̅Θ̅O̅F̅E̅Γ̅I̅V̅Λ̅D̅Λ̅+

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX B/2/1 (obr. 47)

Poděbrady: Aukce ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady, 10. února 1996 č. 59

3. Opis: +̅Θ̅O̅Γ̅C̅I̅I̅F̅V̅Λ̅D̅Λ̅X̅•

Gębice: *Suhle 1973*, č. 29a (obr. 48)

4. Opis: XBOF[=ΓVΛ•DΛ•X•

Choustník: *Chaura 1938*, č. 30/1 (obr. 49)

Choustník: *Chaura 1938*, č. 30/2

Choustník: *Chaura 1938*, č. 30/3

Choustník: *Chaura 1938*, č. 30/4

5. Opis: XBOFEΓIIVΛDΛX•

Polsko: NM Praha inv. č. 6431 (obr. 50)

c) Popis: Ve středu mincovního pole kříž. V prvním, druhém a čtvrtém úhlu kulička, ve třetím úhlu oblouček ven otevřený s kroužkem uprostřed. Obvodky perličkové. Zrcadlově obrácený opis.

1. Opis: XDLAVIΠIΓΓ•OB+

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX B/3/1

Gębice: *Suhle 1973*, č. 29b (obr. 51)



46



47



48



49



50



51

#### C 41: 1 razidlo

Popis: Ve středu mincovního pole kříž. V prvním, druhém a třetím úhlu kulička, ve čtvrtém úhlu oblouček dovnitř otevřený. Obvodky perličkové.

1. Opis: +BOFEΣΓΛV•DV+

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX C/1/1

Gębice: *Suhle 1973*, č. 28b (obr. 52)



52

### C 42: 3 razidla

Popis: Ve středu mincovního pole kříž s kuličkou ve třech úhlech ramen, ve čtvrtém úhlu oblouček dovnitř otevřený. Obvodky perličkové.

1. Opis:  $\text{+}\Theta\text{O}\Gamma\text{E}\Sigma\Gamma\Lambda\text{V}\cdot\text{O}\Lambda\text{+}$

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/1 (obr. 53)

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/2

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/3

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/4

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/2/1

Libice n. C.

2. Opis:  $\text{+}\Theta\text{O}[\dots]\text{E}\Sigma\Gamma\Lambda\text{V}\cdot\text{D+}$

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/3/1 (obr. 54)

3. Opis:  $\text{+}\Theta\text{O}[\dots]\text{E}\Sigma\Gamma\Lambda\text{V}\cdot\text{D}\Lambda\text{+}$

Lasowice: *Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*, č. 159

Kotowice: *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 70 (obr. 55)



53



54



55

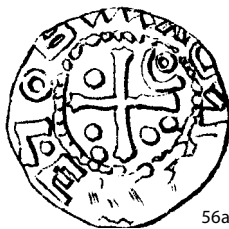
### C 43 (K 42): 1 razidlo

Popis: Ve středu mincovního pole kříž. V prvním úhlu kulička, ve druhém úhlu oblouček ven otevřený s kroužkem uprostřed, ve třetím a čtvrtém úhlu dvojice kuliček. Obvodky perličkové. Zrcadlově obrácený opis. (Stejná varianta jako C 40c, doplněná zdvojením kuliček ve dvou úhlech ramen kříže.)

1. Opis:  $\text{X}\Lambda\text{D}\Lambda[\dots]\text{E}\Gamma\text{O}\Theta\text{X}$

Nový Dvůr: *NM Praha*, př. č. 55/1958 (obr. 56a: *Smolík 1899*, tab. VII/164)

Aukce WAG Dortmund 23, 2003, č. 4148 (obr. 56b)



56a



56b

### C 44 (K 43): 1 razidlo

Popis: Ve středu mincovního pole kříž. V prvním a třetím úhlu kroužek, ve druhém a čtvrtém úhlu tři hřeby. Obvodky perličkové.

1. Opis: +ΒΛΟϸΣΙΑΥΔΛ+

Nový Dvůr: *Smolík 1880*, 416, č. 21, tab. XVIII/21 (obr. 57a); Aukce Lanz Graz XIII, listopad 1979, č. 5 (obr. 57b)

Nový Dvůr: *Fiala 1888*, č. 60 tab. II/60

Bystrzyca: Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin

NM Praha inv.č. 6432



57a



57b

### C 45 (K 44): 2 varianty, 3 razidla

a) Popis: Ve středu mincovního pole kříž. V prvním úhlu kulička, ve druhém a čtvrtém úhlu kroužek, ve třetím úhlu tři hřeby. Obvodky perličkové.

1. Opis: +□□[.....]ΟϸΙΥ[... ]Λ+

Polsko: NM Praha inv. č. 6433 (obr. 58)

2. Opis: -ΒΟΓ[.....]

NM Praha inv. č. 6434 (obr. 59)

b) Popis: Ve středu mincovního pole kříž. V prvním úhlu kulička, ve druhém a čtvrtém úhlu kroužek, ve třetím úhlu tři hřeby. Obvodky perličkové. Zrcadlově obrácený opis.

1. Opis: +ΓΛΔ•ΥΙϸΟ[.....]Β+

Gębice: *Suhle 1973*, č. 31 (obr. 60)



58



59



60



61

### C - (K --): 1 razidlo

Popis: Ve středu mincovního pole kříž. V prvním a třetím úhlu oblouček ven obrácený, ve druhém a čtvrtém úhlu kulička. Obvodky perličkové. Zrcadlově obrácený opis.

1. Opis: •+ΛΔ•ΛΥΓΣΒΓΘ+

Gębice: *Suhle 1973*, č. 30 (obr. 61)

## Reverz

### C 40 (Katz 1935 /dále jen K/ 40, 41): 3 razidla

Popis: Ve středu mincovního pole široká kaplice se sestavou znaků: >|+|<

1. Opis: +>C.Λ∨V.∩Γ•X

Poděbrady: Radoměský 1966, typ IX A/1/1 (obr. 62)

Poděbrady: Radoměský 1966, typ IX A/1/2

Poděbrady: Radoměský 1966, typ IX A/2/1

Poděbrady: Radoměský 1966, typ IX B/1/1

Poděbrady: Radoměský 1966, typ IX B/2/1

Choustník: Chaura 1938, č. 30/1

Choustník: Chaura 1938, č. 30/2

Choustník: Chaura 1938, č. 30/3

Choustník: Chaura 1938, č. 30/4

Choustník: Chaura 1938, č. 31

Choustník: Chaura 1938, č. 32

Gębice: Suhle 1973, č. 28a

Polsko: NM Praha inv. č. 6431

2. Opis: X>C.[...] ∩Γ>+

Poděbrady: Radoměský 1966, typ IX A/3/1 (obr. 63)

3. Opis: +>C.∩Γ∨VI∩ΓX

Choustník: Chaura 1938, č. 33 (obr. 64)



### C 41: 1 razidlo

Popis: Ve středu mincovního pole široká kaplice se sestavou znaků: ▷▽◁ ▷▽◁

1. Opis: ∩∪V∩V•VVIA

Poděbrady: Radoměský 1966, typ IX C/1/1 (obr. 65)

Gębice: Suhle 1973, č. 28b



### C 42: 5 razidel

Popis: Ve středu mincovního pole široká kaplice bez sestavy znaků.

1. Opis: 68VUVU1A•

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/1 (obr. 66)

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/2

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/3

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/4

2. Opis: 68VUVU1A

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/2/1 (obr. 67)

3. Opis: 68VUVU1A•

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/3/1 (obr. 68)

4. Opis: 68[.....]VU1A•

Lasowice: *Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*, č. 159 (obr. 69)

5. Opis: 60VUVU1A•

Kotowice: *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 70 (obr. 70)



66



67



68



69



70

### C 43 (K 42): 1 razidlo

Popis: Ve středu mincovního pole široká kaplice se sestavou znaků: 7+1<

1. Opis: +<C.V.V.U.V.+

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX B/3/1

Poděbrady: Aukce ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady, 10. února 1996 č. 59

Gębice: *Suhle 1973*, č. 29a (obr. 71a)

Gębice: *Suhle 1973*, č. 29b

Nový Dvůr: NM Praha, př. č. 55/1958, ražba na menším střížku

Aukce WAG Dortmund 23, 2003, č. 4148, ražba na menším střížku (obr. 71b)



71a



71b

**C 44 (K 43): 1 razidlo**

Popis: Ve středu mincovního pole široká kaplice se sestavou znaků:  $\backslash + |$

1. Opis:  $+ \swarrow \vee \Sigma \vee \wedge - \circ$

Nový Dvůr: *Smolík 1880*, 416, č. 21, tab. XVIII/21 (obr. 72a); Aukce Lanz Graz XIII, listopad 1979, č. 5 (obr. 72b)

Nový Dvůr: *Fiala 1888*, č. 60 tab. II/60

Bystrzyca: Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin

NM Praha inv. č. 6432



72a



72b

**C 45 (K 44): 2 razidla**

Popis: Ve středu mincovního pole široká kaplice se sestavou znaků:  $\exists + |$

1. Opis:  $\Gamma + \vee \cdot 7 \cdot \vee \sigma [\dots] + \vee$

Gębice: *Suhle 1973*, č. 31 (obr. 73)

Polsko: NM Praha inv. č. 6433

2. Opis:  $[\dots] 7 \times$

NM Praha inv. č. 6434 (obr. 74)



73



74

**C 79 (K 83): 1 razidlo**

Popis: Ve středu mincovního pole široká kaplice se sestavou znaků:  $\exists \cap \circ$

1. Opis: PRAGACIVITR

Gębice: *Suhle 1973*, č. 30 (obr. 75)



75



## Váhy a míry denárů tzv. karolinského typu

### Denáry

#### **C 40 (16 ks = 17,313 g, Ø 1,082 g)**

Jarocin: *Jażdżewski 1879*, 25, č. 2: 1,00 g

Choustník: *Chaura 1938*, č. 30/1–4: 0,993 g (průměrná váha 4 ks), Ø 20 mm

Choustník: *Chaura 1938*, č. 31: 1,292 g, Ø 20 mm

Choustník: *Chaura 1938*, č. 32: 1,15 g, Ø 20,5 mm

Choustník: *Chaura 1938*, č. 33: 1,21 g, Ø 20,7 mm

Polsko: NM Praha inv. č. 6431: 1,06 g, Ø 19,4 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/1/1: 1,184 g, Ø 20,2 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/1/2: 1,064 g, Ø 19,6 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/2/1: 1,125 g, Ø 19,6 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX A/3/1: 0,972 g, Ø 19,5 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX B/1/1: 1,272 g, Ø 20 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX B/2/1: 1,042 g, Ø 20 mm

Gębice: *Suhle 1973*, č. 28a: 0,97 g, Ø 19 mm

#### **C 40/43 (4 ks = 4,543 g, Ø 1,136 g)**

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX B/3/1: 1,173 g, Ø 19 mm

Poděbrady: Aukce ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady, 10. 2. 1996 č. 59: 1,240 g, Ø 19,8 mm

Gębice: *Suhle 1973*, č. 29a: 1,03 g, Ø 19 mm

Gębice: *Suhle 1973*, č. 29b: 1,10 g, Ø 20 mm

#### **C 41 (2 ks = 2,127 g, Ø 1,063 g)**

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX C/1/1: 1,057 g, Ø 19,7 mm

Gębice: *Suhle 1973*, č. 28b: 1,07 g, Ø 19 mm

#### **C 42 (8 ks = 8,707 g, Ø 1,088 g)**

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/1: 1,178 g, Ø 20,7 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/2: 1,130 g, Ø 20,1 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/3: 1,084 g, Ø 19,4 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/1/4: 0,944 g, Ø 20,2 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/2/1: 1,201 g, Ø 20,8 mm

Poděbrady: *Radoměský 1966*, typ IX D/3/1: 0,989 g, Ø 20 mm

Lasowice: *Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*, č. 159: 1,07 g, Ø 20,6 mm

Kotowice: *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 70: 1,091 g, Ø 20,5 mm

#### **Celkem 30 ks = 32,69 g, Ø 1,09 g**

#### **C --/79 (1 ks = 0,89 g)**

Gębice: *Suhle 1973*, č. 30: 0,89 g, Ø 19 mm

### Denáry (oboly)

#### **C 43 (2 ks = 1,525 g, Ø 0,76 g)**

Nový Dvůr: NM Praha p. č. 55/1958: 0,765 g, Ø 17 mm

Aukce WAG Dortmund 23, 2003, č. 4148: 0,76 g, Ø 17,5 mm

#### **C 44 (4 ks = 3,102 g, Ø 0,77 g)**

Nový Dvůr: Aukce Lanz Graz XIII, listopad 1979, č. 5: 0,78 g, Ø 17 mm

Nový Dvůr: *Fiala 1888*, č. 60: 0,78 g, Ø 18 mm

Bystrzyca: *Menadier* 1887, 152, č. 119: 0,772 g, Ø 16,5 mm

NM Praha inv. č. 6.432: 0,77 g, Ø 18,5 mm

**C 45 (4 ks = 3,02 g, Ø 0,75 g)**

Jarocin: *Jażdżewski* 1879, 26, č. 10: 0,80 g

Polsko: NM Praha inv. č. 6.433: 0,72 g, Ø 18,3 mm

Gębice: *Suhle* 1973, č. 31: 0,80 g, Ø 19 mm

NM Praha inv. č. 6.434: 0,70 g, Ø 17,8 mm

**Celkem 10 ks = 7,647 g, Ø 0,76 g**

Z uvedeného přehledu vyplývá, že denáry (oboly) Cach (1970) č. 43–45 jsou váhově redukoványými variantami denárů Cach (1970) č. 40, 40/43, 41 a 42. S podobnou situací se setkáváme i u jiných denárových typů, ražených v pražské mincovně v průběhu 80. let 10. století. Denáry (oboly) Cach (1970) č. 33 (0,68 g, 1 ks) jsou váhově redukoványými variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu Cach (1970) č. 32 s písmeny VV pod kaplicí (1,13 g, 132 ks), a totéž platí pro vztah denárů (obolů) Cach (1970) č. 37 (0,60 g, 2 ks) k denárům typu ruka-kaplice Cach (1970) č. 36 (0,94, 11 ks), denárů (obolů) Cach (1970) č. 54 (0,70 g, 1 ks) k denárům mečového typu Cach (1970) č. 47–52 (1,11 g, 50 ks), nebo denárů (obolů) Cach (1970) č. 66–68 (0,80 g, 14 ks) k denárům mladšího bavorsko-švábského typu Cach (1970) č. 63 s písmeny ONO pod kaplicí (1,07 g, 94 ks).<sup>6</sup>

### Popis jednotlivých variant denárů tzv. karolinského typu

#### C 40, C40/43, C43

Základní variantu tzv. karolinského typu představují denáry Cach (1970) č. 40. Ve středu mincovního pole jejich lícni strany je umístěn kříž se třemi kuličkami a oblouček ven otevřený. Umístění kuliček a obloučku v jednotlivých úhlech kříže, se liší podle použitých razidel. Obvodky (vnitřní i vnější) jsou perličkové. U opisové legendy: +BOLEZLAV•DVX• je třeba zmínit hranatý tvar písmene B, použití kuliček v úhlech písmen L, ale především pojetí písmene Z, u něhož je šikmina, spojující horní a dolní břevno nahrazena (u 9 z 11 razidel) dvojicí kolmých dříků. Opisové legendy lícni stran denárů Cach (1970) č. 40 probíhají zprava doleva, tj. po směru hodinových ručiček. Výjimkou tvoří lícni strana denáru Gębice: č. 28a (obr. 45), kde je opisová legenda natolik zkomolená, že není možno určit její směr.

Někdy v průběhu ražby denárů Cach (1970) č. 40 došlo k částečné změně vzhledu lícni strany mince, když do obloučku, umístěného v jednom z úhlů kříže byl doplněn kroužek. Časová následnost této subvarianty je zřejmá ze srovnání lícni stran denárů Poděbrady: typ IX A/2/1 (obr. 42) a Poděbrady: typ IX B/1/1 (obr. 46), kdy bylo použito v prvním případě razidlo bez kroužku a ve druhém případě stejné razidlo, doplněné kroužkem. Opisové legendy u této subvarianty probíhají rovněž zprava doleva, s výjimkou denárů Poděbrady: typ IX B/3/1 a Gębice: č. 29b (obr. 51), kde je opis zrcadlově obrácen.

Ve středu mincovního pole rubní strany denárů Cach (1970) č. 40 je umístěna široká kaplice se sestavou znaků: >|+|<. Kaplice je zarámována opisovou legendou, složenou ze symetricky uspořádaných znaků bez informativního obsahu.

<sup>6</sup> Hmotnostní údaje podle F. Cacha (1970).

Podobně jako u lící strany denárů Cach (1970) č.40 docházelo i u rubní strany této základní varianty denárů tzv. karolinského typu v průběhu ražby k částečné změně vzhledu. Zatímco opisová legenda, složená ze symetricky uspořádaných znaků zůstávala v podstatě stejná, pak sestava znaků pod kaplicí doznávala změn. Na rubní straně denáru Choustník: č. 33 (obr. 64) nalézáme sestavu znaků: >|+┘, na rubní straně denáru Poděbrady: typ IX A/3/1 (obr. 63) pak: ✻+I. Jako výrazný znak samostatně uváděné varianty denárů (obolů) tzv. karolinského typu – Cach (1970) č.43, je pak uváděna sestava znaků: 7+IK. Ražební kolek rubní strany této varianty (se sestavou znaků: 7+IK) byl používán jak v kombinaci s lící stranou denárů Cach (1970) č.40 (Poděbrady: typ IX B/3/1; Poděbrady: Aukce ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady, 10. února 1996 č. 59; Gečbice: č. 29a a č. 29b), tak i při ražbě denárů (obolů) Cach (1970) č. 43 (Nový Dvůr: NM Praha, př. č. 55/1958; Aukce WAG Dortmund 23, 2003, č. 4148).

Na rubní straně denárů (obolů) Cach (1970) č.43 není často zachycen vnější perličkový obvodek. Znamená to, že při ražbě rubních stran denárů (obolů) Cach (1970) č.43 bylo použito razidlo, určené původně pro větší – denárový střížek.

Na lících stranách denárů Cach (1970) č.40/43 je umístěn kříž se třemi kuličkami a s ven otevřeným obloučkem, doplněným kroužkem. U denárů (obolů) Cach (1970) č.43 je však počet kuliček ve dvou úhlech kříže zdvojený a opisová legenda: +BOLEZLAV•DVX• (s hranatým písmenem B a kuličkou v úhlu písmene L) je zrcadlově obrácena a směřuje tak proti směru hodinových ručiček (obr. 56a, b). Vzhledem k okolnosti, že na lící straně denárů (obolů) Cach (1970) č.43 není zachycen vnější perličkový obvodek, lze soudit, že i při ražbě lící strany denárů (obolů) Cach (1970) č.43 bylo použito razidlo určené původně pro větší denárový střížek.

Velikost střížků u denárů Cach (1970) č.40 a 40/43 se pohybuje mezi 19–20,7 mm, průměrná váha denárů Cach (1970) č.40 je 1,082 g (16ks), průměrná váha denárů Cach (1970) č.40/43 je 1,136 g (4ks). Velikost střížků u denárů (obolů) Cach (1970) č.43 se pohybuje mezi 17–17,5 mm, průměrná váha je 0,76 g (2ks).

Relativní chronologie jednotlivých variant denárů a denárů (obolů) tzv. karolinského typu Cach (1970) č.40, 40/43 a 43 může tedy, na základě zjištěné provázanosti použitých lících a rubních razidel (graf 1) a na základě dalších uvedených skutečností vypadat následovně:

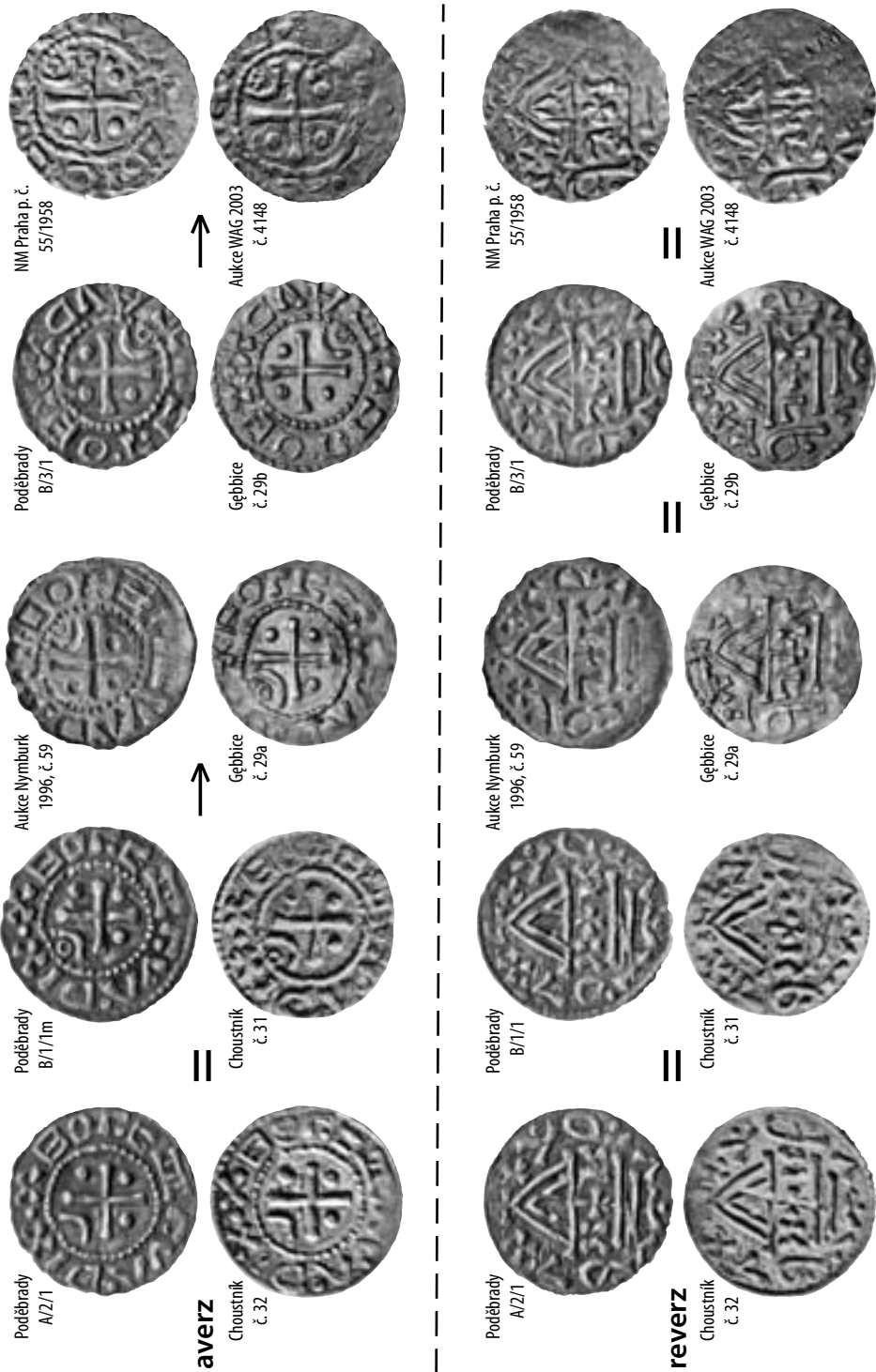
C 40 (bez kroužku) → C 40 (s kroužkem) → C 40/43 (denáry)  
C 43 (denáry-oboly)

## C 41, C 42

Lící strany denárů Cach (1970) č.41 a 42 jsou téměř shodné. Uprostřed mincovního pole je umístěn kříž se třemi kuličkami a oblouček otevřený dovnitř mincovního pole. Umístění kuliček a obloučku v jednotlivých úhlech kříže se, podobně jako u lících stran denárů Cach (1970) č.40, liší podle použitých razidel. Obvodky (vnitřní i vnější) jsou perličkové. Opis na lící straně: +BOLEZLAV•DVX• se vyznačuje hranatým tvarem písmene B a u některých razidel i hranatým tvarem písmene D (Poděbrady: typ IX D/1/1–4, obr. 53).

Na rubní straně denárů Cach (1970) č.41 je umístěna kaplice se sestavou dvou, vedle sebe ležících trojúhelníků, složených z trojúhelníkových punců: ▷▽◁▷▽◁, na rubní straně denárů Cach (1970) č.42 je prostor mezi kaplicí a dvěma spodními stupni prázdný. Opis: PRAGA•CIV• je u obou denárů stejný, a podle tvaru písmen P, R a G je možno předpokládat, že jej zhotovila ruka jednoho řezače (obr. 65–70).

Velikost střížků u denárů Cach (1970) č.41 a 42 se pohybuje mezi 19–21 mm, průměrná váha denárů Cach (1970) č.41 a 42 je 1,08 g (10ks).



Graf 1. Provázanost použitých ražebních kolků u denárů Cach (1970) č. 40, 40/43 a denárů (obolů) Cach (1970) č. 43.

Ražební kolky obou variant nejsou provázány a nelze stanovit, která z obou variant byla ražena jako první.

#### C 44

Na lící straně denáru (obolu) Cach (1970) č. 44 je ve středu mincovního pole kříž. V jeho prvním a třetím úhlu je umístěn kroužek, ve druhém a čtvrtém úhlu tři hřeby. Obvodky (vnitřní i vnější) jsou perličkové. Opis: +ΒΛΟΕΖΙΑΔΑΧ•, jdoucí zprava doleva (po směru hodinových ručiček), je mírně zkorumpovaný, ale vyznačuje se, podobně jako u denárů a denárů (obolů) Cach (1970) č. 40–43, hranatým tvarem písmene Β. U písmene Ε chybí střední příčka, písmeno Ζ je tvořeno dvěma výraznými břevny, spojenými nevýraznou, tenkou šikminou.

Na rubní straně denáru (obolu) Cach (1970) č. 44 je umístěna kaplice se sestavou znaků: ✧+I, napodobující v redukované formě sestavu znaků pod kaplicí na rubních stranách denárů Cach (1970) č. 40. Zpodobnění kříže, ve středu sestavy znaků pod kaplicí s prodlouženým horním ramenem, navíc odpovídá stejně umístěnému kříži na rubních stranách denárů Cach (1970) č. 40/43 a denárů (obolů) Cach (1970) č. 43. Opisová legenda je silně zkorumpovaná, ale i přesto v ní lze vyčíst název Prahy. Tvary počátečních písmen: P a R odpovídají stylem provedení rytecké práce na rubních stranách denárů Cach (1970) č. 41 a 42. Na lících stranách denárů (obolů) Cach (1970) č. 44 jsou dobře znatelné vnější perličkové obvodky, což svědčí o tom, že velikost ražebních kolků lící i rubní strany byla přizpůsobena menší velikosti ražených střížků.

Velikost střížků u denárů (obolů) Cach (1970) č. 44 se pohybuje mezi 16,5–18,5 mm, průměrná váha denárů (obolů) Cach (1970) č. 44 je 0,77 g (4 ks).

#### C 45

Na lící straně denáru (obolu) Cach (1970) č. 45 je ve středu mincovního pole kříž. V jeho prvním úhlu je umístěna kulička, ve druhém a čtvrtém úhlu kroužek, ve třetím úhlu tři hřeby. Obvodky (vnitřní i vnější) jsou perličkové. Opis na lících stranách všech známých nebo popsaných exemplářů je sice zkorumpovaný, ale jasně lze rozeznat snahu o zachycení jména a titulu: +ΒΟΛΕΖΛΑΥΔΥΧ. U všech známých exemplářů (obr. 58–60) je jasně zřetelný hranatý tvar písmene Β. U denárů (obolů) z Katzova nálezu v Polsku (NM Praha inv. č. 6433) a z nálezů Gębice (č. 31) je u písmene Ζ šikmina, spojující horní a dolní břevno, nahrazena dvojicí kolmých dříků. U denáru (obolu) Cach (1970) č. 45 z Národního muzea v Praze (inv. č. 6434) je jasně zřetelná kulička v úhlu písmene L. Všechny tyto znaky se objevují rovněž v opisových legendách na lících stranách denárů Cach (1970) č. 40.

Na rubní straně denáru (obolu) Cach (1970) č. 45 je umístěna kaplice se sestavou znaků: ✧+I, napodobující, podobně jako u denárů (obolů) Cach (1970) č. 44, v redukované formě sestavu znaků pod kaplicí na rubních stranách denárů Cach (1970) č. 40. Výrazné je zejména obrácené písmeno Ε. Také v tomto případě, stejně jako u denárů-obolů Cach (1970) č. 44, odpovídá zpodobnění kříže s prodlouženým horním ramenem ve středu sestavy znaků kříži na rubních stranách denárů Cach (1970) č. 40/43 a denárů (obolů) Cach (1970) č. 43. Opisové legendy u všech známých exemplářů denárů (obolů) Cach (1970) č. 45 jsou až do nečitelnosti zkorumpované. Nad levou stranou kaplice na denáru (obolu) Cach (1970) č. 45 z Národního muzea v Praze (inv. č. 6434) je umístěn výrazný křížek.

Na lících stranách denárů (obolů) Cach (1970) č. 45 jsou znatelné vnější perličkové

obvodky, což svědčí o tom, že velikost ražebních kolků lící i rubní strany byla přizpůsobena menší velikosti ražených střížků.

Velikost střížků u denárů (obolů) Cach (1970) č. 45 se pohybuje mezi 17,5–19 mm, průměrná váha denárů (obolů) Cach (1970) č. 45 je 0,75 g (4 ks).

## C --/79

Arthur Suhle ve svém rámcovém popisu nálezu Gębice (Karlsdorf) zařadil mezi denáry tzv. karolinského typu („*Mainzer Vorbild*“) rovněž do té doby neznámou variantu (Suhle 1973, 21, č. 30), na jejíž lící straně je ve středu mincovního pole kříž, v jehož prvním a třetím úhlu je umístěn oblouček ven otevřený, ve druhém a čtvrtém úhlu kulička. Opisová legenda, jdoucí proti směru hodinových ručiček, zní: +BOLEZLAV•DV+•. Písmeno B má kulatý tvar, v úhlu písmene L chybí kulička, u písmene A chybí vnitřní příčka a písmeno Z má správný tvar (obr. 61).

Rubní strana denáru Gębice: Suhle 1973, č. 30, s kaplicí se sestavou písmen: ДИО a s opisovou legendou: PRAGACIVITR, odpovídá rubní straně denáru „se jménem Otto“ Cach (1970) č. 79 (Gębice: Suhle 1973, č. 56), a byla ražena nejspíše stejným razidlem (Lukas 2009, 37, obr. 25). Ikonografické pojetí rubní strany denáru Gębice: Suhle 1973, č. 30, včetně opisové legendy, navíc odpovídá téměř do detailu ikonografickému pojetí rubní strany denárů Cach (1970) č. 23 (opisová legenda: PRAGA•CIVITR), které představují jednu z nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (podrobněji: Lukas 2009, 35–36, obr. 24).

Důvodem, proč A. Suhle zařadil do té doby neznámou variantu Gębice: Suhle (1973) č. 30 do skupiny denárů tzv. karolinského typu, je pravděpodobně umístění obloučků v úhlech ramen kříže na lící straně tohoto denáru. Ostatní formální znaky, jako například tvary písmen, však jednoznačnou spojitost této varianty se skupinou denárů tzv. karolinského typu nenaznačují.

### Časové zařazení ražby denárů tzv. karolinského typu podle mincovních nálezů

Na základě shora uvedeného rozboru ikonografie a formálních znaků denárů a denárů (obolů) Cach (1970) č. 40–45 je možno konstatovat, že se jedná o ucelenou skupinu mincí, ražených velmi pravděpodobně v omezeném časovém úseku. Nejstarším mincovním depotem, ve kterém byla zastoupena jedna z variant denárů tzv. karolinského typu (Cach 1970, č. 42), je nález ze slezských Lasowic, uložený do země po roce 983 (tab. 1). Znamená to, že alespoň zmíněná varianta tohoto typu byla ražena již před rokem 983. Nejzazším datem pro ražbu ostatních variant (Cach 1970, 40, 40/43, 41, 44 a 45) je pravděpodobně rok 985, po kterém byly uloženy do země mincovní depoty v Novém Dvoře u Duchcova a slezské Gębici, a ve kterých byly všechny tyto varianty zastoupeny. I přes přítomnost denáru Cach (1970) č. 42 v nálezů z Lasowic však zůstává pro příliš malý počet nálezů otázkou, v jakém pořadí byly jednotlivé varianty tzv. karolinského typu raženy – výjimku tvoří do jisté míry skupina denárů a denárů (obolů) (Cach 1970, č. 40–43).

Podle zastoupení jednotlivých denárových typů, ražených v pražské mincovně a zastoupených v mincovních nálezech z konce 70. a z první poloviny 80. let 10. století (tab. 2) je jisté, že denáry tzv. karolinského typu můžeme přiřadit k ražbám nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (Cach 1970, č. 23–27, 32, 34 a 63),

denárů „se jménem Otto“ (Cach 1970, č. 79–81) a před ražbu denárů se širokou rukou (Cach 1970, č. 29 a 36) a denárů mečového typu (Lukas – Polanský 2007, 85, tab. 7).

Tab. 2. Česká složka v denárových nálezech, uložených do země v druhé polovině 70. a první polovině 80. let 10. století na území Slezska a Čech.

Nálezy	uložen do země	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Literatura
Kórník*	po 976	/									Gibasiewicz 1958; Turnwald 1963
Niemcza	po 978	/	/								Suchodolski 1984
Lasowice	po 983	/	/	/							Bartczak – Butent-Stefaniak 1997; Hahn 2009
Kotowice	po 983**	/	/	/	/	/					Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009, 50–71
Nový Dvůr	po 985	/	/	/	/	/		/		/	Lukas – Polanský 2007, 79
Gębice (Karlsdorf)	po 985	/	/	/	/	/	/	/	/	/	Suhle 1973

\* Soubor denárů, uložený ve sbírkách Biblioteki Kórnik PAN nedaleko Poznaně, pochází s největší pravděpodobností z nálezů, odhalených koncem 19. století na území Slezska

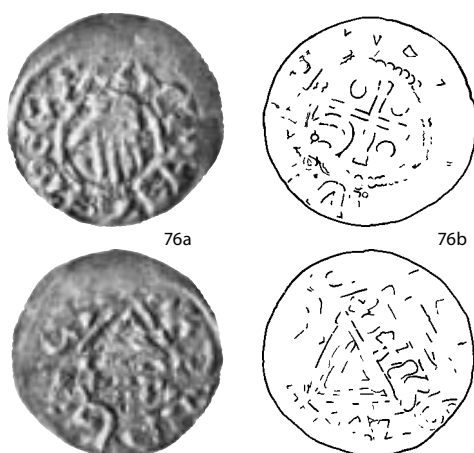
\*\* Bavorská a pravděpodobně i česká složka nálezů uzavřeny po roce 983

- denáry staršího bavorsko-švábského typu
- denáry mladšího bavorsko-švábského typu (nejstarší varianty: Cach 1970, č. 23, 24, 26, 27, 32, 34)

### 3. denáry tzv. karolinského typu

- denáry „se jménem Otto“
- denáry se širokou rukou
- denáry tzv. šípového typu
- denáry tzv. mečového typu
- denáry tzv. byzantizujícího typu
- denáry typu štíhlá ruka-kaplice (Cach 1970, č. 120–121).

Časové umístění ražby denárů tzv. karolinského typu před denáry se širokou rukou nám potvrzuje rovněž zjištěná přeražba denáru Cach (1970) č. 40 denárem se širokou rukou Cach (1970) č. 29 z poděbradského nálezů (typ V 3/59). Pod lící stranou střední části mincovního pole denáru Cach (1970) č. 29 je dobře rozeznatelný kříž. Ve třech z jeho úhlů je umístěna kulička, ve čtvrtém úhlu jsou zřetelné stopy ven obráceného obloučku, doplněného pravděpodobně kroužkem. Pod rubní stranou denáru Cach (1970) č. 29 jsou dobře viditelné stopy kaplice, pod níž je umístěna sestava znaků:



Obr. 76a, b. Denár Cach (1970) č. 29 z poděbradského nálezů se stopami přeražby (Radoměský 1966, typ V 3/59 (foto J. Vrabec, kresba L. Polanský).

>|+|< (obr. 76). Z opisů se zachovaly pouze fragmenty jednotlivých písmen, takže není možno zjistit, o kterou variantu denáru Cach (1970) č.40 se jedná (podrobněji: Lukas – Polanský 2007, 49).

### Vazba denárů tzv. karolinského typu na ostatní denárové typy a varianty

Již Viktor Katz upozornil na některé formální znaky (Katz 1935, 68–71), spojující denáry tzv. karolinského typu (Cach 1970, č.40) s nejstaršími variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu (Cach 1970, č.26, 27, 32) a denáry se širokou rukou (Cach 1970, č.29). Na lící straně je to umístění kuličky mezi písmenem X (za slovem DVX) a křížem před jménem BOLEZLAV, slohové odlišení písmene X od křížku a použití vnitřní příčky u písmene A. Na rubní straně pak podobnost ve tvaru písmene G. Z hlediska dnešních znalostí je možno upozornit rovněž na podobnost tvarů písmene Z na lících stranách denárů Cach (1970) č.26 a denárů tzv. karolinského typu Cach (1970) č.40 (Poděbrady: typ IX A/3/1, obr. 42; Choustník: č.33, obr. 43) a Cach (1970) č.42 (Lasowice a Kotowice, obr. 54) a dále na kuličku, rozdělující opis: PRAGA•CIV na rubních stranách denárů Cach (1970) č.26–29, 32 a denárů tzv. karolinského typu Cach (1970) č.41 a 42. Charakteristické je rovněž použití perličkových obvodků u denárů nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (Cach 1970, č.26, 27, 32), denárů se širokou rukou (Cach 1970, č.29) a denárů tzv. karolinského typu.

Vedle společných formálních znaků se však denáry a denáry (oboly) tzv. karolinského typu Cach (1970) č.40–45 vyznačují některými zcela specifickými formálními znaky, objevujícími se pouze u této uzavřené skupiny mincí:

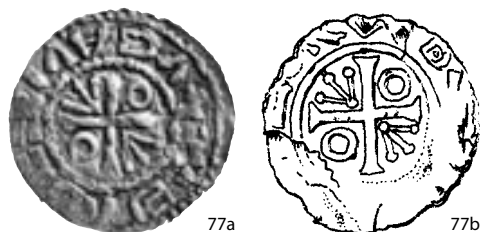
- a) Hranatý tvar písmen B ve jméně: BOLEZLAV a dále hranatý tvar písmene D ve slově: DVX u některých ražebních kolků denárů Cach (1970) č.42 (Poděbrady: typ IX D/1/1–4, obr. 52).
- b) Umístění kuličky v úhlu písmene L ve jméně: BOLEZLAV na lících stranách denárů Cach (1970) č.40 a 40/43 (u denáru Gębice: č.28a je opisová legenda lící strany zkomolená a písmeno L v ní chybí) a denáru (obolu) Cach (1970) č.45 (NM Praha inv.č.6434).
- c) Tvar písmene Z ve jméně: BOLEZLAV, u něhož je šikmina spojující horní a dolní břevno nahrazena dvojicí kolmých dříků. Výjimku tvoří denáry, u kterých je použit správný tvar písmene Z: Cach (1970) č.40 (Poděbrady: typ IX A/3/1, obr. 42; Choustník: č.33, obr. 43), Cach (1970) č.41 a 42. U denáru (obolu) Cach (1970) č.44 je široké horní a dolní břevno písmene Z spojeno jedním, mírně šikmým tenkým dříkem.

Výrazným ikonografickým znakem, charakteristickým pro denáry Cach (1970) č.40–42 a denáry (oboly) Cach (1970) č.43, je oblouček, umístěný v jednom z úhlů ramen kříže na lící straně a otevřený buď ven (Cach 1970, č.40 a 43) a nebo dovnitř mincovního pole (Cach 1970, č.41–42).

Denáry (oboly) Cach (1970) č.43, 44 a 45 představují redukované varianty základní verze Cach (1970) č.40. Zatímco lící strana denárů (obolů) Cach (1970) č.43 odpovídá s drobnými odchylkami lící straně denárů Cach (1970) č.40 s kroužkem v obloučku v jednom z úhlů ramen kříže ve středu mincovního pole, lící strany denárů (obolů) Cach (1970) č.44 a 45 odpovídají svým vzhledem spíše lícím stranám denárů a obolů mladšího bavorsko-švábského typu s písmeny ONO pod kaplicí na rubní straně. Zvláště lící strana denárů (obolů) Cach (1970) č.44 (obr. 77a) s dvojicí



protilehlých kroužků a „trojhřebí“, odpovídá téměř přesně lícni straně denáru (obolu) Cach (1970) č. 70, jehož popis a vyobrazení poprvé zveřejnil Václav Hanka (1855, 369, č. 12, tab. IV/12, „ze sbírky p. setníka Smikala“, obr. 77b).<sup>7</sup> Jeden exemplář tohoto denáru (obolu) byl rovněž součástí nálezu v Uduvere na ostrově Saaremaa v Estonsku, odkrytém okolo roku 2000 (Leimus 2005, 1205).



Obr. 77a, b. a – lícni strana denáru (obolu) Cach (1970) č. 44 (NM Praha inv.č. 6432); b – lícni strana denáru (obolu) Cach (1970) č. 44 (Hanka 1855, 369, č. 12, tab. IV/12).

Také kombinace znaků v úhlech kříže lícni strany denáru (obolu) Cach (1970) č. 45 je podobná výzdobě lícni stran některých variant denárů (obolů) mladšího bavorsko-švábského typu s písmeny ONO, nebo pouze N pod kaplicí na rubních stranách (Cach 1970, č. 68–73; Hanka 1855, 369, č. 13, tab. IV/13).

Na denáry tzv. karolinského typu navazují podle Katze bezprostředně nejstarší varianty denárů mečového typu (Cach 1970, č. 47–49) a tvoří s nimi jednu skupinu (Katz 1935, 68–71). V. Katz však zároveň upozornil, že mečové denáry sice navazují přímo na karolinský typ a jeho obměny, ale ražební kolky pro ně řezal jiný řezač. S tímto názorem lze do určité míry vyslovit souhlas, zvláště srovnáme-li rubní stranu denáru (obolu) tzv. karolinského typu Cach (1970) č. 45 z neznámého naleziště (NM Praha inv. č. 6434; obr.



Obr. 78a–c. a – rubní strana denáru (obolu) Cach (1970) č. 45 (NM Praha inv.č. 6434); b – rubní strana denáru mečového typu Poděbrady: typ×D/1/1; c – rubní strana denáru Gébice: č. 23c.

<sup>7</sup> „Svrček. Kříž se dvěma kroužky i dvojím trojhřebím proti sobě v dvojitěm obvodku. Z opisu je vidět jen kusy ZLVD. Spodek. Chrámová lomenice na dvou stupních. Z opisu je vidět jen (PRA)GA – I.“ (Hanka 1855, 369, č. 12). Jiný exemplář této varianty denáru (obolu) mladšího bavorsko-švábského typu z neznámého naleziště zveřejnil (bez vyobrazení) z Donebauerovy sbírky E. Fiala (Fiala 1888, č. 49; Fiala 1895, č. 115, 19 mm, 0,86 g). Právě tento exemplář se stal pravděpodobně součástí sbírky E. Mikše a po něm K. Kulhánka, F. Cacha (kartotéka č. 264, 18,5 mm, 0,865 g) a naposledy Kristiána Turnwalda. Tam jeho stopa končí.

78a) s rubní stranou denáru mečového typu Poděbrady: typ  $\times D/1/1$  (obr. 78b) a s rubní stranou denáru Gebice: č. 23c (obr. 78c). Pod kaplicemi obou těchto denárů je, podobně jako u zmíněného denáru (obolu) Cach (1970) č. 45, umístěno výrazné písmeno E s křížem a nad levou stranou kaplice křížek (Lukas – Polanský 2010, 160).

### K otázce ikonografického vzoru denárů tzv. karolinského typu

Úhelným kamenem diskuse o časové návaznosti ražby českých denárů tzv. karolinského typu na mohučské denáry se širokou „karolinskou“ kaplicí byla v průběhu 30. let 20. století otázka chronologie těchto mohučských ražeb a jejich přiřazení jednotlivým panovníkům ottonské dynastie. V. Katz se ve své základní práci z roku 1935 (Katz 1935, 68–71) opíral o popis a vyobrazení mohučského denáru Jindřicha I. (919–936) s křížem se čtyřmi kuličkami na lící straně a širokou „karolinskou“ kaplicí se sestavou znaků II+II na straně rubní (Dannenberg 1876–1905, č. 774) a o vyobrazení a popis mohučského denáru stejného typu s opisem: OTTO REX (Dannenberg 1876–1905, č. 1909).

G. Skalský v následné diskusi (Skalský 1936, 50–51) poukázal na to, že denáry typu kříž/široká „karolinská“ kaplice byly v Mohuči raženy již za posledních panovníků karolinské dynastie Ludvíka Dítěte (899–911) a Konráda I. (911–918) a rovněž za vlády prvních panovníků ottonské dynastie, Jindřicha I. (919–936) a Otty I. (936–973). Po císařské korunovaci Otty I. v roce 962 však došlo, podle Skalského, nejen ke změně panovníkovy titulatury v opisu lící strany z OTTO REX na OTTO IMPERATOR, ale především ke změně tvaru kaplice na rubní straně, kde byla široká, „karolinská“ kaplice se sestavou znaků II+II nahrazena úzkou, „saskou“ kaplicí s křížkem, tak jak ji známe z denárů otto-adelheidských. Denáry staršího typu byly staženy po císařské korunovaci z oběhu. To byl podle Skalského důvod, proč nemohly být mohučské denáry Otty I. s titulem REX předlohou pro české denáry karolinského typu.

V. Katz odmítl názor G. Skalského (Katz 1936, 78–79) a na základě srovnání opisových legend denárů z mincoven v Mohuči, Wormsu a Kolíně n. Rýnem přiřkl (v souhlasu s tehdejšími míněním H. Dannenberga a H. Gebharta) denáry s císařskou titulaturou a úzkou „saskou“ kaplicí Ottovi II. (973–983). Denáry s širokou „karolinskou“ kaplicí tak byly podle Katze raženy v Mohuči až do roku 973 a teprve tehdy došlo ke změně obrazové náplně. To zároveň podle něj způsobilo, „že i u nás denár s obrazem karolinského kostela byl za krátkou dobu vystřídán jiným typem“.

Máme-li vyřešit otázku ikonografické předlohy českých denárů tzv. karolinského typu, musíme se na celý problém podívat ze širšího časového hlediska. Vyobrazení širokého „karolinského“ chrámu se sestavou znaků: II+II a s opisovou legendou: CHRISTIANA RELIGIO se poprvé objevilo na rubních stranách ceremoniálních mincí Karla Velikého, ražených po jeho císařské korunovaci v roce 800, případně po uznání jeho císařského titulu Byzancí v roce 812 (Kluge 2002, tam i starší literatura). Na lících stranách těchto denárů je vyobrazena hlava panovníka a opisová legenda, zdůrazňující jeho císařský titul: CAROLVS IMP AVG. Ražba těchto ceremoniálních mincí pokračovala i na počátku vlády Ludvíka Pobožného (814–840), po roce 822 však byla nahrazena novým denárovým typem, na jehož lící straně bylo vyobrazení hlavy císaře nahrazeno křížem se čtyřmi kuličkami v úhlech ramen (Kluge 1999). Na denárech tohoto typu, nazvaném podle opisu na rubní straně: Christiana religio, nebyl zpočátku uveden název mincovny, přesto však můžeme konstatovat brzké rozšíření jeho ražby do většiny mincoven v říši.

V Mohuči byly denáry tohoto typu raženy pravděpodobně již v průběhu druhé poloviny 9. století, zcela jistě pak za vlády Arnulfa Korutanského (887–899), s opisem na rubní straně: MOGONCIAE CIVIT, Ludvíka Dítěte (899–911) a Konráda I. (911–918). Ražba denárů typu Christiana religio pokračovala v Mohuči i za vlády prvních panovníků ottonské dynastie, Jindřicha I. (919–936) a Otty I. (936–973), kdy již byl tento typ v ostatních mincovnách říše opuštěn (*Cappe 1856; Dannenberg 1876–1905, 300–304; Hatz 1961*).<sup>8</sup> Denáry Otty I. nesly až do roku 962 na lící straně opis: OTTO REX (obr. 79). Po císařské korunovaci Otty I. v roce 962 se však ikonografie mohučských denárů (podle současného stavu poznání) výrazně změnila. Opis na lící straně nyní zněl: OTTO IMP AVG a široký „karolinský“ chrám se sestavou znaků: II+II byl nahrazen úzkou kaplicí s křížkem, tzv. „Holzkirche“, tak jak ji známe z denárů otto-adelheidských (*Stoess 1990*). Nejstarší variantu tohoto nového, v Mohuči raženého denárového typu představují denáry Dannenberg (1876–1905) č. 777 (obr. 80), zastoupené v nálezu z Paretzu nedaleko Postupimi, uloženém do země okolo roku 967 (*Friedlaender 1882; Dannenberg 1876–1905, 521; Kiersnowski 1964, 50–51, č. 128*).



Obr. 79–80. Denáry Dannenberg (1876–1905); 79 – č. 774, Otto I. (919–973, císařem od roku 962), Mohuč; 80 – č. 777, Otto I. (919–973, císařem od roku 962), Mohuč.

Ukončení ražby denárů se širokou „karolinskou“ kaplicí na rubní straně v roce 962 v Mohuči však neznamenalo, že by tento prvek zcela vymizel z ikonografické výbavy rubních stran západoevropských denárových ražeb. Široká „karolinská“ kaplice se sestavou znaků II+II se objevuje na denárech flanderského vévody Balduina IV. (989–1036) bez uvedení jména mincovny (*Dannenberg 1876–1905, č. 148–153*), na císařských ražbách Konráda II. (1024–1039) a Jindřicha III. (1039–1056) z mincovny ve Strassburku (*Dannenberg 1876–1905, č. 923–926*), nebo na denárech s opisovou

<sup>8</sup> Výjimku tvoří bavorské a potažmo české denáry, kde však soubor znaků pod kaplicí: II+II nahradila sestava písmen, o jejichž významu je dodnes vedena diskuse.

legendou: +HLVDOVVICVS IMP, ražených ve švábském Esslingenu pravděpodobně na počátku 11. století (*Dannenberg 1876–1905*, č. 948–949). Zvláštní skupinu tvoří tzv. křížové denáry, ražené po roce 965 v Magdeburku a určené pro obchod se slovanskými kmeny na území dnešního Polska (*Dannenberg 1876–1905*, č. 1325; *Gumowski 1939*, 326–327). Opisové legendy na těchto denárech jsou nahrazeny sestavou svislých čar, kroužků a křížků. Na jedné ze stran je pak umístěna široká „karolinská“ kaplice se sestavou znaků II+II.

Není proto podivné, že se s tímto ikonografickým prvkem setkáváme i na českých ražbách. Na rubní straně denárů Cach (1970) č. 40, základní varianty denárů tzv. karolinského typu, je kaplice se sestavou znaků >I+I< zarámována opisovou legendou, složenou ze symetricky uspořádaných znaků bez informativního obsahu. Na lící straně jsou v opisové legendě, v rámci českých denárových ražeb poslední třetiny 10. století, zcela neobvykle ztvárněna písmena B a Z. Neobvyklé je rovněž použití kuliček v úhlech písmen L. Všechny tyto skutečnosti naznačují, že zhotovitelem ražebních kolků denárů Cach (1970) č. 40 mohl být rytec, který do Prahy přišel z Mohuče. Písmena B a Z se totiž nevyskytují v opisových legendách soudobých západoevropských denárových ražeb a rytec neměl zkušenost se zachycením jejich správných tvarů. O neznalosti místních poměrů může svědčit i symetrické pojetí opisové legendy bez informativního obsahu. Ostatně, v rámci činnosti pražské mincovny byli od počátku zaraženi mince až do počátku 11. století zaměstnání zcela prokazatelně i rytci z Bavorska, Anglie či z Porýní (*Radoměřský 1966*, 90–91; *Radoměřský 1998*; *Lukas 2005*, 11–12).

Přímé kulturní styky s Mohučí byly navázány nejpozději v roce 973 v souvislosti se založením pražského biskupství, podřízeného církevně arcibiskupství mohučskému, ale v rámci obchodního styku, například obchodu s otroky, mohly být i staršího data (*Třeštík 2000*). Z písemných pramenů, dokládajících tyto styky, je možno uvést relaci Ibrahíma ibn Jakuba, který Prahu i Mohuč navštívil v roce 965/966 (*Kowalski 1946*; *Lewicki 1949*, 367; *Lewicki 1961*, 67; *Warnke 1965*; *Lewicki 1971*; *Třeštík 2000*, 67–70), listinu z roku 976, dokládající cesty příslušníků pražského kléru do Mohuče (*CDB I*, č. 34), nebo údaje ze svatováclavských legend: české i bavorské redakce *Crescente fide* (*FRB I*, 183–190; *Ludvíkovský 1958*) a Kristiánovy legendy (*Ludvíkovský 1978*, 96–97), svědčící o obchodním spojení obou měst (*Třeštík 2000*, 60).

Mincmistr či rytec, autor ražebních kolků k denárům tzv. karolinského typu Cach (1970) č. 40, mohl přijít z Mohuče do Prahy na samém počátku 80. let 10. století, nejpozději však v roce 983. Ve své rytecké práci navázal na, v pražské mincovně zdomácnělou, ikonografickou tradici denárů bavorsko-švábského typu s křížem na lící a kaplicí na rubní straně, pozměnil jen sestavu znaků pod kaplicí a opisovou legendu na rubní straně. Činnost „mohučského“ mincmistra, či rytce v pražské mincovně netrvala pravděpodobně příliš dlouho a na jeho práci navázali „domácí“ rytci, kteří postupně navrátili specifickou ikonografii denárů tzv. karolinského typu doma zavedeným vzorům denárů mladšího bavorsko-švábského typu.

## Závěr

Ikonografický rozbor jednotlivých variant a ražebních kolků denárů a denárů (obolů) Cach (1970) č.40–45 prokazuje, že tvoří uzavřenou skupinu mincí s vnitřní ikonografickou návazností, se společnými formálními znaky v rámci opisových legend a s provázaností použitých ražebních kolků. Specifická ikonografie těchto ražeb, navazující výzdobou rubní strany s největší pravděpodobností na mohučské denáry Otty I. z období jeho královské vlády, nám dovoluje vyčlenit skupinu denárů a denárů (obolů) Cach (1970) č.40–45 z řady, v Praze v té době ražených denárů mladšího bavorsko-švábského typu, a vymezit tuto skupinu ražeb jako samostatný denárový typ. Vzhledem k tradici, založené již v roce 1923 E. Fialou a přijaté všeobecně numismatickou obcí, jej nazýváme typem „karolinským“.

Základní variantu tzv. karolinského typu tvoří denáry Cach (1970) č. 40 se sestavou znaků >I+I< pod kaplicí. Rytec ražebních kolků denárů Cach (1970) č. 40 je pravděpodobně i autorem razidel denáru (obolu) Cach (1970) č. 43. Autorem ražebních kolků denárů Cach (1970) č. 41 a 42 byla nepochybně jiná osoba. Denáry (oboly) Cach (1970) č. 43, 44 a 45 představují nejen ikonograficky, ale i váhově redukované varianty denárů Cach (1970) č. 40 a byly raženy patrně současně, nebo v těsné časové návaznosti se základní variantou.

Některé formální znaky spojují varianty denárů tzv. karolinského typu Cach (1970) č.40–42 s nejstaršími variantami denárů mladšího bavorsko-švábského typu (Cach 1970, č. 26, 27 a 32) a s denáry se širokou rukou (Cach 1970, č. 29), lící strany denárů (obolů) Cach (1970) č. 44 a 45 odpovídají výzdobou křížů lícím stranám denárů a obolů mladšího bavorsko-švábského typu s písmeny ONO pod kaplicí (Cach 1970, č. 67–73). Denáry (oboly) Cach (1970) č. 45 navazují ikonografickým pojetím rubní strany na nejstarší varianty denárů mečového typu s písmenem E+ pod kaplicí (Cach 1970, č. 47–49).

Zastoupení denárů tzv. karolinského typu v mincovních nálezech uložených do země v 70. a 80. letech 10. století svědčí o tom, že k zahájení ražby denárů tohoto typu došlo v pražské mincovně před, nebo nejpozději okolo roku 983. Relativní chronologii jednotlivých variant denárů tzv. karolinského typu není dosud možno stanovit přesněji, snad až na skupinu denárů a denárů (obolů) Cach (1970) č. 40–43, vzhledem k malému počtu odkrytých nálezových celků.<sup>9</sup>

## Prameny a literatura

- Bahrffeldt, E. 1887: Der Peisterwitzer Denarfund. Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift 4, 613–617.
- 1888: Nachträge zum Aufsätze von Dr. Menadier: „Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter“. Zeitschrift für Numismatik 16, 93–98.

<sup>9</sup> Za možnost prostudování jednotlivých exemplářů denárů tzv. karolinského typu děkuji následujícím osobám: Dr. Barbara Butent-Stefaniak, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław; Prof. Dr. Bernd Kluge, Münzkabinett der Staatliche Museen zu Berlin; Mgr Mariusz Krawczyk, Muzeum w Nysie; PhDr. Luboš Polanský, Numismatické odd., Národní muzeum Praha; Mgr. Dagmar Grossmannová, Moravské zemské muzeum Brno; PhDr. Jan Mařík, Archeologický ústav AVČR, v.v.i., Praha; Mgr. Petr Šorm, Muzeum Polabí, Poděbrady; Ing. Jan Videman, Kroměříž; Ing. Pavel Štastný, Letohrad.

- Bartczak, A. – Butent-Stefaniak, B. 1997:* Skarb monet z X wieku z miejscowości Lasowice, woj. Opolskie. *Wiadomości numismatyczne* 41, 29–69.
- Butent-Stefaniak, B. 2002:* Monety ze skarbu z Kotowic, pow. Wrocławski, w zbiorach Ossolineum. In: *Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa, 61–65
- Butent-Stefaniak, B. – Malarczyk, D. 2009:* Obieg pieniężny na Śląsku we wczesnym średniowieczu (od × do połowy XII wieku). Wrocław.
- Cach, F. 1970:* Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.
- Cappe, H. P. 1846:* Die ältesten Münzen Böhmens, insbesondere diejenigen der ersten christlichen Herzöge und Könige von Böhmen von Boleslaw I. bis Wenzel II., Berlin (samostatně vydaná část z Mittheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin I., 29–74).
- 1850: Nachtrag zu der Beschreibung der ältesten Münzen Böhmens. Mittheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin 2, 96–104.
  - 1856: Beschreibung der Mainzer Münzen des Mittelalters. Dresden.
- CDB I: Fiedrich, G. (ed.) 1904–1907:* Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae iussu comitorum regni Bohemiae I. Pragae.
- Dannenberg, H. 1876–1905:* Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I–IV. Berlin.
- 1880: Der Denarfund von Jarocin. *Zeitschrift für Numismatik* 7, 146–156.
- Fiala, E. 1888:* Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag
- 1891: Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen. Prag.
  - 1895: České denáry. Praha.
  - 1923: Poznámky k nálezu Sitnickému, blíže hradu Choustníka. *Věstník Numismatické společnosti československé* 5, 242–245.
- FRB I: Emler, J. (ed.) 1873:* Fontes rerum Bohemicarum – Prameny dějin Českých. Praha.
- Friedlaender, J. 1882:* Der Münzfund von Paretz. *Zeitschrift für Numismatik* 9, 289–295.
- Galster, G. 1964:* Royal Collection of Coins and Nedala. National Museum Copenhagen 1. *Sylloge of Coins of the British Isles* 4. London.
- Gibasiewicz, S. 1958:* Skarb denorów z końca × w. ze zbiorów Biblioteki w Kórniku. *Wiadomości numismatyczne* 2, 14–25.
- Gumowski, M. 1939:* Corpus Nummorum Poloniae I. Kraków.
- Hahn, W. 2009:* Nachträgliches zum Fund von Lasswitz. *Wiadomości numismatyczne* 53, 41–55.
- Hanka, V. 1855:* Popsání a vyobrazení českých mincí. *Památky archeologické* 1, 369.
- Hasig, M. – Kiernowski, R. – Reyman, J. 1966:* Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Hatz, G. 1986:* Funde mährischer und böhmischer Münzen des 11. Jahrhunderts in Skandinavien. In: *Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia*, Brno, 266–279.
- Hatz, G. – Hatz, V. 1975:* Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden. *Numismatický sborník* 13, 85–101.
- Hatz, V. 1961:* Zur Unterscheidung der ottonischen Prägungen in Mainz, Speyer und Worms. *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis* I. Lund, 145–151.
- Chaura, K. 1938:* Poklad z Choustníku. *Numismatické zprávy* 5, 86–88, 96–104, 109–117, 25–139.
- 1939: Poklad z Choustníku. Nález českých denárů X. a XI. věku. Praha.
- Ilsch, P. 2005:* Überlegungen zur Datierung der Otto-Adelheid-Pfennige der Stufen Hatz II, III und IV. *Wiadomości numismatyczne* 49, 39–62.
- Jajdzewski, W. 1879:* Wykopalisko Jarocińskie a mianowicie monety Bolesławów Czeskich. Poznań.
- Katz, V. 1935:* O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II., Praha.

- 1936: Nejstarší české mince. (Odpověď Gustavu Skalskému). Numismatický časopis československý 11–12, 58–84.
- Kiersnowski, R.* 1964: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Połabia. Wrocław – Warszawa – Kraków.
- Kiersnowscy, T. i R.* 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza. Warszawa – Wrocław.
- Kluge, B.* 1999: Nomen imperatoris und Christiana Religio. Das Kaisertum Karls des Großen und Ludwigs des Frommen in Licht der numismatischen Quellen. In: Karl der Große und Papst Leo III. in Paderborn. Paderborn, 82–90.
- 2002: Die Bildnispfennige Karls des Großen. In: Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin. Warszawa, 367–377.
- Kowalski, T.* 1946: Relacja Ibráhima ibn Ja'kúba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego. Kraków.
- Leimus, I.* 2005: Crux, Köln Häv. 34/67 und Otto-Adelheid Pfenige. Ihr Vorkommen in der Funden aus dem Ende des 10. Jh. In: Asins, C. A. – Alonso, C. M. – Morán, P. O. (ed.): XIII. Congreso Internacional de Numismatica. Madrid, 2003: actas-proceedings-actes, II. Madrid, 1205–1215.
- Lewicki, T.* 1949: Świat słowiański w oczach pisarzy arabskich. Slavia Antiqua 2, 321–389.
- 1961: Znajomość krajów i ludów Europy u pisarzy arabskich IX i X w. Slavia Antiqua 8, 61–119.
- 1971: Opis Pragi w arabskim słowniku geograficznym al-Himjariego (XV wiek). Archeologia Polski 16, 695–700.
- Ludvíkovský, J.* 1958: Nově zjištěný rukopis legendy Crescente fide a jeho význam pro datování Kristiána. Listy filologické 81, 58–63.
- 1978: Kristiánova legenda. Praha.
- Lukas, J.* 2005: Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (I.). Denáry typů C 196–199 a jejich zařazení. Numismatické listy 60, 1–17.
- 2009: K datování ražby denárů „se jménem Otto“ (C 79–81) ve světle nálezu Karlsdorf-Gębice. Numismatický sborník 23, 19–44.
- Lukas, J. – Polanský, L.* 2007: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou. Numismatický sborník 22, 39–90.
- 2010: Přeražby českých denárů z nálezu Gębice (Karlsdorf). K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou II. Numismatické listy 65, 147–160.
- Menadier, J.* 1887: Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter. Zeitschrift für Numismatik 15, 100–168.
- Nálezy II/1: Radoměský, P.* 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.
- Paukert, J.* 2005: Naše současné znalosti o počátcích českého mincovnictví. Numismatické listy 60, 65–78.
- Radoměský, P.* 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 11–94.
- 1998: Neznámý denár Boleslava II. se jménem anglické mincovny Lincoln. Členské informace ČNS, Pobočka Praha, 1/98, 10–12.
- Seger, H.* 1940: Der Silberhort von Karlsdorf, Kreis Strehlen. Altschlesische Blätter 1940, 165–167.
- Schránil, J.* 1929: České denáry X. a XI. věku v nordických nálezech. Numismatický časopis československý 5, 47–51.

- Skalský, G. 1936: Nejstarší české mince. (Poznámky ke spisu Viktora Katze O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.). Numismatický časopis československý 11–12, 31–57.
- Skovmand, R. 1942: De danske Skattefund fra Vikingetiden og den aeldste Middelalder indtil omkring 1150. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie.
- Slaski, J. – Tabaczyński, S. 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Warszawa – Wrocław.
- Smolík, J. 1880: Popsání a vyobrazení českých mincí. Památky archeologické 11, 1880, 410–416.  
– 1899: Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje. Praha.
- Stoess, Ch. 1990: Mainzer (?) Prägungen der Ottonenzeit (?). Eine Untersuchung zu der Gruppe Dbg 778/779. Commentationes de numis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series 6, Sigtuna papers, Stockholm, 311–316.
- Suhle, A. 1973: Münzfund von Karlsdorf (Gębice, pow. Strzelin bei Wrocław). Moravské numismatické zprávy 13, 16–35.
- Suchodolski, S. 1971: Początki mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej. Wrocław – Warszawa – Kraków  
– 1974: Dziesiątowieczny skarb z Gębic – odnaleziony. Wiadomości numismatyczne 18, 211–218.  
– 1984: Skarb monet i ozdób z X. wieku oraz inne monety znalezione na cmentarzysku w Niemczy. Wiadomości numismatyczne 28, 92–105.
- Šimek, E. 1982: České denáry v dánských nálezech 10.–12. století. Numismatické listy 37, 65–72.
- Třeštík, D. 2000: „Veliké město Slovanů jménem Praha“. Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. ed.: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999). Praha, 49–70.
- Turnwald, K. 1963: Dodatek ke zprávě o nálezu denárů z X. stol. z Kórniku. Numismatické listy 18, 1–10.
- Warnke, Ch. 1965: Bemerkungen zur Reise Ibrahims Ibn Jakubs durch die Slawenländer im 10. Jahrhundert. Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens 32, Wiesbaden, 393–415.

### Aukční katalogy

- Aukce Adolf Hess Frankfurt am M. 1910 (Sammlung Horsky).
- Aukce ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady, 10. února 1996.
- Aukce Lanz Graz XIII, listopad 1979.
- Aukce WAG Dortmund 23, 2003.

### Summary

#### Jiří Lukas, Deniers of the so-called Carolingian type (C 40–45) and problems of their chronology.

Iconographic analysis of individual varieties and dies of the deniers and deniers (*oboli*) Cach (1970) /C/ 40–45 show that they represent an exclusive group of coins with internal iconographic connection, with common formal features in marginal legends and cohesion of their dies. Specific iconography of these coins – following with the highest probability characteristic reverse of the Mainz deniers struck under Otto I during his royal reign – allow us to segregate this group of deniers and deniers (*oboli*) C 40–45 from the group of deniers of the later Bavarian-Swabian type struck in Prague, and it is possible to create one type of deniers separate from these coins. Because of the tradition started by E. Fiala in 1923 and adopted by the Czech numismatists, they are called as of the Carolingian type.



The basic variety of the so-called Carolingian type is represented by the deniers with the following marks below the chapel: >I+I<. The die engraver of the dies for C 40 was probably the same person as that one who made the dies for C 43. The author of the dies for C 41 and 42 was undoubtedly a completely different person. The deniers (*oboli*) C 43, 44 and 45 represent – from the iconographic point of view and because of their weights – reduced varieties of the C 40 deniers and they were apparently struck at the same time, or closely after the basic variety.

Some formal features of varieties of the deniers of the so-called Carolingian type C 40–42 connect them with the oldest varieties of the later Bavarian-Swabian type (C 26, 27 and 32) and the deniers with broad hand (C 29). Obverses of the deniers (*oboli*) C 44 and 45 correspond via decoration of their crosses with obverses of the deniers and *oboli* of the later Bavarian-Swabian type with letters ONO below the chapel (C 67–73). The deniers (*oboli*) C 45 with their iconographic style of reverse follow the oldest varieties of the deniers of the sword type with letter E+ below the chapel (C 47–49).

Representation of the deniers of the so-called Carolingian type in coin hoards buried in the 970s and 980s points to the fact that these coins were struck in Prague before, or at the latest during, 983. It is impossible to classify individual varieties of the deniers of the so-called Carolingian type more precisely in terms of relative chronology (perhaps with exception for the deniers and deniers/*oboli* C 40–43), because of relatively small number of the discovered hoards.

*English by V. Novák*

# DIVERSITY IN UNITY

## Once again about birds on Bohemian deniers

Witold GARBACZEWSKI

The symbolic of early mediaeval deniers from the area of the Middle Europe from certain time excites the interest of the relatively wide group of researchers. As an effect of this we can consider a number of publications, in which one can find the propositions concerning the interpretations of some interesting Bohemian coins. Attention of the numismatists focuses especially on deniers with the images of birds, which were struck in Bohemia under Boleslav II (967–999)<sup>1</sup> and Sobieslav, Slavnik's son (985–995)<sup>2</sup> and in Poland under Boleslav the Brave (Chrobry) (992–1025).<sup>3</sup> The latest propositions were discussed by Stanisław Suchodolski in the article devoted to iconography of deniers of Sobieslav.<sup>4</sup> He makes some his own observations there, mostly polemic with thesis of Czech scientists. As it seems, the propositions of s. Suchodolski concerning the identification of birds' species on coin dies, were unfortunately not accepted. A trend to comprehend the bird images as symbols of a general idea (without identification of species) is clearly seen in the statements of youngest generation of Czech numismatists. Luboš Polanský writes: "*in spite of a great diversity of depictions of bird on Bohemian denarii we have nothing to do with depictions of more concrete species, but heterogeneous iconographic representations of an only general symbol of bird, of the biblical bird from the Tree of Life, as indicated by the analogical depictions of the "paradise" birds on other earlier or contemporaneous objects*".<sup>5</sup>



Fig. 1. Denier of Boleslav II (967–999) with image of *ichneumon*, Cach 98 (according to s. Suchodolski, *Ikongrafia...*).

<sup>1</sup> CACH, František (=Cach): *Nejstarší české mince: I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.* Praha 1970, nos 93–96, 98.

<sup>2</sup> Cach 158–161 (according to Luboš Polanský deniers Cach 160–161 "are much probably issues of Boleslav II than of Soběslav" – POLANSKÝ, Luboš: *The 10<sup>th</sup> century Bohemian deniers in the light of revised finds.* [w:] Money Circulation in Antiquity, the Middle Ages and Modern Times. Time, Range, Intensity, ed. Stanisław Suchodolski with collaboration of Mateusz Bogucki, Warsaw – Cracow 2007, p. 140).

<sup>3</sup> SUCHODOLSKI, Stanisław: *Orzeł czy paw? Jeszcze o denarze Bolesława Chrobrego z napisem PRINCES POLONIE.* [in:] *Inter Orientem et Occidentem. Studia z dziejów Europy Środkowowschodniej ofiarowane Profesorowi Janowi Tyszkiewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej*, ed. T. Wasilewski, Warszawa 2002, pp. 153–169.

<sup>4</sup> SUCHODOLSKI, Stanisław: *Ikongrafia monet Sobiesława Sławnikowica.* *Wiadomości Numizmatyczne*, R. L: 2006, z. 2 (182), pp. 127–146.

<sup>5</sup> POLANSKÝ, Luboš: *Iconography of the first Bohemian coins.* [in:] *Iconography of money in Central and East Europe, International numismatic symposium – lecture summaries, Humenne 2007*, p. 10

In this case, I would like to make my own observations and, most of all, to propose the new identification of very enigmatic bird on denier of Boleslav II (*Cach* 98) (Fig. 1). Stanisław Suchodolski states, that the picture is distorted here. In spite of this, he recognizes the downy tail folded towards the head on the die and the so called “crown” typical for a peacock. “So, with almost absolute certainty – concludes the researcher – we can state the presence of this bird [sc. peacock] here”.<sup>6</sup> But when we consider this picture as not so barbarized, as one can generally assume, we can propose another identification.

To begin with, we should underline, that the bird on the denier seems to have two tails: the first one – small, coming out from the back of the body, and the second one – long and unnaturally stretched, resembling a rainbow. In place of a regular peacock’s “crown” on the head, we can see some kind of a hood. And more, the claws of the depicted bird are much longer than the claws of other birds (most probably peacocks) on contemporary Bohemian deniers (*Cach* 94–96, 158). So we cannot deny, that the image of the bird in question significantly differs from other monetary depictions of birds (peacocks) and this fact, in my opinion, is not the case of barbarization. It immediately rises the question with what species (if with any at all) we have to do on denier *Cach* 98?

To answer this question, we have to reach for the article by an art historian Rudolf Wittkower, published in *Journal of Warburg Institute* in 1937.<sup>7</sup> The author has paid attention to five illuminated manuscripts of Beatus’ *Commentary* of the *Apocalypse*, that have been made in the period from 10<sup>th</sup> to 12<sup>th</sup> century. These manuscripts contain description of a particular, strange bird fighting a snake, accompanied by a picture. The fragment goes as follows: “It is maintained that there is a bird in a country of the Orient which, armed with a large and very hard beak, provokes the snake which he wants to fight with audacious hissing. He covers himself purposely with dirt and also covers the pearls of different colours with which nature has lavishly adorned him. Having thus given himself an insignificant appearance he surprises the enemy by this unfamiliar impression and deceives him, so to speak, by the security which the latter feels in front of his shabby appearance. Holding his tail as a shield in the manner of a warrior before his face, he boldly attacks the head of his furious adversary, pierces the brain of the surprised beast with the unexpected weapon of his beak and thus kills his monstrous enemy by his marvellous intelligence”.<sup>8</sup> Then goes the Christological explanation of the text, focuses in the idea that Christ in the same way “extinguished (...) the poisonous malice of the old murderer of men through the word of His mouth”.<sup>9</sup> In one of the manuscripts of the above mentioned group (Manchester, John Rylands Library)<sup>10</sup> there is an illustration (Fig. 2) depicting a bird very similar to the effigy on Boleslav’s II denier. The bird was caught in the moment of throwing off a mud just prior to the final hit.<sup>11</sup> The rainbow over the body is therefore not a tail (it is seen closed at the back) but mud-layers, the sign of the “pious fraud” and victory over Satan.

<sup>6</sup> Stanisław Suchodolski, *Ikonografia monet ...*, p. 134.

<sup>7</sup> WITTKOWER, Rudolf: *Miraculous Birds. I. „Physiologus” in Beatus Manuscripts*. *Journal of Warburg Institute*, 1937, pp. 253–254.

<sup>8</sup> *Ibidem*, p. 253.

<sup>9</sup> *Ibidem*, p. 253.

<sup>10</sup> Wittkower, R. (op. cit., p. 253) states that this one is „the latest of the five manuscripts”. But the formal tradition of the bird’s picture, as it seems, reaches back to the time of appearance of the text about *ichneumon* in Beatus’ *Commentary* in 9<sup>th</sup> or 10<sup>th</sup> cent.

<sup>11</sup> Wittkower, R. op. cit., p. 253.

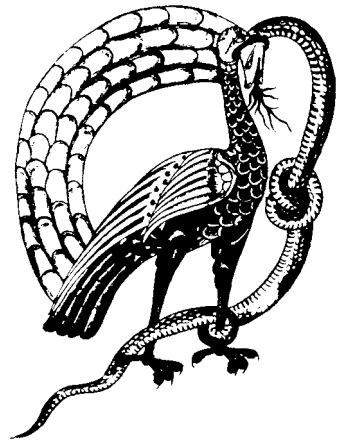


Fig. 2. The picture of *ichneumon* from Beatus' Commentary to Apocalypse (according to R. Wittkower).

From the very beginning *ichneumon* was connected with Egypt and the first mentions of it come from the period of 12<sup>th</sup> Dynasty (2000–1788 BC). Aristotle in *Historia animalium* (IX, 6) writes that *ichneumon* covers itself with mud to protect its body from bite of a snake. Similar informations we can find in works of Strabo (*Geographica* XVII, 812) and Pliny (*Naturalis Historia* 8, 36). *Ichneumon's* appearance – and this must be underlined – in early mediaeval literature was not fixed. In *Physiologus* (we can consider it to be the main source for our manuscripts) it appears as inexorable enemy of a dragon (snake), as a mud-covered killer of that beast.<sup>12</sup> It seems that depiction of *ichneumon* as a bird (just like in the Beatus' manuscripts) is connected with the tradition of presenting of Christ as an eagle fighting with a snake on the objects of early Christian art. So probably in this way – so Wittkower states – in place of very vague, mysterious animal appears popular and good known eagle, which (a little modified) has taken the name of *ichneumon* and was depicted as an “Eastern bird”. The scientist takes it almost for sure, that this story was added to Beatus' manuscripts in 9<sup>th</sup> or 10<sup>th</sup> century and we can regard it as “probably the first intrusion of the *Physiologus* into Western Europe”.<sup>13</sup>

An identification of the bird on denier of Boleslav II with *ichneumon* could lean, as I suppose, upon additional circumstances. The “hood” on the creature's head needs explanation, first of all. We can notice that before the beak of the bird, there is a majuscule letter A with the bar above, what is meant to be *Alpha* (so far I know, this element is consequently omitting in discussion). On Bohemian deniers of the period in question, one can find (in the inner field), except of the letter Alpha (A), also the letter Omega ( $\Omega$ ,  $\omega$ , O), that is widely spread symbol of Saviour (mostly in connection with the *Dextera Domini*). That's why I think the “hood” mentioned above could be an distorted letter Omega – especially often barbarized – and its strange form is confirmed by the iconographic stuff of the period.<sup>14</sup> If we are to lean towards this hypothesis then we could state, that the bird in question is here unequivocal depicted as a symbol of

<sup>12</sup> Fizjolog, transl. and ed. Katarzyna Jażdżewska, Warszawa 2003, pp. 47–48. See also: KOBIELUS, Stanisław: *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Warszawa 2002, pp. 117–118.

<sup>13</sup> Wittkower, R., op. cit., p. 254.

<sup>14</sup> See: KATZ, Viktor: *Symbolika písmen na nejstarších denárech českých*. Věstník numismatické společnosti česko-slovenské v Praze, R. III: 1921, č. 1, no 5, p. 106.

Christ, what excellent tallies with meaning ascribed to *ichneumon*. We can also notice that the claws of the bird Cach 98 have been horizontally extended, what is not the point in the case of other birds identified with peacocks (Cach 94–96, 158).<sup>15</sup> There is not excluded that we stand here in the presence of strong barbarized depiction of a snake with whom *ichneumon* – just like an eagle – fights. In the same way, distorted to the borders of recognition, a snake was depicted on the denier of Sobieslav, son of Slavnik, with picture of attacking eagle (Cach 159) (Fig. 3). So the analogy seems to confirm such an identification.<sup>16</sup>



Fig. 3. Denier of Sobieslav, son of Slavnik (985–995) with eagle fighting a snake, Cach 159 (according to s. Suchodolski, Ikonografia...).



Fig. 4. The reverse of denier of Jaromir (1003, 1004–1012, 1033–1034) with depiction of a bird (*ichneumon?*) (according to J. Hásková).

An *ichneumon*, as I suppose, appears again on a little younger Bohemian deniers struck under the Prince Jaromir (1003, 1004–1012, 1033–1034) about 1008 (Cach 255–256) (Fig. 4). Now the bird was depicted in a more schematic way, but some characteristic features allow us to recognize the species. It should be underlined that on the reverse of discussed denier a bird appears and not the Lamb of God. This supposition is confirmed by number of details: the feathers on the head (this is definitely not the “crown” of a peacock), depiction of only two legs and finally – strongly exposed beak, that excellent tallies with depictions of *ichneumon* in manuscripts of Beatus’ *Commentary of Apocalypse*. The most important thing is here a relatively large tail (or rather curved mass of mud) contrasted with thin and small legs (the points on their ends can represent the claws) for better emphasize the significance of this element. Jarmila Hásková writes that as the specimen for this picture, a Norwegian denier from 11<sup>th</sup> century (Fig. 5) could be used<sup>17</sup> (in my opinion it is not excluded, that in this case,

<sup>15</sup> One Bohemian denier represents an exception here, maybe of Boleslav II, mentioned only in Eduard Fiala’s work (FIALA, Eduard: *České denary*. Praha 1895, Pl. IV/6). But here the claws are marked in some different way, similar to the peacock on denier of Boleslav the Brave (Chrobry) with inscription PRINCES POLONIE. For illustration see: SUCHODOLSKI, Stanisław: *A jednak paw! Uwagi o rzekomych rewelacjach numizmatycznych M. D. Kossowskiego*. Slavia Antiqua, T. L, R. 2009, p. 370, Fig. 7.

<sup>16</sup> Stanisław Suchodolski has not accepted this point of view (voice in discussion at the meeting of Numismatic Commission in Warsaw, September 2009. See also: Idem, *A jednak paw!...*, pp. 368–369). He stressed the little dots on arches’ ends (in opinion of Professor the “eyes” on a peacock’s feathers) to strengthen the peacock-hypothesis. However, I think, that we could identify such elements as pearls of *ichneumon* (if they are not just an ornament). Unfortunately, the only two examples of denier Cach 98 we know (the first one in The National Museum in Prague and the second in Polabské muzeum in Poděbrady) were struck from the same die, so we cannot state if those dots appear in every version of the picture. For this information I would like to thank dr Luboš Polanský from The National Museum in Prague.

<sup>17</sup> HÁSKOVÁ, Jarmila: *Skandinávské vlivy na české denary*. Numismatické listy, R. XLV: 1990, no. 4, p. 106.

we have to do with stylized *ichneumon*). However, she pays attention to the fact that the northern counterparts come probably from the first half of 11<sup>th</sup> century, what makes this hypothesis rather dubious. In my opinion on dies of discussed deniers of Jaromir, we can perceive the local, Bohemian tradition, reaching not too far back, but to the times of Boleslav II. This is the continuation of the same ideas (the fight with Evil, the power of Christianity) with usage of the same (but different in details) formal scheme.



Fig. 5. The reverse of denier from Norway (Gresli hoard), first half of 11<sup>th</sup> century (according to J. Hásková).

Now let's turn our attention to other birds from deniers of Boleslav II and Sobieslav, son of Slavnik. A bird on the denier Cach 159 (Fig. 3) has been identified by Zdeněk Petrůň as a pelican tearing off its breast to feed the young.<sup>18</sup> However, it is obvious for me, that the bird in question should be identified with an eagle, because:

- 1) the formal analysis confirms such a point of view, since an eagle bends its head towards the claws and not towards the breast (we can see it on artistically made coins of Sobieslav as well as on their more barbarized counterparts, *Cach* 166–167);
- 2) beak is slightly curved as it is in the case of carnivorous bird;<sup>19</sup>
- 3) there are analogies in later Polish coinage: a bracteate of Mieszko III struck after 1181 – today only picture is known – and an unattributed Piast bracteate from the end of 12<sup>th</sup> or the beginning of 13<sup>th</sup> century (Fig. 6), where snake was not depicted, but in place of it we can see the massive claws;<sup>20</sup>
- 4) we can place this composition in the long chain of combatant scenes (fight between animals and between man and beast) on coin dies,<sup>21</sup>
- 5) I have not found any image of pelican in art before the second half of 12<sup>th</sup> century.<sup>22</sup>

Moreover, I am also inclined to take a bird from another denier of Sobieslav (*Cach* 160) as an eagle <sup>23</sup> (Fig. 7) because the position of the head (the bird turns it back) –

<sup>18</sup> PETRŮŇ, Zdeněk: *Mincovníctví Slavníkovce Soběslava. Geneze jednoho numismatického omylu*. Numismatický sborník, 21, 2006, p. 79

<sup>19</sup> It should be noted that filigree of the detail do not allow us to make far-reaching conclusions about the species, so it is rather a secondary argument.

<sup>20</sup> GARBACZEWSKI, Witold: *Ikongrafia monet piastowskich 1173-ok.1280*. Warszawa – Lublin 2007, p. 222–224, Fig. 451, 452.

<sup>21</sup> KUČEROVSKÁ, Taťána: *Motiv zápasu člověka se zvířetem v raně středověkém výtvarném projevu*. [in:] *Denárová měna na Moravě*, ed. Jiří Sejbal, Brno 1986, pp. 379–382. See also: Idem, *Velkomoravská tradice v raněstředověkém mincovnictví* [in:] *Realita – Představa – Symbol v numismatické ikonografii*, ed. Dagmar Grossmannová, Jan T. Štefan, Ostrava 2004, pp. 77–84.

<sup>22</sup> The earliest example I know is a pelican on the marble arch, probably from the former church of Saint-Cosmus in Narbonne (France) from second half of twelfth century – BENTON, Janetta Rebold: *The Medieval Menagerie – Animals in the Art of the Middle Ages*. New York 1922, p. 22.

<sup>23</sup> See the reference no. 2.



Fig. 6. Unattributed Piast bracteate from the end of 12<sup>th</sup> or the beginning of 13<sup>th</sup> century (collection of The National Museum in Cracow, photo by Henryk Pieczul).



Fig. 7. Denier of Sobieslav, son of Slavnik (985–995) with depiction of a bird (eagle?), Cach 160 (according to s.Suchodolski, *Ikonografia...*).

however met exceptionally on doves' depictions – is characteristic mainly for eagles and we can connect it with imperial symbolic – similar eagle is depicted for instance on Aachen deniers of Holy Roman Emperors Conrad II (1024–1039, Emperor from 1027) and Henry III (1039–1056)<sup>24</sup> and on the Polish coins from 12<sup>th</sup> century.<sup>25</sup> We should also underline curved beak (even that a tiny scale of detail is not a good base to draw any reliable conclusion) and finally the relatively large claws – an element not depicted on images of doves.



Fig. 8. Denier of Sobieslav, son of Slavnik, Cach 158 (according to s.Suchodolski, *Ikonografia...*).



Fig. 9. Denier of Boleslav II, Cach 94 (according to s.Suchodolski, *Ikonografia...*).



Fig. 10. Denier of Břetislav I (1037–1055), Cach 313 (archives of Warszawskie Centrum Numizmatyczne).

<sup>24</sup> KRUMBACH, Karl Gerd: *Aachener Münzen des Mittelalters* (no date and place of issue), nos 1, 4–6, pp. 35, 37–39. Krumbach writes that the bird on this coins “*ist als Reichsadler zu sehen und weist hier insbesondere auf Aachen als Krönungsstätte hin*”. See also: KIERSNOWSKI, Ryszard: *Über einige Herrschaftszeichen auf Münzbildern des 10. und 11. Jahrhunderts*. [in:] *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis*. Nova Series 6. Sigtuna Papers. Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking-Age Coinage 1–4 June 1989, ed. Kenneth Jonsson, Brita Malmer, Stockholm – London, p. 162.

<sup>25</sup> Garbaczewski, W., *Ikonografia ...*, p. 195–196.

Then on other Bohemian deniers one can (and it seems reasonably certain for me) recognize a peacock (*Cach* 94, 95, 96, 158, see also: 313, 314)<sup>26</sup> (Figs. 8, 9, 10). In these cases, we are able to define some Bohemian specificity in depiction of the bird. What is most interesting – a great tail is sometimes absent here (Figs. 9, 10). In the absence of this important element the die-cutter underlined peacock's stretched wings and three sticks on the head (ending with little balls). Close analogies to such images we can find not only in the numismatic evidence itself. On the bone plaquette that was found in Bohemia (Budeč, Kladno region) and is dated for 9<sup>th</sup> or the first half of 10<sup>th</sup> century, there is a peacock with characteristic “crown” on the head (three feathers with small rings on their ends) and relatively long wings<sup>27</sup> (Fig. 11). The role of the tail is here – just like on the coins – highly decreased. It confirms the early expressed opinion that Bohemian deniers could not have been an exemplar for bird on the PRINCES POLONIE denier (dated ca. 1005–1010),<sup>28</sup> where the emphasis was distinctly laid on the tail, and the wings are absent.



Fig. 11. Fragment of the bone plaquette with peacock, found in Bohemia (Budeč, Kladno region), 9<sup>th</sup> or the first half of 10<sup>th</sup> cent. (according to “*Europas mitte um 1000. Katalog*”).

To sum up, it seems entirely within reason to assume, that on Bohemian deniers from 10<sup>th</sup> century, one can recognize at least three species of birds: a) an eagle, b) a peacock and c) an *ichneumon* (or more generalously an “Eastern bird”). This situation proves that makers of the dies (or rather clergyman responsible for iconographical content) were very interested in species’ identification, and they made the formal

<sup>26</sup> See also: SUCHODOLSKI, Stanisław: *La symbolique d’oiseaux sur les monnaies tchèques et polonaises à la fin du X<sup>e</sup> et au commencement du XI<sup>e</sup> siècle*. [in:] Carmen Alfaro, Carmen Marcos, Paloma Otero (ed.): XIII Congreso Internacional de Numismática. Madrid 2003. Actas – Proceedings – Actes, 2 Bände, Madrid 2005, p. 1251–1258.

<sup>27</sup> *Europas mitte um 1000. Katalog der Ausstellung*. Alfred Wiczorek, Hans-Martin Hinz (ed.), Stuttgart 2000, No. 04.01.12, p. 98. In the catalogue note (p. 99), Andrea Bartošková writes: “Möglicherweise war er [sc. der Beschlag] Teil eines Schmückkästchens, einer Dolch- bzw. Schwertscheide oder eines Bucheinbandes. Das Pfauenmotiv kann nicht nur dekorativ, sondern auch als Ausdruck einer frühchristlichen Symbolik aufgefasst werden, die durch großmährische Kultureinflüsse nach Böhmen gelangte”.

<sup>28</sup> SUCHODOLSKI, Stanisław: *Czy informacje zawarte w stemplach monet są w pełni wiarogodne?* [in:] Pieniądz i banki w Wielkopolsce, ed. Witold Garbaczewski, Roman Macyra, Poznań 2009, pp. 90–91, Fig. 35.



distinction in the best way they know, using more or less popular pictorial exemplars. But symbolism of the birds is almost the same in every case in question – they form a cohesive program and are narratively related to one another. It seems that the birds – as the air-creatures – fitted perfectly to (and were overwhelmingly associated with) the idea of divinity, so they eagerly acted at the frontline of ideological battle for the new faith. We have to do with religious motives that incarnate most of all the idea of victory over Evil in its dynamic version here (fight of eagle and *ichneumon*, symbols of Saviour, with snake-Satan). They also invoke the symbol of Christ (eagle) and the final reward in heaven (peacock). So the diversity of forms is clamped by unity of content that obviously forms the basic message for Christian people.<sup>29</sup>

Appearance of the *bird-ichneumon* motif on the Bohemian deniers, short after the story of *ichneumon* was added to Beatus' manuscripts,<sup>30</sup> confirms the strong connections between the Premislidens' state and the culture of the West and clearly shows the wish of reception of new, original ideas. So it is not excluded, that the Bohemian deniers of Boleslav II and Jaromir (and probably the mentioned above, but rather younger, Norway denier) are the only coins struck in the Middle Ages, presenting the dies with pictures of exceptionally rare species of animal in iconosphere of this time.

The observations made above give rise to other questions, for instance: why in such a short time we can find on Bohemian deniers so many images of various birds? Why were they chosen to promote the new faith? Can we find in contemporary Bohemian art the counterparts of such a phenomenon? And what about the situation in art of neighbouring countries? Let's hope that further researches allow us to solve all those problems, nevertheless there can be no doubt that Bohemian "bird-deniers" belong to the most interesting iconographic phenomena in numismatic of the early Middle Ages, still waiting for wider discussion and full explanation.<sup>31</sup>

---

<sup>29</sup> See also: Suchodolski, S., *Ikongrafia...*, p. 136. It is worth to note that diversity of bird images on Bohemian deniers has its counterpart in diversity of cross types (Cach 193, 258, 259, 297, 304, 308–310, 312).

<sup>30</sup> Wittkower, R., *op. cit.* p. 254.

<sup>31</sup> Birds appear occasionally also on other coins of the 10<sup>th</sup> and the first quarter of the 11<sup>th</sup> cent. For instance: denier of Anlaf Guthfrithsson (939–941) with raven on the obverse (GRIERSON, Philip – BLACKBURN, Mark: *Medieval European Coinage. I: The Early Middle Ages (5<sup>th</sup>–10<sup>th</sup> centuries)*. Cambridge 1986, no.1451); denier of Ethelred II (it is "an extremely rare type, exceptional in not having the royal portrait" with "the Agnus Dei on obverse and a dove on reverse" – CARSON, R. A. G.: *Coins. Ancient, Mediaeval & Modern*. London 1975, p. 232, plate 29/448) and Edward the Confessor (1042–1066) ("the reverse of this particular issue has in each angle of the cross of the reverse an eagle, often miscalled a martlet" – Carson, p. 232, plate 29/450); denier of Polish prince Boleslaw the Brave (Chrobry) (992–1025) with peacock (see: Suchodolski, S., *Ikongrafia...*, p. 134–135, Fig. 14); a Danish half-bracteate from Hedeby with two birds (peacocks?), denier of Hardeknud (1035–1042) with Agnus Dei and dove, denier of Magnus the Good or denier of Sven Estridsen with an eagle on the obverse – HAUBERG, P.: *Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146*. Kjøbenhavn 1900, Pl. I/5, Pl. IV/4, Pl. VII/16, Pl. VIII/18. See also: Kiersnowski, R., *Über einige Herrschaftszeichen...*, p. 160, Figs. 1–7. But the intensity of such images is characteristic only for Bohemia.

## Souhrn

Witold Garbaczewski, Rozdílnost v jednotnosti. Ještě o ptáčích na českých raně středověkých denárech.

Symbolika raně středověkých mincí z území střední Evropy (především motivy ptáků) se těší od jisté doby poměrně velkému badatelskému zájmu. Hlavním cílem tohoto příspěvku je návrh nové interpretace jednoho z ptáků na denárech Boleslava II. typu Cach 98 (obr. 1). Základ hypotézy byl publikován v roce 1937 Rudolfem Wittkoverem v „*Journal of Warburg Institute*“, který upozornil na pět iluminovaných rukopisů *Komentáře k Apokalypse Beatus*, vzniklých v období od 10. do 12. století. Zde je také obsažena část popisující specifického ptáka zvaného *ichneumon*, který bojuje s hadem. V jednom z rukopisů uvedené skupiny (Manchester, John Rylands Library) se nachází miniatura (obr. 2), která zobrazuje ptáka velmi podobného k vyobrazení na denáru Boleslava II. Je zobrazen ve chvíli, jak uvádí Wittkower – kdy ze sebe sklepává vrstvu bláta, chvíli před usmrcením hada.

V raně středověké literatuře nebyla podoba *ichneumona* příliš definována. V Fyzjologu, který se stal hlavním pramenem pro zmíněný rukopis, vystupuje jako zabiják draka, na kterého útočí pokrytý blátem. Zdá se, že vyobrazení *ichneumona* v podobě ptáka je spojeno s tradicí vyobrazení Krista jako orla bojujícího s hadem již od raně křesťanské doby. Nekonkrétní podobu zvířete vzal na sebe všeobecně známý pták – orel, který přijal jméno *ichneumon*. Od té doby byl popisován jako „*pták z východu*“. Wittkower si myslí, že historie o *ichneumonovi* byla do rukopisů *Beatus* dodána v 9. nebo 10. století. Ztotožnění ptáka na denáru Boleslava II. s *ichneumonem*, podírají podle autorova názoru další okolnosti. Objasnění vyžaduje především zvláštní „*čepička*“ na hlavě. Před zobákem ptáka se nachází majuskulní A, což lze zřejmě ztotožnit s alfou, vedle níž bývá zpravidla umístěna i omega, které společně tvořily všeobecně rozšířený symbol Spasitele a je tomu tak i mincovní ikonografii. Proto autor předpokládá, že výše zmíněný „*čepiček*“ byl by v takovém pojetí znehodnoceným písmenem omega. Pokud bychom přijali takovou interpretaci, lze potvrdit, že zde vyobrazený pták představuje vyobrazení Krista, což odpovídá významu jaký byl přikládán *ichneumonovi*.

Můžeme si také povšimnout, že na obrázku jsou vyznačeny prodloužené drápy. Není vyloučeno, že se zde jedná o silně zbarbarizované vyobrazení hada, se kterým *ichneumon*, stejně jako orel bojuje. Autor předpokládá, že *ichneumona* můžeme rozpoznat také na denárech knížete Jaromíra z doby okolo roku 1008 (Cach 255–256; obr. 4). Zde je však tento pták ještě více schématicizován. Jarmila Hásková publikovala možnost, že předlohou mohly být některé typy norských denárů z 11. století, upozorňuje však na problém pozdní datace těchto domnělých předloh, což celou tuto hypotézu značně problematizuje. Autor předpokládá, že v tomto případě máme co dočinění s místní českou tradicí, i když ne tak vzdálenou, protože sahá do doby Boleslava II. Ptáka na denáru Cach 159 (obr. 3), kterého Zdeněk Petrů ztotožňuje s pelikánem, považuje autor za orla, protože:

- 1) pták sklání hlavu k drápům a ne k hrudi,
- 2) zobák je lehce zakřivený,
- 3) existují analogie k takovému pojetí v pozdějším polském mincovnictví (brakteát Mieszka III. po roce 1181 a piastovský brakteát z přelomu 12./13. století, kde had nebyl také zobrazen – místo něho se objevují neobyčejně mohutné drápy; obr. 6),
- 4) taková interpretace odpovídá mincím s motivy s válečným podtextem,
- 5) autorovi se nepodařilo nalézt vyobrazení pelikána v umění před polovinou 12. století.

Za orla považuje autor také ptáka na denáru Soběslava Slavníkovce Cach 160 (obr. 7), protože jeho postoj s odvrácenou hlavou, i když s tou se setkáváme také u holubů, je charakteristický především pro orly. Je zde zapotřebí zdůraznit také trochu zakřivený zobák a přízračně velké drápy, které nejsou ve vyobrazení holubů vidět.

Dále na několika českých denárech je možné skoro s jistotou rozpoznat páva (Cach 94, 95, 96,

158 a také 313, 314; obr. 8, 9, 10). Lze zde také spatřit jistá česká specifika ve vyobrazení tohoto ptáka, které spočívají v absenci jeho dominantního ocasu (obr. 9, 10), při čemž paralelně s tím jsou zdůrazněny tři „anténky“ zakončené kuličkami a zviditelnění křídel. Podobě byl páv zobrazen na kostěné destičce z hradiště Budeč, datované do 9. nebo 1. poloviny 10. století.

Závěrem je možno konstatovat, že na českých denárech 10. století lze rozpoznat tři druhy ptáků – orla, páva a *ichneumona*. To svědčí o tom, že tvůrci ikonografického programu těchto mincí se snažili o jednoznačnou identifikaci sledovaných ptáků. Symbolika těchto vyobrazení je ale vzájemně značně podobná. Jsou to náboženské motivy, které zobrazují především ideu vítězství nad zlem – jak dynamickým způsobem (boj orla/ichneumona-symboly Krista s hadem/drakem), přes zobrazení Spasitele (orel), tak i věčné odměny v nebi (páv). Různorodost forem se zde spojuje v jednotu obsahu.

*Překlad J. Militký*

# NESKOROSTREDOVEKÝ HROMADNÝ NÁLEZ MINCÍ Z DIVIŠOVA (OKR. BENEŠOV)

K nálezu vzácného denára Jána Hunyadiho a Georga Brankovića  
z roku 1451 v Posázaví

Marek BUDAJ – Jan VIDEMAN

## Popis a datovanie nálezu

Koncom roka 2009 bol autorom zapožičaný zo súkromnej zbierky k popísaniu menší depot mincí z 15. storočia, ktorý bol údajne nájdený pri lesnej ceste západne od obce Divišov v Posázaví. Nález sa skladá z 11 mincí, ktoré predstavujú z väčšej časti bežné razby obiehajúce v Čechách v druhej polovici 15. storočia. Výnimkou je len uhorsko-srbský denár, spoločná razba Jána Hunyadiho a srbského despotu Georga Brankovića.

### UHORSKO, Ján Hunyadi a Georg Branković

mincovňa: *neznáma*, AR denár z roku 1451

Av.: štvrtentý štít, + Iohannes.D.h.W.R.UNGARI.

Rv.: postava spredu sediaci na tróne, v pravej ruke drží meč a v ľavej jablko, DESPO-  
GVRA

Lit.: *Huszár 1979*, č. 632, *Pohl 1982*, č. 185 B.

1. 0,634 g, 16 mm

### ČECHY, Václav IV. (1378–1419)

mincovňa: *Kutná Hora*, AR pražský groš, datovaný do rokov cca 1405–1415

Lit.: *Hána 2003*, typ XIV.

2. 2,561 g, 27,2 mm

### Jiří z Poděbrad (1459–1471)

mincovňa: *Kutná Hora*, AR jednostranný peniaz s levom

Lit.: *Castelin 1953*, 231–235, č. 66–74 – bližšie neurčený.

3. Hmotnosť a priemer mince sú nezistené

### Vladislav II. (1471–1516)

mincovňa: *Kutná Hora*, rezač želez Ríha zlatník, AR pražský groš, datovaný do rokov  
cca 1477–1479

Lit.: *Hásková 1968*, typ IX.

4. 2,093 g, 27,5 mm, vylomený

-, rezač želez Ríha zlatník, AR pražský groš, datovaný do rokov cca 1477–1479

Lit.: *Hásková 1968*, typ Xa8 alebo Xc4.

5. 2,309 g, 27,2 mm

-, rezač želez Blažek Dráb, AR pražský groš, datovaný do rokov cca 1494–1502

Lit.: *Hásková 1968*, typ XIIe.

6. 2,299 g, 28,2 mm

**MORAVA, Albrecht Rakúsky** (1423–1435)  
markgrófska mincovňa: *Brno*, AR jednostranný peniaz s orlicou  
Lit.: *Sejbal 1965*, typ VIII.

7. Hmotnosť a priemer sú nezistené

**DOLNÉ RAKÚSKO, Albrecht V.** (1411–1439)

mincovňa: *Viedeň*, AR fenig (2 ks)

Lit.: *CNA I*, Fa6.

8.–9. Hmotnosť a priemer sú nezistené

**BAVORSKO, Ernest I. a Viliam III.** (1402–1435)

mincovňa: *Mníchov*, AR fenig

Av.: gotické písmena ew

Rv.: hlava mnícha zľava

Lit.: *Beierlein 1868*, 51, č. 141–143.

10. Hmotnosť a priemer nezistené

**Albrecht III.** (1438–1460)

mincovňa: *Mníchov*, AR fenig

Av.: gotické písmeno A, po stranách krúžky

Rv.: hlava mnícha zľava.

Lit.: *Beierlein 1868*, 52, č. 155–157.

11. Hmotnosť a priemer nezistené.



Obr. 1. Divišov (okr. Benešov), mince zastúpené v hromadnom náleze (čísla zodpovedajú katalógu).

Pre datovanie uloženia depotu je rozhodujúci najmladší z pražských grošov Vladislava II. Jagelonského typu Hásková (1968) XIIe. Razbu tohoto typu kladie autorka do rokov 1494–1502. Mince boli uložené do zeme v posledných rokoch 15. storočia, či tesne po roku 1500.

Pozoruhodná je prítomnosť spoločnej razby uhorského kráľa a srbského despota Georga Brankovića. Denár je príležitostnou razbou, ktorá bola vydaná k zasnubám syna Jána Hunyadiho, Mateja Korvína s Alžbětou z Celje v roku 1451. Pokiaľ je autorom známe, ide o prvý nález tejto mince v Čechách. Na minci sa nachádza dierka, čiže bola nosená ako ozdoba či amulet. Do Čiech sa mohla dostať v dobe vojenských ťažení Mateja Korvína proti Jiřímu z Poděbrad v rokoch 1468–1470, ale samozrejme tiež rôznymi inými cestami. Minca je dokladom zvýšených kontaktov Čiech s Uhorskom v druhej polovici 15. storočia.

### Georg Branković a Uhorsko v rokoch 1426–1456

Keďže razba uvedeného denára je priamym dôkazom úzkych kontaktov medzi Uhorskom a Srbskom v 15. storočí, musíme sa o ňom zmieniť podrobnejšie. Georg Branković zohrával v uhorských dejinách dôležitú úlohu a nepriamo zasiahol aj do udalostí v Čechách. Tým nadobúda objav tejto mince nové a ešte zaujímavejšie rozmery. Despota Branković sa výraznejšie zapísal do uhorských dejín v 20-tych rokoch 15. storočia, kedy sa zvýšila turecká hrozba na južných hraniciach krajiny. Z toho dôvodu mal uhorský kráľ Žigmund Luxemburský (1387–1437) eminentný záujem zabezpečiť Srbsko, ktoré bolo najviac ohrozené tureckými vpádmi. Srbskí panovníci sa začali zblížovať s Uhorskom na začiatku 15. storočia. V roku 1402 sa Štefan Lazarević vymanol spod tureckého vazalstva a byzantský cisár Ján VII. mu udelil titul despota. Krátko potom nadviazal intenzívne kontakty so Žigmundom Luxemburským, ktoré vyústili v roku 1426 do podpísania významnej dohody v Tate (dnešné Maďarsko; *Fine 2009*, 509–510). Podľa nej sa dedičom srbskej koruny, vrátane jeho rozsiahlych uhorských majetkov stane Lazarevićov synovec Georg Branković. Žigmund Luxemburský sa zaviazal, že Branković bude prijatý medzi uhorskú šľachtu. Ďalším dôležitým bodom dohody bolo odovzdanie časti Mačvy s významnými pevnosťami v Belehrade a v Golubovaci uhorskému kráľovi (bližšie k zmluve pozri *Thallóczy – Áldássy 1907*, 70, č. CXXXV; *Pesty 1877*, 5–7). Týmto aktom sa Branković stal uhorským vazalom, ale ani jemu sa nepodarilo zastaviť tureckú hrozbu. Na jar 1439 vtrhli Turci do Srbska a po dvojmesačnom obliehaní obsadili Smederevo, ktoré bolo sídelným mestom despota. Uhorsko sa nezmohlo na žiadnu obranu a jeho situáciu skomplikovalo aj náhle úmrtie kráľa Albrechta (1437–1439). Po jeho smrti nastalo obdobie dvojvládia, ktoré vyústilo v rokoch 1440–1445 do občianskej vojny. Na uhorský trón si nárokovala vdova po Albrechtovi Alžbeta, ktorá chcela zabezpečiť nástupnícke práva pre nenarodeného syna (budúceho českého a uhorského kráľa Ladislava V.). S týmto však nesúhlasila časť šľachty, ktorá povolala do krajiny poľského kráľa Vladislava III. (vlády sa ujal v roku 1440). Uhorsko sa rozdelilo na dva tábory, ktoré medzi sebou súperili. Do konfliktu zasiahol aj despota Branković, ktorý podporoval Ladislava V. V tomto období začala narastať moc Jána Hunyadiho (1407–1456), ktorý patril do „poľského“ tábora. Hunyadi sa preslávil ako významný vojvodca, ktorý v rokoch 1441–1442 viackrát porazil Turkov na južných hraniciach Uhorska. Okrem toho si úspešne viedol v bojoch proti Ladislavovým prívr-

žencom a v roku 1441 sa mu poddal aj srbský despota Branković. Vzťahy medzi oboma mužmi boli v nasledujúcich rokoch napäté. Ďalší konflikt vyvolalo vojenské ťaženie proti Turkom, do ktorého sa zapojili aj pápežská kúria, Benátky, Janov či Burgundsko (Engel 2001, 239–241). Turecký sultán Murad II. chcel s Brankovićovou pomocou rozbiť koalíciu. Preto mu sľúbil, že v prípade ujednania mierovej zmluvy so spojencami mu vráti Srbsko. Branković získal na svoju stranu Hunyadiho, ktorý síce súhlasil s uzatvorením mieru, ale na podnet pápežského legáta ho mal rýchlo porušiť a pokračovať vo vojne proti Turkom. Napriek mnohým nejasnostiam okolo tohoto „podivného“ mieru je zrejmé, že ho Uhri porušili a Hunyadi vyrazil spolu s kráľom Vladislavom I. proti Turkom. K rozhodujúcej bitke došlo v roku 1444 pri Varne (dnešné Bulharsko), kde spojenecké vojská utrpeli zdruvujúcu porážku. Na bojovom poli zostali nielen uhorský kráľ a pápežský legát, ale aj niekoľko významných veľmožov a cirkevných predstaviteľov. Jánovi Hunyadimu sa podarilo utiecť z bojiska. V nasledujúcich rokoch rapídne narástla jeho moc. Po smrti Vladislava I. uznali jeho prívrženci za uhorského kráľa neploletého Ladislava V. Do jeho dospelosti ho mal zastupovať gubernátor. V rokoch 1446–1452 sa ním stal Ján Hunyadi. Ten povzbudený obrovskými právomocami sa pokúsil centralizovať svoju moc. Narazil však na odpor mnohých veľmožov a pánov, ktorí sa mu nechceli poddať. Jedným z nich bol aj Ján Jiskra z Brandýsa, ktorý naďalej verne zastupoval záujmy Ladislava V. Ovládol väčšiu časť Horného Uhorska (dnešné Slovensko), ktoré mu prakticky zostalo v rukách až do roku 1467. Nezávislými vládcami sa stali aj Cejskí v Slavónsku, ktorí sa spriaznili s Brankovićom. Ďalšiu eskaláciu napätia medzi Jánom Hunyadim a Georgom Brankovićom, ktorá prerástla do otvoreného vojenského konfliktu, spôsobilo opätovné ťaženie proti Turkom. Branković nielenže odmietol účasť na tejto výprave, ale tajne spolupracoval s Turkami, ktorých informoval o pohyboch a sile uhorskej armády (Pesty 1877, 33). Z toho dôvodu sa výprava skončila neúspechom a uhorské vojská utrpeli v roku 1448 na Kosovom poli zdruvujúcu porážku. Hunyadiho odplata nenechala na seba dlho čakať. Po návrate zo srbského zajatia zahájil v roku 1450 vojnu proti Brankovićovi. V nasledujúcom roku sa podarilo medzi oboma rozhnevanými veľmožmi zjednať mier (presné znenie zmluvy viď *Teleki* 1853, 305–312). Hunyadi bol nútený vrátiť despotovi všetky zabrané majetky, za zálohu 155 000 dukátov si ponechal všetko, čo predtým dostal od Brankoviča. Dôležitou súčasťou zmluvy boli zasnuby najmladšieho syna Jána Hunyadiho Mateja s Brankovićovou vnučkou Alžbetou. Zasnuby sa uskutočnili v tomto roku a pri tejto príležitosti bol vyrazený nami skúmaný denár. Ich svadba sa uskutočnila v roku 1455, čo je dokumentované ďalším denárom (viď nižšie).

### **Spoločný denár Georga Brankoviča a Jána Hunyadiho a jeho postavenie v mincovníctve**

Skúmaná minca patrí medzi mimoriadne vzácne denáre 15. storočia. Numizmatická literatúra rozlišuje dva druhy spoločných mincí Jána Hunyadiho a Georga Brankoviča. Prvým z nich je denár, ktorý má na averze štvrtý uhorsko-hunyadiovský štít (v 1. a 4. poli sú arpádovské pruhy, v 2. poli je dvojkríž a v 3. poli je havran s prsteňom v zobáku; opis mince je + IOhAnes•D•h•W•R•VnGARI). Na reverze je stojaci panovník s mečom v pravej a s jablkom v ľavej ruke (obr. 1:1).

Druhý typ mince sa od predchádzajúceho líši zobrazením štítu na averze mince.



Obr. 2. Druhý typ uhorského denára Jána Hunyadiho a Georga Brankovića.

V 1. a 4. poli je lev a v 2. a 3. poli sa nachádza havran (obr. 2). Ostatné ikonografické prvky sa s menšími odchýlkami zhodujú s prvým typom. V numismatickej literatúre sa prvý typ denára objavil už v 40-tých rokoch 19. storočia, kedy bol spomenutý v jednom z prvých katalógov o uhorských minciach (*Rupp 1846*, tab. XVII, č. 466). Pomerne skoro došlo k jeho presnému zadatovaniu. V roku 1857 ho Érdy priradil ku konkrétnej historickej udalosti a správne ho považoval za zásnubný denár Jána Hunyadiho a Georga Brankovića z roku 1451 (*Érdy 1857*, 40). Tu však treba poznamenať, že Érdy vychádzal pri datovaní a určení mince zo starších Weszerleho zistení (*Érdy 1857*, 40; *Vidak 1961*, 145). S presným chronologickým zaradením uvedenej mince neboli žiadne problémy. Na základe ikonografických prvkov (gubernátorský štít na averze) sa dá usúdiť, že pochádzal z čias gubernátorovského pôsobenia Jána Hunyadiho, čiže z rokov 1446–1452. K zblíženiu Hunyadiho s Brankovićom došlo po roku 1450 a jedinou významnou udalosťou bolo uzavretie prímeria, ktoré bolo spečatené v roku 1451 zasnúbením Alžbety a Mateja Hunyadiho. Preto je zaradenie uvedenej mince pomerne jednoznačné. Prvý typ denára sa krátko po jeho objavení dostal do povedomia srbských bádateľov (*Ljubić 1875*, tab. XIII, č. 27).

Spoločné mince Jána Hunyadiho a Georga Brankovića vzbudili v maďarskej numizmatike opätovný záujem na konci 19. storočia. V roku 1893 sa v srbskej Deronji (maď. Dérony, v čase objavenia mince to bola bývalá Báčsko-Bodrogská župa) objavil nález 998 mincí, ktorý bol ukrytý okolo roku 1519. V poklade bol okrem uhorských mincí Mateja Korvína, Vladislava II. a Ľudovíta II. (spolu vládli v rokoch 1458–1526) aj jeden denár Jána Hunyadiho a Georga Brankovića druhého typu.<sup>1</sup> Na tento denár upozornil ako prvý Réthy László (*Réthy 1894*, 87), ktorý zaradil oba druhy mincí do katalógu o uhorských razbách (*Réthy 1907*, č. 167–168). Napriek tomu, že išlo o prvý známy, a teda mimoriadne vzácny exemplár tejto mince, nebol spomenutý vo Weszerleho práci. Tu bol evidovaný len prvý typ denára, čiže exemplár totožný s nami skúmanou mincou (*Weszerle 1911*, tab. VIII, č. 5). Denár sa po objavení dostal do Maďarského národného múzea v Budapešti,<sup>2</sup> odkiaľ bol v rokoch 1956–1959, v rámci reštitúcie, vrátený do Juhoslávie a zaradený do numismatického fondu Vojvodinského múzea v Novom Sade (*Vidak 1961*, 147, pozn. 1; *Mirnik 1981*, č. 564).<sup>3</sup> Pomerne dlho vládli nejasnosti okolo jeho datovania. Prvýkrát bol chronologicky zaradený až na začiatku 60-tých rokov

<sup>1</sup> Poklad bol v Maďarskom národnom múzeu spracovaný a zaevidovaný pod číslom 265/1893.

<sup>2</sup> Tu bol evidovaný pod číslom 62/893 a tento exemplár je vyobrazený aj v Huszárovom katalógu (*Huszár 1979*, č. 633).

<sup>3</sup> Tu je minca zapísaná pod číslom 105 s dátumom od 5. februára 1962.



20. storočia (Živkov 1961, 145–146). Živkovove datovanie vychádzalo zo špecifického zobrazenia štítu na averznej strane mince. Na rozdiel od prvého typu sa tu nachádza štvrtý hunyadiovský štít, ktorý pozostáva z dvoch havranov a dvoch levov. Vidak správne postrehol, že takýto štít dostal Ján Hunyadi od Ladislava V. po 1. februári 1453 (Vidak 1961, 146). Z toho dôvodu datoval jeho razbu do rokov 1453–1456, kedy zomrel Ján Hunyadi. V tomto časovom rozmedzí sa odohrala jediná významná udalosť, ktorou bol sobáš Alžbety a Mateja Hunyadiho uskutočnený v auguste 1455.

V súvislosti s uvedeným denárom sa vynára niekoľko ďalších problémov. Nezodpovedanými otázkami zostávajú, kde sa uvedené mince razili, či ich môžeme považovať za uhorské alebo srbské razby a v akej miere ovplyvnili peňažné pomery 15. storočia. Denáre Jána Hunyadiho a Georga Brankovića úplne vybočujú z bežného rámca vtedy produkovaných drobných mincí v Uhorsku a v Srbsku. Štít averzu prvého typu je ikonograficky zhodný s dukátmi Jána Hunyadiho, pričom sa nepodobajú jeho bežným strieborným minciam (Huszár 1979, č. 615–616). Na reverze oboch typov sa nachádza stojaci panovník, ktorý sa vyznačuje atypickým stvárnením. Takéto motívy sa takmer vôbec nanachádzajú na srbských minciach 15. storočia, kde je ústredným ikonografickým prvkom postava Krista (Dimnik – Dobrinić 2008, 192–195). Stojaceho panovníka nenájdeme ani na uhorských minciach Jána Hunyadiho. Na druhej strane je tu badateľná príbuznosť s mincami Ladislava V. razenými na začiatku 50-tych rokov 15. storočia, teda z čias kam sa datujú oba spomínané typy. Stojaceho panovníka evidujeme na denároch z rokov 1440–1441 a 1453–1454 (Huszár 1979, č. 646–647 a 662–663). Tu však musíme poznamenať, že sa mierne odlišujú od oboch uhorsko-srbských exemplárov. Na Ladislavových drobných strieborných minciach sa čoraz častejšie objavuje motív štvrtého štítu. Ten sa nachádza výlučne na denároch z rokov 1451–1452 a na exemplári datovanom do rokov 1456–1457 (Huszár 1979, č. 655–658, 667). Z horeuvedeného vyplýva, že ikonografické prvky, ktoré sú známe na kráľovských razbách sa chronologicky približne zhodujú s dobou produkcie hunyadiovsko-brankvičovských razieb. Tieto denáre boli teda jednoznačne produkované podľa uhorských predlôh. Dokladá to aj fakt, že sa na nich nachádzajú len latinské opisy, pričom na srbských minciach sú nápisy prevažne v cyrilike. V tejto súvislosti by sme mohli uvažovať o tom, že sa razili v niektorej z uhorských, prípadne sedmohradských mincovní ležiacich na území ovládanom Jánom Hunyadim. Tu však narážame na jeden zaujímavý problém. Hunyadi sa v januári 1453 vzdal svojej gubernátorskej funkcie a odovzdal moc do rúk právoplatného kráľa Ladislava V. Týmto sa definitívne skončila jeho mincová činnosť v Uhorsku (Pohl 1970, 54). To znamená, že minimálne druhý typ mince datovaný do roku 1455 sa najskôr nemohol raziť v oficiálnych uhorských mincovniach. Nie je vylúčené, že miestom ich produkcie bola Bistrica (maď. Beszterce, rum. Bistrita v dnešnom Rumunsku), kde kráľ Vladislav I. vymenoval Jána Hunyadiho za dedičného grófa. V tejto dobe tu síce nepôsobila žiadna oficiálna mincovňa, ale s jej činnosťou môžeme počítať už za vlády Karola Róberta v rokoch 1330–1338 (Csiky 1987, 8). Druhou možnosťou razby denárov je niektorá zo srbských mincovní. Do úvahy prichádzajú najmä Smederevo a Novo Brdo, ktoré patrili medzi najvýznamnejšie Brankovičove mincovne. V Smedereve sa razili štyri typy denárov a dva typy poldenárov/obolov a v Novom Brde dva typy denárov a tri typy obolov (Dimnik – Dobrinić 2008, 61). Za Novo Brdo by hovoril fakt, že priamo v meste sa našla počas archeologického výskumu v roku 1957

jedna z týchto mincí (Vidak 1961, 144). Uvedená skutočnosť však nie je žiadnym priamym dôkazom ich razby v Novom Brde. Za niektorú zo srbských mincovní by mohlo hovoriť aj to, že sa ich nálezy sústreďujú najmä do dnešného Srbska.

Dodnes nevládne jednotný názor, či ich môžeme považovať za uhorské alebo srbské razby. Väčšina uhorských katalógov ich zaraďuje samostatne medzi razby Jána Hunyadiho a Geoga Brankovića (Réthy 1907, 167–168; Huszár 1979, č. 632–633; Pohl 1982, 185 B, C), prípadne ich považuje za „očividne nemaďarské mince, o ktorých sa treba zmieniť“ (Pohl 1970, 54). Do posledného katalógu o uhorských minciach neboli zaradené s tým odôvodnením, že ide o srbské razby (Unger 1997, 55). K spoločným minciam Jána Hunyadiho a Geoga Brankovića sa niekoľkokrát vyjadrili aj srbskí numizmatici, ale aj tu sú evidované skôr samostatne (Dimnik – Dobrinčić 2008, 195, č. 42; Dimitrijević 1997, 121–125, 128–131).

Denáre Jána Hunyadiho a Geoga Brankovića boli pravdepodobne produkované len vo veľmi obmedzených množstvách. Vyrazili sa len na dve konkrétne historické udalosti. Z toho dôvodu ich môžeme právom považovať za pamätné mince (Vidak 1961). O ich krátkej produkcii svedčí aj fakt, že sa do roku 1961 evidovalo len šesť týchto mincí (Vidak 1961, 144). Preto musíme počítať s ich obmedzenou peňažnou funkciou. Dokladajú to aj zmienené nálezy z Deronje, Novo Brdo, či nami skúmaný nález z okolia obce Divišov. Kým sa denár dostal do Čiech, kde nebol regulárnym obeživom, musel byť vyňatý z obehu na území Srbska alebo Uhorska. Význam divišovského nálezu spočíva aj v tom, že srbské mince takmer vôbec nezasiahli do peňažných pomerov stredovekého Uhorska. V Hornom Uhorsku, teda na území dnešného Slovenska sa v nálezoch dodnes nenašla žiadna srbská minca z 15. storočia. Tie sú extrémne vzácne aj vo zvyšnej časti bývalého Uhorska.

Z dnešného Maďarska sú nám známe len dva denáre Geoga Brankovića. Jeden z nich sa našiel počas archeologického výskumu Budínskeho hradu (Huszár 1956, 216, č. 1087) a druhý pochádza z hromadného nálezu 2480 mincí objaveného v obci Fülöpjakabszállás neďaleko Budapešti (Huszár 1943, 69).<sup>4</sup> V prvom prípade ide len o stratovú mincu a v druhom je srbská minca len skromnou súčasťou väčšieho hromadného nálezu. Význam oboch denárov však spočíva v tom, že sa našli priamo na Budínskom hrade, prípadne neďaleko mesta, ktoré bolo významným centrom politického, obchodného a kultúrneho života v Uhorsku.

## Literatúra

- Beierlein, J. B. 1868: Die Bayerischen Münzen des Hauses Wittelsbach 1180–1550. München.  
Castelin, K. 1953: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské. Praha.  
CNA I: Koch, B. 1994: Corpus nummorum Austriacorum. Band I. Mittelalter. Wien.  
Csiky, E. 1987: A Magyar pénzek verdehelyei történelmükben. Szeged.  
Dimitrijević, S. 1997: Srednjovekovni srpski novac – Medieval Serbian Coins. Beograd.  
Dimnik, M. – Dobrinčić, J. 2008: Medieval Slavic Coinages in the Balkans: Numismatic History and Catalogue. London.

<sup>4</sup> Pre úplnosť treba dodať, že na Budínskom hrade sa našiel denár typu Ljubić (1875), tab. XIII./16 a v náleze z Fülöpjakabszállásu to bol typ Ljubić (1875), tab. XIII./5.

- Engel, P. 2001: Szent István birodalma. Budapest.
- Érdy, J. 1857: A boszna és szerb régi érmék. Budapest.
- Fine, J. V. A. 2009: The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest. Michigan.
- Hána, J. 2003: Pražské groše Václava IV. z let 1378–1419. Plzeň.
- Hásková, J. 1968: Studie o jagellonských groších z let 1471–1526. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A-Historie 22, č.3, 121–176.
- Huszár, L. 1943: Éremleletek. Fülöpjakabszállás. Numizmatikai közlöny 42, Budapest, 69.
- 1956: A budai várpalota ásatásainak éremleletei. Budapest régiségei 17, 197–240.
- 1979: Münzkatalog Ungarn. Budapest-München.
- Ljubić, Š. 1875: Opis Jugoslavenskih novaca. Zagreb.
- Mirnik, I. A. 1981: Coin Hoards in Yugoslavia. London.
- Pesty, F. 1877: Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota. Budapest.
- Pohl, A. 1970: Hunyadi János pénzverése. Numizmatikai közlöny 1969–1970, 68–69. Budapest, 49–56.
- 1982: Münnzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300–1540. Graz – Budapest.
- Réthy, L. 1894: A M. Nemzeti Múzeum Éremtáranak gyarapodása az 1893-ik évben. Archaeológiai Értesítő, č. 14, 87–90.
- 1907: Corpus Nummorum Hungariae. II. kötet. Budapest.
- Rupp, J. 1846: Nummi Hungariae hactenus cogniti, quos delineatos, ac e monumentis historico-numariis illustratos exhibit. Budae.
- Sejbal, J. 1965: Moravská mince doby husitské. Brno.
- Teleki, J. 1853: Hunyadiak kora Magyarországon. Tizedik kötet. Pest.
- Thallóczy, L. – Áldássy, A. 1907: Magyarország melléktartományainak oklevéltára. II. kötet. A Magyarország és a Szerbia közti összeköttetések oklevéltára. 1198–1526. Budapest.
- Unger, E. 1997: Magyar éremhatározó. I. kötet. Budapest.
- Vidak, Ž. 1961: Zajednički novac despota Djurdja Brankovića i Janoša Hunjadija. Rad Vojvodanskih Muzeja 10, 143–148.
- Weszerle, J. 1911: Hátrahagyott érmeszeti táblái. Budapest.

## Summary

**Summary: Marek Budaj – Jan Videman, Late medieval group coin find from Divišov (Benešov district). Contribution to the find of the rare denier of John Hunyadi and Georg Branković struck in 1451 from the Sázava River region.**

At the end of 2009, a small hoard of coins of the 15<sup>th</sup> century was lent to the authors for description. It was reportedly found near the forest route to the west of the Divišov village in the Sázava River region. The hoard consists of 11 coins represented mainly by coins common in monetary circulation of Bohemia in the second half of the 15<sup>th</sup> century. The Hungarian-Serbian denier is an exception. It is a joint issue of John Hunyadi and the Serbian ruler Georg Branković.

The Prague *grossus* belonging to the latest issues of Vladislaus II Jagiello, Hásková (1968) type XIIe, seems to be the decisive coin for dating of the hoard. Hásková classified the coins of this type as having been struck in 1494–1502. Because of this reason, it is possible to suppose the coins to be buried in the very last years of the 15<sup>th</sup> century, or closely after 1500. Appearance of the joint issue of the Hungarian king and the Serbian ruler Georg Branković is interesting. The denier was produced as an occasional issue celebrating engagement of Hunyadi's son, Matthew Corvinus, to Elisabeth of Celje in 1451. This seems to be the very first find of the coin of this type in Bohemia. The coin is pierced, so the piece could be used as an ornament or amulet. It

could come to Bohemia during the military campaigns of Matthew Corvinus against George of Poděbrady in 1468–1470, but this could also happen in a different way. The coin illustrates intensive contacts of Bohemia and Hungary in the second half of the 15<sup>th</sup> century. Appearance of the joint issue of the Hungarian king and the Serbian ruler Georg Branković can point to the close contacts of Hungary and Serbia in the 15<sup>th</sup> century.

The Serbian ruler Stephen Lazarević had intensive contacts with Sigismund of Luxembourg, which led to signing an important treaty in Tata (Hungary today) in 1426 (*Fine 2009*, 509–510). His successor Georg Branković became a Hungarian vassal and Sigismund of Luxembourg wanted to engage him in the war with the Turks. After the death of the Hungarian King Albrecht in 1439, the civil war started in Serbia, and Branković took part in it. He supported claims of the unborn son of Albrecht (later King Ladislaus V). But another important aristocrat John Hunyadi supported the Polish King Vladislaus I, called to Hungaria by one group of Hungarian noblemen. In 1441, Branković submitted to Hunyadi, but the relationship of both gentlemen was in tense. This tension deepened after the campaign against the Turks, when Branković refused to join the army and cooperated with the Turks secretly. After the defeat at the Kosovo Field (1448), John Hunyadi started his campaign against Branković in 1450. During the next year, a peace treaty happened to be signed in this case. On this occasion, Hunyadi's youngest son, Matthew Corvinus was engaged to Elisabeth, grand-daughter of Branković. The denier mentioned here (Fig. 1) was struck on this occasion. Their wedding took place in 1455, which is documented by another denier (Fig. 2). Both coin types belong to the very rare deniers of the 15<sup>th</sup> century. The first one appeared in the numismatic literature in the 1840s and was published in one of the very first catalogues of the Hungarian coins (*Rupp 1846*, Tab. XVII, no. 466). The second type was registered in the Deronje hoard for the first time (*Réthy 1894*, 87).

The joint issues of John Hunyadi and Georg Branković copied the Hungarian prototypes, and there is a clear iconographic relationship with the deniers of Ladislaus V (*Huszár 1979*, nos. 646–647, 655–658, 662–663, 667). Up to date, it is not known where the coins were struck. It is possible to suppose that they were produced in Bistrica (Hungarian Beszterce, Romanian Bistrita – Romania today), where Hunyadi was appointed the hereditary count, or in Smederevo or in Novo Brdo respectively – all of them belonged to the most important mints of Branković.

The deniers of John Hunyadi and Georg Branković were probably produced in a very limited quantity. They were struck on two specific historical occasions only. Because of that reason, they could be regarded as commemorative coins (*Vidak 1961*). Their short production period is confirmed also by the fact that only six specimens have been registered up to 1961 (*Vidak 1961*, 144). That is why their monetary function was possibly quite limited. Importance of the Divišov hoard is strengthened by the fact that the Serbian coins have not reached the monetary circulation in medieval Hungary. In Upper Hungary (Slovakia today), there has been no Serbian coin of the 15<sup>th</sup> century registered up to date. They are also extremely rare in the remaining part of Hungary.

In the territory of modern Hungary, only two deniers of Georg Branković are known. One of them was discovered during excavations at the Buda Castle (*Huszár 1956*, 216, no. 1087), and the other one comes from the group find of 2,480 coins discovered in Fülöpjakabszállás village near Budapest (*Huszár 1943*, 69). In the first case, it was evidently an accidental loss, but in the second case, the Serbian coin represented a small part of a larger group find. Both deniers are very important because they were discovered either directly at the Buda Castle, or not far from the town which played a significant role in the Hungarian political, commercial and cultural life.

*English by V. Novák*



# STRUKTURA OBĚŽIVA V ČECHÁCH DRUHÉ POLOVINY 17. STOLETÍ

K výpovědní hodnotě nálezů mincí

Vojtěch BRÁDLE

## Úvod

Druhá polovina 17. století, resp. s ní se do značné míry kryjící vláda císaře Leopolda I. (1657–1705), nepatří v rámci české numismatiky k stěžejním tématům, jimž by byla věnována častá pozornost.<sup>1</sup> Současná numismatika se mnohem více zabývá např. problematikou českých středověkých mincí a toto období se řadě badatelů jeví jako příliš „mladé“. Přesto se nejedná o dobu nezajímavou, jak by se tedy někomu případně na první pohled mohlo zdát. Měnové poměry během vlády Leopolda I. prošly poměrně výraznými proměnami, které odrážely ekonomickou situaci habsburské monarchie i celého širšího regionu střední Evropy, vyčerpaného krátce předtím skončenou třicetiletou válkou.

Vzhledem k malému zájmu současné numismatiky nemáme k dispozici dosud žádnou práci specializovanou přímo na toto období a měnové poměry v Čechách, která by pro potřeby moderní vědy sumarizovala dosavadní poznatky. Základní a vesměs stále se opakující fakta o měnových poměrech a mincovnictví během panování Leopolda I. nalezneme pouze ve všech celkových přehledech dějin peněz a mincovnictví na našem území.<sup>2</sup> Měnovými poměry v Evropě v raném novověku s ohledem na postavení stříbra se věnuje nová práce P. Vorla.<sup>3</sup> Samotnou situaci v Čechách, resp. mincovnictvím Leopolda I. se vzhledem ke svému širšímu zaměření zabývá logicky jen v omezené míře. Z novějších českých publikací se přímo na problematiku Leopoldova mincovnictví ve větším měřítku zaměřuje jen práce Z. Nechanického.<sup>4</sup> Ta představuje ovšem především sběratelský katalog Leopoldových mincí a obecnější informace o měnových poměrech této doby tvoří pouze její malou část. Nejnověji se tento deficit současné české numismatiky snaží svými příspěvky zaplnit D. Grossmannová. Až do nedávné doby však byly publikovány v tomto případě jen kratší sondy do této problematiky.<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> Předkládaný text představuje upravenou verzi rigorózní práce, která byla obhájena na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Za cenné připomínky a podněty ke studiu bych rád upřímně poděkoval PhDr. Antonínu Kostlánovi, CSc. a PhDr. Eduardu Šimkovi, CSc.

<sup>2</sup> POŠVÁR, Jaroslav: *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století)*. Praha 1977, s. 83–89; HALAČKA, Ivo: *Vládní mincovnictví na našem území. 2. díl – období 1620–1740*. Brno 1980, s. 19–20; STANĚK, Jaroslav: *Peníze v českých zemích. Přehled mincí a papírových peněz v dějinných a hospodářských souvislostech od 10. století dodnes*. Praha 1995, s. 50–51; SEJBAL, Jiří: *Základy peněžního vývoje*. Brno 1997, s. 261–273; VOREL, Petr: *Od pražského groše ke koruně české 1300–2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích*. Praha 2000, s. 227–261.

<sup>3</sup> VOREL, Petr: *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16. – 17. století (1472–1717)*. Praha 2009.

<sup>4</sup> NECHANICKÝ, Zdeněk: *Mincovnictví Leopolda I. 1657–1705*. Hradec Králové 1991.

<sup>5</sup> GROSSMANNOVÁ, Dagmar: *Sonda do složení oběživa na Moravě ve 2. polovině 17. stol. na základě mincovních nálezů*. In: Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi (1929–2004). Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě. Ostrava 2007, s. 79–94; GROSSMANNOVÁ, Dagmar: *Falešné*

Z česky psaných publikací tak dosud pro studium tohoto období zůstává nepřeoknána již letitá práce K. Čermáka a B. Skrbka.<sup>6</sup> Také ona sice není specializována přímo na období druhé poloviny 17. století, resp. samotnou vládu Leopolda I., ale jednotlivé etapy vývoje mincovnictví a měnových poměrů v zemích Koruny české po roce 1526 popisuje značně detailně a přináší tak řadu důležitých informací i pro cílové studium této práce. V publikaci jsou navíc přepsány některé podstatné originální dokumenty jako císařské patenty a rezoluce vztahující se k měnovým poměrům dané doby.

Jestliže v české numismatické literatuře kromě posledně jmenované monografie a většinou opakovaných informací v ostatních pracích nelze zásadnější oporu pro studium najít, tak lepší situace nastává v případě zahraničních studií. I zde lze vyjít především ze starších publikovaných textů. Předně se jedná o sérii článků publikovaných K. Schalkem v *Numismatische Zeitschrift*.<sup>7</sup> Stejně jako v případě práce K. Čermáka a B. Skrbka uveřejnil K. Schalk ve svých člancích přepisy četných originálních stěžejních dokumentů, z kterých je možné při dalším studiu vycházet. Z jím publikovaných článků dále vycházely novější rakouské práce, které opakují některé základní údaje a v různé míře doplňují a zpřesňují zveřejněné poznatky a materiály. Velkou pozornost době Leopolda I. věnoval E. Holzmair.<sup>8</sup> Řadu informací k tomuto období lze nalézt rovněž ve studii Š. Kazimíra věnované problematice měnových poměrů na Slovensku v letech 1630–1703.<sup>9</sup>

Studium struktury oběživa v Čechách ovšem nelze pojmut odděleně pouze jako studium mincovnictví Leopolda I., ale díky provázanosti měnových systémů v celé střední Evropě je třeba znát rovněž základy měnového vývoje v kontextu daného regionu. V tomto případě hraje pro poměry na českém území podstatnou roli především znalost poměrů v Braniborsku a sousedním Sasku.<sup>10</sup>

---

*a nehodnotné mince na Moravě ve 2. polovině 17. století.* Numismatické listy 62, 2007, s. 77–84. V době, kdy již byl rukopis této práce hotov, publikovala autorka rozsáhlejší studii, která představuje katalog moravských mincovních nálezů z let 1648–1750. Viz GROSSMANNOVÁ, Dagmar: *Moravské nálezy mincí od konce třicetileté války do konvenční měny (1648–1750)*. Numismatický sborník 24, 2009 (2010), s. 213–253.

<sup>6</sup> ČERMÁK, Kliment – SKRBEK, Bedřich: *Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*. Pardubice 1891–1913, s. 400–544.

<sup>7</sup> SCHALK, Karl: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses)*. Numismatische Zeitschrift 28, 1896, s. 269–292; SCHALK, Karl: *Unter Kaiser Leopold I. neu eingeführte Münzsorten: Die Sechser und Fünfhener, und das Schicksal der Groschen*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 235–242; SCHALK, Karl: *Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 188–233; SCHALK, Karl: *Zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 2 (42), 1909, s. 229–262.

<sup>8</sup> HOLZMAIR, Eduard: *Die Münzstätte Wien unter Andreas Cetto (1660–1665)*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 27 (67), 1934, s. 83–92; HOLZMAIR, Eduard: *Studien zum Münzwesen Leopolds I.* Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 29 (69), 1936, s. 82–85; HOLZMAIR, Eduard: *Münzwesen und Türkenkrieg von 1664*. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 21, 1947/1948, s. 145–146; HOLZMAIR, Eduard: *Geld und Münze unter Kaiser Leopold I.* Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 60, 1952, s. 238–250; HOLZMAIR, Eduard: *Der Umfang der österreichischen Münzprägung in den Jahren 1659–1680*. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 49 (89), 1974, s. 51–59; HOLZMAIR, Eduard: *Nenn- und Zahlwert der österreichischen XVer.* Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 17, 1971, s. 9–10.

<sup>9</sup> KAZIMÍR, Štefan: *Menový vývin na Slovensku v rokoch 1630–1703*. Slovenská numizmatika 6, 1980, s. 145–176.

<sup>10</sup> HAUPT, Walther: *Sächsische Münzkunde*. Berlin 1974; BAHRFELDT, Emil: *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640–1701*. Leipzig 1975 (Reprint vydání z roku 1913).

Druhým a důležitějším zdrojem poznatků pro tuto práci byly vzhledem k jejímu zaměření na nálezovou strukturu publikované popisy vlastních nálezů.<sup>11</sup> Při stanovení kritérií pro výběr vhodných nálezů a jejich následnou analýzu se lze opřít o několik samostatných studií, v nichž byly publikovány rozborův nálezových souborů z období tolarové měny pro 16. století a první polovinu 17. století.<sup>12</sup> Rozbor českých nálezových celků byl dosud proveden až do roku 1648, a tedy do konce třicetileté války. Právě studie provádějící statistiku nálezů tohoto období má pro tuto práci největší význam, protože by měla na ni bezprostředně svými závěry navázat.

### **Měnové poměry a mincovnictví habsburské monarchie v druhé polovině 17. století**

Do druhé poloviny 17. století vstupovala habsburská monarchie pod vládou císaře Ferdinanda III. (1637–1657). Na jejím tehdejší neutěšeném hospodářském stavu se citelně podepsalo předcházející období třicetileté války. Především české země jako časté vlastní bojiště byly bezprostředně zasaženy dopady války, které je z velké části ekonomicky i lidsky vyčerpaly. S pobytem armád, které byly ve své naprosté většině složeny z nájemných žoldněřů nejrůznějších národností z území celé Evropy, v českých zemích za třicetileté války se pojilo zaplavení měnového domácího oběhu zahraničními platidly často problematické kvality.<sup>13</sup> Tuto situaci se císařský dvůr snažil řešit v první řadě zákazy dovozu obdobné cizí mince, což obecně nemělo požadovaný efekt, neboť za cizí problematické ražby chyběla obyvatelstvu náhrada v podobě dostatku domácího oběživa. Patent tohoto typu zakazující import cizí lehké mince vydal Ferdinand III. jen krátce po skončení třicetileté války 5. října 1649.<sup>14</sup> Neutěšené hospodářské a měnové poměry měly na svědomí znatelné inflační tlaky a vleklou finanční krizi, kterou procházela monarchie v následujícím období. Snahy o její řešení jsou pak jedním z průvodních jevů charakterizujících celou druhou polovinu 17. století.

Na nápravu měnových poměrů soustředil svou aktivitu císařský dvůr i po nástupu Leopolda I. na trůn. Tu měly přinést kroky podniknuté hned na samém počátku jeho panování. Již na počátku roku 1658 předložil prezident dvorské komory Jiří Ludvík hrabě Sinzendorf plán reformy státních financí. V něm byly navrhovány úpravy daňového systému jako zavedení dědické daně nebo mělo dojít k zavedení kolkovaného

<sup>11</sup> Početné články, z nichž bylo čerpáno, jsou uvedeny v části týkající se přímo zpracovávaných nálezů.

<sup>12</sup> KOSTLÁN, Antonín: *Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu*. Numismatický sborník 17, 1986, s. 191–236; NEMEŠKAL, Lubomír: *Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Časopis Národního muzea 127, 1958, s. 80–92; NEMEŠKAL, Lubomír: *K struktuře oběživa v letech 1500–1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Numismatický sborník 7, 1962, s. 193–214; NEMEŠKAL, Lubomír: *K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene*. Slovenská numizmatika 7, 1982, s. 95–109; ŠIMEK, Eduard: *Nálezy mincí v českých zemích z let 1540–1550. Příspěvek k otázce oběživa v 16. století*. Numismatické listy 19, 1964, s. 33–39; ŠIMEK, Eduard: *Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století*. Studie ČSAV 5, Praha 1972; ŠIMEK, Eduard: *Jáchymovská produkce drobné mince a peněžní oběh 16. a 17. století. Rozbor mincovních nálezů*. Numismatický sborník 21, 2006, s. 165–180.

<sup>13</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 204. A. Kostlán ve své práci hovoří doslova o explozi počtu v Čechách svými mincemi zastoupených mincovních pánů, který oproti druhé polovině 16. století stoupl na dva a půl násobek. Většina z nich je doložena drobnými mincemi v hodnotě do 3krejcaru s obvykle nízkým obsahem drahého kovu.

<sup>14</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 330. Tento patent týkající se oběhu lehké mince navazoval na již dřívější nařízení Ferdinanda III.



papíru. Díky těmto opatřením by došlo k zvýšení příjmů státní pokladny, a tím jejímu stabilizování. Zároveň se uvažovalo o ražbě kreditní drobné mince, která by byla platná ve všech habsburských dědičných zemích, čímž mělo dojít k vytlačení cizích ražeb z oběživa. Tento plán však ztroskotal při dalším projednávání tajnou radou na odporu části šlechty, jejíž stanovisko se nakonec prosadilo.<sup>15</sup> Kritika předložené úpravy mincovnictví se soustřeďovala na to, že se v principu vlastně nejedná o nápravu stávající situace, ale pouze o vytlačení cizí mince stejně špatnými ražbami domácího původu. Z tohoto pohledu by se tedy problematická kvalita obíhajících platidel nijak nezlepšila.

Dvorská komora se ovšem i nadále zabývala možnostmi, jež by vedly k napravení špatných měnových poměrů poškozujících ekonomickou situaci monarchie. Základ podoby měnového systému za vlády Leopolda I. byl dán nakonec instrukcí z 28. března 1659 pro vídeňského mincmistra Franze Fabera (tab. 1).<sup>16</sup>

Tab. 1. Císařská instrukce vydaná pro vídeňského mincmistra F. Fabera z 28. března 1659.

Nominál	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
Tolar	14 lotů 875/1000	9 <sup>3</sup> / <sub>4</sub>	28,82	25,22
15krejcar	9 lotů 563/1000	43 <sup>7</sup> / <sub>8</sub>	6,404	3,602
10krejcar	8 lotů 500/1000	58 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	4,803	2,401
6krejcar	7 lotů 438/1000	85 <sup>5</sup> / <sub>16</sub>	3,733	1,633
3krejcar	6 lotů 2 kvintlíky	161 <sup>31</sup> / <sub>84</sub>	1,741	0,721
	2 peníze 414/1000			
2krejcar	6 lotů 2 kvintlíky	242 <sup>29</sup> / <sub>128</sub>	1,16	0,514
	2 peníze 414/1000			
Krejcar	4 loty 250/1000	292 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	0,961	0,24

Tato instrukce se týkala nominálů od krejcaru po tolar. Kromě mincí dosud obvyklých hodnot byla nově zaváděna trojice dalších nominálů – 6krejcar, 10krejcar a 15krejcar. Zatímco vzácné 10krejcarly byly raženy pouze krátce ve Vídni a jejich ražba brzy ustala,<sup>17</sup> tak zbylé dva nominály se staly symbolem Leopoldova mincovnictví, i když s ražbou 6krejcarů se začalo reálně o něco později v roce 1661.<sup>18</sup>

Tolar v době vydání citované instrukce odpovídal oficiálně hodnotě 90 krejcarů. Jestliže ovšem srovnáme výše uvedená čísla, tak zjistíme, že při ražbě tolarů z jedné vídeňské hřivny ryzího stříbra získáme mince v nominální hodnotě 1002 krejcarů (16 zlatých 42 krejcarů).<sup>19</sup> V případě, že však byly raženy ze stejného množství kovu 6krejcarly a 15krejcarly, byly získány mince v nominální hodnotě 1170 krejcarů (19 zlatých

<sup>15</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 400–401; VOREL, P.: *Od pražského*, s. 228–229.

<sup>16</sup> SCHALK, K.: *Unter Kaiser*, s. 235–238; SCHALK, K.: *Beiträge*, s. 191–193; MILLER ZU AICHHOLZ, Viktor – LOEHR, August – HOLZMAIR, Eduard: *Österreichische Münzprägungen 1519–1938*. Wien 1948, s. 158; NECHANICKÝ, Z.: *Mincovnictví*, s. 11. Vzhledem k zásadnímu významu této instrukce ji dále zmiňuje prakticky všechna literatura, která se i jen okrajovým způsobem dotýká problematiky mincovnictví Leopolda I.

<sup>17</sup> JUNGWIRTH, Helmut: *Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.–Karl VI. (1657–1740)*. Wien 1975, s. 8; NECHANICKÝ, Z.: *Mincovnictví*, s. 138.

<sup>18</sup> JUNGWIRTH, H.: *Corpus*, s. 12; VOREL, P.: *Od pražského*, s. 240. Pozdější zaražení 6krejcaru a také 2krejcaru, ke kterému ovšem téměř nedošlo, nařizoval císař už 28. března 1659. Viz SCHALK, K.: *Unter Kaiser*, s. 238. V českých mincovnách se pak 6krejcarly začaly razit ještě o něco později, a to od roku 1664.

<sup>19</sup> Jeden rýnský zlatý jako početní jednotka se rovnal 60 krejcarům.

30 krejcarů).<sup>20</sup> Rozdíl zisku při ražbě těchto nominálů tak činil 168 krejcarů (2 zlaté 48 krejcarů). Na jedné straně tato částka tvořila zisk státní pokladny, na druhou stranu nižší obsah drahého kovu v krejcarových nominálech nutně musel vést k tlaku na růst ceny tolarových mincí nad oficiální kurz. Kromě tolarových mincí se logicky zvyšovala i hodnota zlatých ražeb.

Vedle sebe tak byly za vlády Leopolda I. raženy dva druhy platidel – hrubé mince, k nimž patřily tolarové a dukátové nominály, které se vyznačovaly proměnlivou platební silou, a běžné mince krejcarového systému s pevnou hodnotou, jež byly počítány na zlaté jako základní početní jednotku.<sup>21</sup>

Tolary a dukáty byly ve velké míře potřeba k financování armád a válek vedených s Turky a Francií. Tyto domácí kvalitní hrubé mince tak byly ve značném množství vyváženy do zahraničí a zde následně přemincovány na méně jakostní ražby. Tato situace vedla k trvalému nedostatku hrubých mincí v oběživu habsburské monarchie, která byla jinak zaplavena ostatními nominály.<sup>22</sup>

Významným kladem březnové instrukce ovšem bylo sjednocení parametrů ražených mincí v dědičných (českých a rakouských) habsburských zemích. Tím byl učiněn výrazný krok k sjednocení mincovnictví monarchie, o které se již v 16. století snažil Ferdinand I. V instrukci uvedené nominály se stejnými parametry byly běžně raženy také v uherských mincovnách, z nichž ovšem vycházely ve velké míře i uherské drobné zemské mince – obol a denár, ke kterým později přibýly poltura a duarius.

Snížení obsahu drahého kovu v mincích nebylo oznámeno na veřejnosti, ale císařský dvůr zhoršení jakosti mincí nařízené instrukcí z 28. března 1659 původně provedl tajně a snažil se ho také v tajnosti udržet. Díky pravidelným zkouškám zrna mincí bylo ovšem brzy odhaleno a kritizováno.<sup>23</sup> U tolaru, který měl být nově ražen v 14lotové ryzosti místo dřívějších 14 lotů a 1 kvintlíku, Leopold vycházel z uplatnění tzv. privilegia kvintlíku. Na jeho základě mělo být císařovým právem razit o jeden kvintlík horší minci, než odpovídalo platnému říšskému mincovnímu řádu. Tohoto práva habsburští panovníci sice využívali již dříve, ale teprve díky Leopoldu I. získalo toto privilegium jasnou podobu.<sup>24</sup>

Císařské právo razit horší minci vyhradil pro sebe, svého bratra Ferdinanda a jejich veškeré potomky císař Karel V. (1519–1556) patentem z 10. března 1525. Vydáním tohoto patentu se distancoval od rozhodnutí říšského sněmu v Eßlingenu a zde přijatého mincovního řádu, který měl sjednotit parametry ražených mincí.<sup>25</sup> Mincovnictví v rakouských zemích se mělo řídit nadále nařízením arcivévodky Ferdinanda pro mincmistry vídeňské a hallské mincovny z 15. února 1524, které navazovalo na již dříve uskutečněný pokus ražby hrubé stříbrné mince v podobě tyrolských zlatníků. Podle něho měl být ražen „guldiner“ o hmotnosti 28,82 g a zrnu 25,78 g (894,5/1000). S prosazením rakouské mincovní reformy však Ferdinand neuspěl při jednáních předcházejících přijetí říšského řádu v Eßlingenu z 10. listopadu 1524. Podle něho se

<sup>20</sup> PROBSZT, Günther: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte. Von den Anfängen bis 1918*. Wien – Köln – Graz 1973, s. 464; NECHANICKÝ, Z.: *Mincovnictví*, s. 10; VOREL, P.: *Od pražského*, s. 241.

<sup>21</sup> VOREL, P.: *Od pražského*, s. 240.

<sup>22</sup> SCHALK, K.: *Beiträge*, s. 192.

<sup>23</sup> ERNST, Carl von: *Das österreichische Privilegium des Quentchens*. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 186.

<sup>24</sup> ERNST, C. v.: *Das österreichische*, s. 185; SCHALK, K.: *Beiträge*, s. 192.

<sup>25</sup> ERNST, C. v.: *Das österreichische*, s. 173; NEMEŠKAL, Lubomír: *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*. Praha 2001, s. 47; VOREL, P.: *Stříbro*, s. 134–135.

měl razit od saských tolarů metrologicky odvozený „guldener“ o váze 29,23 g a zrna 27,4 g (938/1000). Pro rakouského arcivévodu a pozdějšího českého a uherského krále Ferdinanda však dohodnutý řád byl neakceptovatelný, což ho vedlo k podání stížnosti u svého bratra a následnému vydání výše uvedeného patentu.<sup>26</sup>

V době nástupu Leopolda I. se ražba říšských tolarů řídila podle novelizovaného třetího říšského mincovního řádu, který byl přijat po jednáních v Augsburgu v roce 1566. Jakost říšských tolarů byla stanovena na 14 lotů a 4 grény (889/1000). Z kolínských hřivny (233,8 g) jich bylo raženo osm o váze 29,232 g a zrna 25,987 g, což odpovídalo devíti ražbám z hřivny čistého stříbra.<sup>27</sup>

Zhoršení mince vyhrazené podle práva kvintlíku pouze císaři však oproti očekávání císařského dvora následovali i další soukromí mincovní páni. Mezi prvními k tomu přistoupil olomoucký biskup, jenž tento krok ospravedlňoval odkazem na své vlastní privilegium razit mince o stejné stříži i zrna jako císař. S neúspěchem se tedy setkaly četné stížnosti na biskupskou mincovní činnost ze strany dvorské komory.<sup>28</sup> Podobná situace charakterizuje rovněž mincovní činnost slezských knížecích mincoven, které také přistoupily k ražbě méně jakostní mince. Ani zde neměly stížnosti na jejich aktivity podstatnější vliv. To, že císařský dvůr neměl úplnou kontrolu nad produkcí oběživa ani na území habsburské monarchie, bylo ve Vídni přijímáno značně nelibě. Důsledkem tohoto stavu byla trvalá snaha co nejvíce tlumit aktivity soukromých mincoven a postupně ražbu mincí v nich zcela zastavit.<sup>29</sup> Výsledky tohoto snažení se však dostavily až o poznání později.

Na instrukci z 28. března 1659 navázal o tři dny později císařský patent řešící otázku výskytu cizí mince v Čechách, kterou bylo království zaplaveno. Nařízení přineslo snížení hodnoty některých typů ražeb často se objevujících v oběživu. Podle něho bylo stanoveno, aby veškeré zahraniční krejčary byly brány za čtyři a půl haléře. Polské 3groše<sup>30</sup> měly nyní platit pouze dva krejčary, což se týkalo i dalších cizích grošů. U polských 6grošů byla stanovena hodnota čtyř krejcarů, stejně jako u benátských šestáků. Hojně rozšířené německé 2krejčary (1/2batzeny) měly být nyní brány za jeden a půl krejcaru (devět haléřů) a polské poloraky za šest haléřů. Snížení hodnoty vybrané cizí mince činilo v průměru 25 procent. Srážku ovšem bylo možné snížit na 15 procent v případech, že dané ražby byly překupníky ve větším množství odevzdány k přemincování přímo do vládních mincoven.<sup>31</sup>

S podobnými patenty se setkáváme i v dalších letech, což ukazuje na stálý výskyt cizí mince v Čechách. Císařský dvůr se s jejich pomocí snažil bránit dalšímu přílivu zahraničních platidel. Vedle omezování dovozu těchto ražeb a snižování jejich platební hodnoty zároveň tyto patenty často obsahovaly naopak zákazy vývozu domácího oběživa. Podobný zákaz nařizoval např. patent z 3. července 1665.<sup>32</sup>

<sup>26</sup> ERNST, C. v.: *Das österreichische*, s. 170–177; NEMEŠKAL, L.: *Snahy*, s. 35–48.

<sup>27</sup> SCHALK, K.: *Der Wiener*, s. 270–271; NEMEŠKAL, L.: *Snahy*, s. 163–164.

<sup>28</sup> BOBEK, Jan: *Olomoucká biskupská mince a její postavení na Moravě*. In: Sborník 1. Numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 170; SUCHOMEL, Dan – VIDEMAN, Jan: *Mincovníctví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820)*. Kroměříž 1997, s. 34.

<sup>29</sup> VOREL, P.: *Od pražského*, s. 251–252.

<sup>30</sup> Tato mince byla tradičně označována jako dudek. Paralelně k tomu byly 6groše označovány jako dvoudučky nebo tupludky.

<sup>31</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 402–403 a 508–509; VOREL, P.: *Od pražského*, s. 239; GROSSMANNOVÁ, D.: *Falešné*, s. 78.

<sup>32</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 510–511.

V druhé polovině 60. let 17. století se pozornost dvora soustřeďovala na nové polské mince, které do Čech proudily přes Slezsko. Oběhu polské mince se týkalo nařízení z 3. května 1666. To stanovovalo lhůtu vybraných ražeb, po kterou měly být brány v plné hodnotě, na tři měsíce, a poté měly být devalvovány na pevně stanovenou cenu. Jmenovitě polské orty z let 1663 a 1664 měly platit 16 krejcarů, patnáctníky z roku 1664 šest krejcarů, 6groše (tupludky) z téhož roku pět krejcarů, 3groše (dudky) s letopočtem 1662 dva krejcare a dva peníze a poltorak z roku 1662 měl platit jeden krejcar.<sup>33</sup> Brzy poté byl vydán nový patent z 15. listopadu 1667, kterým byla plná bernost těchto mincí prodloužena do konce roku, a teprve poté mělo dojít k výše uvedené úpravě jejich hodnoty.<sup>34</sup> Již 29. února 1668 byl vydán nový patent, který rozšiřoval devalvací polské mince a snížení jejich hodnoty nařizoval pro zmíněné nominály bez ohledu na jejich letopočet.<sup>35</sup>

Na počátku 70. let se mezi zkoušenou cizí mincí začínají objevovat v různých německých mincovnách nově ražené tolarové nominály nižší ryzosti. Třicetiletou válkou a jejími důsledky nebyla přirozeně postižena jen habsburská monarchie, ale rovněž německé státy. Jedním z projevů špatných poměrů bylo i zde zaplavení peněžního oběhu nekvalitní cizí mincí, se kterou se muselo vypořádat sousední Sasko<sup>36</sup> či Braniborsko.<sup>37</sup>

Problémem těchto států byl stejně jako v případě habsburské monarchie nedostatek domácí mince, jež by mohla nahradit sem proniknuvší zahraniční platidla problematické kvality, a také všeobecný vzestup ceny stříbra. Cena hřivny tohoto kovu se dostala na úroveň vyšší, než byla hodnota vyražené mince podle v Augsbuřku přijatého novelizovaného říšského mincovního řádu. Kromě jiných mincí do zmíněných severoněmeckých států začala rovněž proudit v 60. letech zhoršená císařská mince. Především Sasko bylo zaplaveno císařskými 6krejcare a 15krejcare, které byly v habsburských vládních mincovnách ve velkém počtu produkovány po vypuknutí války s Turky. Problémem se ukázal hlavně příjem 15krejcarů, které nebyly brány ve své reálné hodnotě, ale v hodnotě nominální, tedy jedné šestině tolaru, aniž by ovšem obsahovaly odpovídající množství stříbra.<sup>38</sup>

Situaci dále zhoršovala sem proudící mince ražené slezskými knížaty a olomouckými biskupy, která se svými parametry rovnala méně kvalitním císařským ražbám. V Sasku i Braniborsku byly problematické poměry ve struktuře oběživa znovu nejprve řešeny stejně jako Leopoldem I. vydáváním zákazů přijímání cizích nekvalitních mincí a jejich devalvací vůči domácímu oběživu. Veškeré snahy o nápravu měnových poměrů však nutně stále narážely na přetrvávající nedostatek adekvátní domácí náhrady, čímž byly tyto pokusy již předem odsouzeny k neúspěchu.<sup>39</sup>

Po zvážení možných řešení došlo k průlomovému rozhodnutí opustit do určité míry dosavadní říšský řád. Saský vévoda Jan Jiří II. (1656–1680) uzavřel v klášteře Zinna s braniborským kurfiřtem Friedrichem Vilémem (1640–1688) 27. srpna 1667 dohodu, v níž konstatovali nemožnost razit mince podle augsbuřského mincovního řádu vzhledem k tehdejší vysoké ceně stříbra a dále poukázali na nutnost reagovat na průnik nekvalitní mince z Čech, Slezska a Polska. Z těchto důvodů se rozhodli přistoupit

<sup>33</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 511–512.

<sup>34</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 402–403 a 512–513.

<sup>35</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 402–403 a 513–514.

<sup>36</sup> HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 147.

<sup>37</sup> BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 25.

k ražbě drobné mince nikoliv v souladu s platným mincovním řádem, ale podle nové normy, podle níž se z čisté kolínské hřivny měly vyrazit mince v hodnotě deset a půl tolaru. Říšského tolaru se však změna dotknout neměla.<sup>40</sup>

V následujícím roce došlo k dalšímu jednání v Lipsku, kterého se kromě zástupců původních signatářů zinnské dohody účastnili rovněž zástupci brunšvicko-lüneburšských vévodů. Ti zde 8. dubna 1668 uzavřeli novou dohodu, v níž se k zinnské dohodě připojili právě brunšvicko-lüneburští vévodové.<sup>41</sup> Tím došlo ke shodě tří nejvýznamnějších severoněmeckých mincovních pánů v postupu při řešení problémů měnových poměrů.

Také protokol lipského jednání se týkal pouze drobné mince, ale přes určité váhání byla ediktem z 20. ledna 1670 v Braniborsku nařízena ražba podle zásad zinnské dohody také pro zde nově zaváděné nominály – 1/6tolaru, 1/3tolaru a 2/3tolaru,<sup>42</sup> které pak byly hojně raženy i v dalších německých státech.

Zinnská dohoda se nedotkla ryzosti vlastního říšského tolaru, který měl být nadále ražen podle platného říšského řádu v počtu devíti kusů z čisté kolínské hřivny. Produkci mince ražené podle nové normy s nižším obsahem stříbra ovšem stoupla nutně jeho hodnota. Po roce 1667 vedle sebe v pramenech stojí dvojí označení tolaru. Na jedné straně se setkáváme s označením „Speziestaler“, kterým byl vlastní říšský tolar s hodnotou 105 krejcarů jako reálně ražená mince – na straně druhé s označením „Kuranttaler“, jehož hodnota činila 90 krejcarů, jako početní jednotkou odpovídající zinnské dohodě. Tento kurentní početní tolar si skutečně udržoval především podobu početní jednotky a jako reálná mince byl ražen zcela výjimečně. Místo něho byly produkovány jeho díly – 1/6tolaru (15krejcar), 1/3tolaru (30krejcar) a hlavně 2/3tolaru (60krejcar). Neražený kurentní tolar zachovával svou hodnotu na 24 groších, resp. 90 krejcarech, zatímco reálný říšský tolar (Speziestaler) stoupl na 28 grošů, resp. 105 krejcarů. Jeden říšský tolar se tedy rovnal jednomu a jedné šestině kurentního početního tolaru.<sup>43</sup>

Jako úskalí nové normy se ukázalo to, že ražby nových tolarových nominálů začaly být napodobovány dalšími vydavateli mince v celém Německu. V oběhu se tak objevovaly ražby z mnoha různých německých mincoven. Někteří mincovní páni se ovšem rozhodli nedodržovat parametry stanovené zinnskou dohodou pro tyto mince a razili mince s nižším obsahem stříbra. Nedodržováním jakosti, která činila v případě 1/6tolaru a 1/3tolaru 760/1000 a v případě 2/3tolaru 951/1000,<sup>44</sup> novou měnu soustavně poškozovali a již předem tak ovlivnili její finální ztroskotání.

Nové tolarové mince, ať už odpovídající svou jakostí zinnské dohodě nebo v různé míře zlehčené napodobeniny, začaly v 70. letech pronikat do oběhu v habsburských zemích. Vzhledem k sousedství Saska a českých zemí byly tyto první na řadě. Císař se snažil průniku nových mincí stejně jako dříve bránit vydáváním patentů omezujících

<sup>38</sup> HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 147; Ke vztahu mezi měnovými poměry v roce 1664 a vypuknutím války s Turky viz HOLZMAIR, E.: *Münzwesen*, s. 145–146.

<sup>39</sup> HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 148; BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 25.

<sup>40</sup> SCHALK, K.: *Zur Geschichte*, s. 236; HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 150; BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 25–26.

<sup>41</sup> SCHALK, K.: *Zur Geschichte*, s. 236–238.

<sup>42</sup> BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 25.

<sup>43</sup> ARNOLD, Paul: *Saské ražené a početní toлары v letech 1667–1838*. Numismatické listy 31, 1976, s. 5; ARNOLD, Paul: *Saská tolarová měna v letech 1500–1763 (2. část)*. Numismatické listy 36, 1981, s. 97–98.

<sup>44</sup> HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 155; BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 27.

jejich platnost. Dřívější zhoršení vlastní vládní mince se nyní tedy dodatečně projevilo importem jiných méně kvalitních ražeb z německých států.

Mezi zkoumanými tolarovými díly, které pronikaly do Čech, najdeme ražby saské, braniborské, anhaltské, brunšvické, mansfeldské a další.<sup>45</sup> Snahu čelit nejvíce zlehčeným napodobeninám zinnské měny vyjadřuje patent z 8. října 1678, kterým byly devalvovány půlzlatníky (1/3tolaru) a zlatníky (2/3tolaru) sasko-lauenburské, öttingenské a stolberské.<sup>46</sup> Sasko-lauenburské a stolberské mince znovu zakazovalo dovážet do Čech nařízení z 28. června 1680. Tento patent se však týkal také ražeb montfortských, schwarzenburských, braniborských a dalších. Zároveň se zatím povolovalo plné přijímání těchto mincí ve vnitřním peněžním styku až do vydání dalšího rozhodnutí a také jejich vývoz ze země. Naproti tomu stejné nařízení opakovalo zákaz vývozu domácí drobné mince a tímto se provinivšímu člověku bylo slibováno přísné potrestání a pokutování.<sup>47</sup>

Jak již bylo uvedeno, zmíněné ražby podle zinnské dohody odpovídaly tolaru v hodnotě 90 krejcarů a jejich zaražením se říšský tolar posunul na cenu 105 krejcarů. Císařské toлары, které byly od roku 1667 brány za 96 krejcarů,<sup>48</sup> se sice razily v kvalitě o jeden kvintlík nižší než toлары říšské, ale přesto mince odpovídající zinnské normě nedosahovaly ani jejich hodnoty. Obyvatelstvem však byly přijímány jako plnohodnotné oběživo, což poškozovalo měnový systém především u jejich ještě ve větší míře zlehčených napodobenin.<sup>49</sup>

Špatné soudobé měnové poměry se rovněž staly předmětem zájmu říšského sněmu. Ten se situaci pokusil vyřešit rozhodnějším způsobem počátkem 70. let, když se vyjádřil pro zákaz ražby drobné mince, kterou byla tehdejší Evropa přesycena, což přislíbil učinit také císař. Podle jeho nařízení z 22. listopadu 1670 se od počátku nového roku měly ve vládních mincovnách razit pouze v oběživu chybějící hodnotné tolarové nominály a produkce ostatních běžných krejcarových mincí měla ustát. Nařízení se týkalo také soukromých vydavatelů mince – olomouckých biskupů a lehnicko-břežských vévodů ve Slezsku, kteří krejcarové nominály produkovali ve velké míře.<sup>50</sup> Produkce tolaru a jeho dílů s sebou ovšem nepřinášela žádný zisk, takže se toto opatření celkově dlouho neudrželo.

Císařský dvůr se ovšem snažil prozatím alespoň zachovávat obsah drahého kovu ve svých mincích, o čemž svědčí instrukce pro vídeňského mincmistra Mathiase Mittermayera a tamního vardajna Sigmunda Hammerschmidta z 2. května 1680 (tab. 2).<sup>51</sup> Podle této instrukce zůstávala zachována jakost krejcaru a jeho násobků. Beze změny na 14 lotech setrvala i ryzost tolaru a jeho dílů. Oproti předchozí instrukci z roku 1659 pro Franze Fabera zde byla stanovena i ryzost nejnižších nominálů – 1/2krejcaru a 1/4krejcaru (feniku).

<sup>45</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 406.

<sup>46</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 516–517.

<sup>47</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 517–519.

<sup>48</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 419; BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 26.

<sup>49</sup> PROBSZT, G.: *Österreichische*, s. 469.

<sup>50</sup> SCHALK, K.: *Beiträge*, s. 213–214 a 230. Soukromí mincovní páni však zjevně toto nařízení nedodržovali. V případě olomouckých biskupů sice nejsou známy 3krejcarý s letopočty 1671 a 1672, ale existuje velmi vysoký počet 3krejcarů z roku 1670. Zdá se tak, že využíváním razidel se starším letopočtem byl zákaz obcházen. Navíc i sama dvorská komora si stěžovala, že se jím olomoucký biskup a s ním lehnicko-břežský vévoda neřídí. Viz SUCHOMEL, D. – VIDEMAN, J.: *Mincovníctví*, s. 35.

<sup>51</sup> MILLER ZU AICHHOLZ, V. – LOEHR, A. – HOLZMAIR, E.: *Österreichische*, s. 179; NECHANICKÝ, Z.: *Mincovníctví*, s. 12.

Tab. 2. Instrukce pro vídeňského mincmistra M. Mittermayera a varďajna S. Hammerschidta z 2. května 1680.

Nominál	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
Dukát	23 karáty 8 grénů 986/1000	80 <sup>2</sup> / <sub>5</sub>	3,495	3,446
Tolar	14 lotů 875/1000	9 <sup>3</sup> / <sub>4</sub>	28,82	25,22
½tolar	14 lotů 875/1000	19 ½	14,41	12,61
¼tolar	14 lotů 875/1000	39	7,2	6,3
15krejcar	9 lotů 563/1000	43 <sup>7</sup> / <sub>8</sub>	6,404	3,602
6krejcar	7 lotů 438/1000	85 <sup>5</sup> / <sub>16</sub>	3,294	1,44
3krejcar	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	161 <sup>37</sup> / <sub>164</sub>	1,743	0,822
Krejcar	4 loty 250/1000	292 ½	0,96	0,24
½krejcar	3 loty 188/1000	438 <sup>3</sup> / <sub>4</sub>	0,64	0,12
¼krejcar	2 loty 125/1000	585	0,48	0,06

Ani v 80. letech se průnik cizí mince do oběhu v habsburských zemích nezastavil, což vedlo k vydávání dalších nařízení limitujících jejich přijímání. Import zahraničních zlatníků (2/3tolaru), jejich dílů i cizí drobné mince zakazoval císařský patent vydaný 30. března 1682. Aby nebylo obyvatelstvo bezprostředně postiženo, bylo stanoveno, že cizí mince mají být plně brány po následující tři měsíce. Po uplynutí této lhůty měly být zlatníky přijímány v omezené ceně 56 krejcarů po stejně dlouhou dobu a teprve poté byl veškerý jejich příjem zakázán. Lidem, kteří by jimi dále chtěli platit, měly být zabaveny. Zároveň byl znovu opakován zákaz vývozu domácí dobré mince a její směňování za cizí platidla.<sup>52</sup>

Situace se patrně v následujících letech příliš nezměnila, neboť nařízením z 15. března 1691 byla obnovována platnost výše uvedených patentů z let 1680 a 1682. Za vývoz domácího oběživa i dovoz zahraničních ražeb byly slibovány přísné tresty, a to nejen lidem se přímo provinivším, ale také celníkům, kteří by se vědomě nebo i jen kvůli své nedbalosti na tomto počínání podíleli. Naopak odměna se slibovala obyvatelům, kteří by na tyto aktivity poukázali.<sup>53</sup>

Nové zpřesnění bernosti zlehčených mincí přinesl císařský patent z 20. června 1692. Tímto nařízením kromě obligátního zákazu dovozu nekvalitních mincí bylo určeno, že zlehčené zlatníky a jejich díly mohou být přijímány jen do sv. Michala.<sup>54</sup> Ovšem takřka vzápětí byla vydána 21. září 1692 nová rezoluce, jíž se platnost zapovězených ražeb prodlužovala až do konce roku. Výslovně je pak v nařízení mezi špatnou mincí uvedena nová bavorská a salzburská mince.<sup>55</sup> Ještě téhož roku 28. listopadu 1692 následoval další císařský patent obsahující výčet dále trpěných ražeb a také podmínky jejich přijímání.<sup>56</sup>

Část zlehčených cizích mincí z německých mincoven, na které reagovala císařská nařízení vydávaná od počátku 90. let, již neodpovídaly svými parametry dříve popsané zinnské dohodě, ale nové normě dohodnuté v Lipsku. Pokračující zlehčování mince a napodobování zinnské měny postihovalo i signatáře této dohody. Ani v jejich případě nevedly nápravné zásahy k zlepšení poměrů, a to i přesto, že se neomezovaly pouze

<sup>52</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 520–523.

<sup>53</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 523–525.

<sup>54</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 525–527.

<sup>55</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 527–528.

<sup>56</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 410; SCHALK, K.: *Der Wiener*, s. 273–274.

na vydávání nových nařízení zakazujících přijímání nekvalitní mince, ale zahrnovaly i dosti razantní činy. Saský vévoda Jan Jiří III. (1680–1691) tak v roce 1687 nechal zničit mincovnu v Barby an der Elbe, kde špatnou minci razil Jindřich Sasko-Weißenfelský.<sup>57</sup>

Nakonec však stávající situaci vyřešilo nové kolo jednání. To se konalo v Lipsku znovu za účasti Saska, Braniborska a Brunšvicka a zde byla 26. ledna 1690 uzavřena nová dohoda zavádějící 12tolarovou měnu.<sup>58</sup> Lipská dohoda týkající se pouze 1/3tolaru a 2/3tolaru byla doplněna následným ujednáním z Torgau z 28. února 1690, které se vztahovalo na ostatní nižší nominály.<sup>59</sup>

Lipská dohoda kromě zavedení 12tolarové normy pro 1/3tolaru a 2/3tolaru a z něho vyplývajících instrukcí pro mincmistry a vardajny obsahovala několik dalších bodů. Předně se signatáři dohodli na vzájemném akceptování svých ražeb starých i nových a zákazu platnosti všech cizích mincí. K přistoupení k dohodě mělo být vyzváno Švédsko s ohledem na příslušnost území Pomořan k němu. Stanoven byl i obligátní zákaz vývozu dobré mince ze zemí signatářů.<sup>60</sup>

Podle nové dohody zůstával beze změny nadále jako reálná mince ražený říšský tolar ve své původní jakosti a počtu devíti kusů ražených z čisté kolínské hřivny, ale u kurentního tolaru došlo ke změně na 12 kusů místo dřívějších deseti a půl. I nadále však platilo pravidlo, že kurentní tolar nebyl jako skutečná mince v principu ražen, ale uchovával si podobu početní jednotky o hodnotě 90 krejcarů. Nejčastějším reálně produkovaným nominálem odpovídajícím upravené normě nepřestal být zlatník (2/3tolaru). Díky této úpravě kurentního tolaru o jednu šestinu se logicky odpovídajícím způsobem změnila cena říšského tolaru. Ta se posunula z dosavadních 105 krejcarů na současných 120 krejcarů, resp. z 28 grošů na 32 grošů. Říšský tolar se v tuto chvíli rovnal jednomu a jedné třetině kurentního početního tolaru. Hlavní ražený nominál kurentního tolaru (2/3tolaru) tak od nynějška odpovídal říšskému 1/2tolaru.<sup>61</sup>

V 90. letech došlo k nové úpravě a částečnému znehodnocení měny i v habsburské monarchii. Jmenovitě se to týkalo nejnižších nominálů od 1/4krejcaru do 3krejcaru. Stejně jako v případě úpravy z roku 1659 se císařský dvůr rozhodl provést změnu tajně. Dvojí změna strážce a zrna krátce po sobě se dotkla 3krejcarů. Nejprve byla instrukcí z 14. ledna 1693 oproti starší normě lehce snížena jejich jakost na šest lotů a dva kvintlíky (406/1000), přičemž z vídeňské hřivny jich mělo být raženo 164 123/204, a již 13. února 1693 byla jakost dále snížena na pět lotů a tři kvintlíky (359/1000) a počet z vídeňské hřivny vyražených kusů na 161 23/32 (tab. 3).<sup>62</sup>

Jiné nařízení z 27. června 1693 upravovalo parametry krejcaru, 1/2krejcaru a 1/4krejcaru (tab. 4). Krejcar byl nově ražen o jakosti tří lotů a dvou kvintlíků (219/1000) oproti dřívějším čtyřem lotům a z vídeňské hřivny se jich mělo zhotovovat 295 a 5/16. U 1/2krejcaru byla ryzost kovu nyní stanovena na dva loty a dva kvintlíky

<sup>57</sup> HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 157.

<sup>58</sup> HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 155; BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 45.

<sup>59</sup> BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 46. Stejně jako předchozí zinnská dohoda byla v Lipsku dohodnutá norma chápána jako dočasné řešení a podle okolností se mělo později znovu přistoupit k zpevnění měny.

<sup>60</sup> BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 45–46.

<sup>61</sup> HAUPT, W.: *Sächsische*, s. 155–156; BAHRFELDT, E.: *Das Münzwesen*, s. 45–47; ARNOLD, P.: *Saské ražené*, s. 11.

<sup>62</sup> SCHALK, K.: *Unter Kaiser*, s. 239–240; SCHALK, K.: *Beiträge*, s. 213–214; MILLER ZU AICHHOLZ, V. – LOEHR, A. – HOLZMAIR, E.: *Österreichische*, s. 192.



(156/1000) a u 1/4krejcaru se jednalo o jeden lot dva kvintlíky a tři peníze (89/1000). Prvních se z hřivny mělo razit 440 a druhých 594.<sup>63</sup>

Tab. 3. Změny metrologie 3krejcarů za vlády Leopolda I.

Instrukce z	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
28. března 1659	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	161 <sup>31</sup> / <sub>84</sub>	1,741	0,721
2. května 1680	6 lotů 2 kvintlíky 2 peníze 414/1000	161 <sup>31</sup> / <sub>164</sub>	1,743	0,822
14. ledna 1693	6 lotů 2 kvintlíky 406/1000	164 <sup>123</sup> / <sub>204</sub>	1,71	0,69
13. února 1693	5 lotů 3 kvintlíky 359/1000	161 <sup>23</sup> / <sub>32</sub>	1,74	0,62

Tab. 4. Metrologie krejcaru, 1/2krejcaru a 1/4krejcaru podle nařízení z 27. června 1693.

Nominál	Jakost	Počet ražeb z jedné hřivny	Hmotnost v gramech	Zrno v gramech
Krejcar	3 loty 2 kvintlíky 219/1000	295 <sup>5</sup> / <sub>16</sub>	0,948	0,209
½krejcar	2 loty 2 kvintlíky 156/1000	440	0,636	0,099
¼krejcar	1 lot 2 kvintlíky 3 peníze 89/1000	594	0,471	0,042

Dosud postupně se zvyšující cena tolaru, za který se v roce 1686 platilo 105 krejcarů a v roce 1690 odpovídala 108 krejcarům, dosahovala ke konci roku 1692 úroveň 120 krejcarů,<sup>64</sup> čímž došlo k vyrovnání se hodnoty s lipskou měnou. Nastalá situace byla důležitým předpokladem pro další srovnání mincovnictví habsburské monarchie a německých států v 18. století.<sup>65</sup> Hodnotu 120 krejcarů (dva zlaté) za jeden tolar potvrdovala i císařská rezoluce z 21. března 1693. Stejnou hodnotu měly mít i říšské toлары. Zároveň byla stanovena cena dukátu na 240 krejcarů (čtyři zlaté) a 6krejcaru na sedm krejcarů. Podle lipské dohody ražené zlatníky měly být plně brány do 25. července a poté byly devalvovány na 52 a půl krejcaru.<sup>66</sup>

Rovněž u 15krejcaru, kterého se snížení jakosti nedotklo, nutně došlo ke zvýšení hodnoty. Tento nominál byl do vydání patentu z 28. srpna 1693 nejprve brán za 17 krejcarů a následně byla jeho hodnota zvýšena na 18 krejcarů.<sup>67</sup> Ovšem pozdější císařskou rezolucí z 19. září 1695 byla jeho hodnota znovu snížena na 17 krejcarů.<sup>68</sup>

Hodnotu dvou zlatých za císařské a říšské toлары a čtyř zlatých za dukát potvrdoval i patent z 26. května 1695. Ten rovněž stanovil hodnotu nadále berných holandských a burgundských tolarů na 114 krejcarů. Tradičně se patent věnoval problematice lehkých cizích zlatníků a jejich oběh povoloval pouze do konce června. Následně měly být tyto

<sup>63</sup> SCHALK, K.: *Beiträge*, s. 215–216; MILLER ZU AICHHOLZ, V. – LOEHR, A. – HOLZMAIR, E.: *Österreichische*, s. 192. Zajímavou doplňkovou informací k těmto změnám přinášeni ve svém článku K. Schalk, když uvádí, že s tímto znehodnocením drobných mincí nesouhlasil vídeňský mincmistr Matthias Mittermayer, který od té chvíle přestal na mince připojovat svou značku.

<sup>64</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 419; SCHALK, K.: *Der Wiener*, s. 273; NECHANICKÝ, Z.: *Mincovnictví*, s. 13.

<sup>65</sup> SEJBAL, J.: *Základy*, s. 247.

<sup>66</sup> SCHALK, K.: *Der Wiener*, s. 274.

<sup>67</sup> HOLZMAIR, E.: *Nenn- und Zahlwert*, s. 9–10. Většinou je v numismatické literatuře zjednodušeně uváděno, že 15krejcaru v roce 1693 měly hodnotu 18 krejcarů. Viz SCHALK, K.: *Beiträge*, s. 216. Toto poté opakují rovněž novější české práce. Viz NECHANICKÝ, Z.: *Mincovnictví*, s. 13.

<sup>68</sup> SCHALK, K.: *Der Wiener*, s. 275.

mince dodávány do mincoven a zde přemincovány. Byl znovu potvrzen zákaz jakéhokoliv dalšího dovozu těchto platidel do země a opakovány byly i přísné tresty v případě porušení tohoto zákazu. Provinilý člověk tak mohl být potrestán i na hrdle.<sup>69</sup>

Přestože nejnižší nominály se touto dobou razily již jen s minimálním obsahem stříbra, došlo v roce 1695 k ražbě zemských krejcarů o jakosti 102/1000, jejichž reálná hodnota tak byla výrazně nižší než ostatních krejcarů. Důsledkem nepatrného množství drahého kovu v těchto mincích bylo, že brzy po vyražení byly brány pouze v hodnotě tří čtvrtin krejcaru a následně byly staženy z oběhu.<sup>70</sup>

I přes tento další pokus o znehodnocení domácího oběživa a stále nedořešený problém průniku různé cizí mince do habsburských zemí se v zásadě podoba měnového systému na čas ustálila a ten i na počátku 18. století fungoval beze změn.

## Nálezy mincí jako historický pramen

### Problematika výpovědní hodnoty nálezů mincí

Rozbor českých nálezů mincí pro období raného novověku již byl v řadě samostatných studií publikován našimi předními numismatiky.<sup>71</sup> Celkové rozborů nálezů v Čechách však byly dosud provedeny jen pro dobu do konce třicetileté války a pro následující období druhé poloviny 17. století obdobná práce dosud chybí. Tohoto období se pouze v menší míře dotýkají některé dílčí práce sledující zastoupení určité skupiny mincí v nálezech. Jako příklady lze uvést studie věnované ražbám polským<sup>72</sup> nebo mincím tureckým.<sup>73</sup>

Jestliže si badatel vytkne za cíl představit celkovou strukturu oběživa<sup>74</sup> určité doby z pohledu dochovaných nálezových souborů a stanovit jeho základní vývojové tendence, tak první úkol, před kterým stojí, je otázka výběru vhodných nálezů jako pramenného materiálu, aby výsledky jeho práce měly dostatečnou vypovídající hodnotu. Nálezy musí splňovat několik základních kritérií, které výrazně zúží počet dále zpracovatelných depotů, přestože se na první pohled může zdát, že je k dispozici dostatečně velké množství studijního materiálu, aby bylo možné avizovaný celkový rozbor provést.

Předně je třeba posoudit, zda zkoumaný nález představuje tzv. poklad, tedy soubor mincí nereprezentující soudobé oběživo, ale vytvořený obvykle za delší časový úsek a shromážděný z důvodu teaurace mincí jako drahého kovu, a tzv. peněžní soubor, který představuje určitou část oběživa dané doby.<sup>75</sup> Jednotlivé peněžní soubory však reprezentují jen malou a do značné míry náhodně shromážděnou část dobového oběživa a je zapotřebí pracovat s co největším počtem nálezů, aby došlo k eliminaci

<sup>69</sup> ČERMÁK, K. – SKRBK, B.: *Mince království*, s. 529–530.

<sup>70</sup> HALAČKA, I.: *Vládní*, s. 19.

<sup>71</sup> NEMEŠKAL, L.: *Pražské groše*, s. 80–92; NEMEŠKAL, L.: *K struktuře*, s. 193–214; ŠIMEK, E.: *Nálezy mincí*, s. 33–39; ŠIMEK, E.: *Česká mince*; KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 191–236.

<sup>72</sup> MIKOLAJCZYK, Andrzej: *Polské mince v českých a moravských nálezech ze 16.–18. století*. Numismatický sborník 19, 1993, s. 213–220.

<sup>73</sup> NOVÁK, Vlastimil: *Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu*. Numismatický sborník 21, 2006, s. 181–189.

<sup>74</sup> Pojem „oběživo“ je v této práci chápán především jako souhrn produkce mincoven a zahrnuje tedy veškeré ražené nominály od nejnižších až po ty nejvyšší. Problematice různých chápání tohoto pojmu a funkci peněz jako oběživa se věnuje A. Kostlán. Viz KOSTLÁN, Antonín: *Nálezy mincí jako pramen hospodářských dějin pozdního feudalismu*. Hospodářské dějiny 13, 1985, s. 7–63. Nejnověji se otázkou funkce stříbrných mincí v oběhu pro období raného novověku zabývá P. Vorel. Viz VOREL, P.: *Stříbro*, s. 50–68.

<sup>75</sup> NEMEŠKAL, L.: *K některým*, s. 102; KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 194.

náhodnosti výběru mincí v jednotlivých souborech. Kombinování práce s více nálezy eliminuje rovněž náhodnost uložení a najítí nálezů.<sup>76</sup> Bohužel u řady dochovaných nálezů se nesetkáme s kvalitním odborným popisem jejich složení, takže i pečlivost a způsob zpracování eliminuje počet vhodných souborů.

Poněkud rozdílné názory najdeme v numismatické literatuře v souvislosti s kritériem úplnosti studovaných nálezů a také s problematikou minimálního počtu mincí v jednotlivých nálezech. V ideálním případě by byl k dispozici dostatečný počet kompletně zachovaných souborů s jasnými náleзовými okolnostmi. Ve skutečnosti se však většina nálezů zachovala pouze z části a u chybějící části lze nezdědka pouze odhadovat, kolik mincí bylo rozchváčeno. U řady depotů také nejsou náleзовé okolnosti známy vůbec a v těchto případech je těžké soudit, zda se nález dochoval kompletní či nikoliv. Z kritéria úplnosti jednotlivých nálezů je podle některých názorů možné slevit, jestliže je zřejmé, že chybějící malá část nemůže zásadním způsobem ovlivnit celkové závěry.<sup>77</sup> Z výše uvedeného vyplývá, že je ovšem někdy těžké rozhodnout o míře možného ovlivnění výsledků. Podle A. Kostlána lze na úplnost zachovaných nálezů do jisté míry rezignovat u skutečně velkých nálezů, kdy se význam chybějících mincí snižuje úměrně velikosti depotu.<sup>78</sup>

Jiný přístup zvolil při zpracování moravských nálezů předbělohorského období T. Krejčík, který ve své studii rozčlenil studované nálezy do tří skupin, s nimiž pracoval odděleně. V první skupině ponechal pouze velké depoty zachované v úplnosti. Velké nálezy, které se ale dochovaly pouze z části, spojil s menšími nálezy obsahujícími mezi 6 až 99 ražbami. Jako třetí samostatnou skupinu ponechal malé nálezy s počtem mincí do pěti kusů. Výsledky každé ze skupin pak představují do poměrně značné míry rozdílný pohled na strukturu dobového oběživa.<sup>79</sup>

V případě stanovení minimálního počtu mincí v jednotlivých pro studium vhodných hromadných nálezech při rozboru celkové struktury oběživa bývá uváděno sto ražeb.<sup>80</sup> Práci s pouze velkými nálezy se samozřejmě zvyšuje riziko, že z výsledků vypadnou některé v oběživu méně často zastoupené ražby. Jestliže cílí studia jsou však rozbor oběživa jako celku a stanovení jeho základních vývojových tendencí, je možné případně ojediněle se vyskytující mince takto opominout, neboť ty nemohou celkový obraz měnových poměrů ovlivnit. Na výskyt málo se objevujících mincí by nešlo rezignovat za předpokladu, že by cílem studia bylo např. stanovení původu mincí bez ohledu na jejich význam pro celkový obraz oběživa dané doby. V tomto případě by pak bylo nutné pracovat se všemi náleзовými celky včetně nálezů neúplných a početně malých, aby se minimalizovala možnost uniknutí některé mince. Na druhou stranu je třeba však uvést, že v souhrnu mohou být ztrátové jednotlivé mince vzhledem ke svému rozptýlu průkaznějším svědectvím o jejich oběhu než jejich výskyt v jediném hromadném souboru.<sup>81</sup>

<sup>76</sup> ŠIMEK, E.: *Nálezy mincí*, s. 34.

<sup>77</sup> NEMEŠKAL, L.: *K struktuře*, s. 194.

<sup>78</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 196.

<sup>79</sup> KREJČÍK, Tomáš: *Moravské nálezy mincí předbělohorského období*. Numismatický sborník 18, 1989, s. 117–135.

<sup>80</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 196; ŠIMEK, E.: *Jáchymovská*, s. 167.

<sup>81</sup> ŠIMEK, Eduard: *Dvě poznámky k hodnocení mincovního nálezů z poloviny 17. století z Líšna, okres Benešov*. In: *Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesoru Josefu Petráňovi*. Praha 2004, s. 591.

## Nálezy mincí v Čechách druhé poloviny 17. století

Ve třetím svazku soupisu našich nálezů je do let 1648–1705 zařazeno při vynechání moravských a slezských nálezů celkově 84 depotů.<sup>82</sup> Naprostá většina z nich ovšem nesplňuje dříve uvedená kritéria a není možné je tedy při studiu využít. Podmínkám řádného popisu a minimálně sta známých mincí v depotu jich tak odpovídá pouhých jedenáct: Úsilov (č. 3562), Větrov (č. 3583), Smilovice – osada Chlum (č. 3587a), Řestoky (č. 3590), Žlebské Chvalovice (č. 3593), Libišany (č. 3597), Poběžovice (č. 3610), Chroboly (č. 3616), Pelhřimov (č. 3652), Bozkov (č. 3660) a Řepčice (č. 3703). Bohužel při bližším seznámení se s nimi se ukáže, že i u některých z nich je jejich použitelnost pouze omezená nebo je také dokonce zcela vyloučena.

**Úsilov:** Úsilovský nález byl objeven 16. července 1902 na zahradě tamního rolníka Josefa Havránka a je při svém počtu 158 popsanych mincí označen jako téměř celý,<sup>83</sup> přičemž tento údaj je pak někdy dále používán nepřesně jako označení celého nálezu.<sup>84</sup> Bohužel popis tohoto nálezového souboru je z dnešního pohledu příliš stručný a chybí zde např. rozlišení ročníků jednotlivých ražeb, z čehož vyplývají určitá omezení jeho výpovědní hodnoty a nelze jej při rozboru oběživa využít beze zbytku.<sup>85</sup>

**Větrov:** Nález z Větrova byl objeven při výkopu základů novostavby na pozemku Karla Hoffmanna po částech 1. a 6. srpna 1907 v dvojici hrnců a pocházelo z něho přibližně 223 mincí. Podrobněji byl depot popsán dvakrát.<sup>86</sup> Oba citované popisy větrovského depotu se od sebe ovšem částečně liší. Při jejich srovnání se dostaneme na maximálně 162 identifikovatelných ražeb. Chybějící nepopsané mince tedy představují stále ještě přes jednu čtvrtinu nálezu. Pro celkový rozbor oběživa se tak kvůli velké chybějící části tento depot nehodí. Jeho význam však bezesporu spočívá trochu někde jinde.

<sup>82</sup> NEMEŠKAL, Lubomír: *České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového*. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl III. Praha 1957, s. 134–164. Jedná se o následující nálezy: Jarošov (č. 3547), Horní Nová Ves (č. 3552), Rokytnice nad Jizerou (č. 3554), Smoleč (č. 3555), Suchodol (č. 3556), Borohrádek (č. 3558), Hradiště (č. 3559), Lhota (č. 3560), Krušovice (3561), Úsilov (č. 3562), Ješetice (č. 3564), Medlešice (č. 3565), Libějice (č. 3566), Neusluzice (č. 3569), Roseč (č. 3572), Spolí (č. 3573), Klatovy (č. 3575), Luční Chvojno (č. 3576), Náchod (č. 3578), Studnice (č. 3579), Holušice (č. 3580), Větrov (č. 3583), Cerekvice (č. 3584), Choustníkov Hradiště (č. 3585), Labská Chrčice (č. 3586), Smilovice (č. 3587a), Rejčkov (č. 3588), Řestoky (č. 3590), Sovolusky (č. 3591), Václavice (č. 3592), Žlebské Chvalovice (č. 3593), Tis (č. 3594), Dehtáře (č. 3595), Libišany (č. 3597), Biskupice (č. 3599), Český Brod (č. 3604), Petřkovice (č. 3605), Kámen (č. 3607), Slatiňany (č. 3608), Nemyšl (č. 3609), Poběžovice (č. 3610), Rybnice (č. 3611), Skyšice (č. 3612), Dubenec (č. 3613), Chroboly (č. 3616), Velim (č. 3620), Písek-Purkratice (č. 3622), Saběnice (č. 3623), Tábor – okolí (č. 3626), Stranná (č. 3627), Ponědrážka (č. 3634), Hradec Králové – okolí (č. 3635), Fláje (č. 3635a), Malčín (č. 3636), Tachov (č. 3641), Kejzlice (č. 3642), Kounice (č. 3645), Radobyčce (č. 3648), Bilina (č. 3650), Kočov (č. 3651), Pelhřimov (č. 3652), Čáslav (č. 3655), Močovice (č. 3657), Bozkov (č. 3660), Jindřichův Hradec (č. 3661), Černuc (č. 3662), Kostelec nad Orlicí (č. 3663), Plešnice (č. 3664), Starý Plzenec (č. 3667), Bystrá (č. 3672), Paběnice (č. 3677), Praha-Dejvice (č. 3678), Bílov (č. 3680), České Budějovice – okolí (č. 3684), Horní Ledec (č. 3687), Cheb – okolí (č. 3690), Chrudim (č. 3693), Lišov (č. 3695), Milevsko (č. 3696), Nasavrky (č. 3697), Podhradí (č. 3701), Řepčice (č. 3703), Stradonice (č. 3705) a Třeboň – panství (č. 3708).

<sup>83</sup> SMOLÍK, Josef: *Nález mincí*. Památky archeologické 20, 1902/1903, s. 355–356.

<sup>84</sup> JEČNÝ, Josef: *Soupis a rozbor nálezů mincí v jihozápadních Čechách po stránce numismatické (Zvláštní otisk ze Sborníku Historického musea v Plzni)*. Plzeň 1921, s. 30.

<sup>85</sup> Jistým paradoxem je, že Smolík publikoval pouze stručný výťah z jinak údajně důkladného soupisu mincí, který mu byl zaslán pozdějším majitelem nálezu, ředitelem chudenického panství E. Běhálkem. Tento původní soupis by pravděpodobně lépe odpovídal potřebám této práce.

<sup>86</sup> MIKSCH, Gustav: *Der Münzenfund in Ringenhain*. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde der Gerichtsbezirke Böhm.-Aicha, Friedland, Gablonz, Kratzau, Reichenberg, Rochlitz und Tannwald 1, 1907, s. 186–193; AUGST, Wilhelm: *Ringenhain (Bez. Friedland)*. Jahrbuch für Altertumskunde 2, 1908, s. 45<sup>P</sup>–47<sup>A</sup>.

Od naprosté většiny velkých nálezů se odlišuje tím, že není tvořen obvykle v depotech převažující drobnou krejcarovou mincí, ale obsahuje ražby tolarové a dukátové. Nálezy tohoto složení nebývají celkově nijak četné ani v jiných obdobích a navíc se ve srovnání s ostatními ve větší míře stávají terčem rozebrání. Totéž pak platí i pro tolarové a dukátové mince v depotech jinak složených z drobných nominálů. Větrovský nález v kombinaci s několika málo dalšími zachovalými mincemi v jiných nálezech nám tedy umožňuje alespoň v minimální míře naznačit strukturu vyšších nominálů.

**Smilovice** – osada **Chlum**: Popis nálezu ze Smilovic, který byl objeven při dobývání kamene ve starém lomu 1. června 1931, zahrnuje 459 mincí, což představuje celý nebo téměř celý nálezový soubor.<sup>87</sup> S tímto depotem tak je možno dále studijně bez problémů pracovat.

**Řestoky**: U nálezu z Řestok se znovu setkáváme s problémem více od sebe se odlišujících popisů.<sup>88</sup> Tento depot byl objeven 12. července 1928 Aloisem Peškem při planýrce zahrady na místě zbořené stodoly ve dvojici nádob. I když zcela přesný počet nalezených mincí není s jistotou znám, bývá uváděn počet 815 ražeb.<sup>89</sup> Jestliže přijmeme toto číslo za výchozí bod, tak po srovnání obou popisů zůstalo v různé míře neurčeno 31 mincí, které představují lehce přes čtyři procenta nálezového souboru. Tyto ražby tvoří přijatelně malou část, aby jimi celková struktura depotu nemohla být významnějším způsobem ovlivněna a bylo možné také s tímto nálezem dále pracovat. Navíc u většiny z konkrétně neidentifikovaných mincí je znám alespoň nominál.

**Žlebské Chvalovice**: Nález z obce Žlebské Chvalovice byl objeven někdy ke konci roku 1917 na zahradě J. Rolence při vykopávání jednoho ze stromů v jeho kořenech. Pro studium oběživa druhé poloviny 17. století nelze tento depot relevantně využít, neboť jeho popis zahrnuje pouze přibližně polovinu nálezového souboru. Podchyceno je 217 mincí z přibližně celkových 400 ražeb.<sup>90</sup>

**Libišany**: Obdobný problém nastává rovněž u depotu z Libišan. Tento nález byl původně uložený v kořenech topolu ve dvou nádobách objevených při kácení stromu v únoru 1896. V jeho případě je z původních přibližně 700 ražeb zachyceno 377 mincí a znovu pouze tedy kolem jejich poloviny.<sup>91</sup> Navíc pro studijní potřeby je nález popsán pouze povrchně. I pro něj tak platí, že ho není možné jako jeden z pramenů studijního materiálu použít, na čemž nemůže nic změnit ani dodatečné pečlivé popsání dalších 30 ražeb.<sup>92</sup>

**Pelhřimov**: Až na několik mincí lze za celý považovat s 342 mincemi nález objevený v Pelhřimově 8. června 1931 při odkopávkách zbořeného domu V. Žemličky. Do něho podle své struktury zjevně opravdu nepatří dvě z mincí, které byly popsány dodatečně, a nález tak byl uložen již někdy po roce 1669,<sup>93</sup> a nikoliv až na samém sklonku 17.

<sup>87</sup> NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Nález u Chlumu*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 127–130.

<sup>88</sup> POSLT, Josef: *Nález mincí v Řestokách*. Vlastivědný sborník východočeský 4, 1929, s. 140–147; NOHEJLOVÁ, Emanuela – POSLT, Josef: *Nález v Řestokách*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 125–127.

<sup>89</sup> POSLT, J.: *Nález mincí*, s. 141; PETRTYL, Josef: *Slezské ražby Ferdinanda II. a Leopolda I. z řestockého nálezu*. Numismatické listy 9, 1954, s. 112.

<sup>90</sup> JEČNÝ, Josef: *Tři nálezy na Časlavsku*. Numismatický časopis československý 3, 1927, s. 214–216.

<sup>91</sup> SMOLÍK, Josef: *Nález mincí v Libišanech*. Památky archeologické 17, 1896/1897, s. 347–350.

<sup>92</sup> ŠŮLA, Jaroslav: *Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1*. Fontes musei Reginaehradensis 3, 1966, s. 28–29.

<sup>93</sup> NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Nález v Pelhřimově*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 130–133. Pozdější datování nálezu se opírá o dvě z šesti dodatečně popsáných mincí. Jedná se 6krejcar s letopočtem 1684 a 3krejcar 1697. Tyto ražby však s velkou pravděpodobností k nálezu nepatří, neboť v jeho zbytku se nenachází žádné mince již ze 70. let 17. století a ani mladší. Takto velký časový odstup od ostatních ražeb svědčí o jejich mylném přiřazení k nálezu.

století. S tímto nálezem je možné dále při studiu měnových poměrů zkoumané doby pracovat.

**Poběžovice:** Rovněž u nálezového souboru z obce Poběžovice, jenž byl objeven 6. května 1930 dětmi při hře, se setkáme s dvojím popisem. Na rozdíl od předchozích případů nálezů z Větrova a Řestok se zde oba popisy doplňují a tvoří dohromady celkový obraz depotu.<sup>94</sup> I když se můžeme právem domnívat, že popisy podchycených 132 ražeb nepředstavuje úplně kompletní nález a jeho malá část byla nejspíše rozebrána, lze ho pro cílovou analýzu oběživa bez obav použít.

**Chroboly:** O celkovém původním počtu mincí nejsme přesně zpraveni ani u nálezů objevených v obci Chroboly. Tento depot byl vykopán 3. dubna 1890 při bourání zdi domu čp. 24 a byl po svém objevení nejprve dělníky rozebrán a teprve následně v počtu 930 mincí zpětně shromážděn právoplatným majitelem, který jich 913 poskytl k popisu.<sup>95</sup> Zůstává přirozeně nezodpovězenou otázkou, zda i v popisu uvedených 930 mincí představovalo skutečně celý depot a kolik ražeb se případně nepodařilo majiteli získat zpět. Přesto se vzhledem k složení známých mincí zdá, že chybějící část nebude příliš velká, aby mohla výraznějším způsobem zkreslit obraz depotu. Limity použití tohoto nálezů ovšem plynou ještě z povrchního popisu, v kterém chybí např. přesné rozlišování ročníků jednotlivých mincí. Je nutné také uvést, že v případě tohoto nálezů se musí počítat u některých ražeb habsburské monarchie s jejich špatným přiřazením k jednotlivým zemím soustátí vyplývajícím z míry tehdejších znalostí.

**Bozkov:** Malá část, která je odhadována na přibližně 20 mincí, chybí z velkého nálezů z Bozkova u Semil, jenž byl uložen pod kamenem odstraněným při stavbě jednoho domu v Dolním Bozkově na začátku května 1933.<sup>96</sup> Vlastní popis zahrnuje 1698 ražeb, takže původní počet mohl být snad 1718. Určité nesrovnalosti způsobuje zpráva o něm v soupisu našich nálezů, kde jsou uvedeny počty 1794 a 1814,<sup>97</sup> čímž by se počet ztracených ražeb zvýšil o dalších téměř 100. Jako možné vysvětlení se v tomto případě zdá být prosté přepočítání se či přepsání se při vytváření citované publikace.

**Řepčice:** Nález z Řepčic je podle data svého objevení vůbec nejstarším posuzovaným depotem. Nález byl objeven již v dubnu 1856. Podle svého popisu však byl s největší pravděpodobností uschován už někdy na počátku třicetileté války a do studovaného období tedy vůbec nepatří.<sup>98</sup> K tomuto závěru mne vede úplná absence mincí Ferdinanda II. a Ferdinanda III. v nálezů. Ve známé části depotu se takřka výhradně vyskytují mince z 16. a prvních dvou desetiletí 17. století. Zařazení depotu až do doby Leopolda I. je založeno na čtyřech ražbách – třech blíže neurčených dvoukrejcarech z roku 1662 a jednom krejcaru Leopolda I. bez letopočtu. Jestliže byly tyto mince časově určeny správně, tak se domnívám, že se jedná o ražby nepocházející z tohoto nálezů, protože se zcela vymykají jeho celkovému rámci. Čistě hypoteticky je však ještě třeba vzít v úvahu dodatečný výběr ražeb Ferdinanda II. a mladších, neboť popis zachycuje jen necelou polovinu z původních 664 mincí. Ovšem, i kdyby nález skutečně byl

<sup>94</sup> NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Nález v Poběžovicích*. Numismatický časopis československý 8, 1932, s. 133–134; ŘÍPA, V.: *Nález v Poběžovicích*. Numismatický sborník československý 11–12, 1936, s. 150–151.

<sup>95</sup> STOCKHAMMER, Gustav: *Münzenfund zu Grobold*. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 2, 1891, s. 67–69.

<sup>96</sup> HRABĚ, J.: *Leopoldovský nález v Dolním Bozkově u Semil*. Numismatický časopis československý 11–12, 1936, s. 154–156.

<sup>97</sup> NEMEŠKAL, L.: *České, moravské*, s. 156, č. 3660.

<sup>98</sup> KENNER, Friedrich: *Rübendörfl*. Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen 24, 1860, s. 302–305.

uschován až v druhé polovině 17. století, tak chybějící popis poloviny mincí ho činí pro potřeby studia nepoužitelným.

Dvojice dalších velkých nálezů pocházejících z obcí Kežlice a Čejov je v celkovém soupisu nálezů z Čech, Moravy a Slezska uvedena ještě jako nezpracovaná a byla odborně zpracována teprve později.<sup>99</sup>

**Kežlice:** V případě kežlického nálezů z roku 1926, kdy byl objeven při rozšiřování zahrady domu čp. 27, není původní počet ražeb zcela jistý. Jeho popis zahrnuje 225 mincí.<sup>100</sup> Při bližším zkoumání jeho struktury se zdá, že depot tvoří kompaktní celek a je tedy možno ho pokládat za celý nebo takřka celý. Z tohoto pohledu patří k souborům vhodným pro avizované studium oběživa doby Leopolda I.

**Čejov:** Rovněž u depotu z Čejova není původní počet nalezených mincí znám. Nález byl vykopán na zahradě tamního statku čp. 1 někdy během roku 1924. Následně se 440 mincí dostalo do humpoleckého muzea a později také bylo odborně popsáno.<sup>101</sup> I zde je nutno posoudit detailněji jeho strukturu. Z ní vyplývá, že nález představuje ucelený soubor, jehož podobu by určitá chybějící část neměla podstatnějším způsobem ovlivnit. I s tímto depotem tak lze s jistotou výhradou dále pracovat, přestože podíl potenciálně ztracených ražeb nelze přesně odhadnout.

Dále bylo dosud publikováno pět novějších velkých depotů objevených v 60. až 80. letech 20. století – Líšno, Postřekov, Mečichov, Zdice a Humpolec.<sup>102</sup>

**Líšno:** Nález v obci Líšno byl z velké části odkryt 30. července 1981 dělníky při opravě silnice ve směru na Ouběnice. Druhý den pak byl po překopání zeminy ještě doplněn o několik dodatečně najitých ražeb, takže celkově z něho pochází 1082 mincí.<sup>103</sup> I když se nemuselo podařit v materiálu ze silnice dohledat všechny mince, tak nález je zachován bez pochyb takřka kompletně a je tedy vhodný pro celkový rozbor oběživa druhé poloviny 17. století.

**Postřekov:** Za nejspíše celý lze označit i nález z jihočeského Postřekova. Ten byl objeven v dubnu 1964 při kopání základů verandy domu čp. 26 a obsahoval 241 mincí. Z nich bylo popsáno 234 kusů.<sup>104</sup> Jeho problém však spočívá ve specifickém složení, kterým se od všech ostatních nálezových souborů této doby zřetelně odlišuje. Svou strukturou odpovídá totiž nálezům z doby třicetileté války. Naprostou většinu v Postřekově objevených ražeb tvoří drobné mince z předbělohorského období zahraniční provenience. Ty jsou jinak v malé míře zastoupeny pouze v předchozím nálezů z Líšna, který však byl uložen do země krátce po skončení třicetileté války. Jeho složení tak ještě odráží měnové poměry této doby. Do období druhé poloviny 17. století postřekovský nález zařazuje menší skupina tolarových a dukátových mincí. Převažující drobné mince z tohoto období tu zastoupeny již vůbec nejsou. Hypoteticky se z jeho složení dá usuzo-

<sup>99</sup> NEMEŠKAL, L.: *České, moravské*, s. 152, č. 3642 a s. 196, č. 3905.

<sup>100</sup> HLADÍK, Bohuslav: *Nález mincí v Kežlicích u Humpolce*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 269–270.

<sup>101</sup> HLADÍK, Bohuslav: *Nález mincí v Čejově u Humpolce*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 261–262.

<sup>102</sup> Do této práce jsou zahrnuty nálezy, které byly známy a odborně zpracovány do konce roku 2007. Na nálezy, které byly publikovány po tomto datu, již nemohl vzhledem k její rozpracovanosti být brán zřetel. Bohužel v posledních dvou desetiletích byly popisy objevených depotů uveřejňovány v nejrůznějších regionálních sbornících a časopisech, aniž by existoval jejich souhrnný přehled, takže nelze vyloučit možnost, že některý další vhodný nález při sumarizaci pramenné základny studia pozornosti unikl.

<sup>103</sup> ŠIMEK, Eduard: *Mincovní nález z poloviny 17. století z Líšna*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 23, 1982, s. 313–320; ŠIMEK, E.: *Dvě poznámky*, s. 581–592.

<sup>104</sup> HÁSKOVÁ, Jarmila: *Nález mincí ze 17. století v Postřekově, okr. Domažlice*. Numismatický sborník 11, 1970, s. 202–205.

vat, že tento depot byl vytvořen ve dvou etapách. Nejprve byly uschovány drobné mince cizího původu, které později nebyly znovu využity v oběhu, zatímco ražby domácí z něho mohly být majitelem jako platné oběživo vyjmuty, jestliže ovšem v uschované hotovosti vůbec byly někdy zastoupeny. K nim později bylo přidáno několik hodnotných mincí, zatímco nižší nominály uschovatel zřejmě používal pro svou každodenní potřebu. Vzhledem k jeho složení jej není možné pro cílové studium využít. Platí pro něj však stejná výhrada jako pro nález větrovský a můžeme ho využít alespoň k naznačení struktury hrubé mince.

**Mečichov:** Nálezový soubor objevený Bohumilem Slancem 14. března 1969 při přestavbě svého domu čp. 27 v Mečichově je se svým počtem 229 mincí zachován zcela kompletně.<sup>105</sup> S tímto depotem tak je možno dále bez výhrad pracovat.

**Zdic:** Nálezové okolnosti depotu ze Zdic jsou poněkud komplikovanější. Mince a zbytky nádoby našel na své parcele Jiří Podskalský v zemině, jež sem byla počátkem roku 1982 přivezena ze stavby místní sportovní haly. Druhotné místo objevu a porušenost souboru přirozeně snižují jeho výpovědní hodnotu. Není také znám původní počet ukrytých mincí a zdá se jako téměř jisté, že ho blíže neurčitelná část chybí.<sup>106</sup> Odborně popsáno bylo 212 ražeb, které ovšem představují ucelený soubor, takže i u něho se domnívám, že jej lze dále pro cílové studium využít.

**Humpolec:** Kompletně zachován je velký depot z Komenského ulice v Humpolci, který se skrýval do 12. srpna 1961 v navážce pod podlahou přístavku u domu Františka Kutíše. Ten také mince při odstraňování navážky objevil.<sup>107</sup> Humpolecký nález zahrnuje 1347 mincí a pro potřeby zkoumání struktury oběživa druhé poloviny 17. století je rovněž vyhovující.

Z dosavadního popisu vyplývá, že okruh nálezů, které by bylo možno využít při zkoumání struktury oběživa druhé poloviny 17. století, je značně omezený. Jestliže bychom trvali např. na kritériu naprosté úplnosti nálezů, stane se podobný rozbor vlastně neuskutečnitelný pro celkový nedostatek studijního materiálu. Pokud se tedy v odborné literatuře vede diskuse o eventuálním využívání i do určité míry nekompletně zachovaných nálezů, tak v tomto případě vlastně nemáme ani jinou možnost a na úplnost studovaných depotů musíme rezignovat. Míra chybějící části by ovšem měla být co nejnižší, takže nálezy z Žlebských Chvalovic, Libišan a Větrova by měly zůstat stranou. U depotů z Řestok, Chrobol a Bozkova představují chybějící mince jen malou část, která nemůže změnit celkový obraz daných nálezů, a podle mého soudu tak s nimi lze dále pracovat. Jejich zařazením do analýzy by nemělo dojít k zřetelnému zkreslení jejich závěrů.

U nálezů, u kterých není znám původní počet objevených mincí, se situace stává o něco komplikovanější. Zde se musí vycházet z podoby známé části souboru i s přihlédnutím k struktuře ostatních dochovaných nálezů z dané doby a stanovit, zda zachovaný depot tvoří ucelený soubor, který by neurčitelné množství chybějících mincí nemělo výrazněji ovlivnit. Za takové nálezy ze svého pohledu považuji depoty z Úsilova, Poběžovic, Kežlic, Čejova a ze Zdic.

<sup>105</sup> MILITKÝ, Jiří: *Hromadný nález raně novověkých mincí z Mečichova, okres Strakonice*. Zlatá stezka 4, 1997, s. 125–164.

<sup>106</sup> ŠIMEK, Eduard: *Mincovní nález ze Zdic (okr. Beroun). Příspěvek k soupisu 15krejcarů Leopolda I.* Numismatický sborník 21, 2006, s. 284–297.

<sup>107</sup> HLADÍK, Bohuslav: *Nález mincí v Humpolci, Komenského ulice 148*. Numismatický sborník 8, 1964, s. 263–267.



Tab. 5. Přehled analyzovaných nálezů podle doby jejich ukrytí.

Místo a doba objevu nálezu	Doba ukrytí nálezu	Počet mincí – nalezených/popsaných
Líšno 1981	po r. 1652	?/1082 ks
Úsilov 1902	po r. 1653	lehce přes 158 ks/158 ks
Smilovice – osada Chlum 1931	po r. 1662	459 ks/459 ks
Řestoky 1928	po r. 1663	asi 815 ks/803 ks
Pelhřimov 1931	po r. 1669	?/342 ks
Poběžovice 1930	po r. 1673	?/132 ks
Mečichov 1969	po r. 1673	229 ks/229 ks
Chroboly 1890	po r. 1675	asi 930 ks/913 ks
Zdice 1982	po r. 1676	?/212 ks
Čejov 1924	po r. 1681	?/440 ks
Humpolec 1961	po r. 1683	1347 ks/1347 ks
Kejžlice 1926	po r. 1694	?/225 ks
Bozkov 1933	po r. 1700	asi 1718 ks/1698 ks

Problematické by bylo použití svou strukturou se značně odlišujícího nálezu z Postřekova, který ovšem podobně jako větrovský nález může sloužit k nástinu struktury provenience vyšších nominálů.

Celkově lze tedy s určitými výhradami za depoty vhodné k cílovému studiu oběživa doby po skončení třicetileté války označit nálezové celky z Líšna, Úsilova, Smilovic, Řestok, Pelhřimova, Poběžovic, Mečichova, Chrobol, Zdic, Čejova, Humpolce, Kejžlic a Bozkova, které jsou takto seřazeny chronologicky podle doby svého uložení (tab. 5). Tyto nálezy zahrnují v součtu 8089 mincí, které z celkového množství platidel v oběživu představují přirozeně pouze zanedbatelný počet. Navíc díky výše uvedeným problémům souvisejícím s některými konkrétními nálezy, jež jsou do rozboru zařazeny, nelze opominout, že dosažené výsledky nemohou být v jednotlivostech zcela přesné. Přesto by v kombinaci se znalostí dalších pramenů měl jejich rozbor a z tohoto studia vyplynoucí poznatky poskytnout určitý obraz oběživa druhé poloviny 17. století a ukázat na změny, kterými během té doby měnové poměry v Čechách prošly. Zpřesnění těchto závěrů by pak v budoucnu mohlo přinést až objevení dostatečného množství nových nálezových souborů, které budou vhodným způsobem odborně zpracovány.

### Rozbor studovaných nálezů

Jak bylo uvedeno, vybraných 13 nálezů zahrnuje celkově 8089 mincí. Velikostně do kategorie nálezů se 100 až 500 ražbami patří osm depotů.<sup>108</sup> Z dvojice nálezů pochází do 1000 ražeb<sup>109</sup> a zbylé tři depoty obsahovaly více než 1000 mincí.<sup>110</sup>

Pro lepší postavení vývoje a možných proměn struktury oběživa jsou nálezy pracovně rozděleny do dvou samostatně posuzovaných podskupin. První podskupinu tvoří sedm depotů (Líšno, Úsilov, Smilovice, Řestoky, Pelhřimov, Poběžovice a Mečichov), které byly svými původními majiteli ukryty před rokem 1675, a druhou zbývající šesticí nálezů (Chroboly, Zdice, Čejov, Humpolec, Kejžlice a Bozkov), která byla uschována až po tomto roce. První studovaná podskupina čítá 3217 mincí a do druhé jich patří 4872.

<sup>108</sup> Jedná se o nálezy Úsilov, Smilovice – osada Chlum, Pelhřimov, Poběžovice, Mečichov, Zdice, Čejov a Kejžlice.

<sup>109</sup> Jde o nálezy z Řestok a Chrobol.

<sup>110</sup> K nim náleží depoty z Líšna, Humpolce a Bozkova.

V souladu s členěním, které bylo použito při zpracování rozboru nálezů z doby třicetileté války, jsou studované ražby z pohledu své provenience rozděleny do 12 skupin.<sup>111</sup>

Z celkových čísel (tab. 6) vyplývá, že největší počet mincí byl vyražen ve slezských mincovnách. Tyto představují s počtem 3063 mincí více než jednu třetinu všech v nálezech vyskytnuvších se ražeb (37,9%). Téměř 30 procent ražeb (29,5%) pochází z alpských zemí, z kterých máme celkově doloženo 2390 mincí. Dále s již větším odstupem následují ražby české provenience, kterých je v depotech dosvědčeno 1168, a jejich podíl tak tvoří 14,4 procenta. Za poměrně silně zastoupené můžeme označit i uherské ražby s podílem 7,3 procenta a 587 mincemi a také moravské ražby, jejichž zastoupení představuje s 388 kusy 4,8 procenta. Poslední o trochu více doloženou oblastí jsou německé země, z kterých pochází 232 mincí (2,9%). Mince z ostatních oblastí již nepřekračují v zásadě hranici jednoho procenta. Přímo na ni dosáhly ražby z Nizozemí s 84 kusy. Polská oblast je zastoupena pouhými 32 mincemi (0,4%) a území Švýcarska pak 21 ražbami (0,3%). Ražby z jiných částí světa zde máme dosvědčeny pouze v šesti případech. Přibližně stejný podíl zaujímají habsburské ražby, které nebylo možné lokálně přesně určit a přiřadit je ke konkrétní zemi (55 ks; 0,7%), a ražby zcela neurčené (63 ks; 0,8%).

Poněkud jiné údaje ovšem získáme, budeme-li sledovat dříve uvedené podskupiny nálezů samostatně. V první podskupině ve srovnání s celkovými čísly zjistíme relativně malý počet slezských mincí (763 ks), jejichž podíl tak klesá na 23,7 procenta. Naopak výraznějším zastoupením se vyznačují alpské země. Jejich podíl zde tvoří necelé dvě pětiny (39,2%) s 1261 mincemi. Početně se před Slezsko dostávají lehce rovněž ražby české provenience, kterých bylo v nálezech dosvědčeno 768 s podílem 23,9 procenta. Početní vzestup charakterizuje také moravské mince, které tvoří 6,2 procenta (200 ks), a v malé míře i mince z Nizozemí (57 ks; 1,8%), čímž se tyto poččetně vyrovnávají ražbám německým (rovněž 57 ks; 1,8%). Marginální význam polských a švýcarských mincí se nemění. Zcela minimálně je ale v této podskupině nálezů zastoupena se 17 ražbami i mince uherská (0,5%), neboť téměř celý soubor uherských ražeb pochází z depotů ukrytých až po roce 1675.

Tab. 6. Geografická provenience mincí zastoupených ve studovaných nálezech – všechny mince (nálezy do roku 1675/ po roce 1675).

Území	Počet mincí	Procentuelní podíl
Čechy	1168 (768/400)	14,4 (23,9/8,2)
Morava	388 (200/188)	4,8 (6,2/3,9)
Slezsko	3063 (763/2300)	37,9 (23,7/47,2)
Alpské země	2390 (1261/1129)	29,5 (39,2/23,2)
Bližší neurčené habsburské země	55 (40/15)	0,7 (1,2/0,3)
Německé země	232 (57/175)	2,9 (1,8/3,6)
Polská oblast	32 (14/18)	0,4 (0,4/0,4)
Uhry	587 (17/570)	7,3 (0,5/11,7)
Švýcarsko	21 (8/13)	0,3 (0,3/0,3)
Nizozemí	84 (57/27)	1,0 (1,8/0,5)
Ostatní	6 (6/0)	0,0 (0,2/0)
Neurčené	63 (26/37)	0,8 (0,8/0,7)
Celkem	8089 (3217/4872)	100,0 (100/100)

V této druhé podskupině nálezů představují uherské mince 11,7 procenta s 70 ražbami a zaujímají tak pozici třetí nejvíce doložené složky. Vzhledem k celkovému

<sup>111</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 199. Oproti citované práci je v tabulce uvedena pouze položka „bližší neurčené habsburské země“.

podílu a malému zastoupení v první podskupině depotů musí nutně dominovat této části analyzovaného souboru slezská mince. Ta s počtem 2300 ražeb představuje bezmála polovinu (47,2 %) všech mincí uschovaných po roce 1675. Protipólem těchto dvou výrazně vzestupných složek jsou mince české a ražby z alpských zemí zaznamenávající značný propad četnosti. Podíl domácí české mince v druhé podskupině nálezů tvoří s rovnými 400 kusy jen 8,2 procenta. Ražby z alpských zemí si i přes výrazný pokles podílu na 23,2 procenta udržují postavení druhého největšího souboru a počet doložených mincí (1129 ks) není o tolik nižší než v první podskupině. Pokles významu na 3,9 procenta související s velkým vzestupem slezské mince i přes přibližně stejný počet mincí v nálezech po roce 1675 charakterizuje moravskou minci (188 ks). K ní se podílem 3,6 procenta blíží německé mince se 175 ražbami. Polské, švýcarské a nově i nizozemské mince se pohybují pod úrovní jednoho procenta. Ani jediná mince v nálezech uschovaných po roce 1675 nepochází z dalších oblastí světa.

Tab. 7. Počet mincovních pánů zastoupených ve studovaných nálezech podle geografické proveniencie – všichni mincovní páni (nálezy do roku 1675/po roce 1675).

Území	Počet mincovních pánů	Procentuelní podíl
Čechy	3 (3/3)	3,5 (5,0/4,8)
Morava	2 (2/2)	2,3 (3,3/3,2)
Slezsko	11 (9/9)	13,0 (15,0/14,3)
Alpské země	6 (6/6)	7,1 (10,0/9,5)
Blíže neurčené habsburské země	–	–
Německé země	42 (22/28)	49,4 (36,7/44,5)
Polská oblast	4 (2/4)	4,7 (3,3/6,3)
Uhry	1 (1/1)	1,2 (1,7/1,6)
Švýcarsko	4 (4/4)	4,7 (6,7/6,3)
Nizozemí	10 (9/6)	11,8 (15,0/9,5)
Ostatní	2 (2/0)	2,3 (3,3/0)
Neurčené	–	–
<b>Celkem</b>	<b>85 (60/63)</b>	<b>100 (100/100)</b>

Dále budeme věnovat pozornost zastoupení počtu mincovních pánů v jednotlivých oblastech (tab. 7). Dominantní postavení z tohoto pohledu zaujímá oblast německých zemí. K ní náleží celkem 42 mincovních pánů,<sup>112</sup> kteří byli dosvědčeni ve zkoumaných nálezech. Tito tvoří takřka polovinu (49,4 %) všech v depotech zastoupených vydavatelů mince. Při posuzování výskytu jednotlivých mincovních pánů v obou podskupinách zvláště zjistíme, že v první podskupině se jich objevuje 22 a ve druhé jich máme pak doloženo 28. Jejich struktura se ovšem navzdory podobnému počtu podstatně liší, a tak pouze osm mincovních pánů je doloženo v obou podskupinách.<sup>113</sup>

<sup>112</sup> Do německé oblasti jsou zařazeny ražby města Augsburg, Alsaska-Pfirtu, Anhaltska, Anhaltska-Zerbstu, Baden-Durlachu, Bavorska, Braniborska, Branibor-Ansbachu, Brunšvíku-Wolfenbüttelu, kurfiřtské Falci, Falci-Neuburgu, Falci-Simmernu, Falci-Zweibrückenu, Falkensteinu, města Hagenau, Hanau-Lichtenburgu, Hohenlohe-Langenburgu, Jülich-Cleve-Bergu, města Kempten, města Kolmar, Leiningenu - linie Westerburg, arcibiskupství Magdeburg, Mansfeldu-Eislebenu, Mecklenburg-Schwerinu, Montfortu, města Norimberk, Oettingenu - linie Oettingen, Pomořan pod Švédskem, Rýnských hrabat, města Řezno, Saska - albertinské linie, Saska - linie Römheld, Saska-Altenburgu, Saska-Weimaru, Saska-Weissenfelsu, Sayn-Wittgensteinu - linie Wittgenstein, Solms-Lichu, biskupství Štrasburk, města Štrasburk, arcibiskupství Trevír, Württemberska a rovněž je sem započítán hrabě Hohenlohe razící krátce mince Leopolda I.

Lehce přes jednu desetinu všech mincovních pánů připadá na Slezsko a také Nizozemí. Z první oblasti je v depotech doloženo celkově 11 vydavatelů mince<sup>114</sup> (13 %), přičemž obě podskupiny depotů jich shodně obsahují devět. Pouze o jednoho vydavatele mincí méně pochází z Nizozemí (11,8 %).<sup>115</sup>

Zbylé oblasti jsou zastoupeny vždy jen několika málo vydavateli. Nejvíce jich je spojeno s alpskými zeměmi, odkud pochází šest mincovních pánů.<sup>116</sup> Shodně čtyři vydavatelé mincí jsou ve zkoumaném souboru doloženi z Polska<sup>117</sup> a Švýcarska.<sup>118</sup> Čechy reprezentuje trojice mincovních pánů, neboť vedle vládní mince jsou v nálezech zastoupeny rovněž ražby Albrechta z Valdštejna a Jindřicha Šlika. Moravské mince patří dvěma vydavatelům a spolu s vládními ražbami se zde vyskytují také mince olomouckých biskupů. Stejně zastoupení jsou i geograficky konkrétně nepřirazení mincovní páni, když se v nálezech objevují mince z Benátek a z Osmanské říše. Pouze jedinému vydavateli, kterým je vládní mince, náleží veškerá doložená uherská mince.

Nyní se blíže zaměříme na charakterizování jednotlivých složek studovaného souboru. Jak bylo uvedeno, česká mince svým počtem (1168 ks; tab. 8a–c) tvoří přibližně jeho jednu sedminu a ve srovnání obou podskupin vykazuje jednoznačný propad četnosti zastoupení. Nejstarší vládní české mince jsou spojeny s Václavem IV. (1378–1419) a dále od Jiřího z Poděbrad (1458–1471) až po Leopolda I. jsou zde zastoupeni všichni čeští králové. Jednou mincí jsou reprezentovány i české stavy. Vládní mince celkově zahrnuje 1093 ražeb, z nichž nejvíce připadá na Ferdinanda II., a to 471. Z českého souboru tak jeho mince tvoří přes dvě pětiny (40,3 %). Naprostá většina jeho ražeb připadá na první podskupinu nálezů (378 ks), zatímco v druhé je patrný zřetelný pokles výskytu (93 ks). Za Ferdinandem II. následuje s odstupem Leopold I. s 314 dosvědčenými mincemi (26,9 %). V nálezech ukrytých do roku 1675 jich je doloženo ještě jen 87, ale v depotech po tomto roce výskyt stoupá na 227 mincí. Třetím českými mincemi silně zastoupeným panovníkem je Ferdinand III. se 196 ražbami (16,8 %). V jeho případě se stejně jako u Ferdinanda II. setkáme s většinou mincí v první podskupině nálezů (165 ks), zatímco druhá podskupina se vyznačuje citelným poklesem podílu jeho ražeb (31 ks). Za touto trojicí českých králů následuje výrazný předěl, neboť všichni další panovníci jsou zastoupeni podstatně méně. Na hranici alespoň dvouprocentního zastoupení v rámci české složky dosáhli již jen Vladislav Jagellonský s 27 mincemi (2,3 %) a Rudolf II. s 54 ražbami (4,6 %). U ostatních panovníků se setkáme pouze s minimálním zastoupením. Zpravidla jsou jejich mince a také ražby obou posledně zmíněných králů obsaženy v nálezech patřících do první podskupiny.

<sup>113</sup> Jedná se o město Augsburg, Bavorsko, Branibory-Ansbach, Falc-Simmern, Hanau-Lichtenberg, město Norimberk, město Řezno a Sasko – albertinskou linii.

<sup>114</sup> K slezským mincovním pánům zastoupeným ve zkoumaných nálezech náleží vládní ražby, kladské vládní mince, mince evangelických stavů a dále mince z Krnovska, Lehnice-Břehu, Münsterbergu-Olešnice, Württembergu-Olešnice, Opavska, města Svidnice, Těšínska a ražby vratislavských biskupů. Mezi slezské ražby nejsou započítány mince Albrechta z Valdštejna ze zaháňské mincovny. Viz poznámka 119.

<sup>115</sup> K nizozemským mincovním pánům patří Brabantsko, Flandry, Geldry, Holland, Kampen, Overyssele, Tournai, Utrecht, Západní Frísko a Zwolle.

<sup>116</sup> Mezi mince zařazené do alpské oblasti náleží ražby z Dolních Rakous, Horních Rakous, Korutan, Štýrska, Tyrol a arcibiskupství Salzburg.

<sup>117</sup> V nálezech jsou kromě polské královské mince doloženy také ražby z Litvy a měst Elbing a Gdaňsk.

<sup>118</sup> Ze Švýcarska jsou v depotech zastoupeny mince biskupství Chur, Schaffhausenu, St. Gallenu a města Zug.

Nad zmíněnou hranici dvou procent se v rámci české složky dostávají ovšem i oba soukromí vydavatelé mincí, kteří jsou celkově zastoupeni 75 ražbami. Z nich 41 připadá na Albrechta z Valdštejna<sup>119</sup> a 34 na Jindřicha Šlika. Rovněž v jejich případech je většina mincí doložena v nálezech ukrytých do roku 1675.

Tab. 8a. Zastoupení české mince v nálezech druhé poloviny 17. století – všechny mince (nálezy do roku 1675/po roce 1675).

Nominál	Václav IV.	Jiří z Poděbrad	Vladislav Jagellonský	Ludvík Jagellonský
Malý peníz				
Peníz se lvem		1 (0/1)		
Bílý peníz				1 (0/1)
Krejcar				
Malý groš				
3krejcar				
Bílý groš				
Pražský groš	2 (1/1)		27 (20/7)	
6krejcar				
12krejcar				
15krejcar				
24krejcar				
1/2tolar				
<b>Celkem</b>	<b>2 (1/1)</b>	<b>1 (0/1)</b>	<b>27 (20/7)</b>	<b>1 (0/1)</b>

Tab. 8b. Zastoupení české mince v nálezech druhé poloviny 17. století – všechny mince (nálezy do roku 1675/po roce 1675).

Nominál	Ferdinand I.	Maxmilián II.	Rudolf II.	Matyáš	České stavy	Friedrich Falcký
Malý peníz		1 (0/1)				
Peníz se lvem						
Bílý peníz						
Krejcar						
Malý groš			47 (40/7)	6 (5/1)		
3krejcar						
Bílý groš		8 (7/1)	6 (6/0)	7 (5/2)		
Pražský groš	2 (2/0)					
6krejcar						
12krejcar						
15krejcar						
24krejcar					1 (1/0)	2 (2/0)
1/2tolar			1 (1/0)			
<b>Celkem</b>	<b>2 (2/0)</b>	<b>9 (7/2)</b>	<b>54 (47/7)</b>	<b>13 (10/3)</b>	<b>1 (1/0)</b>	<b>2 (2/0)</b>

Žádný z panovníků, resp. domácích šlechticů není českou mincí zastoupen ve všech nálezech. Největším zastoupením celkově v deseti depotech se vyznačuje česká mince Leopolda I., který je ovšem limitován tím, že nálezy z obcí Líšno a Úsilov byly uschovány ještě před jeho nástupem na trůn. S nejpčetněji zastoupeným Ferdinandem II. se setkáme v devíti depotech. Ve stejném počtu nálezů zjistíme poněkud nečekaně také mince Albrechta z Valdštejna. V osmi případech v nálezech nalezneme české ražby

<sup>119</sup> Mezi české ražby Albrechta z Valdštejna jsou započítávány všechny jeho mince, i když některé z nich byly raženy v mincovně zřízené ve slezské Zaháni.

Ferdinanda III. a znovu poněkud překvapivě vzhledem k malému početnímu zastoupení rovněž Jindřicha Šlika. Ostatní panovníci se již objevují v méně než polovině depotů. Nejvíce je z nich doložen Rudolf II. v šesti nálezech. Nejobvyklejší je jejich zastoupení pouze v jediném depotu, což souvisí s minimálním počtem doložených ražeb.<sup>120</sup>

Tab. 8c. Zastoupení české mince v nálezech druhé poloviny 17. století – všechny mince (nálezy do roku 1675/po roce 1675).

Nominál	Ferdinand II.	Ferdinand III.	Leopold I.	Albrecht z Valdštejna	Jindřich Šlik
Malý peníz					
Peníz se lvem					
Bílý peníz					
Krejcar	5 (5/0)		29 (6/23)		
Malý groš					
3krejcar	464 (371/93)	196 (165/31)	264 (80/184)	41 (25/16)	34 (23/11)
Bílý groš					
Pražský groš					
6krejcar			10 (1/9)		
12krejcar	1 (1/0)				
15krejcar	1 (1/0)		11 (0/11)		
24krejcar					
1/2tolar					
<b>Celkem</b>	<b>471 (378/93)</b>	<b>196 (165/31)</b>	<b>314 (87/227)</b>	<b>41 (25/16)</b>	<b>34 (23/11)</b>

Z pohledu nominálového rozložení českého souboru je naprosto jednoznačná převaha 3krejcarů, kterých tu nalezneme celkově 999 – ty tedy tvoří přes 85 procent ražeb z českých mincoven (85,5%). Všechny ostatní nominály tak nutně představují pouze jejich různé významný doplněk. Nejvíce se v tomto případě uplatňuje 53 malých grošů a dále 34 krejcarů, 31 pražských grošů a 21 bílých grošů. V celém souboru je doložena jen jediná tolarová ražba reprezentovaná 1/2tolarem Rudolfa II.

Jedním z podstatných faktorů ovlivňujících výskyt moravské mince v nálezech z druhé poloviny 17. století je nastalá situace, kdy zde v daném období nepracuje žádná vládní mincovna, takže všechny vládní mince musí pocházet ještě z doby třicetileté války. Přesto mince ražená v tomto případě pouze Ferdinandem II. a Ferdinandem III. s počtem 271 kusů tvoří většinu z celkových 388 moravských ražeb. Zbylých 117 doložených zdejších ražeb je spojeno s mincovnictvím olomouckých biskupů. Jejich ražby tvoří 1,4 procenta celého studovaného souboru. Četnost obou vydavatelů vykazuje logicky odlišný vývoj. Zatímco u vládní mince při srovnání obou podskupin nálezů zaznamenáváme výrazný pokles, kdy v první najdeme 177 ražeb a v druhé pak již jen 94, tak u zastoupení olomouckých biskupů nastává právě opačný trend. Nálezy ukryté před rokem 1675 obsahovaly jen 23 jejich mincí. Ve druhé podskupině se však setkáváme s jejich čtyřnásobným nárůstem a 94 ražbami.

Z pohledu zastoupených nominálů moravské minci znovu jednoznačně dominuje 3krejcar s 298 ražbami, který ve větší míře doplňuje krejcar (75 ks).

Vůbec nepočtenější složku zkoumaných nálezů představují ražby pocházející z území Slezska (3063 ks; 37,9%). Největší část slezských mincí byla vyražena ve vlád-

<sup>120</sup> Pouze v jednom nálezu jsou zastoupeni Jiří z Poděbrad, Ludvík Jagellonský, Ferdinand I. a Friedrich Falcký a také české stavy. Dva nálezy obsahovaly mince Václava IV. a Maxmiliána II. Vladislav Jagellonský byl zastoupen ve třech nálezech a Matyáš ve čtyřech.

ních mincovnách, a to 2599 ražeb.<sup>121</sup> Z nich více než tři čtvrtiny (1966 ks) lze zjistit v nálezech druhé podskupiny. Kromě jedné mince Ferdinanda I. jsou zde zastoupeny ražby tří panovníků – Ferdinanda II. (467 ks), Ferdinanda III. (201 ks) a především Leopolda I. (1920 ks).<sup>122</sup> Podíl prvních dvou ve srovnání obou podskupin depotů znovu zřetelně klesá. U Ferdinanda II. je v první podskupině doloženo 328 mincí, zatímco v druhé jen 139. U Ferdinanda III. zaznamenáme pokles ze 150 ražeb na 51. Nárůst podílu slezských mincí je spojen s velice pronikavým vzestupem ražeb Leopolda I. Toho v první podskupině reprezentuje 144 mincí, ale v druhé plných 1776. Nárůst tedy čítá více než dvanáctinásobek.

Stejně jako v případě českých a moravských mincí se i u slezských vládních ražeb z pohledu nominálů nejvíce vyskytuje 3krejcar (1211 ks). Ovšem v případě mincí Leopolda I. jej překonává početně grešle (767 ks), když slezských 3krejcarů tohoto panovníka je v nálezech doloženo 622. U stejného panovníka jsou výrazněji doloženy i krejcare (348 ks) a v menší míře rovněž 6krejcare (77 ks) a 15krejcare (104 ks). Přestože je slezská vládní mince zastoupena v nálezech velice hojně, nenajdeme zde žádnou tolarovou nebo dukátovou minci.

Vedle vládní mince mají významnější podíl v souboru slezských mincí soukromí mincovní páni, kteří jsou celkově ve studovaném souboru doloženi 464 ražbami. Ovšem skutečně významně jsou zde svými mincemi zastoupeni jenom lehnicko-břežští vévodové. Jejich ražby s celkovým počtem 383 kusů představují podíl ve výši 4,7 procenta. Jejich zastoupení se zvyšuje především v nálezech po roce 1675, v kterých jich nalezneme 275. Ve srovnání s nimi jsou ostatní slezští mincovní páni zastoupeni pouze v malé míře. Nad minimální výskyt do deseti ražeb se dostávají již jen württembersko-olešnické (37 ks) a těšínské mince (19 ks).

Nominálová struktura nevládních slezských mincí se neodlišuje od většiny jiných složek. V naprosté většině se zde jedná o 3krejcare s 346 ražbami, z nichž 322 mincí připadá na lehnicko-břežské 3krejcare. Většinový nominál doplňuje více krejcar (51 ks) a 15krejcar (30 ks). Přestože hrubá stříbrná mince ani zde doložena není, tak tu máme zaznamenán ojedinělý výskyt münsterbersko-olešnického dukátu Jindřicha II. (1536–1548).

Druhý největší soubor doložený v nálezech tvoří mince z alpských zemí (2390 ks; 29,5%). V jeho rámci jsou nejvýrazněji zastoupeny vládní ražby z Dolních Rakous (893 ks) a Tyrol (827 ks) a silným zastoupením se vyznačuje rovněž vládní mince štyrská (448 ks) a méně již korutanská (174 ks). Dolnorakouské ražby jsou spojeny s mincovní činností šesti panovníků. Nejvíce mincí reprezentuje Ferdinanda II. (422 ks), za kterým následují Leopold I. (382 ks) a s odstupem Ferdinand III. (74 ks). Právě dolnorakouská Leopoldova mince patří k velkým složkám, které vykazují největší nárůst v rámci samostatného posuzování nálezů před a po roce 1675. Zatímco v první podskupině

<sup>121</sup> Do tohoto počtu jsou zahrnuty ražby nejen z mincoven nacházejících se na území vlastního Slezska, ale rovněž z Kladska, ačkoliv toto území historicky patřilo k Čechám. Viz Felcman, Ondřej – Hladký, Ladislav – Šůla, Jaroslav: *Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickoprávnímu a církevněprávnímu vývoji Kladska) (1. část)*. Kladský sborník 2, 1998, s. 9–32; Felcman, Ondřej – Hladký, Ladislav – Šůla, Jaroslav: *Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickoprávnímu a církevněprávnímu vývoji Kladska) (2. část)*. Kladský sborník 3, 1999, s. 9–35. Naopak těšínské ražby Ferdinanda III., které mají vládní charakter pouze částečně, sem započítány nejsou a jsou vedeny u knížecích ražeb.

<sup>122</sup> V případě zbývajících deseti slezských vládních mincí není určen panovník.

máme doloženo jen 65 jeho ražeb, tak v druhé se již jedná o 317 mincí a nárůst tedy představuje téměř pětinasobek.

Z pohledu jednotlivých nominálů opět vede 3krejcar s 696 mincemi. Až do vlády Leopolda I. se až na několik výjimek jedná o prakticky jediný vyskytující se nominál. Teprve u tohoto posledního panovníka se větší míře objevují i jiné ražby, a to jmenovitě především 15krejcar (149 ks). Doloženy tu nejsou žádné hrubé mince.

Tab. 9. Geografická provenience vládních habsburských ražeb zastoupených ve studovaných nálezech.

Území	Ferdinand I.	Maxmilián II.	Rudolf II.	Matyáš	Ferdinand II.	Ferdinand III.	Leopold I.	Neurčeno	Celkem
Čechy	2	9	54	13	471	196	314		1059
Morava					245	25		1	271
Slezsko	1				467	201	1920	10	2599
Dolní Rakousy	2	1		12	422	74	382		893
Horní Rakousy							22		22
Korutany					123	34	17		174
Štýrsko					307	93	45		445
Tyroly	1		3	2			54		60
Uhry	1		1			1	584		587
Neurčeno					23	6		26	55
<b>Celkem</b>	<b>7</b>	<b>10</b>	<b>58</b>	<b>27</b>	<b>2058</b>	<b>630</b>	<b>3338</b>	<b>37</b>	<b>6165</b>

Tyrolská mince má v rámci alpských zemí poněkud specifické místo. Sice se nadále jedná o habsburské ražby, ale tyto jsou do značné míry spojeny s mincovní činností zdejší vedlejší linie rodu. Dominantní postavení tu tak zaujímá arcivévoda Ferdinand Karel (1632–1662) s 493 mincemi a následně se 142 ražbami arcivévoda Leopold (1619–1632). Dalších 123 mincí reprezentuje arcivévodu Zikmunda Františka (1662–1665). Bez výraznější změny zůstává nominálová struktura a dominuje jí znovu 3krejcar (758 ks). Kromě běžných krejcarových nominálů byly v nálezech doloženy i čtyři tyrolské toлары arcivévody Ferdinanda (1564–1595).

U štýrské mince je struktura v nálezech se vyskytnuvších mincí poměrně jednoznačná. Z celkových 448 ražeb připadá 307 na Ferdinanda II. Z nich více jak dvě třetiny (210 ks) bylo součástí první podskupiny depotů. Za ním početně následuje Ferdinand III. (93 ks) a pak Leopold I. (45 ks). Nejvíce doloženým nominálem zůstává se 416 ražbami 3krejcar.

Velice podobnou strukturou se vyznačují korutanské vládní mince. V jejich případě je dominance Ferdinanda II. se 123 mincemi, u kterých převažují 3krejcar (108 ks), z celkových 174 ještě výraznější.

Vládní minci z alpských zemí doplňuje 22 mincí pocházejících z Horních Rakous.

Nevládní mincovní pány v alpských zemích reprezentuje pouze mincovnictví salzburských arcibiskupů. Jejich podíl s 26 mincemi však patří k velmi malým. Salzburské mince se trochu vymykají obvyklé nominálové struktuře, neboť většinou mincí se v tomto případě stává 3krejcar (19 ks). Za podstatnější můžeme označit výskyt jednoho salzburského tolaru, jenž je vedle dříve zmíněných čtyřech tyrolských ražeb jedinou doloženou hrubou mincí ze všech alpských zemí v depotech podrobených rozboru.

Ve srovnání s dosud popisovanými soubory z dědičných habsburských zemí početně podstatně slabší soubor představují ražby z německé oblasti (232 ks; 2,9 %) při zastoupe-



ní 42 vydavatelů mince. Německé ražby doložené v jednotlivých podskupinách depotů jsou z velké části tvořeny ražbami rozdílné provenience a mají rovněž i značně odlišnou nominálovou strukturu. Mince v početně menší první podskupině (57 ks) jsou reprezentovány především drobnými nominály (krejčary, 1/2batzeny a 3krejčary). Většina ze zde zastoupených mincí byla vyražena ještě v době před vypuknutím třicetileté války nebo v jejím průběhu. Totéž platí i pro několik tolarových ražeb, jež drobnou minci doplňují.<sup>123</sup> Naopak soudobé ražby z druhé poloviny 17. století se tu téměř nevyskytují. Vzhledem k malému množství mincí a naopak značnému počtu mincovních pánů (22) zde nenalezneme žádného silněji zastoupeného vydavatele (tab. 10). Většina z nich je zastoupena maximálně trojicí mincí. Nejvíce ražeb pochází z Norimberku (8 ks), za kterým následují o jednu minci méně zastoupená města Augsburg a Řezno.

Druhá podskupina nálezů zahrnuje 175 ražeb z německých zemí. V nálezech uložených po roce 1675 přestávají hrát zásadnější roli dosud převažující drobné nominály a na jejich místo nastupuje především nově ražená mince odpovídající zinnské dohodě. Hlavní nominálovou osu tak v tomto případě tvoří 1/6tolaru, 1/3tolaru a 2/3tolaru ražené v řadě německých zemí od počátku 70. let 17. století.

Protože i v druhé podskupině depotů je zaznamenán na relativně malé množství ražeb větší počet vydavatelů mince (28), nenajdeme zde nějakého silného mincovního pána a nadále platí, že jejich většina je doložena pouze několika málo ražbami. Přesto je početní diferenciací německých pánů ve druhé podskupině poněkud výraznější. Při jejím samostatném posuzování se dokonce Braniborsko jako jediný vydavatel mince zařadí mezi silně zastoupené mincovní pány, jejichž podíl přesahuje hranici jednoho procenta. Braniborských ražeb je v nálezech po roce 1675 dosvědčeno 72, dosahujících tak v rámci nálezů této podskupiny na podíl 1,5 procenta. U těchto mincí se ve všech případech jedná o nově ražené tolarové díly – 1/3tolaru (55 ks) a 2/3tolaru (17 ks).

Právě, pokud budeme sledovat pouze zastoupení vyšších stříbrných nominálů, získává především druhá podskupina německých ražeb na významu. Mince z habsburských zemí v naprosté většině reprezentují drobné ražby a více se vyskytujícím vyšším nominálem je pouze po roce 1659 ražený 15krejčar. Ze samotných Čech máme jinak doložen jen jediný 1/2tolar, případně ještě trojici 24krejčarů. Mezi ražbami z ostatních zemí Koruny české není žádný tolarový nominál a z alpských zemí pochází celkem pět tolarů, zatímco v německém souboru nalezneme 16 tolarů, 57 2/3tolaru a 72 1/3tolaru. Řada německých mincovních pánů hlavně v druhé podskupině depotů je také zastoupena právě pouze tolarovými nominály. Vedle dominantního zastoupení braniborských tolarových dílů přes deset ražeb o hodnotě alespoň 1/3tolaru pochází rovněž z Anhaltska-Zerbstu (11 ks) a ze Saska – albertinské linie (21 ks). Zatímco v případě prvně jmenovaného vydavatele jde pouze o nové 2/3tolaru, tak saské mince zahrnují kromě 11 nových tolarových dílů také deset starších říšských tolarů.<sup>124</sup> Poslední tolar doložený v nálezech po roce 1675 pocházel z Alsaska-Pfirtu.<sup>125</sup>

<sup>123</sup> Tolary jsou v tomto souboru zaznamenány u Branibor-Ansbachu (1 ks), Brunšvíku-Wolfenbüttelu (1 ks), kurfiřtské Falci (1 ks), Saska – albertinské linie (2 ks) a Saska-Altenburgu (2 ks).

<sup>124</sup> Tolarové díly jsou dále doloženy u Anhaltska (2 ks), Branibor-Ansbachu (4 ks), Hanau-Lichtenburgu (1 ks), arcibiskupství Magdeburg (2 ks), Mansfeldu-Eislebenu (2 ks), Mecklenburgu-Schwerinu (1 ks), Oettingenu – linie Oettingen (3 ks), Pomořan pod Švédskem (1 ks), Saska – linie Römheld (1 ks), Saska-Weimaru (5 ks), Saska-Weissenfelsu (6 ks), Sayn-Wittgensteinu – linie Wittgenstein (7 ks).

<sup>125</sup> Tolary byly s výjimkou osmi saských ražeb a jedné z Alsaska-Pfirtu součástí nálezů uschovaných před rokem 1675. Viz poznámka 123.

Zcela nepodstatně jsou v nálezech zastoupeny ražby z polské oblasti (32 ks; 0,4 %), které jsou rovnoměrně rozloženy v obou podskupinách. V první je dosvědčeno 14 těchto mincí a v druhé jich nalezneme 18. Až na několik výjimek se jedná o mince nejpozději do konce 20. let 17. století a pozdější polské ražby se tak v nálezech takřka nevyskytují. Nominálově vedle ostatní drobné mince vyniká výskyt dvojice tolarů.

V uherském souboru zastupuje všech 587 ražeb jediného mincovního pána, a to uherskou vládní minci, přičemž jde téměř výhradně o mince Leopolda I. (584 ks). Pouhé tři mince jsou spjaty s jinými panovníky. Zatímco však Leopoldovo mincovnictví reprezentují běžné krejcarové mince, tak tyto tři ražby jako jediné představují hrubou minci. Ve dvou případech se jedná o tolary Rudolfa II. a Ferdinanda III. a v jednom o dukát Ferdinanda I. U mincí Leopolda I. jsou přibližně stejně zastoupeny 6krejcarý (249 ks) a 15krejcarý (263 ks), které jenom v menší míře doplňují 3krejcarý (72 ks), čímž se uherská složka odlišuje od ostatních habsburských zemí s převažujícím posledně uvedeným nominálem.

Tab. 10. Ve studovaných nálezech silně zastoupení mincovní páni s více než jednoprocenním podílem.

Území	Mincovní pán	Počet mincí	Procentuelní podíl
Čechy	Vládní mince	1093	13,5
Morava	Vládní mince	271	3,4
	Olomoucké biskupství	117	1,4
Slezsko	Vládní mince	2599	32,1
	Lehnice-Břeh	383	4,7
Alpské země	Dolní Rakousy	893	11,0
	Korutany	174	2,2
	Štýrsko	448	5,5
	Tyroly	827	10,2
Uhry	Vládní mince	587	7,3

Podstatně méně v nálezech zastoupenou oblastí je území Švýcarska (21 ks; 0,3 %). Přirozeně jsou všichni zde doložení švýcarští mincovní páni početně doložení zcela marginálně. Bez ohledu na přesnou provenienci jednotlivých mincí se ani jednu nejedná o ražby vzniklé během druhé poloviny 17. století, ale výhradně o mince starší. Význam tohoto malého souboru spočívá v tom, že jeho nejčastějším dosvědčeným nominálem je tolar. Tento nominál představuje všech osm mincí ze St. Gallenu, které doplňuje dvojice stejných ražeb ze Schaffhausenu.

Nízkým počtem doložených mincí je reprezentována rovněž oblast Nizozemí. Vzhledem k celkově malému množství ražeb nemůže překvapit, že jednotliví dosvědčení mincovní páni jsou znovu zastoupeni vesměs minimálně. Pouze Brabantsko s 41 ražbami se tomuto hodnocení může lehce vymykat. Nizozemské ražby jsou zastoupeny více v první podskupině nálezů (57 ks; 1,8 %) a jejich četnost v druhé podskupině se snižuje (27 ks; 0,5 %), což souvisí se zvětšujícím se časovým odstupem od doby jejich ražby, neboť stejně jako v případech předchozích švýcarských mincí tak i v tomto souboru se objevují mince pocházející maximálně z let okolo poloviny 17. století. Nežřídka se však jedná o ražby vzniklé ještě v druhé polovině 16. století.

Vedle německého souboru tolarových mincí se právě u nizozemských ražeb setkáme s největším množstvím vyšších stříbrných nominálů. Vedle 36 tolarů jsou zde zastoupeny také jejich různé díly. Ještě výrazněji působí výskyt osmi zlatých ražeb.

Nizozemské dukáty jsou početnější než veškerý zbytek zlatých ražeb v celém studovaném souboru.<sup>126</sup>

Nejméně podstatnou složku ve studovaných nálezech představují ražby geograficky blíže nespecifikovaných mincovních pánů. Zastoupeny svými mincemi jsou zde pouze Benátky (5 ks) a Osmanská říše (1 ks). Všechny mince těchto mincovních pánů jsou doloženy v depotech první podskupiny. Jako mírně podstatnější se jeví výskyt benátských ražeb, neboť jde o hrubé stříbrné mince – scudo a 1/2scudo.

Tab. 11. Nominálová struktura mincí zastoupených ve studovaných nálezech.

Území	Drobná mince	Běžná mince	Vyšší mince	Tolar	Dukát	Neurčeno	Celkem
Čechy	37	1104	27	-	-	-	1168
Morava	75	298	15	-	-	-	388
Slezsko	1265	1559	228	-	1	10	3063
Alpské země	100	2039	246	5	-	-	2390
Blíže neurčené habsburské země	18	37	-	-	-	-	55
Německé země	29	46	141	16	-	-	232
Polská oblast	-	27	3	2	-	-	32
Uhry	-	72	512	2	1	-	587
Švýcarsko	2	9	-	10	-	-	21
Nizozemí	-	-	40	36	8	-	84
Ostatní	1	-	3	2	-	-	6
Neurčené	5	10	-	-	-	48	63
<b>Celkem</b>	<b>1532</b>	<b>5201</b>	<b>1215</b>	<b>73</b>	<b>10</b>	<b>58</b>	<b>8089</b>

Pokud shrneme informace o nominálové struktuře mincí (tab. 11), tak jí dominuje pomocně použitá kategorie „běžná mince“ s 5201 ražbami, které v první řadě reprezentuje 3krejcar.<sup>127</sup> Vedle nich je vyrovnaně doložena „drobná mince“<sup>128</sup> (1532 ks), za kterou je třeba hledat především slezské grešle a početné krejcarey nejrůznějšího původu, a hodnotově značně pestrá „vyšší mince“ (1215 ks), pod níž se ve větším množství skrývají 6krejcarey a 15krejcarey a v menší míře i různé tolarové díly, původem především z německých zemí a oblasti Nizozemí.<sup>129</sup> Jak již vyplynulo z hodnocení jednotlivých geografických oblastí, jen v malém měřítku jsou v nálezech doloženy toлары (73) a dukáty (10).

I když nálezné celky z obcí Libišany a Žlebské Chvalovice z důvodů již popsaných nebyly do statistického rozboru zahrnuty, byla jejich struktura sledována z kontrolních důvodů. Obecně můžeme konstatovat, že oba depoty se svým složením nevymykají dosud popisovanému rámci. Jejich základ tvoří vládní habsburské mince s výraznějším zastoupením ražeb Ferdinanda II. a Ferdinanda III. Vzhledem k uložení těchto nálezu v 60. letech 17. století. se tu nemohla ve větší míře ještě objevit mince Leopolda I. Domácí minci doplňují znovu někteří soukromí vydavatelé, k nimž náleží např. lehnicko-břežští vévodové, olomoučtí biskupové, Albrecht z Valdštejna nebo Jindřich Šlik.

<sup>126</sup> Dukáty jsou doloženy z Geldernu (1 ks), Kampenu (1 ks), Utrechtu (3 ks), Západního Fríska (2 ks) a jeden zůstává blíže neurčen.

<sup>127</sup> Vedle 3krejcaru do této kategorie byl pracovně zařazen pražský groš, malý groš, bílý groš, slezský groš, 1/2groš, 2krejcar, 1/2batzen, polské a další groše, polský 2groš, 3groš a rovněž poltorak.

<sup>128</sup> K drobné minci byly přiřazeny peníz se lvem, malý peníz, bílý peníz, 1/2krejcar, krejcar, grešle, dreier, 2fenik a osmanská akče.

<sup>129</sup> Kromě těchto ražeb sem pomocně náleží v depotech doložené nominály: 5krejcar, 10krejcar, 12krejcar, 24krejcar, arendschelling, polský 6groš a benátské 1/2scudo.

Cizí ražby v obou depotech představují pouze malou část. Většinou se jedná o ražby stejných mincovních pánů, které máme doloženy i v nálezech zahrnutých do prováděného rozboru. Nově tu jsou dosvědčeni pouze tři zcela minimálně zastoupení vydavatelé mince, a to město Hamburg, Falc-Veldenz a Španělsko, které nenalezneme v jiných depotech. Obecně se zastoupení jednotlivých mincovních pánů, mezi nimiž převažují vydavatelé z německých zemí, pohybuje v řádu několika kusů. Zcela v nich chybí mince švýcarské, nizozemské a také uherské.

Zásadní rozdíl neshledáme ani při srovnání nominálové struktury. Domácí minci znovu reprezentuje především 3krejcar, jenž je v menší míře doplňován krejcarem. Rovněž cizí ražby představují hlavně drobné nominály, které jinak najdeme v první podskupině studovaných depotů, do které by dobou svého uložení patřily i tyto kontrolně sledované nálezné soubory.

Na závěr k nim lze také podotknout, že oba depoty nevykazují výraznější odchylky ani z pohledu posuzování doby vyražení mincí. Naprostá většina z nich pochází z doby třicetileté války a let bezprostředně následujících. Starší složku depotů reprezentují předválečná zahraniční platidla, zatímco takto stará domácí mince se tu uplatňují jen v minimální míře.

Specifickou složku zkoumaných nálezů, které by měla být věnována zvláštní pozornost, tvoří zlaté ražby. Bohužel při zkoumání struktury proveniencí zlatých mincí nám vybrané depoty nemohou relevantním způsobem pomoci. V celém studovaném souboru se vyskytuje pouze deset dukátů, z nichž po jednom pochází ze slezského knížectví Münsterberg-Olešnice a z Uher a zbylých osm bylo vyraženo v oblasti Nizozemí.<sup>130</sup> Z tohoto minimálního počtu zlatých mincí nelze přirozeně vyvozovat žádné závěry.

K dispozici nemáme ani žádný jiný skutečně reprezentativní český depot, jež by bylo možné využít. Aby přesto mohl být proveden alespoň torzovitý nástin možného výskytu zlatých mincí v oběživu po polovině 17. století (tab. 12), byly zkoumány nálezy z Větrova a Postřekova, které obsahovaly vedle četných tolarových stříbrných mincí také větší množství zlatých nominálů. Větrovský nález jich zahrnoval minimálně 108. Ovšem popsáno jich při srovnání od sebe se poněkud lišících popisů máme nanejvýš 83.<sup>131</sup> Druhý z jmenovaných depotů obsahoval 30 zlatých ražeb.<sup>132</sup>

V těchto dvou nálezech je doloženo celkově 36 mincovních pánů. Kromě münsterbersko-olešnického dukátu se ostatní vydavatelé mincí ze statisticky zkoumaných depotů vyskytují i v některém z obou doplňkově hodnocených nálezů.

Ze zemí Koruny české máme v obou depotech doloženu trojici českých vládních dukátů ze 16. století, z nichž jeden byl vyražen za Ferdinanda I. a zbylé dva za Rudolfa II. Moravská a rovněž ani slezská zlatá vládní mince v žádném z obou depotů zastoupena nebyla.

Z alpské oblasti jsou znovu trojicí dukátů dosvědčeni tři mincovní páni.<sup>133</sup> Jejich mince byly vyraženy v jednom případě v průběhu druhé poloviny 16. století a ostatní během třicetileté války.

Jedenáct vydavatelů<sup>134</sup> s celkovým počtem 31 ražeb pochází z německé oblasti. Zmíněných 31 mincí tvoří 30 dukátů a jeden 2dukát. Mezi německými mincovními

<sup>130</sup> K jejich přesné geografické provenienci viz poznámka 126.

<sup>131</sup> MIKSCH, G.: *Der Münzenfund*, s. 186–193; AUGST, W.: *Ringenhain*, s. 45<sup>b</sup>–47<sup>a</sup>.

<sup>132</sup> HÁSKOVÁ, J.: *Nález mincí*, s. 202–205.

<sup>133</sup> U alpských mincovních pánů jde o Korutany, Tyroly a arcibiskupství Salzburg.

<sup>134</sup> K nim patří Besancon, Branibory-Bayreuth, Brunšvicko, Dortmund, Frankfurt nad Mohanem, Hamburg, Norimberk, Pomořany, Sasko, biskupství Würzburg a Württembersko.

pány nalezneme několik nových mincovních pánů, kteří se v oficiálně zkoumaných depotech vůbec nevyskytují.<sup>135</sup> Dominantní postavení v této složce zaujímá město Frankfurt nad Mohanem, odkud máme dosvědčeno 14 dukátů. Více než tři ražby pak pocházejí již jen z měst Hamburg a Norimberk. V obou případech se jedná o čtyři mince.

S výjimkou dvou hamburských mincí, které pocházejí ze samotného závěru 15. století, byly všechny ostatní mince vyraženy během 17. století. Do doby před skončením třicetileté války náleží 23 mincí a zbylých šest bylo vyraženo teprve po jejím skončení, a to nejpozději do roku 1655. Polská oblast je reprezentována jedním dukátem města Gdaňsk a jedním 2dukátem města Thorn (Toruň). Zatímco první mince byla vyražena ještě v závěru 16. století, tak druhá patří k novým ražbám vzniklým až po třicetileté válce.

Také z uherské oblasti v depotech nalezneme dvojici mincovních pánů. Vedle tří uherských vládních dukátů se zde objevuje rovněž jeden dukát sedmihradský. Z uvedených čtyř mincí pouze jeden uherský dukát vznikl po polovině 17. století.

Největší část zlatých ražeb o celkovém počtu 57 mincí pochází z oblasti Nizozemí. Ty jsou spjaty s 11 mincovními pány.<sup>136</sup> Tento soubor tvoří lehce přes polovinu všech zlatých nominálů v doplňkově posuzovaných nálezech. Počtem mincovních pánů se Nizozemí vyrovnává zastoupení německého regionu. Z nominálového hlediska soubor tvoří jeden 2dukát a 56 dukátů. Při zkoumání přesné provenience zjistíme, že dominantní pozici zde zaujímá Utrecht se 17 ražbami, za kterým následují Geldern (12 ks), Zwolle (7 ks) a Holland (6 ks). Ostatní mincovní páni jsou zastoupeni třemi a méně mincemi. Nizozemské ražby byly v naprosté většině vyraženy v první polovině 17. století (47 ks). Ty doplňuje osm dukátů z konce 16. století a dva z doby po roce 1650.

Zbývajících 13 mincí tvoří provenienčně velmi pestrý soubor. V nálezech je doloženo šest dalších vydavatelů mincí, které nelze spojit s žádnou z předchozích popsaných oblastí. Sedm mincí představují turecké altuny vyrobené nejpozději před vypuknutím třicetileté války. Čtyři ražby pocházejí z jihoevropských zemí. V nálezech se objevila dvojice španělských mincí z přelomu 15. a 16. století a také dvojice italských mincí. První z konce 16. století byla vyražena ve Florencii a druhá v hrabství Tassarolo. Zbylé dva dukáty z doby třicetileté války reprezentují mincovnictví Dánska a Švédska.

Tab. 12. Zlaté mince zastoupené ve studovaných nálezech a v depotech z Větrova a Postřekova.

Území	Počet mincovních pánů	Počet mincí
Čechy	1	3
Slezsko	1	1
Alpské země	3	3
Německé země	11	31
Polská oblast	2	2
Uhry	2	5
Nizozemí	11	65
Ostatní	6	13
<b>Celkem</b>	<b>37</b>	<b>123</b>

Pokud jde o problematiku nálezů zlatých mincí, je třeba upozornit, že do studovaného období dobou svého ukrytí náleží největší dochovaný zlatý depot z území bývalého

<sup>135</sup> Viz srovnání s poznámkou 112.

<sup>136</sup> K této oblasti přísluší ražby z Brabantska, Deventeru, Geldernu, Fríska, Hollandu, Kampenu, Overyssele, Utrechtu, Západního Fríska, Zélandu a Zwolle.

Československa objevený v roce 1935 v Košicích, který obsahoval vedle trojice medailí a zlatého řetězu 2920 mincí. Tento nález vzhledem k místu svého uložení nemohl být do provedeného rozboru zařazen, ale jeho složení poskytuje ojedinělý pohled na otázku zlatých ražeb. Z tohoto důvodu je vhodné se u něho zastavit alespoň vzhledem k srovnání s výše uvedenými nálezy z českého prostředí.<sup>137</sup>

Z 37 mincovních pánů dosvědčených v českých nálezech jich depot objevený v Košicích zahrnoval 29.<sup>138</sup> V případě mincí z uherské oblasti, kterých košický poklad vykazuje nejvíce (Uhry – 1181 ks a Sedmihradsko – 257 ks), s českými nálezy nekoresponduje, což ovšem může jít do značné míry na vrub místu jeho objevu. Jeho druhou nejpočetnější složku ovšem představovaly nizozemské ražby (1016 ks), které tvoří také největší část mincí z českého prostředí. Shodu zjistíme i u nejpočetněji zastoupeného sem příslušejícího mincovního pána, a to provincie Utrecht, kterou reprezentuje 346 mincí. K více zastoupeným patří i Geldern (151 ks) a Zwolle (100 ks).

Ražby z ostatních oblastí se v košickém pokladu objevovaly v podstatně menší míře. Přesto lze např. částečnou shodu spatřit v zastoupení nejvíce doložených německých pánů. I zde se jedná o města Frankfurt nad Mohanem (29 ks), Hamburg (37 ks) a Norimberk (17 ks).

### Zhodnocení statistického rozboru studovaných nálezů

#### Srovnání s mincovními nálezy z doby třicetileté války

Po popisu struktury zkoumaných depotů lze přistoupit k vyhodnocení zjištěných výsledků a podívat se na změny, kterými ve světle svědectví nálezů mincí prošlo oběživo v Čechách v době od skončení třicetileté války ve srovnání s touto předchozí etapou českých dějin. Za základ porovnání je možné využít vícekrát zmíněnou detailní studii A. Kostlána.<sup>139</sup> Nejprve se budeme věnovat srovnání geografické proveniencie mincí a významu jednotlivých mincovních pánů pro strukturu oběživa (tab. 13). Protože doba třicetileté války se vyznačuje podstatně vyšším počtem uložených nálezů než období následující, a tím také širší materiálovou základnou, byl zde při rozboru použit přibližně dva a půlkrát vyšší počet ražeb (20587 ks). Spíše než počet mincí nás tak při srovnání bude zajímat procentuelní podíl, jenž lépe odráží možné změny.

Na první pohled je zřejmý výrazný pokles počtu v nálezech zastoupených mincovních pánů. Doložených 85 vydavatelů mince v depotech uložených po roce 1650 představuje proti 268 mincovním pánům v nálezech z třicetileté války pouze necelou jednu třetinu. I když lze s jistotou počítat s tím, že v případě zkoumání dalších nálezů by se tento rozdíl mohl o něco zmenšit,<sup>140</sup> zůstane přesto markantní. Pestrost ražeb obíhajících v Čechách po polovině 17. století se tedy beze sporu podstatně snižuje.

<sup>137</sup> K tomuto nálezu viz NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935*. Sborník Národního musea v Praze, A-historie, sv. 3, 1948.

<sup>138</sup> V nálezu se nevyskytly ražby z Tyrolska, Brunšvicka, Dortmundu, biskupství Würzburg, Württemberska, Osmanské říše, Florencie a hrabství Tassarola. S výjimkou početnější doložených tureckých mincí jde o mincovní pány dosvědčené v depotech vždy pouze jedinou mincí.

<sup>139</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 191–236. Vzhledem k zaměření této práce na nálezy uschované po roce 1650 a studie A. Kostlána na depoty uložené v letech 1618–1648 zde vypadly náleзовé soubory z let 1649–1650. U nich lze však oprávněně soudit, že se svou strukturou neliší od depotů z období třicetileté války.

<sup>140</sup> O tom nejlépe svědčí doplňkově posuzované nálezy, kde se objevují v jiných depotech nedoložené mincovní páni.

Rozhodující podíl na tomto stavu má absence většiny mincovních pánů z německé oblasti, kde oproti dřívějším 183 mincovním pánům jich je později doloženo pouze 42. Navíc má zastoupení většiny z nich pouze symbolický charakter a pro strukturu oběživa nepředstavují jejich mince prakticky žádný význam, zatímco v předchozím období zde najdeme několik silně zastoupených pánů (tab. 14). V nálezech z třicetileté války na úroveň alespoň jednoho procenta dosáhly Falc-Veldenz (216 ks; 1 %), Falc-Zweibrücken (593 ks; 2,9 %), Hanau-Lichtenberg (352 ks; 1,7 %) a Solms-Lich (237 ks; 1,2 %).<sup>141</sup> Navíc ještě dalších pět mincovních pánů je zde doloženo více než stem svých ražeb.<sup>142</sup> V depotech uložených po roce 1650 už takového německého vydavatele nena-  
lezneme žádného.

Tento stav se odráží přirozeně i v celkovém počtu mincí. Nálezy z let 1618–1648 byly tvořeny německými ražbami více než z jedné pětiny (4594 ks; 22 %), zatímco později tento podíl klesá téměř na osminu předchozího stavu (232 ks; 2,9 %). Navíc jako odraz předchozího období můžeme chápat pouze menší část německých drobných ražeb, jež se většinou vyskytovaly v první podskupině nálezů uschovaných před rokem 1675. Později začíná v německém souboru převládat nová mince, která s oběživem z období třicetileté války bezprostředně nesouvisí. U německé složky oběživa lze celkově konstatovat, že její struktura v obou srovnávaných obdobích vykazuje značné rozdíly.

Jestliže největší podíl na poklesu provenienční pestrosti ražeb nese území německých zemí, tak výraznější propad počtu mincovních pánů najdeme také u oblasti Švýcarska a u kategorie ostatních vydavatelů mince. Z původních 14 švýcarských pánů jsou později ve zkoumaných nálezech doloženi jen čtyři. V případě švýcarské oblasti pokles počtu zastoupených mincovních pánů doprovází rovněž výrazné snížení celkového významu na podobě struktury oběživa. Za třicetileté války tvoří švýcarské mince lehce přes tři procenta v nálezech doložených ražeb (648 ks), přičemž město Zug se počtem svých ražeb dokonce dostává mezi silně zastoupené vydavatele mincí (219 ks; 1,1 %),<sup>143</sup> aby následně míra zastoupení švýcarských ražeb klesla téměř k nule (21 ks; 0,3 %).

V případě geograficky blíže nepřirazených vydavatelů se v nálezech z let 1618–1648 setkáme s 19 mincovními pány, z kterých dále zůstávají jenom dva. Shodně v obou obdobích však těmto vydavatelům mincí příslušel marginální počet ražeb.

Menší snížení počtu mincovních pánů můžeme sledovat také u oblasti Slezska, Polska a Nizozemí. U slezských vydavatelů mincí se jejich počet snižuje ze 14 na 11. Ovšem u počtu mincí a jejich významu pro podobu oběživa zjistíme opačný vývoj. I přes uvedený pokles doložených mincovních pánů je v nálezech po roce 1650 zaznamenán značný nárůst slezské mince. Jestliže v době třicetileté války tvořily slezské ražby osm procent s doloženými 1585 mincemi, tak v druhé polovině století význam narostl na více než jednu třetinu (37,9 %) s 3063 mincemi, přičemž jejich význam zřetelně narůstá postupně s datem uložení nálezů. V českých nálezech uložených do roku 1675 tvoří slezská mince 23,7 procenta (763 ks), zatímco v druhé zkoumané podskupině její podíl narůstá už na 47,2 procenta (2300 ks).

<sup>141</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 207–208.

<sup>142</sup> K nim náleží Falc-Simmern (129 ks), Lippe-Detmold (119 ks), Solms (111 ks), město Štrasburk (178 ks) a biskupství Štrasburk (163 ks).

<sup>143</sup> Téměř jednoprocentní zastoupení vykazuje rovněž Schaffhausen se 177 mincemi. Přes sto ražeb je doloženo i z Luzernu (116 ks).

Tab. 13. Srovnání nálezů z doby třicetileté války a nálezů z druhé poloviny 17. století podle geografické příslušnosti mincovních pánů.

Území	Nálezy z let 1618–1648				Nálezy po roce 1650			
	Počet mincí	Procenta	Počet mincovních pánů	Procenta	Počet mincí	Procenta	Počet mincovních pánů	Procenta
Čechy	7576	37	3	1	1168	14,4	3	3,5
Morava	438	2	2	1	388	4,8	2	2,3
Slezsko	1585	8	14	5	3063	37,9	11	13,0
Alpské země	3699	18	7	3	2390	29,5	6	7,1
Blíže neurčené habsb. země	–	–	–	–	55	0,7	–	–
Německé země	4594	22	183	68	232	2,9	42	49,4
Polská oblast	1274	6	9	4	32	0,4	4	4,7
Uhry	34	0	1	0	587	7,3	1	1,2
Švýcarsko	648	3	14	5	21	0,3	4	4,7
Nizozemí	540	3	16	6	84	1,0	10	11,8
Ostatní	48	0	19	7	6	0	2	2,3
Neurčené	151	1	–	–	63	0,8	–	–
<b>Celkem</b>	<b>20587</b>	<b>100</b>	<b>268</b>	<b>100</b>	<b>8089</b>	<b>100</b>	<b>85</b>	<b>100</b>

Za hlavní důvod tohoto vzestupu lze označit v první řadě podíl slezské vládní mince. Ta sice již v předchozím období patří s 5,1 procenta a 1046 mincemi k velmi silným mincovním pánům, ale v následujících letech její podíl roste na 32,1 procenta (2599 ks). V menší míře se na vzestupu podílí ještě knížecí lehnicko-břežské ražby, jejichž zastoupení dosahuje nově 4,7 procenta (383 ks) na místo dřívějšího necelé jednoho procenta (117 ks; 0,6%). Jinak se vyvinulo postavení dalšího více zastoupeného slezského mincovního pána, a to města Svídnice. To je v nálezech z třicetileté války doloženo prakticky shodně jako lehnicko-břežské ražby se 112 mincemi.<sup>144</sup> Ovšem z depotů po roce 1650 tento vydavatel prakticky mizí a je dosvědčen pouze jedinou ražbou.

Jednou z nejvýraznějších změn ve srovnání obou období je téměř naprosté vymizení polské mince z nálezů. U polské oblasti je doprovázen relativně mírnější úbytek mincovních pánů strmým úbytkem počtu mincí. Dřívější šestiprocentní podíl, za který může především výskyt před rokem 1648 silně zastoupené polské vládní mince (1167 ks; 5,7%), se 1274 ražbami klesá prakticky k nule (32 ks; 0,4%). Výše zmíněná polská vládní mince se v pozdějších nálezech objevuje jen ve 22 případech.

V případě Nizozemí se nejedná o tak zásadní rozdíl. Na místo někdejších 16 nizozemských mincovních pánů je jich nadále v depotech doloženo deset a původní tříprocentní podíl tvořený 540 ražbami klesá na jedno procento s 84 mincemi. Tento pokles však vzhledem k specifické nominálové struktuře, kdy nizozemské ražby vesměs reprezentují hodnotově vyšší ražby, nelze přeceňovat vzhledem k nedostatku srovnávacího materiálu. Přesto i zde k některým změnám dochází. Předně jako nejsilněji zastoupený mincovní pán v depotech z let 1618–1648 je uvedeno město Kampen s 192 ražbami (0,9%),<sup>145</sup> které později z nálezů znovu téměř mizí s pěti doloženými mincemi a početně je předstíženo jinými vydavateli, a to především Brabantskem (41 ks).

U ostatních územních položek zůstává počet mincovních pánů přibližně zachován, což se ovšem nemusí shodovat s jejich podíly na struktuře oběživa. Velice markantní

<sup>144</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 207.

<sup>145</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 208.



propad sledujeme u české mince. Ta se z původních 37 procent se 7576 ražbami propadá na pozdějších 14,4 procenta (1168 ks). Jednoznačnost postupného poklesu oproti dřívějšímu zastoupení nám nejlépe dosvědčují samostatná čísla pro obě podskupiny nálezu, kdy v nálezech do roku 1675 tvoří česká mince ještě 23,9 procenta, ale poté již jen 8,2 procenta. Citovaný pokles se ještě podstatněji vykreslí, jestliže u nálezu z třicetileté války budeme sledovat pouze jejich druhou podskupinu z let 1634–1648, neboť zde tvořila česká mince plných 48 procent (2850 ks).<sup>146</sup> Za zjevnou příčinu tohoto stavu lze jednoznačně označit pokles významu vládní mince. Ta tvořila v nálezech z třicetileté války 35,8 procenta se 7364 mincemi. Posléze však klesá její podíl na 13,5 procenta (1093 ks).

Tab. 14. Srovnání zastoupení silných mincovních pánů s minimálně jednoprocenním podílem v nálezech z doby třicetileté války a v nálezech z druhé poloviny 17. století.

Území	Mincovní pán	Nálezy z let 1618–1648		Nálezy po roce 1650	
		Počet mincí	Procentuelní podíl	Počet mincí	Procentuelní podíl
Čechy	Vládní mince	7364	35,8	1093	13,5
Morava	Vládní mince	425	2,1	271	3,4
	Olomoucké biskupství	13	0	117	1,4
Slezsko	Vládní mince	1046	5,1	2599	32,1
	Lehnice-Břeh	117	0,6	383	4,7
Alpské země	Dolní Rakousy	767	3,7	893	11,0
	Korutany	131	0,6	174	2,2
	Štýrsko	397	1,9	448	5,5
	Tyroly	419	2,0	827	10,2
	Salzburg	1972	9,6	26	0,3
Německé země	Falc-Veldenz	216	1,0	0	0
	Falc-Zweibrücken	593	2,9	3	0
	Hanau-Lichtenberg	352	1,7	3	0
	Solms-Lich	237	1,2	1	0
Polsko	Vládní mince	1167	5,7	22	0,3
Švýcarsko	Město Zug	219	1,1	5	0
Uhry	Vládní mince	34	0	587	7,3

Za první složku, která podstatným významem ovlivňuje pokles zastoupení české vládní mince, lze uvést absenci dříve často se objevujících pražských grošů. Zatímco v depotech z třicetileté války je doloženo celkově 2574 mincí tohoto nominálu a je tak s 35 procenty vůbec nejčastější českou mincí,<sup>147</sup> tak v pozdějších nálezech jich zůstalo pouze 31. Jako potencionální důvod téměř úplného vymizení pražského groše v pozdějších nálezech je možné vidět patent císaře Ferdinanda III. z 26. září 1644, kterým kromě obecného zákazu brát všechnu lehkou minci stanovil lhůtu dvou týdnů, kdy měly být pražské groše brány po třech krejcarech, a po jejich uplynutí měly putovat již jen jako pagament do vládních mincoven.<sup>148</sup>

Obdobný propad četnosti, resp. i úplné vymizení z nálezu vykazují i další nominály ražené před nástupem Ferdinanda II. V případě malého groše, jenž tvořil v nálezech třicetileté války 22 procent české složky (1642 ks) a byl druhou nejvíce se vyskytující českou vládní mincí, máme pro pozdější depoty doloženo již pouze 53 ražeb.<sup>149</sup> Také téměř shodně dříve doložený bílý groš (1583 ks; 21 %) z nálezu s počtem 21 mincí takřka mizí.

<sup>146</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 199.

<sup>147</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 202.

<sup>148</sup> ČERMÁK, K. – SKRBEK, B.: *Mince království*, s. 388–390.

<sup>149</sup> Ty navíc v naprosté většině pocházely pouze z jediného depotu z Poběžovic (45 ks).

Celkově můžeme říci, že česká vládní mince ražená do panování Ferdinanda II. se ze studovaných depotů prakticky ztrácí a představuje ve zkoumaných nálezech pouhých 112 kusů, zatímco v dříve uschovaných nálezech se jednalo o 5571 mincí.<sup>150</sup> Jestliže porovnáme zastoupení všech českých králů panujících do první čtvrtiny 17. století v obou srovnávaných obdobích, tak bez výjimky sledujeme zmíněný drastický propad četnosti. Místo dosavadních 2074 mincí Vladislava Jagellonského jich máme nově doloženo jen 27. Dále např. u Rudolfa II. zůstává 54 mincí z dřívějších 1796 a u Ferdinanda I. místo 519 ražeb máme doloženy dvě. Stejným propadem se vyznačují i mince českých stavů, kde ze 77 mincí zůstala jediná. Tento propad nemohlo vykompenzovat 314 ražeb z doby vlády Leopolda I. K jeho malému zmírnění přispívá ještě nárůst počtu mincí ze 107 na 196 u Ferdinanda III., který vládl ještě po skončení třicetileté války, takže jeho celková produkce se v nálezech tohoto období ještě nemohla plně odrazit. Přihlédneme-li k odlišným srovnávaným počtům mincí z obou období, tak i u ražeb Ferdinanda II. lze hovořit o relativně vyrovnanějším zastoupení.

Zastoupení nevládních českých mincovních pánů, Albrechta z Valdštejna a Jindřicha Šlika, zůstává bez větších výkyvů zachováno. Z celkové struktury v obou srovnávaných epochách však nepředstavuje zásadní podíl.

Sousední Morava nevykazuje zásadní změnu nejen v počtu mincovních pánů, ale také v počtu doložených ražeb, i když se procentuálně význam moravské mince více než zdvojnásobil (388 ks; 4,8 %) oproti dřívější době (438 ks; 2 %). K podstatnější proměně však dochází ve struktuře zastoupení jednotlivých mincovních pánů. V nálezech z třicetileté války je téměř celý moravský soubor tvořen vládními habsburskými ražbami, které představují 425 mincí této složky. Podíl soukromých vydavatelů (13 ks), kterým je v tomto případě pouze olomoucký biskup, lze označit zatím za jednoznačně zanedbatelný. Vládní moravská mince dominuje i náležům do roku 1675, kde představují 177 mincí z celkových 200, čímž stále i přes jistý nárůst kopírují malý význam biskupského mincovnictví (23 ks). Situace, kdy již na Moravě žádná vládní mincovna nepracovala a naopak vzestupnou tendencí se vyznačovalo mincovnictví olomouckých biskupů, se projevuje až v pozdějších depotech. Nálezy uschované po roce 1675 vykazují vyrovnaný počet vládních a biskupských ražeb (obě složky 94 ks) a teprve tato podskupina depotů se tak od předchozího srovnávaného období zřetelně odlišuje.

K výrazným proměnám dochází u mincí z alpských zemí a Uher. Ražby z alpských mincoven tvořily v nálezech z 1618–1648 18 procent všech ražeb s 3699 mincemi. V následném období stoupl její podíl na 29,5 procenta (2390 ks), i když srovnáváme-li odděleně nálezy ukryté před a po roce 1675, tak zjistíme, že v druhé podskupině jejich význam zpětně klesá na 23,2 procenta (1129 ks), což jde především na vrub vzestupu slezské složky.

Patrné rozdíly najdeme rovněž ve struktuře tohoto souboru. V případě depotů z třicetileté války představují největší doloženou skupinu mince salzburských arcibiskupů s podílem 9,6 procenta a 1972 exemplářů. Tyto ražby však v následném období z nálezů téměř mizí (26 ks) a již nehrají takřka žádnou roli. Ztrátu tohoto soukromého vydavatele mince v nálezech po roce 1650 kompenzuje vzestup významu vládního mincovnictví v jednotlivých rakouských zemích. Hranici jednoprocenního zastoupení v nálezech z let 1618–1648 přesahovaly ražby z Dolních Rakous (767 ks; 3,7 %), z Tyrol (419 ks; 2 %) a Štýrska (397 ks; 1,9 %). V depotech z druhé poloviny 17. století se jejich podíl v různé

<sup>150</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 200.

míře zvyšuje. Největší vzestup vykazují tyrolské mince, a to na 10,2 procenta s 827 ražbami. Dolnorakouské ražby nově narůstají na 11 procent (893 ks) a štýrské na 5,5 procenta (448 ks). Nově uvedenou hranici přesahují také korutanské ražby s podílem 2,2 procenta (174 ks), které v předchozím období představovaly se 131 dosvědčenými mincemi 0,6 procenta.

Význam uherských mincí v nálezech z třicetileté války byl s 34 mincemi pouze minimální a tyto zjevně nehrály, s potencionální výjimkou dukátů, v měnových poměrech Čech takřka žádnou roli. Tento stav odráží depoty uložené ve třetí čtvrtině 17. století s pouhými 17 ražbami. Přelom nastává znovu až u druhé podskupiny nálezů uschovaných po roce 1675, kdy sledujeme prudký vzestup jejich četnosti, jenž dokazuje tak ve srovnání s dřívější dobou zřetelný průnik uherské mince do oběživa v Čechách a s podílem 11,7 procenta a 570 ražbami se uherská mince rázem řadí k nejsilněji zastoupeným složkám.

Pro srovnání geografické proveniencie a významu jednotlivých složek se nyní zaměříme na chronologické porovnání (tab. 15). Při srovnání nálezů z třicetileté války a depotů z druhé poloviny 17. století z pohledu doby vyražení mincí zjistíme podstatné rozdíly. V první řadě se oba srovnávané soubory značně odlišují v míře výskytu starých mincí. A. Kostlán ve své práci uvádí rozdělení doby vzniku ražeb od poloviny 15. století, neboť jednotlivá čtvrtstoletí druhé poloviny 15. a první poloviny 16. století vykazují značné zastoupení mincí.<sup>151</sup> V nálezech po roce 1650 však mince ražené před rokem 1550 hrají zcela marginální roli a z tohoto důvodu není nutné dřívější čtvrtstoletí rozepisovat jednotlivě. Mince ražené před tímto datem v nálezech z let 1618–1648 tvořily téměř jednu čtvrtinu všech doložených mincí (4980 ks; 24 %), zatímco v pozdějších depotech netvoří s počtem 39 mincí již ani jediné procento (0,5 %).

Hlavní příčinou poklesu mincí ražených do poloviny 16. století se stalo vymizení pražského groše z nálezů a vlastně celé starší české vládní mince, jak bylo podrobněji popsáno výše. Jako další důvody lze uvést absenci dříve hojně doložených polských vládních 1/2grošů z konce 15. a začátku 16. století a také salzburských haléřů a 2feniků, které se také v nálezech z let 1618–1648 objevovaly ve značném počtu. Podíl nejstarších mincí nemůže citelněji navýšit ani velký počet ražeb, u kterých nelze s úplnou jistotou přesně zařazení k jednotlivým čtvrtstoletím provést. Množství těchto mincí je do značné míry podmíněno nedostatečným popisem nálezů z obcí Úsilov a Chroboly, kde nebyly ročníky nalezených mincí rozepsány jednotlivě, ale určeny jen rámcově. Z obou popisů je však jasně patrné, že se jedná o mince především ze 17. století.

Tab. 15. Srovnání nálezů z doby třicetileté války a nálezů z druhé poloviny 17. století podle doby ražby mincí.

Nálezy	do 1550 (%)	1551–1575 (%)	1576–1600 (%)	1601–1625 (%)	1626–1650 (%)	1651–1675 (%)	1676–1700 (%)	? (%)
z let 1618–1648	4980 (24)	1357 (7)	4101 (20)	4944 (24)	3473 (17)	–	–	1732 (8)
po roce 1650	39 (0,5)	30 (0,4)	80 (0,9)	750 (9,3)	2121 (26,2)	2265 (28)	1479 (18,3)	1325 (16,4)

<sup>151</sup> Pro léta 1451–1475 jde o 204 ks (1 %), pro léta 1476–1500 o 1369 ks (7 %), pro léta 1501–1525 o 1453 ks (7 %) a pro léta 1526–1550 o 1912 ks (9 %). Viz KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 218.

Ani ražby vzniklé do roku 1600 se ještě v nálezech z druhé poloviny 17. století téměř neobjevují a jejich význam se příliš neliší od mincí ražených do poloviny 16. století. Z druhé poloviny 16. století je v depotech uschovaných po roce 1650 doloženo pouze 110 mincí. Z depotů mizí v této době ražené a dříve velmi časté domácí malé a bílé groše a také cizí mince reprezentovaná hlavně hojnými německými drobnými nominály. Nárůst významu můžeme sledovat až u mincí z let 1601–1625 (750 ks; 9,3 %). Zde můžeme naprosto přesně stanovit i zlomový rok změny výskytu. Tím se stávají mince s letopočtem 1624, neboť v nálezech pozorujeme ještě takřka úplnou absenci kiprové mince z počátku 20. let 17. století. Teprve od tohoto data lze sledovat onen zmíněný nárůst.

Z chronologického pohledu kmen obou srovnávaných souborů trvá přibližně stejnou dobu, a to zhruba 75 let. U první skupiny mince z let 1576–1648 tvoří s počtem 12518 ražeb 61 procent. U druhého souboru mince z let 1625–1700 pak představují 72,5 procent (5865 ks). V jeho případě je navíc kmen zřetelně oddělen od zbytku náleзовých mincí a lze ho ve srovnání s předchozí skupinou označit za podstatně výraznější. Jak již bylo zmíněno, do něho totiž náleží i naprostá většina konkrétně nepřirazených mincí a skutečný podíl by tak tvořil dokonce kolem 90 procent. Nálezy z druhé poloviny 17. století tvoří z tohoto pohledu značně kompaktní celek.

Na závěr, přestože mnohé vyplývá z již řečeného, se ještě souhrnně zastavíme u srovnání struktury nominálů v obou skupinách depotů. Nálezy z třicetileté války zahrnovaly ve své většině běžné nominály. Jejich hlavní osu tvořily pražské groše a na ně navazující bílé groše a 3krejcarey, které ve velkém počtu doplňovaly nižší nominály jako malý groš a 2krejcar, zatímco výskyt hrubé mince byl zanedbatelný.<sup>152</sup>

Rovněž v nálezech ukrytých po roce 1650 zůstává jednoznačně dominujícím nominálem 3krejcar, který doplňují menší běžné mince jako krejcarey a grešle. Nyní se však nominálová struktura rozšiřuje i k novým hodnotnějším ražbám – 6krejcarům a 15krejcarům. I ty však představují běžné krejcarové nominály, nikoliv hrubou minci, která zůstává nadále ve výrazné menšině.

A. Kostlán ve své práci konstatoval neměnnost základní nominálové struktury našich nálezů mincí po dlouhou dobu 16. století a první poloviny 17. století.<sup>153</sup> Na základě tohoto studia lze bez větších výhrad tuto linii prodloužit až k počátku 18. století.

### **Mincovnictví Leopolda I. a měnové poměry jeho doby z pohledu nálezů mincí**

Rozbor studovaných nálezů lze využít také k částečnému zodpovězení otázek týkajících se měnových poměrů a jejich proměn za vlády Leopolda I. Často řešeným problémem byl výskyt nejrůznější cizí mince v oběživu, který se snažil císařský dvůr řešit četnými nařízeními, které měly omezovat jejich platnost.

První skupinu, které budeme věnovat pozornost, jsou ražby z polské oblasti a starší ražby z německých zemí ražené především před třicetiletou válkou, jejichž oběh limitoval patent z 31. března 1659. V případě německých ražeb šlo především o různé krejcarey, 1/2batzeny (2krejcarey) a 3krejcarey, jež sem pronikaly ve velkém množství v průběhu zmíněné války. Německý soubor ve sledovaných nálezech nepředstavuje celkově nijak rozhodující podíl. Navíc jeho část složená ze starších drobných nominálů, o které nám v tuto chvíli jde, tvoří pouze jeho menšinu a tyto mince se tu vyskytují

<sup>152</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 228.

<sup>153</sup> KOSTLÁN, A.: *Nálezy mincí*, s. 229.

v takřka mizivém množství, a to vesměs jen ve dvou nálezech (Líšno a Humpolec). U prvního z nich může jít ještě o odraz oběživa třicetileté války vzhledem k jeho uložení po roce 1652. Ty ale přesto stále představují marginální složku depotu, což ostatně platí i pro později uschovaný humpolecký nález. Pouze do statistiky nezařazený nález z Postřekova obsahoval tyto ražby ve velké míře. Zatímco ještě v 50. letech se tyto mince v oběhu objevovaly zřejmě více, což dokládá jejich oběh zakazující výše uvedený císařský patent a nízký počet v nálezech lze přičíst spíše jejich nevhodnosti k účelu tezaurace, tak zmíněné drobné německé mince již o něco později i vzhledem k dostatku náhradního srovnatelného novějšího oběživa a předchozímu omezování platnosti nehrály zjevně v oběživu v Čechách takřka žádnou roli.

Polská mince starší i nového data vyražení se po nástupu Leopolda I. na trůn stala vícekrát terčem císařských nařízení zakazujících jejich přijímání. Jejich počáteční opakované vydávání svědčí o neúspěšném boji s polskou mincí. Později se císařské patenty věnovaly především novějším německým ražbám a polská mince ustupuje do pozadí. Sledované nálezy ovšem polské minci přisuzují marginální význam už od samého počátku druhé poloviny 17. století, což se dá znovu vysvětlit nevhodností tezaurace těchto ražeb stejně jako u předchozí skupiny německých drobných mincí. Teprve spíše později nálezy odrážejí skutečný ústup významu polské složky v oběživu, který se ovšem zdá znovu jako zcela jednoznačný.

Takto jednoduchá ovšem není situace u nových nominálů ražených podle zinnské dohody, resp. na ni později navazujícího lipského jednání. Důvody vzniku těchto ražeb i podíl samotných císařských mincí na něm již byly popsány. Císařský dvůr následně vedl podle četnosti vydávaných nařízení týkajících se jejich oběhu s nimi poměrně marný boj. Tyto nové tolarové nominály se sice v celkovém souhrnu všech studovaných mincí neobjevují příliš často, ale při samostatném posuzování pouze vyšších nominálů získáváme poněkud odlišný pohled. Mezi německými ražbami nalezneme 72 1/3tolaru a 57 2/3tolaru odpovídajících nové měně nebo jejich méně jakostních napodobenin. K těmto mincím nemáme v nálezech žádný domácí ekvivalent. Navíc je třeba brát zřetel na to, že zkoumané depoty obsahují především drobnější minci, nikoliv vyšší nominály. Výskyt těchto tolarových dílů v oběživu tak pravděpodobně byl podstatně vyšší, než odpovídá rozboru studovaných depotů. Obecně se dá říci, že nálezová struktura potvrzuje marnost boje císařského dvora s těmito novými mincemi. Jako doplněk k průniku těchto ražeb do Čech lze uvést, že od zaražení prvních mincí podle zinnské dohody se v nálezech neobjevuje žádný soudobý tolar odpovídající říšské normě (Speziestaler). Všechny 16 německých tolarů, které zkoumané nálezy obsahovaly, bylo vyraženo již dříve.

Vydávané císařské patenty obsahovaly také podmínky týkající se oběhu mincí z oblasti Nizozemí. Ražby z tohoto území nepatřily do skupiny zakazovaných mincí, ale byla pouze stanovována jejich hodnota při placení vůči domácímu oběživu. Tyto do určité míry specifické ražby se také v malé míře objevují ve studovaných nálezech. Jejich první specifikum spočívá v nominálovém složení, které neodpovídá většinově v depotech zastoupené minci, ale jedná se o hodnotově vyšší stříbrné a zlaté mince. Druhé specifikum plyne z doby jejich ražby, neboť podstatná část těchto mincí byla vyražena již před rokem 1600.

Stejně jako u tolarových německých mincí se dá dobře předpokládat, že u depotů s početnější hodnotově vyšší mincí by podíl nizozemských mincí byl podstatně větší, než odpovídá tomuto rozboru. Podpůrným argumentem pro toto tvrzení je i složení

doplňkově zkoumaných nálezů z Větřova a Postřekova. Jejich stabilnější hodnota také odpovídá na otázku, proč se zde vyskytují starší ražby nekorespondující s většinou mincí v depotech.

Jiným problémem, který se vídeňský dvůr snažil s různým úspěchem během druhé poloviny 17. století vyřešit, byla existence nevládních mincoven na území pod svou kontrolou. K těm nejproduktivnějším náležela kroměřížská mincovna olomouckých biskupů. Ve stížnostech na její činnost nalezneme i výtku, že Morava je biskupskou mincí doslova zaplavena.<sup>154</sup> České nálezy sice nedokazují, že by tyto ražby hrály takto rozhodující roli v oběživu, ale bez výhrad patřily k pevné součásti oběhu, na což odkazuje i v celkovém měřítku postavení mezi silnými mincovními pány. Zjištěné výsledky dobře korespondují i se známým vzestupem produkce za biskupa Karla II. Liechtensteina s vrcholem v letech 1669 a 1670.<sup>155</sup> Druhá podskupina nálezů ukrytých po roce 1675 totiž vykazuje čtyřnásobný nárůst výskytu biskupské mince oproti dřívějším depotům.

Naproti tomu vratislavští biskupové, další z významných církevních hodnostářů habsburské monarchie, jsou v nálezech po celé studované období dosvědčeni zcela minimálně. Pouhých devět mincí neodpovídá jejich v literatuře zmiňované hojné produkci.<sup>156</sup> Přitom jejich mincovní činnost se zaměřovala rovněž na běžnou krejcarovou minci, z níž jsou veskrze složeny zkoumané nálezy. Nezdá se tedy, že by vratislavská biskupská mince plynula do Čech v nějakém podstatnějším množství.

Naopak za výrazně zastoupené nevládní mincovní pány ze Slezska je třeba označit lehnicko-břežské vévody. Jejich mincovnictví sice v polovině 70. let 17. století smrtí posledního piastovského vévody Jiřího Viléma (1672–1675) a vymřením rodu končí a dosud knížecí mincovna v Břehu později slouží potřebám císaře, ale podíl těchto ražeb v oběživu na českém území zůstal i nadále značný. Vzhledem k nárůstu mincovních aktivit lehnicko-břežských vévodů v 60. letech druhá podskupina vykazuje více těchto mincí než první, do které spadají nálezy uložené z části ještě v době, kdy produkce nedosahovala pozdější úrovně. Především tříkrejcar (322 ks) tu máme zastoupeny velice hojně. Vzhledem k množství těchto ražeb v nálezech je patrné, že pro císařský dvůr muselo být ukončení knížecí ražby v Břehu skutečně více než vítanou okolností. Přesto však tyto mince zjevně z oběhu nezmizely nijak rychle ani v následujících desetiletích a nadále se s nimi tehdejší obyvatelstvo i v Čechách naprosto běžně setkávalo.

V době, kdy již lehnicko-břežské mincovnictví patřilo minulosti, narůstala činnost württembersko-olešnických vévodů vrcholící ke konci 17. století. Z tohoto důvodu je nemáme zastoupeny vůbec v první podskupině nálezů a jejich nárůst v druhé podskupině můžeme označit za mírný. Na jejich skutečný význam by však lépe odkázaly až o něco mladší nálezy uschované na počátku 18. století.

Pokud dosud byl hodnocen význam aktivních mincovních pánů, tak bychom neměli zapomenout i na dva další vydavatele mince přímo z Čech, jejichž mincovnictví však spadá do doby třicetileté války – Albrechta z Valdštejna a Jindřicha Šlika. Oba šlechtici v době vlády Leopolda I. byli již různě dlouho po smrti a žádné mince nerazili. Počet jejich ražeb v nálezech sice není vysoký, ale oba jsou jimi nečekaně zastoupeni ve většině nálezů. Jejich mince bychom mohli označit za určitý relikt předcházejícího období

<sup>154</sup> SEJBAL, J.: *Základy*, s. 266.

<sup>155</sup> SUCHOMEL, D. – VIDEMAN, J.: *Mincovnictví*, s. 134–136.

<sup>156</sup> SEJBAL, J.: *Základy*, s. 272.

českých dějin, který na jedné straně nemohl podstatnějším způsobem ovlivňovat strukturu oběživa, přesto však na straně druhé byl zjevně ještě jeho nedílnou součástí.

I přes pro vídeňský dvůr podstatné problémy spjaté s mincovnictvím domácích mincovních pánů a průnikem zahraničních platidel rozhodující význam pro podobu měnových poměrů v Čechách měla bezesporu vládní císařská mince. Analyzované depoty umožňují nejen její celkové zhodnocení, ale mohou poukázat i např. na produkci vládních mincoven v jednotlivých zemích habsburského soustátí.

Tab. 16. Přehled ražeb Ferdinanda II., Ferdinanda III. a Leopolda I. podle jednotlivých zemí – všechny mince / nálezy do roku 1675 / nálezy po roce 1675.

Území	Ferdinand II.	Ferdinand III.	Leopold I.
Čechy	471 / 378 / 93	196 / 165 / 31	314 / 87 / 227
Morava	245 / 153 / 92	25 / 23 / 2	–
Slezsko	467 / 328 / 139	201 / 150 / 51	1920 / 144 / 1776
Dolní Rakousy	422 / 274 / 148	74 / 45 / 29	382 / 65 / 317
Horní Rakousy	–	–	22 / 3 / 19
Korutany	123 / 87 / 36	34 / 20 / 14	17 / 1 / 16
Štýrsko	307 / 210 / 97	93 / 69 / 24	45 / 4 / 41
Tyroly	–	–	54 / 13 / 41
Uhry	–	1 / 0 / 1	584 / 17 / 567
Neurčeno	23 / 12 / 11	6 / 1 / 5	–
<b>Celkem</b>	<b>2058 / 1442 / 616</b>	<b>630 / 473 / 157</b>	<b>3338 / 334 / 3004</b>

V nálezech podrobených rozboru se celkově vyskytlo 3338 mincí vyražených Leopoldem I. ve vládních mincovnách, které tvoří 41,3 procenta celého zkoumaného souboru (tab. 16). Jedná se o vůbec největší soubor některého z panovníků bez ohledu na geografickou provenienci. Svého předchůdce na trůnu Ferdinanda III. s 630 mincemi překonává počtem ražeb více než pětkrát. Druhého nejvíce doloženého panovníka Ferdinanda II. s 2058 mincemi převyšuje o více než dvanáct set mincí. Dohromady trojice těchto panovníků je zastoupena 6026 ražbami, což představuje 74,5 procenta zkoumaných mincí a nejlépe tak svědčí o významu domácí císařské mince i pro oběh v Čechách.<sup>157</sup> Počet všech císařských ražeb se ostatními habsburskými panovníky zvyšuje již jen relativně nepatrně na 6165 (tab. 9).

První podskupina zkoumaných nálezů ještě neobsahuje rozhodující podíl Leopoldových mincí (334ks), což přirozeně souvisí s ukrytím některých depotů v letech před jeho nástupem na trůn. Také další depoty uschované krátce po začátku jeho vlády nemohou obsahovat rozhodující podíl těchto ražeb. V první podskupině depotů nalezneme jen deset procent všech jeho mincí. U této podskupiny tedy ještě nad nimi převládají starší ražby Ferdinanda II. (1442 ks) a Ferdinanda III. (473 ks).

S postupující dobou uložení nálezů však význam Leopoldových ražeb narůstá a získává dominantní postavení. Ve druhé podskupině nálezů bylo celkově zjištěno 3004 jeho mincí. S tím současně pozorujeme logický úbytek podílu jeho předchůdců.

Geograficky máme z jednotlivých zemí nejvíce zastoupené Slezsko s 1920 ražbami, které tvoří více než polovinu všech Leopoldových mincí (57,5%). Tak vysoký počet slezských ražeb je podmíněn v první řadě nálezem z Bozkova. Z něho pochází prakticky všechny slezské grešle a krejcarry, které se v analyzovaném souboru nálezů obje-

<sup>157</sup> Toto ovšem platí pouze pro běžné krejcarové nominály, a nikoliv pro tolarové a dukátové ražby.

vily. Bozkovský depot byl objeven ze všech nálezů nejbližze slezských zemských hranic v severovýchodních Čechách, takže významný podíl tamních ražeb nemusí nutně překvapovat. Ovšem i při odebrání tohoto nálezu by slezská složka přes velký pokles zůstala dominantní. Bozkovský nález byl také ze všech studovaných depotů uschován nejpozději, takže se na něm mohla projevit i rozsáhlá ražba drobných nominálů v březské mincovně v 90. letech 17. století. Tu doplňuje již dřívější velká produkce drobných mincí v opolské mincovně a tradičně se značnou výrobou vyznačující vratislavská mincovna. Bozkovský nález se také rozhodující měrou podílí na prudkém vzestupu slezské mince při srovnání první (144 ks) a druhé podskupiny depotů (1776 ks), který činí více než dvanáctinásobek. Slezské ražby zůstávají nejpočetnější složkou Leopoldových mincí i při posuzování obou podskupin zvlášť. Celkově se tak dá říci, že zkoumané depoty poměrně jasně ukazují velký význam slezských ražeb na měnové poměry v Čechách. Ostatně i u Ferdinanda II. (467 ks) a Ferdinanda III. (201 ks) se slezské ražby doložené v nálezech pohybují na vrcholu četnosti v rámci jednotlivých zemí habsburského soustátí.

Pokud jde o jednotlivé nominály (tab. 17), tak u slezských ražeb největší podíl připadá na grešle (767 ks), které se ovšem v jiných zemích nerazily. U nich tedy není možnost srovnat je s dalším materiálem. Podobná situace nastává i u krejcaru (348 ks). Ten sice byl v českých nebo rakouských mincovnách ražen, ale v nálezech se vyskytují minimálně. Nebýt bozkovského depotu neměli bychom k dispozici ani téměř žádné slezské krejcarry. Tato mince se tehdejšímu obyvatelstvu vzhledem k její minimální hodnotě zdála zřejmě jako nehodná tezaurace. Jiná situace panuje u 3krejcarů a vyšších nominálů. V případě nejvíce zastoupené Leopoldovy mince, 3krejcaru (1241 ks), tvoří slezský podíl téměř přesně jejich polovinu (622 ks) a jednoznačně tak dominuje výskytu tohoto nominálu. Slezské 6krejcarry se 77 ražbami a 15krejcarry se 104 mincemi patří sice rovněž k více zastoupeným, ale jejich podíl však není zdaleka tak zásadní, na čemž se projevuje především nárůst počtu uherských ražeb.

Tab. 17. Přehled v nálezech zastoupených ražeb Leopolda I. podle geografické proveniencie jednotlivých nominálů.

Nominál	Čechy	Slezsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Korutany	Štýrsko	Tyroly	Uhry	Celkem
2fenik			3						3
1/2krejcar		2							2
Grešle		767							767
Krejcar	29	348	2		2		1		382
3krejcar	264	622	192	13	7	25	46	72	1241
6krejcar	10	77	36	2	5	13		249	392
15krejcar	11	104	149	7	3	7	7	263	551
<b>Celkem</b>	<b>314</b>	<b>1920</b>	<b>382</b>	<b>22</b>	<b>17</b>	<b>45</b>	<b>54</b>	<b>584</b>	<b>3338</b>

V případě Ferdinanda II. jsou slezské ražby lehce předstíženy pouze českou složkou (471 ks), která naopak lehce zaostává u mincí Ferdinanda III. (196 ks). U Leopolda však domácí česká mince zaznamenává značný ústup a s 314 ražbami se před ni početně dostávají Dolní Rakousy a také Uhry. Toto tvrzení je platné ovšem pouze pro celkový přehled a druhou podskupinu nálezů, neboť nálezy ukryté před rokem 1675 ještě nezachytily nárůst významu uherských ražeb a nevyznačují se ani velkým počtem dolnorakouských mincí. V první podskupině depotů dosvědčených 87 českých ražeb tak tvoří



ještě 23,8 procenta Leopoldových mincí. V nálezech po roce 1675 přitom podíl klesá na pouhých 7,6 procenta a díky tomu se celkově ustálil na 9,4 procenta. Pokles koresponduje s poklesem významu českých mincoven v tomto období, kdy se jejich produkce nemohla vyrovnat dřívějším obdobím a také některým jiným mincovnám v monarchii. Zavření jáchymovské mincovny a po dlouhou dobu Leopoldovy vlády většinou malá činnost pražské a kutnohorské ražebny se odráží plně ve zkoumaných nálezech. Vzestup produkce obou fungujících mincoven v 90. letech 17. století již depoty nemohly odpovídajícím způsobem zachytit.

Nominálově české mince hrají v domácím oběhu podle zkoumaných nálezů podstatnější roli pouze v případě 3krejcarů, které byly českými mincovnami také produkovány nejvíce. Zastoupených 264 mincí tvoří přes pětinu ražeb tohoto nominálu (21,3 %). Dalo by se uvažovat o tom, že i v případě krejcaru bude skutečný význam českých ražeb podstatně vyšší, než odpovídá studovaným depotům, ale vzhledem k jejich minimálnímu ukládání do nálezů to zůstává pouze hypotézou. Naproti tomu je dobře zřejmý malý význam 6krejcarů (10 ks) a 15krejcarů (11 ks) odpovídající nízké produkci těchto nominálů v českých mincovnách.

Druhým nejpočetnějším souborem mincí Leopolda I., který zároveň vykazuje asi nejzajímavější vývoj, představují uherské mince. Tyto ražby prakticky vůbec nenajdeme v nálezech do roku 1675 (17 ks), což platilo rovněž pro dřívější dobu. Produkce kremnické mincovny sice i v 60. letech byla vysoká, ale její ražby do Čech pronikaly zřejmě jen pozvolna a podobu oběživa před rokem 1675 zřejmě zásadním způsobem ještě neovlivňovaly. Teprve druhá podskupina nálezů přináší prudký nástup těchto mincí (567 ks). V jejím případě tvoří lehce přes 19 procent Leopoldových mincí a celkově se tak podíl uherských ražeb zvyšuje na 17,5 procenta (584 ks).

Oproti ostatním složkám Leopoldových mincí vykazuje tento soubor i specifické nominálové složení. S výjimkou slezských grešlí se jedná o jediný soubor, v kterém dominantní postavení nezaujímá 3krejcar (72 ks), neboť v případě uherských mincí musel ustoupit 6krejcaru i 15krejcaru. U prvně zmíněného nominálu máme v nálezech doloženo 249 exemplářů a u druhého 263. Jedná se jednoznačně o největší část obou nominálů napříč jednotlivými zeměmi. Více tento stav vyniká u 6krejcaru, který tvoří skoro dvě třetiny tohoto nominálu (63,5 %). Uherské 15krejcaru představují díky o něco vyššímu zastoupení slezských a dolnorakouských ražeb o něco menší část, přesto se však jedná téměř o polovinu (47,7 %) všech Leopoldových mincí této hodnoty doložených ve studovaných depotech. Naopak drobná zemská uherská mince (denár, obol, poltura a duarius) se v nálezech vůbec neobjevuje a tyto ražby se součástí oběhu v Čechách ve větším měřítku nejspíše nestávaly, i když o nejnižších nominálech nás nálezy prakticky neinformují a omezený výskyt se vyloučit nedá.

Na území Čech a do zdejšího oběživa pronikaly rovněž ražby vládních mincoven z rakouských zemí. Ty se ovšem ani ve svém součtu s 520 mincemi nevyrovňají předchozímu podílu uherských ražeb. Největší část tohoto souboru (382 ks) tvoří dolnorakouské mince představujících 11,4 procenta Leopoldových mincí, což souvisí s činností velmi produktivní vídeňské mincovny, hrající hlavní roli mezi alpskými ražebnami. Dolnorakouské mince do Čech na rozdíl od uherských běžně pronikaly i dříve. Také ve zkoumaných nálezech nalezneme poměrně dost těchto ražeb nejen přímo u Leopolda I., ale i u Ferdinanda II. (422 ks) a Ferdinanda III. (74 ks).

Budeme-li se věnovat pouze mincím Leopolda I., tak zjistíme, že v některých ohledech její výskyt kopíruje předchozí skupiny. Více jeho mincí je zastoupeno až v nálezech

uložených po roce 1675 (317 ks) a složka se od jiných neodlišuje ani z pohledu nominálového složení. Vedle zcela výjimečně se vyskytujících nejnižších nominálů jsou zastoupeny jen 3krejčary, 6krejčary a 15krejčary. Stejně jako u většiny ostatních skupin i zde je nejvíce doložen prvně jmenovaný nominál se 192 mincemi (15,5 % daného nominálu), čímž tvoří třetí nejpočetnější skupinu za slezskými a českými ražbami. Ještě větší podíl na výskytu konkrétního nominálu lze sledovat u 15krejčaru. Doložených 149 ražeb představuje po uherských mincích druhý nejsilnější soubor s podílem lehce přes 27 procent.

Význam ostatních rakouských mincoven se v případě ražeb Leopolda I. nezdá příliš podstatný. U hornorakouských mincí tento stav nepřekvapí vzhledem ke krátké době, kdy byla v činnosti mincovna v Neuburgu am Inn a její omezené produkci. Přesto jsou v nálezech zastoupeny alespoň v minimální míře i tyto mince (22 ks).

Ještě méně mincí však pochází z Korutan (17 ks). Produkce zdejší mincovny ve Svatém Vítu ovšem nebyla časově omezena pouze na tak krátké období. Zatímco u Ferdinanda II. (123 ks) tvoří korutanské ražby ještě přibližně čtvrtinu výskytu vídeňských mincí, tak u Leopolda I. už se nejedná ani o dvacetinu. V nálezech do roku 1675 je doložena dokonce jenom jediná korutanská mince tohoto panovníka. Část tohoto rozdílu lze vysvětlit přirozeně vyšší produkcí vídeňské mincovny, přesto by však podíl korutanské mince měl být jistě vyšší, než odpovídá studovaným nálezům. Ovšem obdobně výrazný propad významu lze sledovat znovu u štyrských mincí, což snižuje pravděpodobnost větší náhodné absence korutanských mincí. S jistou opatrností lze vyjádřit závěr, že ražby z těchto rakouských zemí se za vlády Leopolda I. do Čech dostávaly jen spíše v menším množství a neovlivňovaly strukturu oběživa výraznějším způsobem, minimálně ve srovnání s první polovinou 17. století.

Pokud jde o samotné štyrské ražby, tak ty jsou v nálezech poměrně hojně doloženy u Ferdinanda II. (307 ks), ale u Leopolda I. představují již jen malou část jeho ražeb (45 ks; 1,3 %). Znovu především v nálezech do roku 1675 nehrají štyrské mince s čtyřmi ražbami žádnou roli. I zde se přitom dá konstatovat, že mincovna ve Štyrském Hradci patřila k činnějším vládním habsburským mincovnám a výskyt jejich ražeb ve studovaných depotech lze označit za překvapivě nízký. Předchozí předběžný závěr o malém průniku korutanských ražeb do oběživa v Čechách se zdá být platný i pro situaci štyrské mince.

Na závěr se podíváme na problematiku tyrolských mincí. Leopold I. je v jejich případě zastoupen 54 mincemi, které reprezentují v naprosté většině 3krejčary (46 ks). Ty doplňuje sedm 15krejčarů a jeden krejčar. Vzhledem k velké produkci hallské mincovny by se mohlo na první pohled jevit, že pro tyrolské ražby platí výše vyjádřené závěry týkající se ražeb pocházejících z Korutan a Štyrska. Zde je třeba ale vzít v úvahu, že hallskou mincovnu do své správy převzal císařský dvůr teprve po vymření vedlejší tyrolské větve Habsburků arcivévodou Františkem Zikmundem v roce 1665. Ta do té doby produkovala velké množství mincí tyrolských arcivévodů. Poslední dva arcivévodové jsou také poměrně velkým počtem svých mincí zastoupeni i ve studovaných nálezech – Ferdinand Karel (493 ks) a krátce panující František Zikmund (123 ks).

Do oběhu tedy zdejší mince nesoucí císařovo jméno mohly začít ve srovnání s ostatními pronikat s několikaletým zpožděním. Přesto jeho 13 tyrolských mincí v první podskupině depotů přesahuje i v součtu korutanské a štyrské ražby. U takto nízkého počtu zastoupených mincí je třeba ovšem počítat s větším významem náhodného výskytu. Druhá podskupina nálezů uschovaných po roce 1675 se sice nevyznačuje

razantním nárůstem počtu mincí (41 ks), ale to lze částečně vysvětlit poněkud specifickou produkcí hallské mincovny, v níž byly ve značném množství raženy tolarové mince, které nálezy ovšem nepodchycují. Totéž by se dalo říci i o na druhém konci nominálového spektra stojícím krejcaru, jenž se v depotech rovněž prakticky nevyskytuje, ale v hallské mincovně byl ve velkém počtu ražen. Skutečný význam tyrolských mincí pro oběh na našem území se tak ve srovnání s jinými skupinami ražeb z rakouských zemí stává obtížněji definovatelný.

### Shrnutí zjištěných výsledků

Statistice podrobené nálezy, které v případě některých jen částečně odpovídaly kritériím kladených na další odborné zpracování, obsahovaly přes 8000 mincí. Vzhledem k omezenému množství studijního materiálu je možné zjištěné výsledky chápat pouze jako rámcové a s tím také k nim přistupovat. Přesto v určitých ohledech se studované nálezy jeví jako natolik kompaktní soubor, že lze některé závěry brát jako téměř jisté především při srovnání se známými dobovými písemnými dokumenty. Celý soubor také dobře ukazuje na některé vývojové tendence určité části oběživa v Čechách po polovině 17. století.

Předně je třeba zdůraznit, že celý soubor nás relevantním způsobem informuje pouze o střední části nominálového spektra od 3krejcaru přes 6krejcar po 15krejcar. Nejnižší nominály na straně jedné a na druhé straně i hrubá mince se v depotech podrobených rozboru vyskytovala pouze omezeně a v jejich případě se konkrétnější hodnocení stává problematické.

Jednoznačně nejvíce zastoupený nominál představuje 3krejcar, který v podstatně menší míře doplňují reformou z roku 1659 zaváděné 6krejcar a 15krejcar. U 3krejcaru jako nejnižšího nominálu se zdají být splněny podmínky dostatečné hodnoty mince, aby ji stálo za to v případě potřeby uschovávat, a zároveň jeho obecné dosažitelnosti pro široké vrstvy obyvatelstva. U 3krejcarů Ferdinanda II. máme v nálezech poměrně vyrovnaně zastoupené domácí české, slezské a dolnorakouské ražby. Výrazněji jsou zastoupené i mince moravské a štyrské. Tato relativní vyrovnanost se u ražeb Leopolda I. již neprojevuje a dochází zde k výrazné diferenciaci významu jednotlivých zemí pro oběživo v Čechách. Na jedné straně se tu projevuje zřetelný pokles domácí české mince odrážející problémy zdejších mincoven a jejich nízkou produkci, která zaostává na druhé straně za produktivnějšími ražebnami ve Slezsku. Přesto však český 3krejcar jako nejvíce u nás ražený nominál s onou výjimkou slezských mincí ještě docela výrazným způsobem přesahuje ostatní skupiny, z nichž pouze dolnorakouské ražby se mu početně blíží.

U nově zavedených 6krejcarů a 15krejcarů je ústup českých mincoven patrnější. U těchto nominálů se již podíl domácí mince stává velmi nízkým a je kompenzován vzestupem významu mincí z dalších habsburských zemí. V tomto případě se jedná především o ražby uherské, které se objevují i u 3krejcaru, ale zde ještě jiným početně silnějším složkám oběživa nemohou konkurovat. U vyšších nominálů však uherské mince jednoznačně dominují. Ve větší míře jsou pak doplňovány znovu slezskými a dolnorakouskými ražbami.

Vedle poklesu významu domácí mince lze sledovat i výrazný úbytek mincí z rakouských zemí, s výjimkou Dolních Rakous. Zcela nepatrně se tu objevují mince korutanské i štyrské a také podíl Leopoldovy tyrolské mince není vysoký, i když zde

to do určité míry souvisí s některými specifickými aspekty tyrolského mincovnictví, jež byly výše popsány. V každém případě by se dal očekávat větší podíl těchto mincí v oběživu. Nejspíše však razantní průnik dosud absentující uherské mince vytlačil tyto ražby z určité části z oběhu v Čechách.

Právě průnik uherské mince do oběživa v Čechách můžeme označit za jeden z charakteristických znaků soudobých měnových poměrů. Před polovinou 17. století se tyto mince v Čechách ještě prakticky neobjevují, zatímco v poslední čtvrtině téhož století patří k nejvíce zastoupeným souborům, což se projevuje především na velkém počtu 6krejcarů a 15krejcarů, kterými uherské mincovny ve značné míře zásobovaly habsburskou monarchii.

Vládní minci doplňuje několik domácích nevládních mincovních pánů. Starosti císařskému dvoru podle zkoumaných depotů mohla oprávněně dělat hlavně mincovní činnost olomouckých biskupů a lehnicko-břežských vévodů. Jejich výraznější zastoupení v oběživu v Čechách je zcela jednoznačné a jejich mince dostával tehdejší člověk do ruky poměrně často. Ještě více mohly pravděpodobně konkurovat vládní minci ve svých domovských zemích, na Moravě a ve Slezsku, ale toto je prozatím třeba brát pouze jako hypotézu, i když dosti pravděpodobnou.

Ostatní domácí mincovní páni se ve struktuře českého oběživa neobjevují zásadnějším způsobem, přestože minimálně s ražbami Albrechta z Valdštejna, Jindřicha Šlika a ke konci 17. století vévodů württembersko-olešnických se dobový člověk rovněž setkával. Stupňování činnosti posledně jmenovaného aktivního uživatele mincovního práva nálezy však ještě nepodchycují v plné míře. Navíc v jejich olešnické mincovně byly ve velké míře raženy mince nejnižších hodnot, které do studovaných souborů nebyly zařazovány. Výskyt mincí prvních dvou je nejpravděpodobněji vysvětlitelný jejich někdejší velkou produkcí 3krejcarů, které zároveň představují páteří nominál zkoumaných depotů, čímž bylo jejich proniknutí do nich usnadněno.

Pokud jde o důvod absence mincí nejnižších hodnot v nálezech lze uvést prostou nevhodnost jejich tezaurace. Přestože s nimi tehdejší lidé museli přicházet do styku zcela běžně, zdálo se jim vesměs zbytečné je uschovávat. Výjimkou jsou početně hodně zastoupené slezské grešle a také tamní krejcare, které však pochází pouze z jediného nálezu, a tudíž i z nich není možno vyvozovat korektní závěry. S jistou mírou pravděpodobnosti lze pouze konstatovat, že do českého prostředí na rozdíl od ražeb s vyšší hodnotou nepronikaly drobné uherské nominály, ale vedle domácích a slezských mincí sem proudily spíše krejcare z mincoven v rakouských zemích. Zapomenout nesmíme ani na mince výše uvedených aktivních nevládních mincovních pánů, neboť i jejich produkce zahrnovala ve velké míře nejnižší nominály, které se bezesporu dostávaly i do oběživa v Čechách.

Úzce zaměřeným problémem souvisejícím s oběhem některého z nominálů v druhé polovině 17. století, který otevřela v numismatice literatuře E. Nohejlová při popisu poběžovického nálezu, je otázka oběhu pražských grošů v tomto období. Autorka vyjádřila domněnku, že se zde u vyskytnuvších se pražských grošů nejedná o pagament.<sup>158</sup> Ze zkoumaných depotů je však pouze z Poběžovic (22 ks) doložen větší počet mincí tohoto nominálu. Jeden pražský groš obsahoval už pouze nález z Líšna a osm mincí téhož nominálu se objevilo v humpoleckém depotu. Již E. Šimek ve svém rozboru

---

<sup>158</sup> NOHEJLOVÁ, E.: *Nález v Poběžovicích*, s. 134.

výskytu pražských grošů v mincovních nálezech poukázal na prudký pokles jejich zastoupení v depotech po roce 1650, když na území Čech a Moravy zaznamenal 13 nálezů, v kterých se pražské groše objevily.<sup>159</sup> Z celkově minimálního počtu doložených mincí na výše vznesenou otázku jejich dalšího potencionálního oběhu v analyzovaném období je třeba s největší pravděpodobností odpovědět negativně.

U hrubé mince s vysokou hodnotou mohou být situace a důvod její absence v depotech ve srovnání s nejnižšími nominály odlišné. S tolarovými či dukátovými ražbami se běžný člověk nesetkával obvykle při každodenním peněžním styku, ale spíše v případě větších obchodních transakcí. Bylo by ovšem chybou hledat uplatnění hrubé mince jen v mezinárodním obchodě a upřít jí možné využití i na místní rovině, na což poukázal již L. Nemeškal.<sup>160</sup> Studované depoty ukryté po roce 1650, které byly pro rozbor použity, podle svého složení jsou převážně tvořeny nominály, jejichž obvyklejší použití lze hledat v místní obchodním styku. Na struktuře depotů se může odrážet i movitost někdejších uschovatelů mincí, která by nasvědčovala, že se v těchto konkrétních případech nejednalo o osoby nějak výrazně zámožné, z čehož by mohl také vyplývat nižší výskyt hrubých ražeb v nálezech.

Na i jen částečné srovnání struktury původu hrubé mince a především zlatých ražeb nám bohužel chybí dostatek materiálu a vyjadřovat jakékoliv soudy o podílu jednotlivých mincovních pánů na základě analyzovaných nálezů by bylo pouze hypotetické. Musíme se tak omezit na několik obecnějších závěrů, jejichž zformulování není možné bez přihlídnutí k doplňkově sledovaným depotům a případně k nálezům zlatých mincí z Košic. Ovšem i nálezy z Větrova a Postřekova zachycují vzhledem k době svého uložení stav pouze z počátku vlády Leopolda I. a pro pozdější období již v českém prostředí opravdu nemáme v nálezech žádnou oporu. Z torzovitých poznatků lze konstatovat, že stejně jako v předchozí době nebyly zlaté mince ve své naprosté většině ani v 60. letech 17. století nadále domácího původu. Jejich provenienční složení bylo zjevně výrazně pestřejší než u v nálezech zastoupených běžných krejcarových nominálů. V oběhu se objevovaly zlaté mince mincovních pánů, které už u mincí jiných hodnot doloženy nemáme, což vyplývá ze stavu, kdy zlatá mince představovala určitý druh jistoty nepodléhající tak výrazným změnám jako ostatní složky oběživa. Dominantní postavení můžeme s určitou výhradou přisoudit mincím z oblasti Nizozemí.

Z této oblasti pocházela patrně i velká část tolarových mincí. Tyto se již vyskytují více i ve zkoumaných depotech, zatímco domácí tolarová habsburská mince v nálezech chybí, což lze přičíst jejímu odlivu do zahraničí. Své uplatnění tu tak nacházely již poměrně staré ražby ze Španělského Nizozemí z druhé poloviny 16. století nebo staré říšské a švýcarské tolary. Tyto mince pak nově doplňují tolarové nominály ražené podle zásad zinnské dohody. O jejich výskytu i podle výsledků rozboru českých nálezů nelze pochybovat. V oběhu tvořily náhradu za nedostatek domácí hrubé mince a do Čech podle všeho pronikaly ve velkém množství a dočasně se staly pevnou složkou zdejšího oběživa.

<sup>159</sup> ŠIMEK, Eduard: *Pražské groše v mincovních nálezech tolarové doby (Čechy, Rakousko, Maďarsko, Slovensko, Polsko: 1550–1700)*. Slovenská numizmatika 11, 1990, s.221–222. V ostatních oblastech, které byly do tohoto rozboru zahrnuty, není výskyt pražských grošů v rozmezí let 1650–1700 zaznamenán. Dvojice pražských grošů Vladislava Jagellonského se objevila pouze v rakouském nálezě z obce Markersdorf, který byl uložen po roce 1704. Viz ŠIMEK, E.: *Česká, moravská a slezská mince v cizích nálezech 16.–19. století. I. – Rakousko*. Numismatický sborník 15, 1979, s. 370.

<sup>160</sup> NEMEŠKAL, L.: *K některým otázkám*, s. 102–103.

Tím se již dostáváme k problematice cizí mince v Čechách. Její výskyt prošel za vlády Leopolda I. také poměrně jasně definovatelným vývojem. Ponecháme-li stranou specifickou otázku cizí zlaté mince, tak po třicetileté válce bylo oběživo zaplaveno nej-různější drobnou cizí zlaté mincí problematické hodnoty s nízkým obsahem drahého kovu. Tyto mince hlavně německé a polské provenience z oběhu v průběhu druhé poloviny 17. století mizí, neboť jsou nahrazeny dostatkem novější domácí drobné mince. Velmi omezený výskyt těchto mincí nelze vyloučit, ale pro celkovou podobu oběživa nehrály časem v době Leopoldova panování prakticky žádnou úlohu.

Zatímco se v depotech neobjevuje ani novější polská mince, tak německé nové ražby tu doloženy máme. Nejde však již o drobnou minci, ale o výše uvedené tolarové nominály ražené od počátku 70. let. Ty vedle starých tolarových mincí tvoří jediný větší soubor mincí vyšších nominálů. I přes množství omezení a zákazů zůstaly nové tolarové díly pevnou součástí měnového systému studované doby. Statistice podrobené nálezy ovšem nejsou schopny plně zobrazit jejich význam vzhledem k většinovému odlišnému nominálovému složení depotů.

Zahraniční platidla jiné provenience se v oběhu s největší pravděpodobností objevovala zjevně pouze výjimečně jako náhodná příměs oběživa.

Podíváme-li se na shrnutí informací plynoucích ze zkoumaných depotů z pohledu doby vyražení mincí, zjistíme, že ve srovnání s předchozími nálezy z třicetileté války se studovaný soubor jeví chronologicky kompaktnější. Obecně se dá říci, že u běžných krejcarových nominálů v nálezech hrají podstatnou roli pouze mince ražené po roce 1624, které tvoří kolem 90 procent uschovaných mincí, neboť k jistým mincím lze přičíst i naprostou většinu jednoznačně neurčených ražeb.

Výjimku z tohoto stavu představuje jen početně omezená skupina tolarových a zlatých mincí, které byly v průměru vyrobeny o půl století dříve, což souvisí s již popsanými důvody. Ostatní mince produkované mincovnami v předbělohorském období se v nálezech vyskytují pouze ojediněle a nemají pro strukturu oběživa ve studované době zásadnější význam.

## Závěr

Na základě odborně zpracovaných nálezových souborů z druhé poloviny 17. století byl učiněn pokus o analýzu měnových poměrů v Čechách. Již při výběru vhodných nálezů se ukázal citelný nedostatek studijního materiálu, kvůli němuž bylo nezbytné do jisté míry slevit z kritérií, které na ně byly kladeny, aniž by ovšem mohlo dojít k vážnějšímu zkreslení docílených poznatků.

Při studiu využití depoty však zachycují pouze minimální množství ze skutečně v tehdejších Čechách obíhajících platidel, takže jednotlivá zjištěná fakta se musí přijímat jako přibližná a nemohou beze zbytku odrážet skutečný stav. Při jejich určitém zobecnění a při konfrontaci s jinými zdroji poznatků můžeme ovšem poměrně jasně stanovit celkové vývojové tendence a identifikovat zásadní změny, ke kterým došlo. Provedený rozbor nálezů druhé poloviny 17. století by měl být také dostatečně spolehlivým základem pro srovnání vývoje s následným obdobím první poloviny 18. století a s pozdější analýzou českých nálezů této doby.

Rozborem se podařilo ukázat složení dobového oběživa, ale to nikoliv v celém nominálovém spektru. Spolehlivěji nálezy poukázaly na strukturu pouze běžných krejcarových nominálů v hodnotě od 3krejcaru po 15krejcar. Na jedné straně nejnižší

nominály a na druhé straně hrubá mince nebyla v depotech dosvědčena v takovém množství, aby z něho bylo možno vyvodit jednoznačné a věrohodné závěry. U prvních lze vyvodit, že jejich reálná hodnota byla natolik nízká, aby se vyplatilo jejich zařazování do shromažďovaných souborů. V případě vyšších nominálů se opakuje tradiční situace typická i pro dřívější období, kdy hrubá mince se v nálezech objevuje celkově spíše zřídka, za čímž lze spatřovat důvody různé (movitost a potřeby konkrétního uschovatele, obecně její nižší dostupnost pro sociálně slabší vrstvy obyvatelstva, její využití především v oblasti dálkového obchodu a s tím související podstatně menší míra používání v obchodním styku na místní úrovni).

U relevantněji doložených nominálů se však dalo poukázat poměrně přesně na jejich provenienci. Z nálezů vyplynul zásadní podíl vládního habsburského mincovnictví. Byl získán i detailnější obraz významu jednotlivých zemí soustátí pro podobu oběživa v Čechách. Stejně tak z něho vyplynul odraz mincovní činnosti domácích nevládních mincovních pánů, a to nejen těch v dané době aktivních, ale rovněž vydavatelů mince, kteří již v tomto období mincovního práva nevyužívali. Jednou z otázek, na kterou byl kladen důraz, byl výskyt zahraničních platidel v oběživu a jejich proměny. I v tomto případě lze konstatovat, že rozbořením depotů byly získány některé důležité poznatky, které potvrdily v dosavadní literatuře opakované teze.

I přes tyto relativně úspěšně vyřešené otázky, které mohou být podnětem pro další bádání nejen numismatiky, ale rovněž v jí blízké oblasti hospodářských dějin, není možno opominout, že jde v zásadě o výsledek práce pouze s vybraným souborem hmotných pramenů, který byl měl být dále konfrontován s detailním studiem písemných pramenů, jako jsou např. peněžní hotovosti v inventářích domácností a v pozůstalostech, v nichž bývá nejvíce pozornosti věnováno hrubé minci. Cenné srovnávací poznatky by měl přinést rovněž detailní rozbor produkce jednotlivých mincoven. Ve srovnání se staršími obdobími, ke kterým není dostatek písemných pramenů k dispozici, význam těchto pramenů oproti nálezům mincí v novější době vzrůstá. K zpřesnění jednotlivých zjištěných faktů a jejich případnému opravení by pak mohlo přispět i objevení dalších depotů, které budou vhodným způsobem odborně zpracovány. Studium písemných pramenů, možné budoucí nálezy a z nich pocházející nový materiál by pak v ideálním případě měly přinést odpovědi i na otázky, na něž dosavadní studovaný soubor při nejlepší vůli nemohl odpovědět.

### Literatura

- Arnold, P.*: Saské ražené a početní tolary v letech 1667–1838. Numismatické listy 31, 1976, s. 97–115.
- Saská tolarová měna v letech 1500–1763 (2. část). Numismatické listy 36, 1981, s. 1–20.
- Augst, W.*: Ringenhain Nr.75, Münzfund. Mitteilungen der k. k. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale 6, III. Folge, 1907, s. 245–246.
- Ringenhain (Bez. Friedland). Jahrbuch für Altertumskunde 2, 1908, s. 45<sup>b</sup>–47<sup>a</sup>.
- Bahrfeldt, E.*: Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem grossen Kurfürsten, und Kurfürst Friedrich 3. 1640–1701. Leipzig 1975 (reprint díla z roku 1913).
- Bobek, J.*: Olomoucká biskupská mince a její postavení na Moravě. In: Sborník I. numismatického symposia 1964. Brno 1966, s. 165–174.
- Boháč, J.*: Nálezy mincí na okrese Příbram. In: Numismatická Příbram. Příbram 1979, s. 60–79.
- Čermák, K.* – *Skrbek, B.*: Mince království českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. Pardubice 1891–1913.

- Čornejová, I. – Kaše, J. – Mikulec, J. – Vlnas, V.: Velké dějiny zemí Koruny české. svazek 8, 1618–1683. Praha – Litomyšl 2008.
- Ernst, C. v.: Das österreichische Privilegium des Quentchens. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 169–194.
- Felcman, O. – Hladký, L. – Šůla, J.: Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněprávnímu vývoji Kladska) (1.část). Kladský sborník 2, 1998, s. 9–32.
- Právní postavení Kladska v českém státě do roku 1742 (K ústavněprávnímu, politickosprávnímu a církevněprávnímu vývoji Kladska) (2.část). Kladský sborník 3, 1999, s. 9–35.
- Fiala, E.: Poslední léta mincovny jáchymovské. Věstník Numismatické společnosti česko-slovenské v Praze 2, 1920, s. 94–95.
- Grossmannová, D.: Sonda do složení oběživa na Moravě ve 2. polovině 17. stol. na základě mincovních nálezů. In: Sborník konference věnované prof. Jiřímu Sejbalovi (1929–2004). Postavení Moravy v mincovnictví a peněžních vztazích ve střední Evropě. Ostrava 2007, s. 79–94.
- Falešné a nehodnotné mince na Moravě ve 2. polovině 17. století. Numismatické listy 62, 2007, s. 77–84.
- Moravské nálezy mincí od konce třicetileté války do konvenční měny (1648–1750). Numismatický sborník 24, 2009 (2010), 213–253.
- Gündisch, G.: Geschichte der Münzstätte Nagybánya in habsburgischer Zeit (1530–1828). Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 25 (65), 1932, s. 67–98.
- Halačka, I.: Vládní mincovnictví na našem území. 2. díl – období 1620–1740. Brno 1980.
- Vládní mincování v Kladsku v době vlády Leopolda I. Numismatické listy 36, 1981, s. 79–83.
- Mince zemí Koruny české. 2. díl. Kroměříž 1988.
- Hásková, J.: Nález mincí ze 17. století v Postřekově, okr. Domažlice. Numismatický sborník 11, 1970, s. 202–205.
- Nálezy mincí na Chodsku. Domažlice 1967.
- Hásková, J. – Pomahač, J.: Nálezy mincí na Žinkovsku (Doplňk k nálezům mincí v Čechách). Numismatické listy 21, 1966, s. 129–140.
- Haupt, W.: Sächsische Münzkunde. Berlin 1974.
- Herinek, L.: Österreichische Münzprägungen von 1657–1740. Wien 1972.
- Hladík, B.: Nález mincí v Čejově u Humpolce. Numismatický sborník 8, 1964, s. 261–262.
- Nález mincí v Humpolci, Komenského ulice 148. Numismatický sborník 8, 1964, s. 263–267.
- Nález mincí v Kežlicích u Humpolce. Numismatický sborník 8, 1964, s. 269–270.
- Holzmair, E.: Die Münzstätte Wien unter Andreas Cetto (1660–1665). Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 27 (67), 1934, s. 83–92.
- Studien zum Münzwesen Leopolds I. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 29 (69), 1936, s. 82–85.
- Münzwesen und Türkenkrieg von 1664. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 21, 1947/1948, s. 145–146.
- Geld und Münze unter Kaiser Leopold I. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 60, 1952, s. 238–250.
- Der Umfang der österreichischen Münzprägung in den Jahren 1659–1680. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 49 (89), 1974, s. 51–59.
- Nenn- und Zahlwert der österreichischen XVer. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 17, 1971, s. 9–10.
- Hrabě, J.: Leopoldovský nález v Dolním Bozkově u Semil. Numismatický časopis československý 11–12, 1936, s. 154–156.
- Hus, M.: Mincovní nálezy v západních Čechách. In: Nálezy mincí – významná součást sbírkových fondů našich muzeí. Praha – Ostrava 1996, s. 23–24.



- Chvojka, J.*: Nálezy mincí v Českých Budějovicích. Výběr z prací Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 15, 1978, s.69–70.
- Ječný, J.*: Soupis a rozbor nálezů mincí v jihozápadních Čechách po stránce numismatické (Zvláštní otisk ze Sborníku Historického musea v Plzni). Plzeň 1921.
- Tři nálezy na Čáslavsku. Numismatický časopis československý 3, 1927, s.214–216.
- Jungwirth, H.*: Corpus Numorum Austriacorum. Band V. Leopold I.–Karl VI. (1657–1740). Wien 1975.
- Kazimír, Š.*: Menový vývin na Slovensku v letech 1630–1703. Slovenská numizmatika 6, 1980, s.145–176.
- Kenner, F.*: Rübendörfl. Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen 24, 1860, s.302–305.
- Kolář, O.*: Nálezy mincí na okrese Písek. Písek 1981.
- Nálezy mincí na okrese Písek (dodatek). Písek 1982.
- Kostlán, A.*: Nálezy mincí jako pramen hospodářských dějin pozdního feudalismu. Hospodářské dějiny 13, 1985, s.7–63.
- Nálezy mincí českého prostředí z období třicetileté války jako historický pramen. Příspěvek k aplikaci matematických metod při rozboru historických hromadných pramenů pozdního feudalismu. Numismatický sborník 17, 1986, s.191–236.
- Krejčík, T.*: Moravské nálezy mincí předbělohorského období. Numismatický sborník 18, 1989, s.117–135.
- Loehr, A.*: Zur Geschichte der Münzstätte Neuburg am Inn. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 25 (65), 1932, s.57–66.
- Martínek, J.*: Soupis nálezů mincí na Karlovarsku a Sokolovsku. In: Numismatická ročenka 1984. Cheb 1984.
- Mikolajczyk, A.*: Polské mince v českých a moravských nálezech ze 16.–18. století. Numismatický sborník 19, 1993, s.213–220.
- Miksch, G.*: Der Münzenfund in Ringenhain. Mitteilungen des Vereines für Heimatkunde der Gerichtsbezirke Böhm.-Aicha, Friedland, Gablonz, Kratzau, Reichenberg, Rochlitz und Tannwald 1, 1907, s.186–193.
- Mikulec, J.*: Leopold I. (Život a vláda barokního Habsburka). Praha – Litomyšl 1997.
- Miller zu Aichholz, V. – Loehr, A. – Holzmaier, E.*: Österreichische Münzprägungen 1519–1938. Wien 1948.
- Militký, J.*: Hromadný nález raně novověkých mincí z Mečichova, okres Strakonice. Zlatá stezka 4, 1997, s.125–164.
- Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A-Historie 59, 2005, s.1–88.
  - Pražská mincovna 1526–1856. Katalog mincí tolarového období ze sbírky Muzea hlavního města Prahy. Praha 2009.
- Moser, H. – Tursky, H.*: Die Münzstätte Hall in Tirol 1477–1665. Innsbruck 1977.
- Die Münzstätte Hall in Tirol 1665–1809. Innsbruck 1981.
- Nechanický, Z.*: Mincovnictví Leopolda I. 1657–1705. Hradec Králové 1991.
- Nechanický, Z. – Šafář, O.*: Kladské mincovnictví. Hradec Králové 1983.
- Nemeškal, L.*: Sociální rozvrstvení společnosti ve světle nálezů mincí. Numismatické listy 8, 1953, s.42–57.
- České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (red.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III. Praha 1957, s.5–230.
  - Pražské groše v nálezech mincí 16. století v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Časopis Národního muzea 127, 1958, s.80–92.
  - K struktuře oběživa v letech 1500–1530 v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Numismatický sborník 7, 1962, s.193–214.
  - Počátky tolarové ražby a Morava do třicetileté války. In: Sborník I. numismatického symposia 1964. Brno 1966, s.141–151.

- K některým otázkám zpracování nálezů mincí a jejich využití jako historického pramene. *Slovenská numizmatika* 7, 1982, s. 95–109.
- Snahy o mincovní unifikaci v 16. století. Praha 2001.
- Nohejlová, E.*: Nález u Chlumu. *Numismatický časopis československý* 8, 1932, s. 127–130.
- Nález v Pelhřimově. *Numismatický časopis československý* 8, 1932, s. 130–133.
- Nález v Poběžovicích. *Numismatický časopis československý* 8, 1932, s. 133–134.
- Nálezové okolnosti českých „pokladů“ ze středověku i novověku. *Časopis Národního muzea* 116, 1947, s. 63–70.
- Košický poklad. Nález zlatých mincí 15.–17. století v Košicích r. 1935. *Sborník Národního muzea v Praze, A-Historie*, sv. 3, 1948.
- Zákonitost nálezů mincí. *Numismatické listy* 6, 1951, s. 85–92.
- Nohejlová, E.* – *Poslt, J.*: Nález v Řestokách. *Numismatický časopis československý* 8, 1932, s. 125–127.
- Novák, V.*: Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu. *Numismatický sborník* 21, 2006, s. 181–189.
- Pavlíček, J.* – *Schön, J.*: Mincování šlechtických rodů (rodové mince) arcivévodství rakouského, zemí Koruny české a království uherského v XVI.–XIX. století. Zlín 2008.
- Petrtyl, J.*: Slezské ražby Ferdinanda II. a Leopolda I. z řestockého nálezu. *Numismatické listy* 9, 1954, s. 112–126.
- Slezské groše Ferdinanda III. z řestockého nálezu. *Numismatické listy* 10, 1955, s. 124–126.
- Nálezy na Hlinecku. *Numismatický sborník* 2, 1955, s. 184–192.
- Groše rakouských zemí 17. století z nálezu v Řestokách. *Numismatické listy* 11, 1956, s. 106–111.
- Soupis nálezů mincí na Chrudimsku. *Numismatický sborník* 3, 1956, s. 232–248.
- Nálezy mincí v oblasti Trstenické stezky na Litomyšlsku a jejich historická dokumentárnost. Litomyšl 1966.
- Historická dokumentárnost nálezů mincí v podhůří Krkonoš (Rozbor nálezové struktury). *Krkonoše – Podkrkonoší* 4, 1969, s. 9–28.
- Nálezy mincí na Hořicku a jejich historický význam (Rozbor nálezové struktury). *Krkonoše – Podkrkonoší* 5, 1970, s. 9–17.
- Historická dokumentárnost nálezů mincí v oblasti Orlických hor a jejich podhůří. *Orlické hory a Podorlicko. Přírodou, dějinami, současností. Sborník vlastivědných prací* 3, 1970, s. 45–70.
- Petrtyl, J.* – *Šebek, F.*: Historická dokumentárnost nálezů mincí na Pardubicku a Chrudimsku. Pardubice 1970.
- Poslt, J.*: Nález mincí v Řestokách. *Vlastivědný sborník východočeský* 4, 1929, s. 140–147.
- Pošvář, J.*: Příspěvek k peněžním poměrům na Moravě po třicetileté válce. *Numismatické listy* 7, 1952, s. 89–93.
- Měnové poměry na Moravě do roku 1750. *Moravské numismatické zprávy* 11, 1968/1969, s. 21–36.
- Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20. století). Praha 1977.
- Probszt, G.*: *Österreichische Münz- und Geldgeschichte. Von den Anfängen bis 1918.* Wien – Köln – Graz 1973.
- Řípa, V.*: Nález v Poběžovicích. *Numismatický sborník československý* 11–12, 1936, s. 150–151.
- Sakařová-Malá, A.*: Jáchymovská mincovna od zavedení zlatníkové měny (1561) do konce jejího trvání (1671). Příspěvek k dějinám peněžního oběhu druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století. Praha 1966.
- Sejbal, J.*: *Základy peněžního vývoje.* Brno 1997.
- Shalk, K.*: *Der Wiener Münzverkehr vom Jahre 1650 bis zum Jahre 1750 (der Einführung des Conventionsmünzfusses).* *Numismatische Zeitschrift* 28, 1896, s. 269–292.

- Unter Kaiser Leopold I. neu eingeführte Münzsorten: Die Sechser und Fünfhener, und das Schicksal der Groschen. Numismatische Zeitschrift 38, 1906, s. 235–242.
  - Beiträge zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. (Mit besonderer Berücksichtigung der Münzstätte Wien). Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 1 (41), 1908, s. 188–233.
  - Zur Geschichte des österreichischen Münzwesens unter Leopold I. Numismatische Zeitschrift, Neue Folge 2 (42), 1909, s. 229–262.
- Smolík, J.*: Nález mincí v Libišanech. Památky archeologické 17, 1896/1897, s. 347–350.
- Nález mincí. Památky archeologické 20, 1902/1903, s. 355–356.
- Spáčil, B.*: Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Praha 1974.
- Staněk, J.*: Peníze v českých zemích. Přehled mincí a papírových peněz v dějinných a hospodářských souvislostech od 10. století dodnes. Praha 1995.
- Stockhammer, G.*: Münzenfund zu Grobold. Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien 2, 1891, s. 67–69.
- Suchomel, D.* – *Videman, J.*: Mincovnictví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820). Kroměříž 1997.
- Svobodová, D.*: Nálezy mincí v litoměřickém okrese. Vlastivědný sborník Litoměřicka 3–4, 1964, s. 48–64.
- O možnostech aplikace Thordemanovy teorie na nálezy mincí z období konvenční měny. Numismatický sborník 13, 1975, s. 217–228.
- Šafář, O.*: Nálezy mincí na Náchodsku. Náchodsko od minulosti k dnešku. Vlastivědný sborník muzeí náchodského okresu 2, 1987, s. 147–171.
- Šimek, E.*: Nálezy mincí v českých zemích z let 1540–1550. Příspěvek k otázce oběživa v 16. století. Numismatické listy 19, 1964, s. 33–39.
- Nálezy mincí na Podblanicku. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 6, 1965, s. 82–90.
  - Česká mince v peněžním oběhu 2. poloviny 16. století. Studie ČSAV 5, Praha 1972.
  - Česká, moravská a slezská mince v cizích nálezech 16.–19. století. I. – Rakousko. Numismatický sborník 15, 1979, s. 301–408.
  - K problematice studia kremnických ražeb v peněžním oběhu 16. a první poloviny 17. století (Uherské mince v nálezech českých zemích). Slovenská numizmatika 7, 1982, s. 116–145.
  - Mincovní nález z poloviny 17. století z Líšna. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 23, 1982, s. 313–320.
  - Příspěvek k soupisu nálezů českých a moravských mincí na Slovensku (16.–19. století). Slovenská numizmatika 9, 1986, s. 205–221.
  - Pražské groše v mincovních nálezech tolarové doby (Čechy, Rakousko, Maďarsko, Slovensko, Polsko: 1550–1700). Slovenská numizmatika 11, 1990, s. 219–226.
  - Uplatnění slezské mince v peněžním oběhu zemí habsburského soustátí v 16. a 17. století. In: Peníze v proměnách času. Sborník příspěvků z konference k 50. výročí založení pobočky České numismatické společnosti v Ostravě, konané ve dnech 3.–4. 10. 1996. Ostrava 1998, s. 63–75.
  - Uplatnění slezské mince v peněžním oběhu zemí habsburského soustátí v 16.–18. století. II. – Slezské mince v mincovních nálezech na Slovensku. In: Peníze v proměnách času 2. Ostrava 2000, s. 49–69.
  - Dvě poznámky k hodnocení mincovního nálezu z poloviny 17. století z Líšna, okres Benešov. In: Vlast a rodný kraj v díle historika. Sborník prací žáků a přátel věnovaný profesorovi Josefu Petráňovi. Praha 2004, s. 581–592.
  - Jáchymovská produkce drobné mince a peněžní oběh 16. a 17. století. Rozbor mincovních nálezů. Numismatický sborník 21, 2006, s. 165–180.
  - Mincovní nález ze Zdic (okr. Beroun). Příspěvek k soupisu 15krejcarů Leopolda I. Numismatický sborník 21, 2006, s. 284–297.
- Štěpán, J.*: Kroměřížská mincovna po třicetileté válce. In: Peníze v proměnách času 6. Mincovnictví, peněžní vztahy a medailérství za válek. Ostrava 2008, s. 129–134.

- Šůla, J.: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. *Fontes musei Reginaehradecensis* 3, 1966, s. 1–81.
- Tři desítky starších a zapomenutých nálezů mincí ze severovýchodních a východních Čech. In: *Královéhradecký sborník numismatických prací. Hradec Králové 1977*, s. 91–102.
- Ulrychová, E.: Soupis nálezů mincí na Jičínsku (3. část). *Numismatické listy* 60, 2005, s. 47–52.
- Vorel, P.: *Od pražského groše ke koruně české 1300–2000. Průvodce dějinami peněz v českých zemích. Praha 2000.*
- *Stříbro v evropském peněžním oběhu 16.–17. století (1472–1717). Praha 2009.*

### Summary

#### **Vojtěch Brádle, Structure of coins in circulation in the territory of Bohemia in the second half of the 17<sup>th</sup> century. Contribution to the information value of coin finds.**

Contemporary Czech numismatics still lacks an up-to-date summary work which would deal with the issues of monetary circulation in Bohemia in the second half of the 17<sup>th</sup> century which to a great extent coincides with the rule of Leopold I. Besides studying written sources monetary situation of the given period may be also enlightened in a way by coin hoards cached at that time. Following the criteria of the minimum number of 100 coins in particular hoards, their complete or almost complete preservation and a certain degree of expert processing, 13 coin hoards were selected cached by their owners between 1650 and 1700 containing in all 8,089 coins. These coins were used for making a detailed analysis with the objective to ascertain monetary structure in Bohemia in the second half of the 17<sup>th</sup> century, compare the results with the composition of coins hoards from between 1618 and 1648 and thus reveal possible changes and trends. In the case of Bohemian coinage the objective was also to compare its representation in coins hoards abroad in other parts of the Habsburg monarchy. Last but not least, the analysis was to verify some theses often repeated in literature concerning e.g., occurrence and influx of foreign coins to the territory of Bohemia or significance of private issuers of coins from Bohemia, Moravia and Silesia. In order to show changes of monetary structure in a clearer way, coin hoards buried before 1675 and after this year were also separately monitored additionally to the overall analysis.

Unfortunately, due to their composition, the analyzed coin hoards cannot provide relevant information on the whole structure of the currency but provide respective information only regarding the mean part of the nominal spectrum from 3-kreutzer to 15-kreutzer. Apparently due to their minimum value the lowest face values were not usually included in the coin hoards. Thalers and ducats do not appear here due to their lower accessibility to the majority of population. The analysis shows that in case of common kreutzer denominations the currency of that period included with some exceptions only coins struck after 1624. Coins struck before that time appear only rarely except for the restricted group of ducats and thalers.

Therefore, the Habsburg government coins – only pieces struck during the rule of Ferdinand II, Ferdinand III and Leopold I – occur to a greater extent in the coin hoards, and these coins constitute over 75 percent of the studied collection (6,026 pieces). Whereas in the case of the first two rulers, we may see relatively even representation of coins struck in at least part of the conglomerate of the Habsburg countries, then in case of Leopold I significant differentiation occurs. The coin hoards show the decreasing production of Bohemian mints reflected in their smaller representation. While in the case of the 3-kreutzer as the most frequently struck face value by Bohemian mints relatively frequent presence may be seen, then in the case of 6-kreutzer and 15-kreutzer introduced in 1659, the decline is more obvious. The overall decline of Bohemian coins is compensated by the growing number of Silesian coins, and in the case of 6-kreutzer and 15-kreutzer, a significant share of Hungarian coins. The Silesian and Hungarian coins are subsequently complemented by markedly represented coins from Lower Austria. Conversely, mintage during the rule of Leopold I is characterized by significant decrease of coins from other Austrian lands – Carinthia, Styria and Tyrolia, which did not reach circulation in the territory of Bohemia in the extent they used to. The reason for that may be perhaps seen in the powerful influx of the

so far absent Hungarian coins. Absence of these coins in the coin hoards buried before 1675 corresponds to the analysis of coin hoards from 1618–1648. However, Hungarian coins subsequently became an integral part of the monetary circulation in Bohemia.

The currency, according to the composition of the coin hoards, also included coins of some private issuers. Coins of the Silesian principality Legnica-Brzeg and of the Olomouc Bishops were prominently present in the monetary circulation. On the other hand, the analysis did not show any significant presence of coins of the Breslau bishops or Württemberg-Oels dukes. However, activities of the latter did not intensify until the end of the 17<sup>th</sup> century and so their production could not have been sufficiently reflected in the studied coin hoards. Besides actual production from private issuers, people at that time encountered (even though only to a small amount but ever more so regularly) coins of Albrecht of Wallenstein and Heinrich Schlick.

At the beginning of the second half of the 17<sup>th</sup> century the territory of Bohemia was flooded with foreign coins of various origins whose circulation was banned by Emperor's patents. The analyzed coin hoards prove that these foreign coins were gradually successfully pushed out of the monetary circulation by domestic coins. However, the coin hoards buried after 1675 contain new foreign coins represented by fractions of thalers (1/3-thalers and 2/3-thalers) that started to be struck in the German mints according to the principles stipulated by the agreement of Zinna at the beginning of the 1670s. The unsuccessful struggle with this new foreign coin is documented by repeatedly issued patents containing bans on its import to the country and limiting its validity. Although the majority of the analyzed coin hoards consists of other coins, they show that these fractions of thalers were present in the currency as its integral part. It is the higher face values which form the most numerous group of foreign coins documented by the hoards. Besides the above-mentioned fractions of thalers, other thalers and ducats struck mostly in the Netherlands appear there. The Swiss and old German thalers are also represented to a lesser extent. There is not any domestic equivalent to these foreign coins in the hoards.

Generally, we may say in connection with occurrence of foreign coins that compared to the Thirty Years' War period, the studied coin hoards are much poorer in terms of provenance variety.

Despite the fact that the performed analysis cannot answer all questions regarding the currency of the second half of the 17<sup>th</sup> century in Bohemia, its conclusions may be used as a beginning for a further study in monetary circulation of that period and the following period of the first half of the 18<sup>th</sup> century.

*English by V. Brádle*

# M A T E R I A L I A

## DVA NEZNÁMÉ PORTRÉTNÍ POČETNÍ ŽETONY

Marek CAJTHAML

Z období vrcholného a pozdního středověku jsou u nás známé pouze dvě kategorie kovových známek – početní peníze a důlní známky. Součástími hromadných nálezů mincí byly výjimečně, protože nebyly ukrývány, a tak jejich datování vzhledem k absenci letopočtu lze pouze odhadovat na základě analogií s mincemi, neboť středověké, ale i pozdější početní žetony často ikonograficky vycházejí ze soudobých mincí. Příkladem domácí české ražby obrazově inspirované soudobým oběživem jsou dosud nejstarší známé české početní žetony přisuzované době Jana Lucemburského (*Fiala 1921*, č. 1 a č. 2, tab. VI:1–2; *Hásková 1991*, 34, č. 80, tab. 14:80; *Nohejlová-Prátová 1984*, 295, tab. 26:2), které se vyobrazeným českým lvem a druhý i korunou podobají Janovým pražským grošům a půlgrošům. V nedávné době byly zveřejněny dva příspěvky s tematikou středověkých žetonů (*Videman 2007*; *Rozhoň 2007*). Autor druhého z nich (*Rozhoň 2007*) si u jím popisovaných početních peněz povšiml přejímání obrazových motivů ze soudobých zlatých ražeb. Tuto praxi potvrzuje i snad nejznámější skupina norimberských početních peněz s říšským jablkem ve trojpásu na líci či rubu. Tento motiv norimberští výrobci převzali z rýnských zlatých (Goldgulden) ražených německými státy a městy od sklonku 15. století do konce 16. století a užívali jej od konce 15. až do 19. století.

První zde popisovaný žeton je uložen ve sbírce Regionálního muzea K. A. Polánka v Žatci. O jeho nálezových okolnostech není nic známo, není známé, ani jak se do muzea dostal. Po druhé světové válce došlo v Žatci ke sloučení tří žateckých numismatických sbírek – německého městského muzea, gymnasia a českého menšinového muzea. Evidence starých sbírkových fondů německého muzea se dochovala pouze částečně a žeton v ní nelze identifikovat. Inventáře druhých dvou sbírek se nedochovaly vůbec.



Av.: v hladkém plastickém kruhu mezi dvěma kuličkami korunované poprsí zpřímá, kolem osm plastických půlobloučků, v každém z nich střídavě trojúhelníkové ozdoby připomínající stylizované smrčky a pětilisté (?) rozety, v úhlech mezi půlobloučky pětihroté hvězdičky.

Rv.: orlice zleva s rozepjatými křídly vyrůstající nad dvěma vodorovnými břevny v hladkém plastickém kruhu, kolem osm plastických půlobloučků, v každém z nich střídavě trojúhelníkové ozdoby připomínající stylizované smrčky a pětিলisté (?) rozety, v úhlech mezi půlobloučky pětícípé hvězdičky.  
mosaz; 2,679 g; 20,0/20,8 mm; 9,5 h (inv. č. N 3.569)

Absence legendy ukazuje pravděpodobně na ražbu z kategorie početních peněz. Ikonograficky se známka hlásí k norimbersko-chebskému mincovnictví z přelomu 12. a 13. století, korunované poprsí pak k anglickým ražbám o století mladším. Řešení lícních i rubních ozdob kolem centrálního kruhu s osmi obloučky s ozdobnými prvky uvnitř i vně má obrazovou analogii s norimberským fenikem Fridricha I. (1152–1190; *Erlanger 1979*, 137 č.21)<sup>1</sup> a především Chebu (*Hásková 1972*, 58, č.24). Korunované poprsí se však odlišuje od portrétů vyražených na norimberských a chebských fenících. Obrazovou analogii pro ně lze najít na rubu půlgroše Jana Lucemburského (*Smolík 1971*, 16, č.2) a na lících anglických portrétních početních peněz (*Mitchiner 1988*, 92–106),<sup>2</sup> s jejichž ražbou započal Edvard I. (1272–1307) kolem roku 1280 a které se razily ještě kolem roku 1350 za vlády Edwarda III. (1327–1377).

Ústřední motiv reversu připomíná městský znak na chebských mincích ražených ve čtrnáctém a počátkem patnáctého století (*Castelin 1956*, 80, č. 6, 83 č. 7–14, 87, č. 15–16). Absence mřížování<sup>3</sup> (*Pelant 1985*, 74–75) však nutně vyvolává pochybnost, zdali jde skutečně o heraldický motiv, kupříkladu o archetyp chebského městského znaku, nebo o jinou symboliku.

Fiala (*1921*) předpokládá zavedení početních peněz v Čechách v první polovině 14. století s nástupem dynastie Lucemburků, čemuž nasvědčuje obrazová analogie nejstarších známých českých početních peněz se soudobými mincemi. Pokud se ukáže, že tato ražba má souvislost s nejstaršími chebskými feníky, mohla by se dolní hranice užívání početních peněz v Čechách posunout již na počátek století 13. Způsob zobrazení poprsí v ánfasu a heraldický motiv naopak známku kladou do 14. století.

Velký rozmach ražby početních peněz a grošů, rodových žetonů, později i městských „účelových“ ražeb přineslo u nás až 16. století. Do této doby lze rámcově datovat předmět připomínající minci, který byl v roce 2007 za bližší neznámých okolností nalezen na katastrálním území obce **Jesenice** (okr. Rakovník).



<sup>1</sup> Norimberské feníky mají pouze sedm a méně obloučků kolem centrálního obrazu.

<sup>2</sup> Mitchiner (1988, 96) uvádí, že na výrobu razidel Edvardových početních žetonů byly užity stejné puncce k vypuncování portrétu, které se užívaly i na razidlech vyrobených pro soudobé oběživo – pence (*Seaby – Purvey /ed./ 1978*, 85, č. 1380 a dále).

<sup>3</sup> Chebský městský znak s půlorlicí nad mřížkováním získal svou podobu již na počátku 14. století.

Av.: královskou liliovou korunou korunovaná hlava z profilu doprava, po obvodu mezi vnějším a vnitřním vroubkovaným kruhu nahoře přerušeném korunou čtrnáct kuliček oddělených čtrnácti do středu směřujícími vroubkami vytvářejícími tak podélné buňky mezi vnitřním a vnějším obvokem.

Rv.: uprostřed pole hvězdicová ozdoba tvořená šesti listy se střídavě šrafovanou a prázdnou plochou, vrcholy listů se dotýkají hladkého vnitřního kruhu, mezi listy kuličky, po obvodu mezi vnitřním hladkým a vnějším vroubkovaným kruhem patnáct kuliček oddělených patnácti do středu směřujícími vroubkami vytvářejícími tak podélné buňky mezi vnitřním a vnějším obvokem.

bílý kov;<sup>4</sup> 1,996 g; 20–22 mm

Jednou z možností, jak interpretovat tento předmět, je označit jej za početní peníz a časově jej zařadit na základě analogie korunované hlavy s podobnými obrazy na mincích do 2. poloviny 16. až počátku 17. století. Jde s vysokou pravděpodobností o import, ne však z Norimberka, odkud proudilo od 15. století velké množství početních peněz do celé Evropy včetně Čech. Mezi norimberskými početními feniky ze 16. a 17. století není s nalezeným předmětem obrazová analogie. Odlišný od norimberské produkce, ražené převážně z mosazi, je rovněž materiál předmětu, který připomíná cín, což by mohlo ukazovat na jeho anglický původ. V Anglii se k výrobě početních peněz začal prosazovat na úkor mosazi od 15. století tvrdý cín zvaný  *pewter*  (Mitchiner 1988, 127).<sup>5</sup> Na možný anglický původ známky ukazuje rovněž rubní „plátkový“ motiv, který je běžný na anglických tokenech litých z olova, cínu a slitin těchto kovů. Nicméně ani mezi *reckoning counters* publikovanými Mitchinerem není žádná podobnost s tímto předmětem. Otázka jeho původu, ale i jeho definitivní klasifikace tak zůstává otevřená.

## Literatura

- Castelin, K. 1956: Chebské mincovnictví v době grošové (1305–1520). Numismatický sborník 3, 73–113.
- Erlanger, H. J. 1979: Die Reichsmünzstätte in Nürnberg. Nürnberg.
- Fiala, E. 1921: Peníze početní (Jetony). Věstník numismatické společnosti československé 3, 121–135.
- Hásková, J. 1972: Chebské mince z 12. a 13. století. Cheb.
- 1991: Pražské groše 1300–1526. České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. „Chaurova sbírka“, Svazek III. Praha.
- Mitchiner, M. 1988: Jetons, Medalets & Tokens. I. The medieval period and Nuremberg. London.
- Nohejlová-Prátová, E. 1986: Základy numismatiky. II. vydání. Praha.
- Pelant, J. 1985: Znaky a pečete západočeských měst a městeček. Plzeň.
- Rozhoň, M. 2007: Neznámý typ českého početního penízu. Numismatický sborník 22, 155–159.
- Seaby, P. – Purvey, F. P. (ed.) 1978: Standard Catalogue of British Coins Volume 1. Coins of England and the United Kingdom. Revised 16<sup>th</sup> Edition. London.
- Smolík, J. 1971: Pražské groše a jejich díly (1300–1547), II. vydání (s doplňky K. Castelina a I. Pánka). Praha.

<sup>4</sup> Složení kovu dle XRF v muzeu v Roztokách u Prahy udává v průměru tyto hodnoty: 8,34 % Fe; 1,18 % Cu; 0,13 % Zn; 79,33 % Sn; 10,44 % Pb a 0,54 % Bi.

<sup>5</sup> Složení slitiny uváděné Mitchinerem (1988) je odlišné. Liší se hlavně v poměru cínu a olova. Pewter publikovaný Mitchinerem má průměrné zastoupení cínu 62 % a olova 38 % (Mitchiner 1988, 138).



- Stalzer, R. 1989: Rechenpfennige. Band 1: Nürnberg. Signierte und zuweisbare Gepräge. 1. Lieferung: Die Familien Schultes, Koch und Krauwinkel. München.*
- Videman, J. 2007: Nový typ středověké kutnohorské důlní známky. Numismatický sborník 22, 151–154.*

**Summary:** Marek Cajthaml, Two unknown portrait counting jetons.

It is quite difficult to date historical jetons because of absence of the date indication in their image. The dating can be set only on a basis of their comparison with coins, because the medieval and later counting jetons often copy the image of the contemporary coins. The mentioned jetons have a common characteristic – both of them apparently copy foreign prototypes. The first brass jeton from the collection of the Regional Museum in Žatec points with its obverse image to the Nürnberg-Eger coinage of the break of the 12<sup>th</sup> and 13<sup>th</sup> century and with the crowned bust to the English coins of the 15<sup>th</sup> century. The reverse heraldic image reminds the Eger coins struck in the 14<sup>th</sup> century and at the beginning of the 15<sup>th</sup> century. The second jeton – found in the territory belonging to the Jesenice village – represents some sort of import with the highest probability. Because of analogy of the crowned head with similar images on coins, it could be dated to the second half of the 16<sup>th</sup> century or to the beginning of the 17<sup>th</sup> century. Its possible English provenance could be judged from its metal content with prevailing tin and its reverse ‘petal’ motif quite frequent on English token cast in lead, tin or alloy of both of these metals.

*English by V. Novák*

# NÁLEZY MINCÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY

## Nález řecké bronzové mince města Odessus z Běřína – Čenkova (okr. Příbram)

Jiří MILITKÝ

Někdy v průběhu 90. let 20. století byla při amatérské detektorové prospekci v prostoru východně od obce Jince nalezena jedna bronzová řecká mince. Místo nálezů je situováno do zalesněného kopcovitého terénu na rozmezí k. ú. Běřín a Čenkov, v sedle mezi návršími (východní z nich je vrch Písek), v poloze „Křižatky“. Přibližně lze za prostor nálezů označit široké okolí GPS bodu: 49°47'19.899" N; 14°0'43.205" E – přesné místo však není známo a nelze jej již zpětně ověřit.<sup>1</sup> Mince se dnes nachází v soukromé sbírce.



### Thracie, ODESSUS

AE 22 (pozdní 3. až 2. století před Kristem)

Av.: ověšená hlava Dia (nebo lokálního boha) doprava

Rv.: jezdec se stylizovaným pláštěm doprava drží roh hojnosti, pod břichem koně EA /

ΟΔΗΣΙΤΩ[N]

Lit.: *Pick – Regling 1910*, 548, č. 2207; *SNG Stancomb 11*, č. 265.

9,237 g; 22,1/21,0 mm; 11,5 h; tmavě zelená patina (ev. č. PS 188/2010:1)<sup>2</sup>

Nově registrovaná ražba byla ražena v městě Odessus (dnešní Varna), kolonii Milétu, ležícím při západním černomořském pobřeží v severní Thracii. Ražba mincí zde probíhala od 3. do 1. století před Kristem a znovu zde razili provinciální mince za vlády Domitiana (81–96) až Gordiana III. (238–244). Základní soupis řeckých i provinciálních ražeb města Odessus stále představuje starší práce B. Picka a K. Reglinga (1910, 519–586). V období asi 280–200 před Kristem zde byly raženy posmrtné zlaté statéry a stříbrné tetradrachmy se jménem Alexandra III. Makedonského (336–323 před Kristem). Znovu zde byly tyto posmrtné tetradrachmy produkovány v letech asi 125–70 před Kristem (*Price 1991*, 191–196, Pl. IV, XLVII–XLIX) – jde o nejmladší napodobení Alexandrových ražeb v helénistickém světě (*Price 1991*, 79). Jejich produkce reflektovala dlouhodobou oblibu těchto nominálů. Naopak velmi vzácné jsou tetradrachmy s lokální ikonografií – s motivem místního božstva – s jeho hlavou na líci a jeho stojící postavou doleva s rohem hojnosti a paterou na rubu (*SNG BM 9/1*, č. 289). V pozdním

<sup>1</sup> Informace o nálezů pocházejí od dvou nezávislých informačních zdrojů. Ačkoliv žádný z nich není původním nálezcem, lze považovat nález za autentický.

<sup>2</sup> Evidenční číslo bylo přiděleno autorem – jde o dlouhodobou průběžnou evidenci nálezového materiálu v soukromých sbírkách.

3. až 2. století byly v Odessu intenzivně raženy také bronzové mince (*SNG Stancomb 11*, č. 253–266; *SNG BM 9/1*, č. 290–300). Jednou z nich je také zde prezentovaný náleзовý exemplář. Jde o ražbu s lokální ikonografií. Na líci nese hlavu s diadémem doprava, která představuje buď ideální podobu boha Dia (*SNG BM 9/1*, č. 290–293) nebo hlavu místního božstva (*SNG Stancomb 11*, č. 261–266). Na rubu je motiv jezdce (bůh?) se stylizovaným pláštěm držícím roh hojnosti. Řada monogramů či písmen pod břichem koně, u sledovaného exempláře EA, představuje zřejmě značky magistrátních úředníků (*Pick – Regling 1910*, 547–549, č. 2200–2213). Ačkoliv chronologie tohoto typu mince není příliš přesně stanovena, jeho produkci lze zřejmě vymezením obdobím od závěru 3. do zhruba 1. třetiny 2. století před Kristem.

Výskytem řeckých mincí ve střední a východní Evropě se zabýval souhrnně M. Mielczarek (1989). Do nedávné doby šlo především o nečetné nálezy jednotlivých mincí, jejichž interpretace byla značně komplikovaná. Teprve v posledních letech došlo k zásadnímu posunu interpretace významu importu řeckých mincí ve střední Evropě. Ukazuje se, že přinejmenším část náleзовého fondu skutečně může souviset s keltským osídlením. Důkazem je obchodně-produkční centrum v Němčicích nad Hanou na střední Moravě (k lokalitě: *Čižmář – Kolníková 2006*; textová mapa 2; *Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*), odkud je dnes registrováno 71 řeckých a 11 ks římských republikánských mincí (*Kolníková 2006*, 46–48, tab. 11; *Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*, 676–690). V tomto souboru jednotlivě nalezených především bronzových (a ojediněle i stříbrných) mincí jsou zastoupeny ražby od Thracie a Makedonie až po Egypt. Na základě archeologických a numismatických nálezů lze dobu existence němčického sídliště vymezením zhruba obdobím asi 250–150/130 před Kristem. V kontextu těchto zjištění se dostávají do nového úhlu pohledu také nálezy z českého území. Základní přehled problematiky nálezů řeckých mincí na českém území byl prezentován v souvislosti se zveřejněním makedonské ražby z Prahy-Suchdola (*Militký 2007*). V nedávné době byl také zveřejněn nový katalog všech nálezů antických a tedy i řeckých mincí z území Čech (*Militký 2010a–c*), proto se na tomto místě omezíme jen na interpretaci nového nálezu.

Z publikace M. Mielczarka vyplývá, že ražba města Odessus doposud nebyla ve středovýchodní Evropě registrována (*Mielczarek 1989*, 52–57, 127, Map 4) – jde tedy o první nález svého druhu. Řecké mince z oblasti Trácie známe na českém území doposud z pěti nálezů. Bronzová blíže nepopsaná ražba města Chersonesos byla zastoupena v nedochovaném hromadném nálezu z Dašic (*Militký 2010b*, 16, č. 398), ukrytém snad ještě ve 3. století před Kristem. Drachma města Abdera ze 4. století před Kristem pochází z Horních Chvatlin (*Militký 2010a*, 116, č. 101; *týž 2010c*, Pl. 17:101/1–2) a blíže nepopsaná stříbrná mince téhož města je uváděna z Nebovid (*Militký 2010a*, 149, č. 150). Po roce 148 před Kristem byla ražena tetradrachma z ostrova Thasos objevená v Ronově nad Doubravou (*Militký 2010b*, 12, č. 389). Z hlediska autentičnosti je značně nejasný nález stříbrné posmrtné drachmy Lysimacha z Opatovic (*Militký 2010a*, 200, č. 215; *týž 2010c*, Pl. 31:215), ražené v průběhu 2. až 1. století v městě Byzation. Zatímco první tři jmenované nálezy mohou teoreticky souviset s předoppidálním obdobím (asi 250–150/130 před Kristem), poslední dva jmenované nálezy jsou mladší a mohou teoreticky korespondovat až s oppidálním obdobím (asi 150/130–40/30 před Kristem).

Chronologie sledované mince velmi dobře koresponduje s dobou nejintenzivnějšího přílivu antických ražeb na němčické sídliště (*Čižmář – Kolníková – Noeske 2008*, 682–684, Abb. 11), tedy na přelom 3./2. století před Kristem. Nález nemá, ostatně jako

většina řeckých mincí z českého území, jakýkoliv archeologický kontext, takže její propojení domácím keltským osídlením je hypotetické, nicméně dosti pravděpodobné. V každém případě jde o významný nález, který zajímavým způsobem rozhojňuje pestrost výskytu řeckých mincí na českém území.

#### Literatura

- Čižmář, M. – Kolníková, E. 2006: Němčice – obchodní a industriální centrum doby laténske na Moravě. *Archeologické rozhledy* 58, 261–283.
- Čižmář, M. – Kolníková, E. – Noeske, H. CH. 2008: Němčice – Víceměřice – en neues Handels- und Industriezentrum der Latènezeit in Mähren. *Germania* 86, 655–699.
- Kolníková, E. 2006: Význam mincí z moravského laténskeho centra Němčice nad Hanou pre keltskú numizmatiku. *Numismatický sborník* 21, 3–56.
- Mielczarek, M. 1989: Ancien greek coins found in central, eastern and nothern Europe. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Militký, J. 2007: Nález bronzové makedonské mince z Prahy 6-Suchdola. *Numismatický sborník* 22, 170–174.
- 2010a: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
  - 2010b: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 2). Collection Moneta 108. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
  - 2010c: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
- Pick, B. – Regling, K. 1910: Die antiken Münzen Nord-Griechenlands. Band I. Die antiken Münzen Dacien und Moesien. Band. Die Münzen von Odessos und Tomis. Berlin.
- Price, M. J. 1991: The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalog. Zurich – London.
- SNG BM 9/1: Sylloge Nummorum Graecorum. Volume 9. The British Museum. Part 1: The Black Sea. London 1993.
- SNG Stancomb 11: Sylloge Nummorum Graecorum. Volume 11. The William Stancomb of coins of the Black sea region. Oxford 2000.

**Summary:** Jiří Militký, Find of a Greek bronze coin struck in Odessus from Běřín – Čenkov (Příbram district).

Some time in the 1990s, one Greek bronze coin struck in Odessus was found during the surface metal detector prospection. The finding place is situated in a hilly forest region between the territory registered under Běřín and Čenkov, location „Křižatky“. The coins were produced in Odessus between the 3<sup>rd</sup> and 1<sup>st</sup> century BC; also bronze denominations were struck there. The coin mentioned here was minted most probably between the end of the 3<sup>rd</sup> century BC and the first third of the 2<sup>nd</sup> century BC roughly. It is the very first coin from Odessus found in the central-eastern Europe. In the context of new information about import of the Greek coins to the central Europe documented on the trading and production centre in Němčice nad Hanou (Kolníková 2006, 46–48, Tab. 11; Čižmář – Kolníková – Noeske 2008, 676–690), it is possible to speculate hypothetically about a potential relation of this coin to the Celtic settlement in Bohemia in the pre-oppidal period (about 250–150/130 BC).

*English by V. Novák*

## Nález řecké drachmy města Dyrrhachium z obce Zlenice (okr. Benešov)

Jiří MILITKÝ

Někdy okolo roku 2000 byla v obci Zlenice objevena řecká drachma ilyrského města Dyrrhachium. Minci náhodně nalezla paní Květoslava Svatošová na své zahradě u domu čp. 73 v Hlavní ulici (GPS: okolí bodu E49° 52.8264' N, 14° 44.3429'). Místo nálezů je situováno ve velkém meandru na levobřežní řece Sázavy, na mírném svahu sbíhajícím k severu. Mince se dnes nachází v držení nálezkyně, které patří dík za možnost zdokumentování a publikace.



### Illyria, DYRRHACHIUM

AR drachma, asi 200–asi 80/30 před Kristem, série Ktitos-Amynta

Av.: stojící kráva doprava kojící telátko, nad ní nápis KTHTOΣ

Rv.: podélně dělený čtverec se symetrickými motivy, opis okolo nápis ΔYP-[A-MYN]-TA

Lit.: *BMC* 7, 67, č. 34.

3,288 g; 16,4/18,7 mm (ev. č. PS 248/2011:1)<sup>1</sup>

Město Dyrrhachium patřilo mezi nečetné řecké osady v Ilýrii – šlo o kolonii ostrova Korkýra. Mincovní produkce zde začala již ve 2. polovině 5. století před Kristem (*BMC* 7, 65–78; *SNG Cop.* 11, č. 421–523). Velmi intenzivně zde byly emitovány stříbrné drachmy s obrazem krávy kojící telátko na líci a dekorativním čtvercem na rubu – od pozdního 3. století až do průběhu 1. století před Kristem. Tyto mince nesou jména magistrátních úředníků odpovědných za jejich ražbu (na sledovaném exempláři je dvojice jmen Ktitos a Amynta). Bohužel jejich chronologie těchto mincí je nejasná – počátek jejich ražby snad souvisí s římským protektorátem (od 229 před Kristem). Zcela nejasný je především konec jejich produkce – je datován zhruba od roku 80 do 30 před Kristem (*Petráň* 1996, 3).

Výskyt mincí města Dyrrhachium a také nedaleké Apollonie, kde byly raženy drachmy se stejnou ikonografií, je masově dokumentován na území bývalé Jugoslávie (*Popović* 1987, 96–104, 154–155, Fig. 29), odkud známe i celou řadu depotů. Setkáváme se s nimi však i v Karpatské kotlině (*Torbágyi* 1993).

Na českém území představuje mince ze Zlenic první exemplář ražby města Dyrrhachium. Známe odtud však již dva nálezy drachem ilyrského města Apollonia se stejnou ikonografií. Z areálu oppida Stradonice pochází suberátní stříbrem plátovaná drachma s otvorem (*Militký* 2010a, 91–92, č. 52e; *týž* 2010c, Pl. 13:52e/1–4, 14:52e/4; *týž* 2010d, 37–38, č. 43–46, obr. 1d:43–46) – tato mince zřejmě souvisí s laténským osídlením na lokalitě. Druhý exemplář pochází z Pňova (*Militký* 2010a, 244, č. 295; *týž* 2010c, Pl. 35:295/1–2) – vztah ke společně nalezenému denáru Caracally z roku 210 je nejasný, nicméně nelze vyloučit, že tato mince již mohla souviset s osídlením doby římské. Vzhled těchto drachem je na první pohled značně podobný římským republikánským denárům a jako denáry mohly být Germány tyto mince i přijímány. V prostoru na sever od Dunaje se tyto mince mimo české území objevují jen velmi vzácně – jedna drachma pochází z Nového Mesta nad Váhom na Slovensku a tři nálezy pocházejí z území Ukrajiny

<sup>1</sup> Evidenční číslo bylo přiděleno autorem – jde o dlouhodobou průběžnou evidenci nálezového materiálu v soukromých sbírkách.

(Mielczarek 1989, 63–65, 129, Map 6:69, 138 151 a 154).

V případě mince ze Zlenic je obtížné rozhodnout, zda jde o autentický nález či o moderní ztrátu sbírkové mince. Místo nálezu v blízkosti Sázavy nevylučuje souvislost s komunikačním koridorem v okolí řeky, užívaného teoreticky již od pravěku. Skutečnost, že mince byla nalezena v intravilánu existující obce nevylučuje ani druhou možnost. Objektivně rozhodnout zatím nelze. Skutečnost, že z českého území jde již o třetí ověřený nález ilyrské mince, může hypoteticky naznačovat možnou souvislost s obdobím doby laténské nebo doby římské, prokázat to však zatím nelze. Rozhodně však sledovaná drachma zajímavě rozhojňuje kolekci náleзовých řeckých mincí z českého území.

### Literatura

- BMC 7: Gardner, P. 1883: Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia. Volume [7]. London.
- Mielczarek, M. 1989: Ancient Greek coins found in central, eastern and northern Europe. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- Militký, J. 2010a: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 1). Collection Moneta 107. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
- 2010b: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 2). Collection Moneta 108. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
- 2010c: Finds of Greek, Roman and early Byzantine coins in the territory of the Czech republic. I. Bohemia (Volume 3). Collection Moneta 109. Moneta, Wetteren / Institute of Archeology, Warsaw University.
- Petráni, G. 1996: Relative chronology of the drachms of Apollonia and Dyrrhachium in the final period of minting. Numizmatikai közlöny 94–95 (1995–1996), 3–18.
- Popović, P. 1987: Le monnayage des Scordisques. Les Monnaies et la circulation monétaire dans le centre des Balkans IV<sup>e</sup>–I<sup>er</sup> s. av. n. è. Beogard – Novi Sad.
- SNG Cop. 11: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 11. Thessaly–Illyricum. Copenhagen 1943.
- Torbágyi, M. 1993: Umlauf der Münzen von Apollonia und Dyrrhachium im Karpatenbecken. Proceedings of the 11<sup>th</sup> International Numismatic Congress. Louvain-la-Neuve. Vol. 1, 119–122.

**Summary:** Jiří Militký, Find of a Greek drachm struck in Dyrrhachium from Zlenice (Benešov district).

Some time in 2000, a Greek drachm struck in the Illyrian town of Dyrrhachium was found in the Zlenice village. The coin was discovered in the garden belonging to the house no. 73, the Hlavní Street. The finding place is situated in the large left-bank meander of the Sázava River, in a slight slope falling to the north. In the Bohemian context, the coin from Zlenice represents the first specimen struck in Dyrrhachium and found in Bohemia. Two finds of coins of the same iconography struck in the Illyrian Apollonia are known from there. Such coins appear very rarely to the north of the Danube, outside of the Bohemian territory – one drachm comes from Nové Mesto nad Váhom (Slovakia) and three coins come from Ukraine (Mielczarek 1989, 63–65, 129, Map 6:69, 138 151 and 154). In the case of the coin from Zlenice, it is difficult to judge, if it is an authentic find or modern loss of a coin from a particular collection. The finding place near the Sázava River does not exclude a connection with a communication corridor near the river, theoretically used since the pre-historical times. The fact, that the coin was found inside of the territory of the actually existing village, cannot also exclude the second possibility. It is hard to judge now.

English by V. Novák

## Nálezy denárů Boleslava II. v Hradištku I (okr. Kolín), v Haníně (Kolín-Zálabí) a v Hořanech (okr. Kutná Hora)

Jiří Lukas

### Hradištko I

Koncem srpna roku 1990 proběhl na ploše raně středověkého hradiště Hradištko I (katastrální součást obce Veltruby, okr. Kolín) pod vedením pracovníka Regionálního muzea v Kolíně Zbyňka Sedláčka záchranný výzkum, vyvolaný hloubením plynovodní rýhy firmou Plynostav Pardubice. V úseku dlouhém přibližně 190 m bylo zachyceno celkem 39 archeologických objektů, z toho 13 kostrových hrobů. V hrudce písčité hlíny, náležející k hrobu, označeném jako objekt č. 12, byl dne 22. srpna 1990 nalezen zlomek denáru knížete Boleslava II. (*Hrala – Sedláček 1990; Forst 2010*, 14, 59).<sup>1</sup> Mince je uložena v Regionálním muzeu v Kolíně.<sup>2</sup>

### ČECHY, Boleslav II. (972–999)

mincovna: Praha, „mincmistr“ Omeriz, AR denár

Av.: v hladkém vnitřním obvodu z oblak žehnajících ruka boží mezi písmeny  $\bar{\omega}$  a  $\bar{\lambda}$ ; vnější obvodek hladký, opis zleva doprava; VDX•SVALZ[.....]

Rv.: v hladkém vnitřním obvodu poprsí panovníka v řasnatém plášti vlevo, před poprsím kříž na delší žerdi; vnější obvodek hladký, opis zleva doprava; X◀ZC•AC •APR•Z[.....]

Lit.: *Cach 1970*, č. 123.

0,82 g; 21,5 mm (obr. 1)



Obr. 1. Denár Boleslava II. z raně středověkého hradiště Hradištko I u Kolína

Jedná se o denár tzv. ethelredského typu, jehož opis (v neporušené formě) na lící straně zní: BOLEZLAVS•XDVX, na straně rubní pak: OMERIZ•PRAGA•CIV. Denáry tzv. ethelredského typu byly v pražské mincovně raženy od počátku 90. let 10. století, pravděpodobně až do smrti Boleslava II. v roce 999. V době jejich ražby se na jejich rubních stranách vystřídala jména tří „mincmistrů“: OMERIZ, NACUB a MIZLETA. Vzhledem k okolnosti, že jméno Omerizovo se objevuje již na některých ražbách denárů tzv. frížského typu, jehož ražba probíhala v pražské mincovně v druhé polovině 80. let 10. století a že denáry tzv. ethelredského typu se jmény Nacub a Mizleta (na rozdíl od denárů se jménem Omerizovým) nejsou zastoupeny ve velkých denárových nálezích z Ostroměře (*Nálezy II/1*, č. 1433) a ze Staré Boleslavi (*Nálezy II/1*, č. 1436), uložených do země okolo roku 995, je možno ražbu denáru, nalezeného v Hradištku I, časově umístit do první poloviny 90. let 10. století (*Katz 1935*, 56–57).

Hradištko I leží na pravém břehu Labe, přibližně tři kilometry severozápadně od Kolína. Rozkládá se na vyvýšenině (ležící v období raného středověku možná na levém labském břehu), obtékané ze tří stran prudce zatočeným meandrem. Hradištko kapkovitého tvaru o rozloze 2,3 ha bylo po obvodu chráněno až dva metry širokou hradbou z nasucho kladené kamenné

<sup>1</sup> Za poskytnutí bakalářské práce děkuji Mgr. Matěji Forstovi.

<sup>2</sup> Za poskytnutí zlomku denáru Boleslava II. z hradiště Hradištko I a za umožnění studia archivního materiálu děkuji pracovníku Regionálního muzea v Kolíně RSDr. Ladislavu Jozouvi

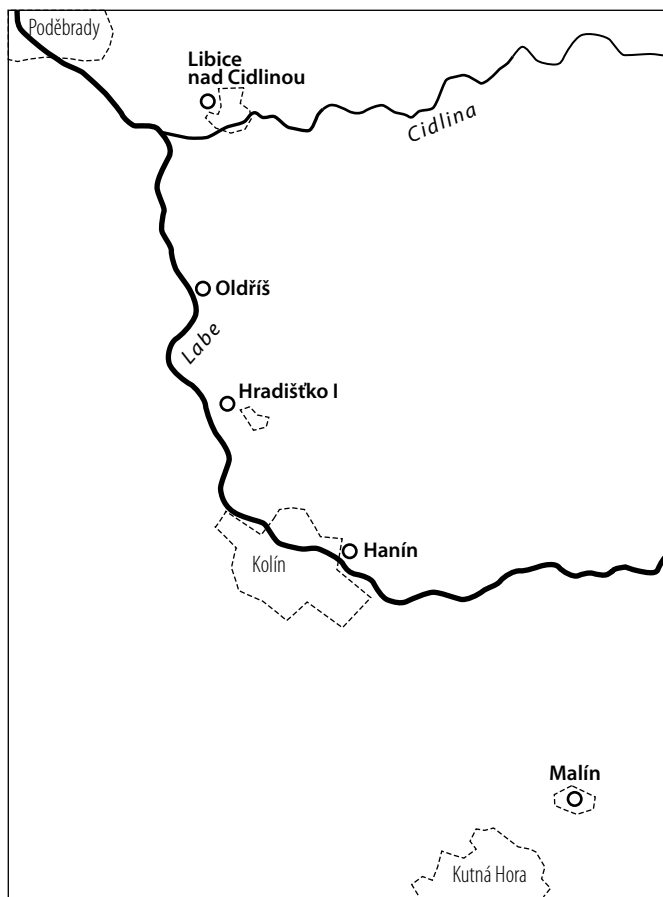


Obr. 2. Poloha raně středověkého hradiště Hradištko I. u Kolína na mapě z roku 1880 a v současnosti

zdi. Přístup byl pouze od jihozápadu (dnes je zde labské koryto), kde byl před hradbou vybudován příkop (obr. 2).

Archeologický průzkum areálu hradiště byl zahájen v 90. letech 19. století Josefem Ladislavem Píčem (*Pič 1891*) a Janem Hellichem (*Hellich 1915*). V roce 1962 proběhl bez většího úspěchu průzkum hradiště Miroslavem Richterem (1962) a v roce 1990 zmíněný záchranný výzkum, vyvolaný hloubením plynovodní rýhy v části západního předhradí (*Sedláček – Hrala 1990*). Výsledky všech zmíněných průzkumů v roce 2010 na základě dochovaných písemných podkladů





Obr. 3. Poloha raně středověkého hradiště Hradištko I. na trase Libice nad Cidlinou–Malín.

a zachovaného archeologického materiálu souborně zpracoval Matěj Forst (Forst 2010). Došel k názoru, že blatné hradiště Hradištko I plnilo svoji hospodářskou funkci od poloviny 10. do konce 12. století s přesahem do první poloviny 13. století. V průběhu druhé poloviny 10. století, kdy bylo součástí území, spravovaného Slavníkovci, tvořilo významný bod na spojnici: Libice nad Cidlinou – Pňov-Předhradí (Oldřiš) – Hradištko I – Hanín (Kolín) – Malín (obr. 3).

Souvislost denáru Boleslava II. s kostrovým hrobem (objekt č. 12) svědčí o jeho uložení v rámci pohřebního ritu jako „obolu mrtvých“. Nejstarší, dosud známou mincí, použitou v rámci tohoto pohřebního ritu v období raného středověku v Čechách je bavorský denár vévody Jindřicha I. (948–955) z řezenské mincovny (Dannenberg 1876–1905, č. 1057d; Hahn 1976, č. 10a5), nalezený v roce 1931 (hrob 1/1931) u kostela P. Marie na hradišti Budeč (Guth 1934, 767; Radoměřský 1955, 16; Nálezy II/1, č. 1538; Klápště 1999, 778, č. 15). Další, takto použitou mincí je v dosavadní literatuře označen až denár C 225, nalezený v roce 1890 v kostrovém hrobě při archeologickém výzkumu vrchu „Hrádek“ u Čáslavi (Čermák 1891; Radoměřský 1955, 16; Nálezy II/1, č. 1449; Klápště 1999, 778, č. 2). Denár patří do skupiny mincí ražených pravděpodobně

Obr. 4 (na straně 149). Rukopisný záznam MUDr. Františka Dvořáka o archeologických vykopávkách v Hořanech u Kutné Hory v letech 1913–1916.

# Kostroví hroby první doby křesťanské v Horáncích.

V letech 1913-14. prokopali jezuíté v Horáncích na  
poli v k. Kostrových hrobů v první době  
křesťanské. Dva nové byly rozjímavosti, to  
s přesrostlými blížkovými pokřivenými ušlechtilými  
zárodky hroby s keramickými hadičkami. Jedna  
byla na ubratelchém píllitě bydlitě, pochovával  
~~prof. meteo~~ - i po přijetí ušlechtilé křesťanské  
pochovy bývalého pokřiveného pokřiveného.  
Na první hrob byl jezuíté upravené vyoranou  
kostí ležící. V hloubce 1 m pod ní je  
vykopáno, hroba, sítě, nitě (Z-V) s S-ovými  
pauzami v pořadí, ležící a s ušlechtilými  
v první fázi. Nadleho zjistili nový hrob (E)  
s blížkovými hroby ušlechtilými ušlechtilými  
střevy je i s stěnovými a jantarovými.  
hroby. Dva nové nadleho hroby vykopali  
jezuíté podle stěnových hroby. U nich  
byly obrovité a některé stěny a ušlechtilé,  
jezuíté upravené kosti ušlechtilé stěny  
s S-ovými hadičkami. Tyto tři hroby ležely v řadě  
od S-V ušlechtilé. Jsou dva nové na hroby od  
těchto řady obrovité ušlechtilé hroby. Je stěnových ležící  
stěny pochovávali některé hroby, jezuíté ušlechtilé  
ušlechtilé stěny pochovávali, některé jezuíté  
pochovávali hroby. Další hroby s kosti hroby  
některé byly ušlechtilé. Druhého roku jezuíté  
vyorané byly, - asi upravené jezuíté - ušlechtilé, nitě  
jezuíté. Druhá hroba na novém místě ušlechtilé jezuíté  
jezuíté ušlechtilé hroby. Jezuíté zjistili  
dva nové blížkovými pauzami v první fázi  
hroby hroby, s blížkovými stěny a jezuíté metacarpus  
jezuíté stěny dvanácti Dobroslava T. F.

na konci vlády Boleslava Chrabrého v Čechách, tj. v průběhu roku 1004, ještě před nástupem Jaromíra na knížecí stolec (Lukas 2005). Denár Boleslava II., nalezený na raně středověkém hradišti Hradištko I nám tak potvrzuje, že ke vkládání „obolu mrtvých“ do hrobů docházelo v Čechách již v průběhu druhé poloviny 10. století. Ostatně nejedná se o jediný případ.

### Hanín (Kolín-Zálabí)

V odborné numismatické literatuře zůstala dosud nepovšimnuta zpráva o nálezu denáru Boleslava II. na hradišti Hanín ležícím v Kolíně-Zálabí. Toto blatné hradiště oválného tvaru o rozloze 4,7 ha, vzniklo v průběhu 10. století a přetrvalo do konce 11. století. Lokalita, umístěná v meandru Labe poblíž širokého brodu plnila ve druhé polovině 10. století významnou funkci na již zmíněné spojnici Libice – Malín (Hrala 1985; Valentová – Tvrdík 2004; Tvrdík 2007; Forst 2010). O významu lokality svědčí rovněž rozsáhlé pohřebiště v poloze „Na Vinici“, ležící přibližně 250 m od hradiště. K nálezu denáru Boleslava II. došlo právě v trati „Na Vinici“ na počátku 30. let 20. století v souvislosti s archeologickým výzkumem, prováděným kolínským archeologem MUDr. Františkem Dvořákem (Jouza 1996). Ve svém díle: *Pravěk Kolínska a Kouřimska* Dvořák uvádí, že „v jedné hanínské jámě byly nalezeny bronzové vážky spolu s porušeným denárem Boleslava II.“ (Dvořák 1936, 104). Údaj o nálezu denáru bez dalšího bližšího určení se pak opakuje v odborné literatuře až do dnešních dnů (Filip 1948; Hrala 1985; Lutovský 2001, 131; Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 130; Tvrdík 2007). Uložení denáru Boleslava II. jako „obolu mrtvých“ není v tomto případě prokázáno, ale není také zcela vyloučeno. Denár dosud nebyl, vzhledem k rozřazení v numismatické sbírce kolínského muzea přesněji identifikován.

### Hořany (okr. Kutná Hora)

V odborné numismatické literatuře zůstala doposud nepovšimnuta také zpráva o nálezu denáru Boleslava II. na raně středověkém sídlišti v Hořanech u Kutné Hory (Lutovský 2001, 84). První archeologické průzkumy zde provedl MUDr. František Dvořák. Ve své deníkově pojaté rukopisné práci: *„Praehistorické archeologické nálezy, objevené v okolí kolínském“*, sepsané v roce 1917 a uložené dnes v archivu Regionálního muzea v Kolíně uvádí následující: „V létech 1913–1914 prokopal jsem v Hořanech na poli 5 kostrových hrobů z prvé doby křesťanské. ... Loňského roku [1916] po z nich vyorána byla – asi uprostřed pole – veliká, žulová plocha. Při kopání na onom místě nalezl jsem ojedinělou mužskou kostru. Při lebce zjištěny dvě esovitě stříbrné záušničky, u pravé klíční kosti korál z bílého skla a pod metacarfy pravé ruky denár Boleslava II.“ (obr. 4). Nalezený denár byl spolu s dalšími archeologickými artefakty z raně středověkého sídliště v Hořanech u Kutné Hory vystaven ve 30. letech 20. století ve vitrině XII v expozici kolínského muzea (Dvořák s.d.).<sup>3</sup> Minci dnes není bohužel možné vzhledem k rozřazení v numismatické sbírce kolínského muzea přesněji identifikovat.

### Literatura

- Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I., Praha.
- Čermák, K. 1891: Ueber die prähistorischen Forschungen auf dem Hrádek bei Čáslav. Mitteilungen der Central-Commission NF 107, 64.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Dannenberg, H. 1876–1905: Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I–IV. Berlin.
- Dvořák, F. 1936: Pravěk Kolínska a Kouřimska. Soupis archeologických památek. Kolín.
- Dvořák, F. s.d.: Průvodce po praehistorických sbírkách Městského muzea v Kolíně. Kolín.

<sup>3</sup> Ve stejné vitrině byl vystaven rovněž denár knížete Břetislava I. (Cach 1970, č. 310), nalezený F. Dvořákem při archeologickém výzkumu pohřebiště v Radimi (v hrobě č. 3). Denár se nenachází v numismatických sbírkách kolínského muzea, ale existuje jeho (nekvalitní) fotografie.

- Filip, J. 1948: Dvořákovo museum Kolínska v pravěku. Kolín.
- Forst, M. 2010: Hradištko I. Raně středověké nížinné hradisko u Kolína. Bakalářská diplomová práce, Masarykova universita Brno.
- Guth, K. 1934: Svatováclavský sborník I. Praha
- Hahn, W. 1976: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.
- Hellich, J. 1915: Hradištko u Kolína a nálezy v okolí. Památky archeologické 27, 106–110.
- Hrala, J. 1985: Hanín – hradiště libického zázemí a kolínská aglomerace. Sborník Národního muzea, řada A-Historie 39, 45–50.
- Jouza, L. 1996: MUDr. František Dvořák (28. 11. 1896–10. 6. 1943). Archeologické rozhledy 48, 550–558.
- Katz, V. 1935: O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II. Praha.
- Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách. Archeologické rozhledy 51, 774–808.
- Lukas, J. 2005: Poznámky k českému mincovnictví přelomu 10. a 11. století (II.). Denáry typu kříž-tři břevna a jejich zařazení. Numismatické listy 60, 97–111.
- Lutovský M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha.
- Nálezy II/1: Radoměřský, P.1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II/1, Praha, 7–73.
- Piř, J. L. 1891: Stará hradiště na středním Polabí. Památky archeologické 15, 353–382.
- Radoměřský, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě (Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní). Sborník Národního muzea v Praze, Svazek 9-A-historický č. 2. Praha.
- Richter, M. 1962: Archiv nálezových zpráv RM Kolín, čj. 7212/62. Hradištko I, okr. Kolín.
- Hrala, J. – Sedláček, Z. 1990: Archiv nálezových zpráv RM Kolín, čj. 3580/90. Hradištko I, okr. Kolín.
- Tvrđík, R. 2007: Hanín mezi Libicí a Malínem. In: Slavníkovci v českých dějinách. Antiqua Cuthna 2, 88–92.
- Valentová, J. – Tvrđík, R. 2004: Předlokační osídlení Kolína. Archeologie ve středních Čechách 8, 547–583.

**Summary:** Jiří Lukas, Finds of deniers struck under Boleslav II from Hradištko I (Kolín district), Hanín (Kolín-Zálabí) and Hořany (Kutná Hora district).

Together with other archaeological artifacts, the find of the denier struck under Boleslav II can confirm importance and historical function of the Hradištko I hill fort (Kolín district) during the second half of the 10<sup>th</sup> century. At that time, the hill fort was a part of the territory administrated by the Slavníkids and it represented an important point in the line of the following locations: Libice nad Cidlinou – Pňov-Předhradí (Oldřiš) – Hradištko I. – Hanín (Kolín) – Malín. The coin illustrates (similarly as the denier struck under Boleslav II from Hořany near Kutná Hora and the denier struck under Boleslav II from the hill fort of Hanín near Kolín) a habit of depositing coins in graves as *obolus mortuorum* in Bohemia during the second half of the 10<sup>th</sup> century.

English by V. Novák

## Nález denáru knížete Oldřicha (C 284) na hradišti Kouřim (okr. Kolín) v poloze „sv. Jiří“

Jiří Lukas

V numismatické sbírce Regionálního muzea v Kolíně se nachází zlomek denáru, pocházejícího z archeologického výzkumu na hradišti v poloze „sv. Jiří“ v Kouřimi, prováděného v letech 1961–1962 Milošem Šollem:<sup>1</sup>

**ČECHY, Oldřich** (1012–1033, 1034)

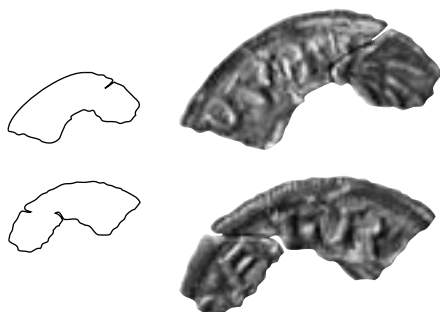
mincovna: *Praha*, AR denár

Av.: okraj mince s písmeny [...] DV+ a s vyobrazením části řasnatého pláště panovníka, vnější obvod sekáný

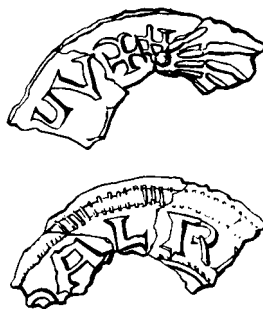
Rv.: okraj mince s písmeny [...] DALR [...], vnější obvod sekáný

Lit.: *Cach 1970*, č. 284.

0,13 g; 17,8/7,5 mm - fragment (obr. 1–2)



Obr. 1. Kouřim - fragment denáru knížete Oldřicha (*Cach 1970*, č. 284), nalezený na hradišti v poloze „sv. Jiří“.



Obr. 2. Kouřim. Kresba fragmentu denáru knížete Oldřicha *Cach (1970) č. 284* (podle: *Šolle 1969, 108*).

Fragment denáru byl nalezen v sekundární poloze v destrukci severní hradby v poloze „sv. Jiří“ (*Šolle 1966, 277*), a jeho kresbu (obr. 2) uveřejnil M. Šolle v souhrnném zpracování tohoto rozsáhlého archeologického výzkumu na stránkách *Památek archeologických* (*Šolle 1969, 108*). Přesnější určení fragmentu denáru provedla na žádost M. Šolleho Zdenka Nemeškalová (*Šolle 1966, 277*), pracovnice Archeologického ústavu ČSAV v Praze, určila denár podle díla Eduarda Fialy (1895, tab. VII/5) a jeho ražbu položila do let 1012–1017. Je pozoruhodné, že nález denáru unikl svým způsobem pozornosti numismatické obce a nebyl zaznamenán ani soupisu nálezů nejstarších českých mincí, zařazeném v díle Františka Cacha (1970), ani v souhrnné práci Jana Klápštěho, věnované úloze mince v přemyslovských Čechách (*Klápště 1999*).

Ostrožna, rozkládající se na ostrožně nad soutokem Kouřimky a Ždanického potoka v poloze „sv. Jiří“, byla osídlena v průběhu první poloviny 10. století, pravděpodobně jako strategický doplněk k hradišti Stará Kouřim. Po mocenské likvidaci Staré Kouřimi založili Přemyslovci v této poloze hradiště o rozloze 6,2 ha, které se stalo správním centrem pro širší okolí, kde se podle dobových písemných pramenů konaly soudy a trhy (*Lutovský 2001, 136–137; Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003, 142–143*). O významu hradiště svědčí okolnost, že zde od konce 10. století stál kostel sv. Jiří a opevněný dvorec. S největší pravděpodobností zde počátkem 11. století fungovala mincovna. Fragment jednoho z denárů s opisem CVRIM (*Cach 1982, č. 1025*) byl ostatně nalezen v roce 2000 na výsypkách archeologických sond v areálu zbořeného

<sup>1</sup> Za poskytnutí zlomku denáru knížete Oldřicha z kouřimského hradiště v poloze „sv. Jiří“ děkuji pracovníku Regionálního muzea v Kolíně RNDr. Ladislavu Jouzovi.

kostela sv. Jiří a mohl být použit v rámci pohřebního ritu jako „obol mrtvých“ (*Mašek – Polanský 2005*).

Hospodářskou a politickou funkci plnilo kouřimské hradiště v poloze „sv. Jiří“ až do 30. let 13. století a hřbitov při kostele sv. Jiří i v následujících staletích, jak o tom, kromě archeologického materiálu svědčí i hrobové nálezy mincí: denár Vladislava II. (1140–1158), střední brakteát Přemysla Otakara II., ražený v letech 1260–1278 a jednostranný halěř s korunou z 15. století (*Šolle 1969, 108; Klápště 1999, 778*).

#### Literatura

*Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I., Praha.*

*Cach, F. 1982: Nejstarší české mince IV (Dodatky). Praha.*

*Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.*

*Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznání úlohy mince v přemyslovských Čechách. Archeologické rozhledy 51, 774–808.*

*Lutovský M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha.*

*Mašek, M. – Polanský, L. 2005: Nález denáru s opisem CVRIM na Kouřimi (okr. Kolín), Numismatický sborník 20, 150–155.*

*Šolle, K. 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.*

– 1969: Kouřim v mladší a pozdní době hradištní, Památky archeologické 60, 1–118.

**Summary:** Jiří Lukas, Find of a denier struck under the Prince Oldřich (C 284) from the Kouřim hill fort (Kolín district), location 'sv. Jiří'.

In 1961–1962, during archaeological excavations at the Kouřim hill fort (Kolín district), location 'sv. Jiří', a fragment of a denier struck under the Prince Oldřich (1012–1033, 1034), listed by Cach (1970) under no. 284, was found in secondary position in the destructed part of the northern wall. The new Czech numismatic literature did not pay attention to the find, and the coin fragment can illustrate the political and economic function of the hill fort at the beginning of the 11<sup>th</sup> century.

*English by V. Novák*

## Nález neznámého (?) feniku podunajské provenience u Sobětuch (okr. Chrudim)

Jan VIDEMAN

V roce 2009 byl na poli severně od obce Sobětuchy na Chrudimsku nalezen dvoustranný fenik ze 13. století. Jedná se o nahodilý nález jednotlivé ztrátové mince, na místě vzdáleném asi 300 m od zaniklé vodní tvrze Kozojedy.

### PASOV, 1. třetina 13. století (?)

AR dvoustranný fenik

Av.: v poli vymezeném širokým plochým obvodem je pod trojitým obloukem orlice s roztaženými křídly otočená doprava, nad obloukem dvě menší věže po stranách, uprostřed pravděpodobně širší věž se dvěma branami (plocha mince je v tomto místě nedoražena), po stranách dva osmilisté květy

<sup>1</sup> Za konzultaci děkuji Univ. Prof. Dr. Hubertu Emmerigovi z Universität Wien, Institut für Numismatik und Geldgeschichte.

Rv.: v poli vymezeném perlovcem korunovaná orlice s hlavou otočenou vpravo, na vnějším obvodu rovněž perlovec, v opisovém poli se střídají kroužky s osmilistými květy (?) – výplň v opisovém poli je zřetelná pouze v menší části obvodu mince

Lit.: Kellner 1997, neuvádí; CNA I, neuvádí.

0,91 g; 16,7 mm



Fenik ukazuje svým celkovým vzhledem, obrazovou náplní i charakterem ražby na původ v oblasti Podunají, zřejmě se však jedná o dosud nepublikovanou ražbu.<sup>1</sup> V každém případě má motiv na líci mince, orlice pod trojitým obloukem, nejbližší k dvoustranným pasovským fenikům z počátku 13. století, trojitý oblouk s věžemi je typickým znakem těchto ražeb (Kellner 1997, 106–107, č. 15–17). Rovněž poměrně vysoká hmotnost mince odpovídá těmto pasovským mincím.

Obrazovou podobnost, v některých rysech dokonce výraznější, nacházíme také na jedné z brakteátových mincí z let cca 1275–1290 původem z Korutan (CNA I, 155, tab. 42:Cc24), kde je pod trojitým obloukem orlice s rozepjatými křídly s hlavou doleva, nad obloukem pak jedna věž uprostřed s hvězdičkami či květy po stranách. Pro motiv na druhé straně mince, korunovanou orlici, se nepodařilo nálež adekvátní srovnání. Na základě vyhodnocení uvedených indicií se jeví jako nejpravděpodobnější datace mince do první poloviny 13. století a její přidělení snad do pasovské mincovny. Nález doplňuje poznání o struktuře oběživ ve východních Čechách v polovině 13. století, kde jsou dosud nálezy mincí z oblasti Podunají spíše výjimečné.

### Literatura

Kellner, H.-J. 1997: Die Münzgeschichte des Hochstift Passau. Ein Katalog der Münzen und Medaillen. Stuttgart.

CNA I: Koch, B. 1994: Corpus Nummorum Austriacorum (CNA). Band I. Mittelater. Wien.

**Summary:** Jan Videman, Find of an unknown (?) *pfennig* of the Danubian provenance from Sobětuchy (Chrudim district).

In 2009, a double-sided *pfennig* was found in the field to the north of the Sobětuchy village. It is a single find discovered in the place some 300 m distant from the former water fortification of Kozojedy. Because of its complex image, the coin seems to come from the Danubian region, evidently unpublished up to date. The image of eagle under three arches on obverse points to the double-sided Passau *pfennigs* dated to the beginning of the 13<sup>th</sup> century; the triple arch with towers is a typical feature of these coins (Kellner 1997, 106–107, nos. 15–17). Similar image – more significant in some details – can be also found on one bracteate struck between 1275 and 1290 originally from Carinthia (CNA I, 155, Tab. 42:Cc24). There is no parallel for the image of crowned eagle on reverse. Classifying all indicia, the dating of the coin to the first half of the 13<sup>th</sup> century seems to be most probable, as well as its possible attribution to the Passau mint.

English by V. Novák

<sup>1</sup> Na tomto místě děkujeme nálezci za zcela příkladný přístup k učiněnému nálezu.

# Hromadný nález pražských grošů Václava II. a Jana Lucemburského z Ústí nad Orlicí

Jiří MILITKÝ – David VÍCH

Dne 26. 4. 2010 našel František Pácl z Ústí nad Orlicí, spolupracovník Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, při povrchovém průzkumu s detektorem kovů malý hromadný nález pražských grošů. Místo nálezu následně ověřil David Vích, pracovník Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, avšak žádné další mince již nalezeny nebyly. Nález byl objeven na severním svahu zalesněného návrší Andrlův Chlum (leží jihozápadně od města Ústí nad Orlicí), východně od údolí „Řehořův důl“ (GPS: 49° 57' 47.91" N, 16° 23' 18.32" E). Mince byly nalezeny na jednom místě volně v zemi v hloubce 18 cm na rozhraní lesní humusové vrstvy a podloží. Celý nález byl předán do sbírek Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě (inv. č. 5.759–5.762).<sup>1</sup>

## ČECHY, Václav II. (1278–1305)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš, 1300–1305

Av.: koruna (výška 9 mm), ✠ WENCZLAVS•SECVNDVS, ✠ DEIꝰGRATIAꝰREXꝰBOEMIE;  
+ před D bez zřetelné středové perly

Rv.: český lev doleva s hřívou ze tří řad protilehlých půlměsíčků (3+4+4) – lev standardní kresby a velikosti, za hlavou lva rubní značka – 1/2lilie, ✠✠✠GROSSIꝰPRAGENSES

Lit.: *Smolík 1971*, 11, č. 2; rubní značka: *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b.

1. 3,52 g; 27,5/27,5 mm; 9 h; šedá patina (inv. č. 5762)

## Jan Lucemburský (1310–1346)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš, 1311–asi 1318/1320

Av.: koruna (výška 9 mm), ✠ IOHANNESꝰPRIMVS, ✠ DEIꝰGRATIAꝰREXꝰBOEMIE

Rv.: český lev doleva s hřívou ze tří řad protilehlých půlměsíčků (3+4+4), za hlavou lva rubní značka – 1/2lilie, ✠✠✠GROSSIꝰPRAGENSES

Lit.: *Castelin 1960*, 150, var. I/1; rubní značka: *Hána 1998*, 16, tab. 1:1b.

2. 3,50 g; 27,1/28,1 mm; 9,5 h; šedá patina (inv. č. 5759)

3. 3,38 g; 28,0/27,3 mm; 0,5 h; šedá patina (inv. č. 5760)

4. 3,32 g; 28,4/27,8 mm; 8 h (inv. č. 5761)



Obr. 1. Ústí nad Orlicí – pražské groše z hromadného nálezů (1:1; foto J. Militký).

<sup>2</sup> Čištění provedl J. Militký.



Nově registrovaný hromadný nález tvoří celkem čtyři pražské groše. Mince byly uloženy v lesní půdě – toto prostředí bývá často silně agresivní a zřejmě i z tohoto důvodu jsou všechny groše značně poškozeny povrchovou korozí a lokálními krustami.<sup>2</sup> Mince nebyly uloženy v keramické nádobě a stopy případného textilního či koženého obalu se nepodařilo při jejich vyzvednutí rozpoznat. Původní obal z organického materiálu je však značně pravděpodobný. Je jisté, že nález byl zachráněn celý a tato skutečnost je velmi důležitá pro jeho interpretaci. Nemůžeme sice vyloučit, že jde o zbytek již v minulosti vyzvednutého většího depotu, ale daleko pravděpodobněji jde skutečně o původní depozit pouhých čtyř mincí do země. Je otázka, zda jde o depozit záměrný, tedy cílené ukrytí čtyř grošů, nebo náhodnou ztrátu menší osobní hotovosti. Druhou možností by mohla podporovat skutečnost, že mince byly uloženy poměrně mělko v zemi, na bázi lesní humusovité vrstvy. Jednoznačně však rozhodnout nelze. V každém případě jde o soubor, ukrytý v neosídlené krajině, který by mohl indikovat např. existenci lokální středověké komunikace.

Hromadných nálezů obsahujících pouze několik pražských grošů zatím nebylo zveřejněno mnoho a této nálezové kategorii nebyla doposud věnována větší pozornost. U starších analogických nálezů pražských grošů z průběhu 1. poloviny 14. století není často jasné, jestli publikované počty ražeb byly původně skutečně ukryty, nebo jestli jde jen o částečně dohledané nálezy či dokonce jen podchycenou částí větších nálezových celků – např. Kobylí (*Nálezy II/3*, č. 1934), Bužovice (*Nálezy II/3*, č. 1944), Červená Hora (*Nálezy II/3*, č. 1947), Cejřov (*Nálezy II/3*, č. 1979) či Čáslav (*Nálezy II/3*, č. 2022). Absence bližších nálezových okolností již neumožňuje zpětné revize. Paradoxně se tak hromadné nálezy několika pražských grošů jeví zatím spíše jako ojedinělé. Realita však může být značně jiná – je velmi pravděpodobné, že podobných drobných nálezů je zřejmě ve volné krajině nalézáno s detektory kovů mnoho, ale jen vzácně jsou odevzdány či alespoň poskytnuty k vědeckému zhodnocení. O to větší díky patří nálezci tohoto souboru.

Z numismatického hlediska jsou ve sledovaném nálezu zastoupeny poměrně běžné typy pražských grošů Václava II. typu Smolík (1971) č. 2 (č. 1) a Jana Lucemburského typu Castelin (1960) č. I/1 (č. 2–4) – Janovy groše tedy reprezentují nejstarší skupinu jeho ražeb. Podle chronologického schématu K. Castelin byly mince varianty č. I/1 raženy od roku 1311 až přibližně do roku 1318 či případně až do roku 1320 (*Castelin 1960*, 136). Je tedy pravděpodobné, že k ukrytí depotu na svahu Andrluva Chlumu došlo nejspíše v průběhu 2. desetiletí 14. století, snad ještě před rokem 1320. Nález nepochybně nějakým způsobem koresponduje s existencí středověkého města Ústí nad Orlicí.

## Literatura

Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6, 129–163.

Hána, J. 1998: Rubní značky pražských grošů. Domažlice.

Nálezy II/3: Nohejlová-Prátová, E. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí grošového. In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II. Praha, 115–298.

Smolík, J. 1971: Pražské groše a jejich díly (1300–1547). Praha [Reprint díla z roku 1894].

**Summary:** Jiří Militký – David Vích, A group find of the Prague *grossi* struck under Wenceslas II and John of Luxembourg from Ústí nad Orlicí.

On April 26, 2010, a small group of Prague *grossi* was found in the northern forest slope of the hill called 'Andrlův Chlum'. The coins were discovered in soil about 18 cm deep in the layer between the forest humus and the bedrock. The whole find was transferred to the collection of the Regional Museum in Vysoké Mýto. From the numismatic point of view, there were relatively common types of the Prague *grossi* struck under Wenceslas II (*Smolík 1971*, type 2, coin no. 1) and those struck under John of Luxembourg (*Castelin 1960*, type I/1, coins nos. 2–4) represented there. It is probable that the hoard was buried some time in the 1320s, possibly before 1320. Because of the fact that only few group finds with Prague *grossi* were published, this category of finds has not been classified in detail yet.

English by V. Novák

## Nález pražských grošů u Dlouhé Loučky (okr. Olomouc)

Tomáš JEŘÁBEK – Aleš ŠVEC

### Nálezové okolnosti

Prezentovaný depot pražských grošů byl nalezen ve dvou částech u obce Dlouhá Loučka (k. ú. Horní Dlouhá Loučka) na hranici mezi Moravskoslezským a Olomouckým krajem v rozmezí zhruba dvaceti let. Místo nálezů je situováno při ústí staré komunikace z Dlouhé Loučky do Sovince zabíhající dnes do zalesněného území. Depot byl nalezen v místě situovaném asi 500 m východně od severního okraje intravilánu obce Dlouhá Loučka a asi 700 m jižně od osady Valšův Důl.

První část souboru čítající celkem deset grošů byla nalezena na přelomu 80. a 90. let hajným při obchůzce revíru na zmíněné komunikaci – lesní cestě. Bližší časové určení první části nálezů není vzhledem k úmrtí nálezce k dispozici. Z nálezových okolností se nicméně zachovala informace, že významnou roli sehrálo deštivé počasí, v jehož důsledku došlo k odplavení horní vrstvy zeminy skrývající středověké mince.

Druhá část depotu čítající tři mince byla odkryta příbuzným prvního nálezce při detektorové prospekci okolí místa původního nálezů v dubnu roku 2011. První dvě mince byly lokalizovány ve svahu zhruba 2,5 metru nad lesní cestou ve vzdálenosti 1 metru od sebe a hloubce do 10 cm. Třetí mince pak opět na lesní cestě v hloubce zhruba 20 cm, kam se pravděpodobně erozí uvolnila. Nálezce v rámci prospekce provedl do cesty i místa nejvýše nalezené mince cca 30 cm hluboké sondy s cílem detekce případných zbytků nádoby, bohužel s negativním výsledkem.

### Popis nálezů

ČECHY, Václav II. (1278–1305)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš, 1300–1305

Av.: **✠WENZESLAVS·SECVNOVS·XO·EI·GRATIA·REX·BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI·PRAGENSIS**

Lit.: *Smolík 1971*, č. 2; tzv. rubní značka za hlavou lva – *Hána 1998*, č. 1b.

Kom.: Ve vnitřním lícním opise a na rubu písmeno A s břevnem, ve vnějším lícním opise nečitelné.

1. 3,31 g; 26/27 mm

ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš, 1311–asi 1318

Av.: **✠IOHANNES·PRIMVS·XO·EI·GRATIA·REX·BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI·PRAGENSIS**

Lit.: *Castelin 1960*, var. I.1; *Vorlová 2002*, č. 1; *Hásková 1991*, č. 42; tzv. rubní značka za hlavou lva – *Hána 1998*, č. 1b; typ lva – *Hána 2007*, č. I.

Kom.: Na rubu i líci dvojráz na perlovci a části vnitřního i vnějšího opisu líce, přesah střížku za vnější perlovec.

2. 3,66 g; 28/28 mm

-, Lit.: *Castelin 1960*, var. I.1; *Vorlová 2002*, č. 1; *Hásková 1991*, č. 42; tzv. rubní značka za hlavou lva – *Hána 1998*, č. 1b; typ lva – *Hána 2007*, č. I.

Kom.: V rozdělovacím znaménku mezi DEI a GRATIA zřetelný pouze horní kroužek.

3. 3,52 g; 28/26 mm; částečně okrojený.

AR pražský groš, asi 1327–asi 1340

Av.: **✠IOHANNES·PRIMVS·XO·EI·GRATIA·REX·BOEMIE**

Rv.: **✠✠GROSSI·PRAGENSIS**

Lit.: *Castelin 1960*, var. V.26, *Hásková 1991*, č. 49; rubní značka za hlavou lva – *Hána 1998*, č. 1b; typ lva – *Hána 2007*, č. I.

Kom.: Zajímavá perla na stonku střední lilie koruny – atypický lem okolo celého okraje perly (obr. 1:4a).

4. 3,34 g; 27/28 cm

-, Av.: **•XIO•ANNES•PRIMVS•DEI•GRATIA•REX•BOEMIE**

Rv.: **•••GROSSI•PRAGENSIS**

Lit.: *Castelin 1960*, var. V.28; *Vorlová 2002*, č. 7; *Hásková 1991*, č. 51; rubní značka za hlavou lva – *Hána 1998*, č. 2c.

Kom.: Na líci přesah spodní a obou bočních linek koruny za perlovec a do vnitřního opisu.

Prasklina v druhém € slova PRAGENSIS. Lev hybridem mezi typem I a III (*Hána 2007*) s hlavou ve tvaru rovnoramenného trojúhelníku s vrcholy v čenichu, spodní čelisti tlamy a uchu (obr. 1:5a–b). Odlišnost od lva typu I (*Hána 2007*) je doložena rovněž dobře zachovalým rubním znaménkem ve tvaru „prstýnku“, typ *Hána (1998) 2c*. Atypické písmeno S ve slově GROSSI s ostrými protaženými konci patek (obr. 1:5c). Uvedená anomálie doposud sledována autory pouze u grošů Jana Lucemburského varianty *Castelin (1960) V.28*.

5. 3,24 g; 28/27 mm

-, Av.: **•XIO•ANNES•PRIMVS•DEI•GRATIA•REX•BOEMIE**

Rv.: **•••GROSSI•PRAGENSIS**

Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.35; *Vorlová 2002*, č. 14; *Hásková 1991*, č. 67; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Rubní značka není patrná.

6. 3,70 g; 27/26 mm

-, Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.35; *Vorlová 2002*, č. 14; *Hásková 1991*, č. 67; rubní značka za hlavou lva – *Hána 1998*, č. 2d; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Střížek mírně zvlněný. Pod slovem DEI prasklina a nad ním olámaný okraj. Písmena MIĚ ve slově BOEMIE nečitelná z důvodu dvojrázu.

7. 3,00 g; 29/29 mm

-, Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.35; *Vorlová 2002*, č. 14; *Hásková 1991*, č. 67; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Rubní značka není patrná. Drobný dvojráz na rubní straně.

8. 3,77 g; 28/28 mm

-, Av.: **•XIO•ANNES•PRIMVS•DEI•GRATIA•REX•BOEMIE**

Rv.: **•••GROSSI•PRAGENSIS**

Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.36; *Vorlová 2002*, č. 9; *Hásková 1991*, č. 66; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Rubní značka není patrná. Dvojráz lva a perlovce na rubní straně. Slovo BOEMIE setřené oběhem s prasklinou nad písmenem I. Dobře zachovalé rubní rozdělovací znaménko v podobě lilie.

9. 3,69 g; 28/28 mm

-, Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.36; *Vorlová 2002*, č. 9; *Hásková 1991*, č. 66; rubní značka za hlavou lva – *Hána 1998*, č. 2d; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Většina vnějšího opisu líce a část opisu rubu setřena. Na líci přesah spodní linky koruny do perlovce. Drobné praskliny po obvodu.

10. 3,50 g; 27/26 mm; okrojený

-, Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.36; *Vorlová 2002*, č. 9; *Hásková 1991*, č. 66; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Rubní značka není patrná. Střížek mírně zvlněný a okrojený. Přesah střížku za vnější perlovec.

11. 3,64 g; 26/27 mm



Obr. 1a. Dlouhá Loučka – pražské groše zastoupené v nálezu (čísla odpovídají katalogu).



Obr. 1b – pokračování. Dlouhá Loučka – pražské groše zastoupené v nálezů (čísla odpovídají katalogu).

-, Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.36; *Vorlová 2002*, č. 9; *Hásková 1991*, č. 66; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Rubní značka není patrná. Možné stopy po kvečování u svislého dřívku písmena N ve slově PRAGENSES.

12. 3,53 g; 29/28 mm

-, Lit.: *Castelin 1960*, var. VI.36; *Vorlová 2002*, č. 9; *Hásková 1991*, č. 66; typ lva – *Hána 2007*, č. II.

Kom.: Rubní značka není patrná. Na líci přesah spodní a obou bočních linek koruny do perlovce. Prasklina v druhém S slova PRAGENSES.

13. 3,67 g; 29/27 mm

### Zhodnocení

Depot celkem 13 mincí zahrnuje šest různých variant pražských grošů dvou panovníků s předpokládanou dobou ražby v rozmezí let 1300 až 1340. Jednou mincí je zastoupen pražský groš Václava II, typu Smolík (1971) 2, zbývajících dvanáct grošů pak spadá do období vlády Jana Lucemburského. Z uvedených 12 grošů je dvěma exempláři zastoupen nejstarší typ *Castelin (1960) I.1* a po jednom kuse pak typ V.26 a V.28. Většinu depotu nicméně tvoří mladší ražby pražských grošů Jana Lucemburského typu VI.35 (3 ks) a VI.36 (5 ks).

Pro určení přibližné doby uložení depotu lze vycházet z *Castelinova (1960) chronologického řazení ražby pražských grošů Jana Lucemburského*. V případě skupiny VI., do níž spadají nejmladší varianty VI. 35 a VI. 36, předpokládá *Castelin (1960)* ražbu v letech 1327 až 1340. Tento relativně krátký časový úsek poměrně přesně zapadá do pravděpodobné doby vzniku jednoho z referenčních bodů nálezů, hradu Sovinec. Založení hradu se datuje nedlouho před rokem 1332, kdy je poprvé zmíněna jeho existence, konkrétně v listině uložené v archivním fondu olomoucké metropolitní kapituly datované dnem 18. července 1332. Zde je jmenován Pavel ze Sovince jako svědek sporu mezi Milíčem z Náměště a Staňkem, oltářníkem u sv. Matouše (*Papajík 2005*). Nejpozději po první polovině 13. století vznikla osada Valšovský Důl,<sup>1</sup> situovaná v severní části Dlouhé Loučky, do níž byla na počátku tisíciletí v rámci reorganizace

<sup>1</sup> Pro mince č. 2 a 3.

správních celků začleněna. Valšovský důl je poprvé zmiňován jako Volšov (Olšov – dle řeky Olšavy, nynější Oslavy) roku 1264 v listině olomouckého biskupa Bruna ze Schauenburku, a to spolu s osadami Býkovice a Jiříkovice v souvislosti s udělením léna šlechtici Konrádovi de Huczária za pomoc s vojenským tažením. Pro přibližnou dataci uložení depotu je kromě skutečnosti, že téměř dvě třetiny nálezu tvoří pouze dvě varianty, rovněž významná absence jedné z nejčastěji se vyskytujících se variant pražského groše Jana Lucemburského – Castelin (1960) VIII. 47<sup>2</sup> – s ražbou předpokládanou okolo poloviny 40. let 14. století. Na základě výše zmíněných skutečností se domníváme, že k uložení depotu mohlo dojít někdy během čtvrtého desetiletí čtrnáctého století.

Za úvahu stojí rovněž okolnosti uložení depotu. V případě druhé části nálezu byly dvě ze tří mincí detekovány v obtížně přístupném svahu nad lesní cestou a lze se tudíž domnívat, že všechny ostatní mince se postupem času ze stejného místa erodí uvolnily na lesní cestu, kde byly následně objeveny. Vzhledem k blízkosti obce, v pravděpodobné době uložení existující již zhruba 70 let, předpokládáme, že účelem ukrytí byla tezaruace hotovosti, nejspíše obyvatelem obce v jemu známém prostředí. K zpětnému vyzvednutí depotu již, z nám neznámých důvodů, následně nedošlo.

### Literatura

Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6, 129–167.

Hána, J. 1998: Rubní značky pražských grošů. Domažlice.

– 2007: Úvahy o typologii a chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 22, 107–114.

Hásková, J. 1991: Pražské groše (1300–1526). České, moravské a slezské mince 10.–20. století. Národní muzeum v Praze. „Chaurova sbírka“. Svazek III. Praha.

Kadlec, J. 2008: Matoucí osada Valšovský Důl. Rýmařovský horizont 7.

Papajík, D. 2005: Páni ze Sovince: Dějiny rodu moravských sudích. Praha.

Smolík, J. 1971: Pražské groše a jejich díly (reedice s doplňky K. Castelina a I. Pánka). Praha.

Vorlová, D. 2002: Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové. Hradec Králové.

**Summary:** Tomáš Jeřábek – Aleš Švec, Find of Prague *grossi* near Dlouhá Loučka (Olomouc district).

A hoard of Prague *grossi* consisting of ten coins was found between the late 1980's and early 1990's by a local game-keeper on a forest road connecting the village Dlouhá Loučka (Olomouc district) and the Sovinec castle, about one kilometer from the village. Very little details regarding the circumstances of the find are available, unfortunately because of the death of the finder. However, we know for a fact that rainy weather played a crucial role in the hoard discovery. About 20 years later, in April 2011, a relative of the first finder examined the surroundings of the first find using a metal detector, and he was able to uncover three additional Prague *grossi*. Two of them were located on a steep bank, some two and a half meters from the forest road, one meter apart from each other and about ten centimeters deep in ground. The final coin was unearthed on the forest road 20 centimeters below the surface. The entire find thus consists of 13 Prague *grossi* of which one was struck under Wenceslas II (1278–1305) and twelve under John of Luxembourg (1310–1346). The coin struck under Wenceslas II is of type Smolík 2, and the coins struck under John of Luxembourg belong to five different types, namely Castelin (1960) I. 1 (2 pcs), V. 26 (1 pc), V. 28 (1 pc), VI. 35 (3 pcs) and VI. 36 (5 pcs). The authors point out two interesting features found on the Castelin (1960) V. 28 *grossi* – a rather unusual form of the letter 'S' in the word 'GROSSI' with sharp elongated ends and as of yet unpublished type of the heraldic

<sup>2</sup> Například v královéhradeckém grošovém nálezu je zastoupen 242 kusy z celkových 833 grošů Jana Lucemburského.

lion – being a crossbred between type I and III of J. Hána's typology. In order to determine the approximate deposition date of the hoard, the authors consider both the fact that the most recent coin types – Castelin (1960) VI. 35 and VI. 36 with minting period assumed between 1327 and 1340 (along with the groups IV. and V.) – make up almost two thirds of the hoard and also the fact that one of the most common types of Prague *grossi* struck under John of Luxembourg – Castelin (1960) VIII. 47 – with minting period assumed between 1340 and 1346 is not represented at all. Taking this into account, the authors conclude that the hoard could have been hidden at some point during the 1330s. As for the actual reason of depositing, the authors assume a then common form of money thesaurisation, most likely by a resident of the nearby village which at the time of the assumed depositing had already existed for some 70 years.

English by T. Jeřábek

## Nález pražského groše Jana Lucemburského z Chlístova (okr. Benešov)

Petr SCHNEIDER

Na podzim roku 2007 byl při amatérském povrchovém průzkumu s detektorem kovů v extravilánu obce Chlístov nalezen jeden pražský groš Jana Lucemburského. Místo nálezů je situováno ve volné krajině na poli západně od středu obce v blízkém okolí volně stojícího dubu. Mince ležela v hloubce asi 40 cm. Groš je uložen v soukromé sbírce.<sup>1</sup>



ČECHY, Jan Lucemburský (1310–1346)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš z let asi 1340–1346:

Lit: *Castelin 1960*, var. VIII. 47; *Hána 2007*, líc typ III, rub typ IV.

3,54 g; 29,1 mm

Při opětovném průzkumu terénu, již za osobní přítomnosti autora příspěvku, v okolí nálezů mince na ploše cca 30 m<sup>2</sup> nebyly objeveny žádné další ražby – groš lze tak se značnou dávkou pravděpodobnosti označit za náhodně ztracený kus. Vyloučit však nemůžeme ani možnost, že jde o zbytek již v minulosti vyzvednutého depotu. Datování ražby podle Karla Castelina (1960) do 40. let 14. století zajímavě koresponduje s nejstarší písemnou zmínkou o obci Chlístov – ves je poprvé zmiňována roku 1342 jako *villa Lacznicze* (*Emler /ed./ 1892*, 474; *Profous 1949*, 11) – založení vsi je však zřejmě ještě staršího data. Zde prezentovaný pražský groš představuje rovněž první registrovaný mincovní nález z této lokality.

<sup>1</sup> Autor děkuje majiteli mince Jaroslavu Šlenkrtovi za poskytnutí groše k publikaci.

## Literatura

- Castelin, K. 1960: O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 6. Praha, 129–167.
- Emler, J. (ed.) 1892: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae IV. (1333–1346). Praha.
- Hána, J. 2007: Úvahy o typologii a chronologii pražských grošů Jana Lucemburského. Numismatický sborník 22. Praha, 107–114.
- Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách II. Jejich vznik, původní význam a změny. Praha.

**Summary:** Petr Schneider, Find of a Prague *grossus* struck under John of Luxembourg from Chlístov (Benešov district).

In autumn 2007, a Prague *grossus* struck under John of Luxembourg was found using metal detector in the field near the Chlístov village. Further examination did not bring any more coins or other objects related to this find, and the *grossus* could be regarded as an accidental loss. Nevertheless, it is the very first registered coin find in this locality.

English by V. Novák

## Hromadný nále z grošů a brakteátů z druhé poloviny 14. století z Libčan (okr. Hradec Králové)

Tomáš SMĚLÝ

V několika soukromých sbírkách je uložen zajímavý hromadný nále z středověkých mincí. Z dokumentace pořízené nálezci a informací získaných od současných majitelů vyplývá, že nále z byl sice rozdělen na několik částí, ale jeho složení je možno zcela rekonstruovat. Díky pochopení majitelů bylo možno materiál podrobně prostudovat. Místo nále zu lze určit velmi přesně. Nále z byl učiněn v lese na k. ú. Libčany, přiléhajícím k místnímu hřbitovu – zhruba 25 metrů jihovýchodně od silnice vedoucí z Libčan do Těchlovic a zhruba 100 metrů od okraje hřbitova. Místo nále zu lze přibližně vymezit GPS souřadnicemi – 50°11'38.200"N, 15°42'6.800"E. Mince byly uloženy v zemi, v hloubce zhruba 10–20 cm v keramické nádobce zaklíněné v kořenech stromu. Nádobka byla v zemi rozbita (patrně pohyby kořenů stromu) a nalezena byla jen její část, kterou se podařilo slepit (obr. 1a–c). Mincovní složku nále zu tvoří 12 pražských grošů Karla IV., 16 svídnických brakteátů a jeden krakovský groš Kazimíra III. Velikého (obr. 2).<sup>1</sup>

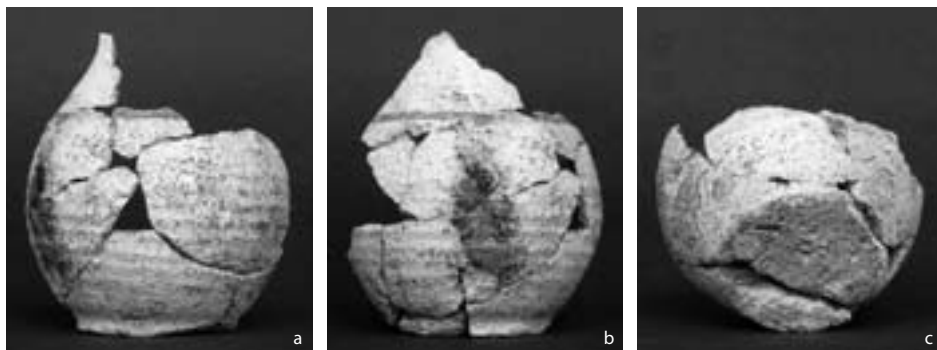
### Popis nádoby

Torzo režné keramické nádoby s kulovitým tělem a výrazně zúženým hrdlem bez odsazení – jde zřejmě o džbánec (celá horní část nádoby včetně ucha a značná část výduti chybí). Na rozhraní hrdla a výduti je výzdoba – červeně malovaná linka se zřetelným přesahem. Na výduti jsou zřetelné mělké vodorovné žlábký vzniklé při vytáčení. Dno nese stopy odříznutí z hrncířského kruhu. Na výduti lokální černé očazení – jde zřejmě o doklad užívání nádoby v kuchyňském provozu. Materiál oxidačně pálený okrové barvy s hrubým písčítým ostřivem. Maximální dochovaná výška 95 mm, maximální šířka výduti 84 mm, průměr dna 52 mm, síla stěny 3 až 6 mm (obr. 1a–c).<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Na tomto místě je uvedena základní zpráva o nále zu. Detailní analýza slezské a polské složky bude uveřejněna samostatně na stránkách časopisu Wiadomości numizmatyczne.

<sup>2</sup> Za popis torza nádoby děkuji PhDr. Jiřímu Militkému. Ph.D.





Obr. 1a–c. Libčany – keramická nádobka užitá jako schránka hromadného nálezu (foto T. Smělý).

## Katalog mincí

ČECHY, Karel IV. (1346–1378)

mincovna: *Kutná Hora*, AR pražský groš, 1346–1348(?)

Av.: ✱KAROLVS•PRIMVS; ✱[DEI•G]RATIA✠REX•BOEMIE

Rv.: ✱✱✱GROSSI•PRAGENS[E]S; rubová značka mezi konci ocasu, nezasahující do perlovce, není zcela zřetelná

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. I.a/1.

1. 3,437 g; 28,4/27,6 mm<sup>3</sup> (obr. 2:1, 1A)

AR pražský groš, 1350(?)–1358(?)

Av.: ✱KAROLVS•PRIMVS; ✱DEI•G[RAT]IA✠REX•BOEMIE

Rv.: ✱✱✱GROSSI•PRAGENSES

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. III.a/1.

2. 2,991 g; 27,4/28,3 mm

AR pražský groš, 1358(?)–1370(?)

Av.: ✱KAROLVS•PRIMVS; ✱DE[I•]GRATIA✠REX•BO[E]MIE

Rv.: ✱✱✱GROSS[I•]PRAGENSES

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. IV.b/1.

3. 3,082 g; 28,6/28,6 mm

-, Av.: ✱KAROLVS•PRIMVS; [✱]DEI•GRATIA✠REX[•BO]EMIE

Rv.: ✱✱✱GROSSI•PRAGENSES

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. IV.c/1.

4. 3,328 g; 27,7/27,2 mm

AR pražský groš, 1358(?)–1370(?) nebo 1370(?)–1378

Av.: ✱KAROLVS•PRIMVS; ✱DEI•GR[ATIA]✠REX•BO[EMI]E

Rv.: ✱✱✱GRO[SSI?]PRAGENSES

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. IV.c/1 nebo V.a/2.

5. 3,068 g; přibližně 27 mm

-, Av.: ✱KAROLVS•PRIM[V]S; [✱]DEI•GRAT[IA]✠REX•BOEMI]E

Rv.: ✱✱✱G[RO]SSI[P]RAGE[NSE]S

<sup>3</sup> Měřeno ve směru os x/y lící strany ražeb.

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. IV.c/1 nebo V.a/2.  
6. 2,900 g; 27,4/27,1 mm

AR pražský groš, 1370(?)–1378

Av.: \*KAROLV[S•]P[R]I[M]VS; \*DEI•GR[ATIA•REX•B]OEMIE

Rv.: \*\*[\*GROSS]I▲PRAGENSES

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. V.a/2.

7. 3,253 g; 27,7/27,7 mm

-, Av.: \*KAROLVS•PRIMVS; \*DEI•GRATIA•REX•BOEMIE

Rv.: [\*]\*\*GROSSI▲PRAGEN[SES]

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně jako var. V.a/2 (ale nad korunou je místo perly křížek nebo trojlístek).

8. 3,037 g; 27,9/27,4 mm (obr. 2:8, 8A)

-, Av.: \*KAROLVS•PRIMVS; \*DEI•GRATIA•REX•BOEMIE

Rv.: \*\*GROSSI▲PRAGENSES

Lit.: *Pinta 2005*, jako var V.a/2 (ale odlišné rozdělovací znamení v opisu GRATIA•REX).

9. 3,187 g; 28,3/28,1 mm (obr. 2:9, 9A)

-, Av.: \*K[A]ROLVS•PRIMVS; \*DEI•GRAT]IA•[REX•BOEMIE]

Rv.: [\*\*\* GROSS]I▲PR[AGENSES]

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně jako var. V.a/2 (ale odlišné rozdělovací znamení v opisu GRATIA•REX).

10. 2,811 g; 27,4/26,6 mm (obr. 2:10, 10A)

-, Av.: \*KAROLVS\*PRIMVS; [\* DEI]\*GRATI[A•RE]X\*BO[EMIE]

Rv.: [\*\*\*]GR[OS]SI▲PR[AG]ENSES

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně var. V.c/4.

11. 3,397 g; 27,0/26,6 mm (obr. 2:11)

-, Av.: \*KAROLVS\*PRMIVS; \*DEI\*G[RATIA•REX]\*BOEMIE

Rv.: [\*\*\*GROSSI▲P]RAGENSES

Lit.: *Pinta 2005*, pravděpodobně jako var. V.c/4 (ale opis PRMIVS).

12. 3,113 g; 27,0/26,7 mm (obr. 2:12)

### SLEZSKO, Svídnice, město

mincovna: *Svídnice*, AR brakteát (asi 60.–70. léta 14. století)

Av.: kančí hlava doprava s výraznými dlouhými tesáky

Lit.: *Saurma 1883*, Taf. IV.211; *Friedensburg 1888*, č. 245/704; *Szwagrzyk 1990*, Tablice 395; *Kalinowski 2010*, 10–48.

13. 0,202 g; 15,6/14,8 mm (obr. 2:13)

14. 0,228 g; 15,2/15,2 mm (obr. 2:14)

15. 0,182 g; –/15,8 mm, olámaný

16. 0,212 g; 15,9/15,2 mm

17. 0,207 g; 15,9/15,7 mm, olámaný (obr. 2:17)

18. 0,209 g; 16,3/15,9 mm, olámaný

19. 0,239 g; 15,7/16,0 mm

20. 0,225 g; 15,1/15,5 mm (obr. 2:20)

21. 0,313 g; 15,9/16,1 mm

22. 0,175 g; 14,7/– mm, olámaný

23. 0,231 g; 16,0/15,5 mm



Obr. 2. Libčany – výběr mincí zastoupených v hromadném nález (1:1 a zvětšené detaily; foto T. Smělý).

24. 0,222 g; 15,7/15,5 mm (obr. 2:24)  
 25. 0,240 g; 15,6/15,6 mm, olámaný  
 26. 0,157 g; –/– mm (nejvyšší naměřená hodnota 15,5 mm), olámaný  
 27. 0,133 g (celková hmotnost 2 zlomků); –/– mm (rozlomen na 2 kusy), olámaný  
 28. 0,191 g; přibližně 15,5 mm, olámaný<sup>4</sup>

### **POLSKO, Kazimír III. Veliký (1333–1370)**

mincovna: *Krakov*, AR krakovský groš

Av.: koruna, opis **★KAZIMRVS↓PRIMVS; ★DEI↓GRACIA↓REX↓POLONIE**

Rv.: korunovaná orlice, opis **GROSSI↑CRACOVIIENSSES**

Lit.: *Szwagrzyk 1990*, Tablice 204 (ale varianta opisu)

29. 3,130 g; přibližně 27,6/27,8 mm (obr. 2:29)

Složení tohoto nevelkého nálezu je v několika ohledech velmi zajímavé. Mimořádně důležitá je zejména brakteátová složka nálezu (obr. 2:13–14, 17, 20 a 24). Jakkoliv se jedná o běžné ražby, ražené ve velkých objemech po dobu nejméně několika desetiletí, z území České republiky byl pravděpodobně doposud dokumentován hromadný nález svídnických brakteátů pouze z jediné lokality. Při archeologickém průzkumu hradu Vizmburku v severovýchodních Čechách bylo nalezeno přibližně padesát kusů těchto ražeb z nichž větší část byla součástí jednoho nálezového celku, ostatní jsou pravděpodobně ztrátovými mincemi (*Nemeškalová-Jiroudková 2007a; táž 2007b*).<sup>5</sup> Jeden exemplář svídnického brakteátu byl v současnosti nalezen při archeologickém průzkumu v historickém centru Hradce Králové.<sup>6</sup> Lokace všech nalezišť do prostoru severovýchodních Čech není jistě náhodná a svědčí o trasách obchodních cest na slezském pomezí ve směru ze Svídnice do Čech. Brakteáty z hradu Vizmburku a Hradce Králové se však od Libčanského souboru velmi liší – vesměs nápadně nižší hmotností, menším průměrem a též odlišným obrazovým provedením kančí hlavy. Typologie a chronologie svídnických brakteátů s kančí hlavou dosud nebyla zpracována. Časově jsou ražby řazeny do širokého rozmezí od 40. let 14. století až do počátku 15. století. Můžeme předpokládat, že ražby z libčanského nálezu zastupují starší, ne-li nejstarší, emise těchto ražeb.

Bezesporu zajímavý je výskyt krakovského groše Kazimíra III. Velikého (obr. 2:27). Datace těchto vzácných ražeb není dosud spolehlivě vyřešena, téměř jistě se však razily nejpozději od roku 1365 (*Paszkiwicz 2008*, 53). Výskyt jediného exempláře v souboru pražských grošů není nijak překvapivý. Též v polských nálezech tvoří krakovské groše zpravidla pouze nepatrný doplněk k rozsáhlejším souborům pražských grošů.

Téměř všechny pražské groše Karla IV. vykazují výraznější stopy oběhu (obr. 2:1, 8–12). Relativně nezachovalější jsou dva exempláře nejmladšího Karlova typu Pinta (2005) V.c. To naznačuje, že soubor pražských grošů nebo jeho podstatná část byla shromážděna nejdříve v době, kdy většina do něj uložených ražeb již delší dobu obíhala, snad v průběhu ražby typu Pinta (2005) V.c, řazeného tradičně na samý skloněk vlády Karla IV. Pinta (2005) řadí typ V do let 1370–1378, podtyp V.c přitom chronologicky následuje po starších podtypech V.a a V.b. Stanislav Veselý (1968) řadí groše odpovídající Pintovu (2005) podtypu V.c rámcově do let 1374–1378. Vzhledem k ikonografické návaznosti podtypu Pinta (2005) V.c na pražské groše Václava IV. je téměř jisté, že tento podtyp zastupuje nejmladší ražby Karla IV. Vročení ražby však není podloženo jednoznačnými údaji a je třeba ho považovat za hypotetické.<sup>7</sup> Nelze proto vyloučit,

<sup>4</sup> Ražba nemohla být podrobena přesnému měření.

<sup>5</sup> Vizmburský nálezový soubor byl zpracován se zpožděním několika desetiletí od archeologického průzkumu hradu a přesná lokace některých mincí je problematická.

<sup>6</sup> Informaci sdělil a zapůjčení ražby ke zdokumentování autorovi zprostředkoval PhDr. Vojtěch Brádle, kurátor numismatické sbírky Muzea východních Čech v Hradci Králové.

<sup>7</sup> Stanislav Veselý (1968) výslovně uvádí, že jím uvedené časové rozmezí je orientační a bude ho v budoucnu třeba ověřit či upřesnit. Václav Pinta bližší důvody k zařazení počátku ražby typu V k roku 1370 neuvádí.

že soubor mohl být shromážděn již na samém počátku 70. let 14. století. Někdy v této době nebo v průběhu následujících let byl pravděpodobně ukryt do země.

### Literatura

*Friedensburg, F. 1888: Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter II. Breslau.*

*Kalinowski, P. 2010: Pieniadz miasta Swidnica. Kalety.*

*Nemeškalová-Jiroudková, Z. 2007a: Dva mincovní nálezy ze severovýchodního objektu hradu Vizmburku. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A-Historie 61, 39–45.*

– *2007b: Nálezy jednotlivých mincí z archeologického výzkumu hradu Vizmburku. Numismatické listy 62, 11–27.*

*Paszkievicz, B. 2008: De moneta in Regno currente: Mennictwo polskie Kazimierza Wielkiego. Roczniki Historyczne 74, 31–57.*

*Pinta, V. 2005: Pražské groše Karla IV. (1346–1378). Chomutov.*

*Saurma, H. 1883: Schlesische Münzen und Medaillen. Breslau.*

*Szwagrzyk, J. 1990: Pieniadz na ziemiach polskich X–XX w. Wrocław.*

*Veselý, s. 1968: Pražské groše Karla IV. Numismatický sborník 10, 123–137.*

**Summary:** Tomáš Smělý, A group find of *grossi* and *bracteates* of the second half of the 14<sup>th</sup> century from Libčany (Hradec Králové district).

A find of Prague *grossi* struck under Charles IV (1346–1378), Schweidnitz *bracteates* and one *grossus* struck in Cracow under Kazimir III the Great (1310–1370) from Libčany is preserved in several private collections. Only one find containing Schweidnitz *bracteates* has been registered in the territory of the Czech Republic up to date – a group of single finds, plus one group find from the Vizmburk castle (south-eastern Bohemian border). One Schweidnitz *bracteate* was registered recently during archaeological excavations in the historical centre of Hradec Králové. Location of all finding places in the territory of south-eastern Bohemia points to trading routes in the Silesian borderland in direction from Schweidnitz to Bohemia. The *bracteates* from Libčany markedly differ from other Schweidnitz coins with their higher weight, larger flans and distinct form of boar head. Typology and chronology of the Schweidnitz *bracteates* with boar head have not been produced yet. The coins have been classified in wide span of the 1340s and the beginning of the 15<sup>th</sup> century. The pieces from Libčany can be supposed to represent the older series – if not the oldest ones. The whole Libčany group is dated by the Prague *grossi* and the *grossus* from Cracow to the beginning of the 1370s.

The find is also interesting because of the *grossus* from Cracow. Similarly as in case of the majority of the Polish finds, the Cracow *grossus* represents in the Libčany find a quantitatively unimportant additional element in the group of the Prague *grossi*.

*English by V. Novák*

## Nález uherského dukátu Ladislava V. v Českých Libchavách (okr. Ústí nad Orlicí)

Jiří MILITKÝ – David VÍCH

Dne 7.5.2009 byl při amatérském povrchovém průzkumu s detektorem kovů nalezen na k. ú. České Libchavy uherský zlatý dukát. Místo nálezu leží ve volné krajině v blízkosti terénního zlomu nad údolím Libchavského potoka a to na jeho pravém břehu, západně od komunikace z obce do Hejnic a západně od osady Křížánky (GPS: WGS 84, UTM E 0599051, N 5544850). Mince ležela v humusové vrstvě v hloubce 4–5 cm. Revize lokality D. Víchem s pomocí detektoru nepřinesla již žádné další nálezy – jde tedy skutečně o nález jedné mince. Ražba je uložena v soukromé sbírce a byla autorům této zprávy poskytnuta k dokumentaci.



**UHRY, Ladislav V.** (1453–1457)

mincovna: *Kremnica*, komorník Petrus Jung, AV dukát, 1455

Av.: čtvrcený erbovní štítek uherským, českým, moravským a rakouským znakem,  
+LADISLAVS.D:R.VnGARIE

Rv.: stojící sv. Ladislav čelně se sekyrou a jablkem, po stranách K-P s křížkem .S.LADISL-AVS.REX  
Lit.: *Pohl 1974*, Tab. 20:H2–3; *Budaj 2007*, 85, č. 28; *Gyöngyössy – Winter 2007*, 93, č. 1104–1105,  
Taf. 49:1104–1105.

3,56g; 21,3/21,3mm

V průběhu 15. století dochází k postupnému zapojení zlatých nominálů do širšího peněžního oběhu. S ohledem na absenci domácí zlaté mince, poslední české dukáty razil Václav IV. (*Castelin 1950*, 65–72), setkáváme se přílivem mincí cizích, především uherských dukátů. Problematikou nálezů zlatých mincí 14. a 15. století v Čechách se obšírně zabývala E. Nohejlová-Prátová (1964). Její analýza prokázala, že právě uherské dukáty byly v kategorii zlatých mincí 14. a 15. století nejrozšířenějším platidlem – poměr k rýnskému zlatému je 362 ks : 180 ks (*Nohejlová-Prátová 1964*, 265). Ražby Ladislava V. tvoří v Čechách druhou nejpočetnější skupinu (39 ověřených exemplářů) hned za ražbami Zikmunda Lucemburského (115 ks). Již z těchto čísel je zjevné, že produkce Ladislavových dukátů musela být velmi značná. Dukáty Ladislava V. známe na českém území z řady hromadných nálezů i jako nálezy jednotlivé (*Nohejlová-Prátová 1964*, 261). Zde prezentovaná ražba pochází z roku 1455, nicméně je otázka, jak dlouho byla v oběhu a kdy došlo k její ztrátě. Pouze obecně lze uvažovat o průběhu 2. poloviny 15. století a zcela nelze dokonce vyloučit ani 16. století.

Interpretace nálezů jednotlivých zlatých mincí ve volné krajině je obtížná. Může se jednat o pozůstatek většího již v minulosti vyzvednutého nálezu. Může jít o náhodnou ztrátu i o záměrně ukrytou minci – je třeba vnímat, že její hodnota v době okolo roku 1455 přepočtená na drobné stříbrné nominály reprezentuje depot mincí čítající např. asi 250 rakouských feniků (*Sejbal 1997*, 175). Zajímavé je však samo místo nálezu mince – leží totiž při trase historické komunikace figurující na historických mapách, se kterou je s vysokou pravděpodobností sledovaný dukát nějakým způsobem spjat.

### Literatura

*Budaj, M. 2007*: Košický zlatý poklad. Bratislava.

*Gyöngyössy, M. – Winter, H. 2007*: Münzen und Medaillen des ungarischen Mittelalters 1000–1526. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museum. Wien.

- Castelin, K. 1950: O českých dukátech 14. století. Numismatický časopis československý 19, 55–73.  
 Nohejlová-Prátová, E. 1964: Uherský dukát v nálezech mincí grošového údobí (1300–1547).  
 Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied 14. Sborník k šesťdesiatym narodeninám dr. Ludmily Kraskovskej, CSc. (II. časť). Nitra, 259–271.  
 Pohl, A. 1974: Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325–1540). Graz.  
 Sejbal, J. 1997: Základy peněžního vývoje. Brno.

**Summary:** Jiří Militký – David Vích, Find of a Hungarian ducat struck under Ladislaus V from České Libchavy (Ústí nad Orlicí district).

On May 7, 2009, a Hungarian ducat struck under Ladislaus V was found in the territory of the land register belonging to České Libchavy. The finding place is situated in the open air near the terrestrial fault of the Libchavský Creek, to the west of the communication leading from the village to Hejnice. The following prospection proved the single find. During the 15<sup>th</sup> century, gold coins have been gradually introduced to the broader monetary circulation, and the Hungarian ducats represented the most wide-spread gold coins of the 14<sup>th</sup> and 15<sup>th</sup> centuries. The pieces struck under Ladislaus V seem to be the second most numerous group of gold coins found in Bohemia (39 confirmed specimens) after the coins struck under Sigismund of Luxembourg (115 specimens). Although the mentioned coin was struck in 1455, it is questionable how long it has been circulating – basically, it is possible to speculate about the second half of the 15<sup>th</sup> century, but also the 16<sup>th</sup> century cannot be excluded. The find is connected with a historical communication supposed there.

English by V. Novák

## Nález osmanské stříbrné mince Salíma I. z Českého Krumlova

Jiří MILITKÝ – Vlastimil NOVÁK

Při povrchovém průzkumu s detektorem kovů byla v roce 2010 v Českém Krumlově nalezena stříbrná *akče* osmanského sultána Salíma I.<sup>1</sup> Místo nálezu se nachází na poli pozvolně sbíhajícím k jihu v prostoru jižně od zámecké zahrady.



skutečná velikost



**OSMANŠTÍ SULTÁNI, Salím I.** (AH 918–926 / AD 1512–1520)

mincovna: *Nowár*, AR *akče*, ročník setřen [AH 918 / AD 1512]

Av.: v prostém mezikruží s perlovcem čtyřřádkový arabský nápis:

سلطان	<i>sulṭān</i>	sultán
سليم	<i>salīm</i>	Salím
شاه	<i>šāh</i>	šáh
بن بايزيد خان	<i>bin bājazīd chān</i>	syn Bájazída chána

<sup>1</sup> Mince se nachází v soukromé sbírce, za zprostředkování její dokumentace děkujeme Jiřímu Hálkovi z Českého Krumlova.

Rv.: v prostém mezikruží s perlovcem víceřádkový arabský nápis:

عز نصره ضرب      'azza našruhu đuriba      nechť je zajištěno jeho vítězství raženo  
... نوار ...      nuwār ...      v nowáru ...

Lit.: Lane-Poole 1883, 68, č. 165–167; Ghalib 1890, 75, č. 176–177; Østrup 1938, 292, č. 2517; Pere 1968, 106, č. 142; Schaendlinger 1973, 95; Artuk – Artuk 1974, neuvádí; Sultan 1977, 102, č. 1051–1054; Mitchiner 1977, neuvádí; Album 1998, 66, č. 1315; Srečković 2000, 150, č. 28.

0,659 g; 10,2/ 10 mm; 4,5 h

Nově registrovaná mince byla ražena v balkánské mincovně *Nowár* s letopočtem nástupního roku vlády (AH 918 / AD 1512). Ročník je sice setřen, ale tehdejší osmanská mincovní praxe uvádět na mincích pouze intronizační letopočty dává oprávnění takové vročení očekávat. Mincovna byla aktivní mezi lety AH 843/ AD 1439 a AH 1049/ AD 1640.

Na českém území jsou nálezy stříbrných osmanských mincí poměrně řídké a ražby jsou součástí hromadných depotů (Praha, Poběžovice) – ojedinelý nález je registrován pouze jediný (Praha-Suchdol) – všechny s dobou ukrytí v průběhu třicetileté války a ve druhé polovině 17. století (Nálezy III/1; Štěpková 1963; táž 1964; Novák 2006). Na rozdíl od střední a jižní Moravy, která byla v 16. a 17. století v přímém kontaktu s tureckým živlem, Čechy a Slezsko přicházely do styku s osmanskými mincemi jen sekundárně. Speciálně drobné mince *akče* (nominálně s hmotností do 1 g), které byly v osmanském prostředí nejběžnější mincí užívanou masově např. k vyplácení žoldu, se v rámci lokálního středoevropského oběživa dostávaly do neosmanského prostředí náhodně a vzácně. Vcelku zřejmě pak vzhledem ke svým ikonografickým a váhovým charakteristikám nemohly být součástí lokálního oběžného systému. Českokrumlovská osmanská mince tedy zřejmě představuje náhodnou ztrátu odkazující k vyššímu společenskému prostředí (srv. Frolík – Novák 2007).

Při interpretaci nálezů orientálních mincí z území střední Evropy je vždy nutné zachovávat určitou obezřetnost k jejich dobové autenticitě. To platí zvláště pro stříbrné osmanské mince z českého území, které jsou na rozdíl od mincí zlatých, zatím velmi vzácné. Nově registrovaná ražba z Českého Krumlova je velmi zajímavá svým nálezovým kontextem. Pochází totiž z pole, odkud je dnes podchyceno velké množství jednotlivě nalezených mincí od 15. do 19. století. Je velmi pravděpodobné, že jde o exempláře, které se do tohoto prostoru dostávaly s vyvážením odpadu a hnoje a to zřejmě především z areálu krumlovského hradu – pozdějšího zámku. Tato mincovní kolekce zatím nebyla publikována,<sup>2</sup> nicméně jde o soubor velmi zajímavě dokumentující peněžní oběh v Českém Krumlově především v raném novověku (k problematice: Militký 2005, 57–58). Výskyt osmanské mince v tomto kontextu může indikovat dobově autentický nález, který by mohl teoreticky souviset např. s obdobím přelomu 16. a 17. století. V letech 1593–1606 vedl Rudolf II. válku s Turky (Janáček 1987, 311–328) a v roce 1594 pobýval s vojskem na habsbursko-tureckém pomezí osobně i Petr Vok z Rožmberka (Pánek 1996, 115–122). Právě tento konflikt je tedy jedním z možných období, ve kterém se mohla sledovaná mince dostat do Českého Krumlova. Mohlo se tak stát ale i nezávisle na této historické události. Lze tedy shrnout, že sledovaný nález je se značnou dávkou pravděpodobnosti vzácným dokladem ojedinelého pronikání osmanských mincí na české území. Je otázka, jakou roli zde tyto mince mohly plnit – spíše šlo asi o jakési kuriozity než skutečná platidla.

## Literatura

Album, s. 1998: A Checklist of Islamic Coins. Santa Rosa (Calif.).

Artuk, I. – Artuk, C. 1974: Istanbul arkeoloji müzeleri teşhirdeki islami sikkeler katalogu. II. Istanbul.

<sup>2</sup> Její zveřejnění připravuje J. Militký. Ze stejného prostoru pochází také několik jednotlivých nálezů římských mincí (Militký 2007), které lze však s vysokou dávkou pravděpodobnosti považovat za autentické a tedy nesouvisící s pozdně středověkým a raně novověkým obdobím.



- Frolík, J. – Novák, V. 2007: Nález turecké zlaté mince v Praze na Hradčanech. In: Numismatický sborník 22, 260–266.*
- Ghalib, I. 1890: Numismatique ottomane. Constantinople.*
- Janáček, J. 1987: Rudolf II. a jeho doba. Praha.*
- Lane-Poole, s. 1883: Catalogue of Oriental Coins in the British Museum. Vol. VIII. The Coins of the Turks in the British Museum. London.*
- Militký, J. 2005: Nálezy mincí na Českokrumlovsku. Sborník Národního muzea, Řada A-Historie 58, 1–88.*
- 2007: Nálezy římských mincí na Českokrumlovsku. In: Droberjar, E. – Chvojka, O. (edd.): Archeologie Barbarů 2006. Příspěvky z II. protohistorické konference. České Budějovice, 21.–24. 11. 2006. Archeologické výzkumy v jižních Čechách. Supplementum 3. Svazek 1–2. České Budějovice, 261–268.
- Mitchiner, M. 1977: Oriental Coins and their Values. The World of Islam. London.*
- Nálezy III/1: Nemeškal, L.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III/1. Praha, 1957, 7–214.*
- Novák, V. 2006: Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu. Numismatický sborník 21, 181–189.*
- Østrup, J. 1938: Catalogue des monnaies arabes et turques du Cabinet royal des médailles du Musée national de Copenhague. Copenhague.*
- Pánek, J. 1996: Poslední Rožmberk. Životní příběh Petra Voka. Praha.*
- Pere, N. 1968: Coins of the Ottoman Empire. Istanbul.*
- Schaendlinger, A. C. 1973: Osmanische Numismatik. Braunschweig.*
- Sultan, J. 1977: Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic. Thousand Oaks (Calif.).*
- Srečković, s. 2000: Akches (Volume Two). Mehmet II Fatih – Selim I Yavuz 848–926 AH. Belgrade.*
- Štěpková J. 1963: Coins of the Osmanli Sultans in the Coin-Hoards found on Czechoslovak Territory. Annals of the Náprstek Museum 2, 141–192.*
- 1964: The Structure of the Finds of the Islamic Silver Coins in the Territory of Czechoslovakia. Annals of the Náprstek Museum 3, 113–128.

**Summary:** Jiří Militký – Vlastimil Novák, Find of a silver coin struck under the Ottoman Sultan Selim I from Český Krumlov.

In 2010, during surface examination using metal detectors, an *akçe* struck under the Ottoman Sultan Selim I (AH 918–926 / AD 1512–1520) was found in the field located to the south of the castle garden. The coin was produced in the Nowar mint in the intronization year (AH 918 / AD 1512). Because of characteristics of the Bohemian finds of the Ottoman coins (two group finds and one single find buried during the Thirty Years War and later) and because of the iconographic and weight characteristics of the *akçes*, the coin from Český Krumlov must be regarded as an accidental loss in the luxurious milieu.

*English by V. Novák*

## Starší nález medaile u vsi Trotina (okr. Hradec Králové)

Vojtěch BRÁDLE

Součástí starého fondu Muzea východních Čech v Hradci Králové je kromě četných mincí nálevoého původu rovněž podobným způsobem získaná, poměrně vzácná stříbrná medaile:



ČECHY, Jáchymov, Hieronymus Magdeburger a jeho dílna, *Narození Krista – Klanění tří králů*, 1532

Av.: Scéna Narození Krista, nápis: .ESAI.9.1.5:3Z, opis: trojlístek PARVVVLS trojlístek [N] ATVS trojlístek EST trojlístek NOBIS trojlístek ET trojlístek FILIVS trojlístek DATVS trojlístek EST trojlístek NOBIS křížek

Rv.: Scéna Klanění tří králů, setřený nápis: [MAT Z], opis: [trojlístek ET.IN]TRANTES. DOMVM.INVERENVNT.CVM.MARI.MA[TRE.EIVS]

Lit.: *Katz 1932*, 75, jako č. 93, tab. XIV/8.

pozlacené stříbro; 13,822 g – souhrnná váha dvojice zlomků (inv. číslo N/N 20986)

Bohužel je medaile zachována v poměrně špatném stavu. Předně došlo následkem výrazného ohnutí k jejímu rozlomení. U menšího, horního dílu je z velké části odrolen také její ozdobný okraj, který částečně zasahuje do opisu. Na rubní straně s výjevem Klanění tří králů je prakticky kompletně setřeno zlacení a především u horní části již není vesměs zřetelný ani obraz.

Medaile svým ztvárněním odpovídá ražbě, kterou popsal V. Katz (*Katz 1932*, 75, č. 93, tab. XIV/8). U ní však uvádí jako rok vyrazení 1533, který se v její souvislosti někdy uvádí až do současné doby. Příkladem může být medaile dražená v rámci sbírky O. Grosze (*AK ČNS Praha 2008*, 22, č. 963). Naproti tomu P. Haimann vyražený letopočet čte jako 1532 (*Haimann 2006*, 274). Stejně čtení letopočtu lze nalézt rovněž v aukčním katalogu mnichovské firmy Lanz (*AK Lanz 2003*, č. 285). Při pozorném sledování vyraženého letopočtu je patrné, že poslední číslice má podobu písmena „Z“, které představuje jistě „dvojku“. Dojem číslice „tři“ vzniká díky blízkosti perlovce z podlouhlých perliček, z nichž jedna na první pohled vytváří dojem spodní části „trojky“. Na královéhradecké medaili i na té, kterou vyobrazil ve své práci V. Katz, je tak zjevně vyražen letopočet 1532, přičemž „Z“ je o něco menší než zbylé číslice z důvodu nedostatku místa při perlovci. Je třeba podotknout, že letopočet v podobě 153Z se objevuje i na ostatních datovaných medailích přiřazených Hieronymu Magdeburgerovi (*Katz 1932*, 62–66, č. 46–48, 51, 53–56 a 58–61) a používání písmena „Z“ ve smyslu číslice „dvě“, stejně jako např. použití trojlístků jako rozdělovacího znaménka v opisech, patří mezi typické prvky tohoto tvůrce razidel (*Katz 1927*, 62–63; *týž 1932*, 56).

Přesto, pokud budeme obě medaile sledovat pozorněji, nelze si nevšimnout, že se jejich obraz v jednom místě liší. Na kameni, na němž sedí sv. Josef, je na medaili vyobrazen V. Katzem

<sup>1</sup> Zde lze nalézt odkazy na starší práce, které se věnují problematice medailerského díla H. Magdeburgera.

vidět značka jejího autora (písmeno „H“ s malým křížkem), kterou na základě kritického rozboru připisal zmíněnému H. Magdeburgerovi (*Katz 1927*, 62–67; *tyž 1932*, 51–54).<sup>1</sup> Tuto značku spatříme i na obou výše zmíněných medailích, které se objevily na numismatických aukcích. Na královéhradecké medaili však chybí. Její absenci nelze odůvodnit otřelostí obrazu, protože v místě jejího potencionálního vyražení je zachováno i zlacení. Dovoluje-li to stav zachování popisované ražby, lze jinak ovšem konstatovat obrazovou shodu s Katzovou medailí, a to včetně drobných detailů. Se značkou H. Magdeburgera se na jeho medailích setkáváme až od let 1532/1533, což V. Katz dává do souvislosti s jeho dosavadním působením jako řezače želez pro mincovnu v saském Annabergu (*Katz 1932*, 56). Teprve po složení funkce se na medailích začíná jeho značka objevovat.

Podle záznamu na sáčku, v kterém byla tato medaile uložena, došlo k jejímu objevení v říjnu 1908 při orání pole „nade vsí Trotinou“. V tomto případě by mělo jít o dnešní místní část města Smiřice, která se nachází na dolním toku říčky stejného jména při silnici I. třídy č. 33.<sup>2</sup> Blíže místo nálezu popsáno není a bohužel chybí také jméno nálezce. Medaili muzeu věnoval Josef Voženílek, mlynář z nedalekých Předměřic nad Labem, kde v roce 1889 zakoupil dodnes fungující mlýn Budín (*Klempera 2003*, 34). Je otázkou, zda medaili objevil někdo ze zaměstnanců J. Voženílka při práci na jeho pozemcích, resp. dokonce on sám, nebo ji nalezl někdo jiný a mlynář ji pouze dodatečně od této osoby získal za neznámých okolností.

## Literatura

- AK ČNS Praha 2008: Sběrka českých církevních medailí, svátostek, církevních šperků a příbuzného materiálu pana Otty Grosze, II. část. Česká numismatická společnost Pobočka Praha. Členské informace, 44. (111.) aukce, 12. 4. 2008. Praha.
- AK Lanz 2003: Auktion 118. Münzen und Medaillen aus Mittelalter und Neuzeit, Orden und Numismatische Literatur 25. 11. 2003. Numismatik Lanz. München.
- Haimann, P. 2006: Slovník autorů a zhotovitelů mincí, medailí, plaket, vyznamenání a odznaků se vztahem k Čechám, Moravě, Slezsku a Slovensku (1505–2005). Praha.
- Katz, V. 1927: Další příspěvky k dějinám jáchymovského medailérství 16. století. Numismatický časopis československý 3, 62–71.
- 1932: Die Erzgebirgische Prägemedaille des XVI. Jahrhunderts. Praha.
- Klempera, J. 2003: Vodní mlýny v Čechách VI. Královéhradecko. Pardubicko. Jaroměřsko. Chlumecko. Novobydžovsko. Hořicko. Litomyšlsko. Českotřebovsko. Vysokomýtsko. Náchodsko. Dobruško. Lomnicko. Praha.

**Summary:** Vojtěch Brádle, Older find of a medal from the Trotina village (Hradec Králové district).

In October 1908, a heavily damaged gilded silver medal showing the Nativity of Christ and Adoration of the Magi dated in 1532 (attributed by V. Katz to H. Magdeburger and his followers – *Katz 1932*, 75, as no. 93, Tab. XIV/8) was discovered during plowing of a field near the Trotina village. V. Katz – because of imprecise reading of the last digit – classified it as having been struck in 1533, but in real, it was produced one year earlier. Compared to the cited specimen, the mentioned medal does not bear the mark of its designer (letter ‘H’ with small cross). Regarding the state of the medal, both pieces show iconographic identity. In general, the medal by H. Magdeburger have not been marked up to 1532/1533, but after leaving his position of the die-engraver in the Annaberg mint in Saxony, H. Magdeburger started to sign his works (*Katz 1932*, 56).

English by V. Novák

<sup>2</sup> Kromě toho existuje obec Trotina, která se nachází na horním toku stejnojmenné říčky nedaleko Miletína (okr. Trutnov). Pro úplnost je třeba dodat, že název Trotinka nese i místní část Miletína.

## Nález drobné stříbrné mince ze 16. století v Tuchoměřicích (okr. Praha-západ)

David DANĚČEK – Kamil SMÍŠEK

Během archeologického dohledu při skrývce ornice a následném hloubení základových pasů pro výstavbu rodinného domu na východním okraji obce Tuchoměřice (okr. Praha-západ), v poloze Pod Bělohradem (parcela 306/23) byla během průzkumu plochy staveniště detektorem kovů<sup>1</sup> nalezena prvním z autorů drobná stříbrná mince.<sup>2</sup>

**SALZBURG**, arcibiskupství, **Arnošt Bavorský** (1540–1554)

mincovna: *Salzburg*, mincmistr Marx Thenn a Berhard Thenn, AR 2fenik 15?? (ražba let 1540–1543 nebo 1545–1554)

Av.: ve dvojitém trojpásu tři znaky, v obou horních úhlech trojpásu rozviliny

Rv.: hladký, částečně patrný negativní obraz aversu

Lit.: Šmerda 1987, tab. IV:45 var.

0,453/0,382 g;<sup>3</sup> 14,8/14,3 mm; korodovaný, mírně nedoražený a excentrický, krajový (?) střížek nepravidelného tvaru

Drobné ražby salzburškého arcibiskupství představují jedny z nejběžnějších drobných mincí cizí proveniencie na českém území v průběhu 16. a počátku 17. století. Ve sledovaném prostoru severozápadního okolí Prahy je jejich výskyt dobře doložen například v depotu mincí z Roztok u Prahy (*Nemeškal* 1956). Nalezená mince s největší pravděpodobností představuje ojedinělý ztrátový exemplář související s intenzivní novověkou antropogenní činností (zemědělství) v prostoru východního okraje obce.

### Literatura

*Nemeškal, L.* 1956: Nález mincí v Roztokách u Prahy. Numismatický sborník 3, 214–215.

*Šmerda, J.* 1987: Solnohradské mince a medaile (1500–1809). Gottwaldov.

**Summary:** David Daněček – Kamil Smíšek, Find of a small silver coin struck in the 16<sup>th</sup> century from Tuchoměřice (Prague-West district).

During archaeological examination of an area used for construction of a family house in the eastern outskirts of the Tuchoměřice village (Prague-West district), location 'Pod Bělohradem' (land register no. 306/23), a silver *pfennig* struck under the Archbishop Ernest of Bavaria (1540–1554) in Salzburg with illegible date was found by D. Daněček via using of metal detector in the area. The coin could be interpreted as an accidentally lost piece connected with intensive human activities in the close surroundings of the village.

*English by V. Novák*

<sup>1</sup> Detektor kovů XP Goldmaxx, 18 kHz, 2D cívka Ø 22,5 cm.

<sup>2</sup> Středočeské muzeu Roztoky u Prahy, archeologická sbírka, př. č. 15/2010.

<sup>3</sup> Hmotnost mince před a po konzervaci.

## Nález početních grošů z konce 16. století z Libčan (okr. Hradec Králové)

Jan SKALA – Tomáš SMĚLÝ

V soukromé sbírce je uložen nález početních grošů, svátostek, jedné mince a drobného archeologického materiálu. Nález byl učiněn v bezprostřední blízkosti silnice vedoucí z Libčan do Hřibska v blízkosti odbočky na Těchlovice v širším okolí bodu 50°11'48.000"N, 15°42'25.000"E. Nalezené předměty byly rozptýleny v prostoru vnější hrany silničního příkopu na ploše přibližně 2 x 2 m, v hloubce přibližně od 10 do 35 cm a byly objeveny víceméně jednotlivě. Je pravděpodobné, že jde o hromadný nález početních grošů (A) a kolekci předmětů, jejichž případný vzájemný vztah není jednoznačně prokazatelný (B). Téměř jistě však druhý soubor nesouvisí s nálezem početních grošů. Nicméně je zajímavé, že všechny předměty byly nalezeny „společně“ rozptýlené na malé ploše. Předpokládáme, že k dislokaci početních grošů i ostatních náleзовých předmětů došlo sekundárně při pozdějších úpravách a rozšiřování komunikace. Nelze ani vyloučit možnost, že hromadný nález početních grošů není úplný a že jeho část byla při terénních úpravách rozptýlena na větší plochu či ztracena.

### A. Hromadný nález

**ČECHY, Rudolf II.** (1576–1611)

mincovna: *Kutná Hora*, řezač kolků: Jiřík starší z Řásné a jeho dílna, AE početní groš 1595

Lit.: *Prokisch 2009*, pravděpodobně č. A.7/1/3/15.

A1. 1,960 g; (opisy částečně nečitelné)

**ČECHY, Vilém z Rožmberka a Polyxena z Pernštejna**

mincovna: *Kutná Hora*, řezač kolků: Jiřík starší z Řásné a jeho dílna, AE početní groš b.l.

Lit.: *Prokisch 2009*, pravděpodobně č. B.190/1.

A2. 2,171 g (opisy částečně nečitelné)

A3. 1,561 g (opisy částečně nečitelné)

A4. 1,591 g; (opisy částečně nečitelné)

**ČECHY, Jan Hanuš ze Šaratic a Radslav Hlavsa z Liboslavě**

mincovna: *Kutná Hora*, řezač kolků: Jiřík starší z Řásné a jeho dílna, AE početní groš b.l.

Lit.: *Prokisch 2009*, pravděpodobně č. B.69/2.

A5. 2,048 g (opisy částečně nečitelné)

A6. 1,663 g (opisy částečně nečitelné)

-, Rv.: ·RADSLAW

Lit.: *Prokisch 2009*, pravděpodobně jako č. B.69/3 (ale varianta opisu).

A7. 1,925 g; (opisy částečně nečitelné)

-, Lit.: *Prokisch 2009*, snad č. B.69/2 nebo č. B.69/3.

Kom.: Na jedné straně zbytky obrazu připomínají lícní stranu početního groše s helmem a znakem Jana Hanuše ze Šaratic, v líci i rubu dvojité vnitřní okruží

A8. 0,996 g, téměř nečitelný, olámaný

**ČECHY, Kutnohorští konšelé mincířští a pregěřští**

mincovna: *Kutná Hora*, řezač kolků: Jiřík starší z Řásné a jeho dílna, AE početní groš b.l.

Lit.: *Prokisch 2009*, pravděpodobně jako č. A.7/3/1, ale rozdělovací znamení tvoří pravděpodobně drobné kosočtverce.<sup>1</sup>

A9. 2,091 g (téměř nečitelný)

A10. 2,174 g; (opisy částečně nečitelné)

A11. 1,820 g; (opisy částečně nečitelné)



Obr. 1. Početní peníze z hromadného nálezu (čísla odpovídají katalogu; zvětšeno; foto T. Smělý).

### B. Jednotlivé nálezy (?)

**ČECHY, Ferdinand II.** (1619–1637)

mincovna: *Praha*, mincmistr: Beneš Hübmer, AR 3krejcar 1622

Lit.: *Janovský 1948*, pravděpodobně č. 765/1d.

**B1.** neváženo, olámaný, ražba se rozpadá (opisy částečně nečitelné)

AE oválný medailon s okem pro zavěšení a výčnělky do tvaru kříže (asi 17./18. století)

Av.: modlíci se sv. Mikuláš Tolentinský před Kristem na Kříži, ·S·NIC·D·TOLENT·

Rv.: sedící Panna Maria v maforionu drží na levé noze oděného Ježíška, nad Ježíškem pětilistý květ (růže?), ·S·MARIA·DE· - ·POPVLO·, v ex. ROMA

**B2.** 24/29 mm; spodní výčnělek ulomený

AE oválný medailon s otvorem pro zavěšení a výčnělky do tvaru kříže (asi 17./18. století)

Av.: modlíci se sv. Mikuláš Tolentinský (?) před Kristem na Kříži, opis pravděpodobně ·S· - ·N·

Rv.: anděl podává za deště klečícímu sv. Mikuláši Tolentinskému (?) stoněk se třemi liliovými (?) květy

**B3.** 17/21 mm, v horní části vylomen

**B4.** Polokulovité duté předměty s otvorem, měděný plech, průměr cca 10 mm (4 ks)

**B5.** Dřevěný korálek – součást růžence (?), průměr cca 5 mm

Nálezový soubor početních grošů (A) je svého druhu zcela mimořádný. Podobný hromadný nález, tvořený výhradně soukromými či vládními početními groši, nebyl dosud na českém území registrován. Sporadicky jsou dokumentovány jednotlivé ražby v mincovních depotech nebo nálezy jednotlivých ztrátových ražeb (*Nálezy III/1*, č. 3129; *Nemeškalová – Jiroudková 1973*, 143–151 a tam citované nálezy; *Svobodová 1972*, 54, č. 6; *Vorel 1998*; *Militký 2000*; *Smíšek*

<sup>1</sup> Rozdělovací znamení na početních groších č. 9, 11 jsou nečitelná a na č. 10 téměř nečitelná. Přečtený tvar rozdělovacího znamení proto není jednoznačně prokazatelný. Použití rozdělovacího znamení kosočtverce by však odpovídalo běžné praxi dílny Jiříka staršího z Rásné. Tvar použitého rozdělovacího znamení bude třeba ověřit na lépe čitelných exemplářích.



Obr. 2. Jednotlivě nalezené mince, svátostky a nemincovní předměty (čísla odpovídají katalogu; foto T. Smělý).

2005; Schenk – Smíšek 2005; Brádle 2009, 206; Smělý 2011). Zajímavé je i složení nálezů, ve kterém se nachází od většiny ražeb více typově shodných exemplářů. I přes značný stupeň koroze se zdá, že všechny početní groše nebo jejich většina byla uložena do země ve velmi zachovalém stavu. Méně poškozené části plochy ražeb mají nápadně vysoký a ostrý reliéf. S výjimkou jednoho téměř nečitelného exempláře, který nelze zcela bezpečně určit (č. A8), jsou všechny početní groše raženy z razidel vyrobených v dílně kutnohorského řezače Jiříka staršího z Řásné. To dokládá jejich celkové výtvarné zpracování a zejména použité punce jednotlivých písmen a rozdělovacích znamení odpovídajících stylem jiným ražbám z razidel vyrobených v této dílně.<sup>2</sup> V tomto směru bude třeba doplnit aktuální soupis Prokischův (2009),<sup>3</sup> který u některých početních grošů řezače neuvádí nebo jej uvádí s pochybnostmi. Společná ražba Radslava Hlavsy z Liboslavě a jeho strýce Jana Hanuše ze Šaratic (*Leminger 1912*, 332) a korporátní ražba kutnohorských konšelů minciřských a pregěřských se místně vztahují ke Kutné Hoře a byly vyrobeny bezpochyby v kutnohorské mincovně, stejně jako vládní početní groš 1595. Vzhledem k původu razidel rožmbersko-pernštejských početních grošů v dílně Jiříka staršího z Řásné je víc než pravděpodobné, že i tyto mají původ v kutnohorské mincovně. Prokisch přijímá kutnohorský původ rožmbersko-pernštejské ražby s pochybnostmi, Kleisner s Holečkovou (*Kleisner – Holečková 2006*, 77) řadí tento typ početního groše bez udání důvodu opatrně do českobudějovické mincovny.

S výjimkou vládního početního groše s letopočtem 1595 (č. A1) nemají početní groše v nálezovém souboru uveden letopočet. Datování nedatovaných početních grošů je v řadě ohledů problematické a to i s ohledem na možnost pozdějších doražeb z funkčních starých razidel. Společné početní groše Radslava Hlavsy a Jana Hanuše (č. A5–8) jsou Prokischem (2009) datovány do období krátce před rokem 1599. Početní groš konšelů minciřských a pregěřských (č. A9–11) Prokisch (2009) nedatuje. Rožmbersko-pernštejský početní groš (č. A2–4) datuje Prokisch (2009) do období po roce 1587, ve kterém se Vilém z Rožmberka oženil s Polyxenou z Pernštejna a Kleisner s Holečkovou (*Kleisner – Holečková 2006*, 77) do let 1587–1592, tj. ukončení ražby spojují s úmrtím Viléma z Rožmberka.

Vezmeme-li v potaz absenci početních grošů z jiné než kutnohorské mincovny, lokalitu

<sup>2</sup> O řezačské dílně Jiříka staršího z Řásné bude obšírně pojednáno v autorem připravované publikaci o bílých groších (1573–1619). Ve spolupráci s Lubošem Králem.

<sup>3</sup> Údaje o řezačích kolků českých ražeb přebírá Prokisch zejména z prací Fialových a Katzových. Některé údaje bude třeba do budoucna korigovat a doplnit.

nálezu nepřilíš vzdálenou Kutné Hoře, předpokládanou vysokou zachovalost ražeb v době jejich ukrytí a zejména opakující se ražby téhož typu, nabízí se hypotetická úvaha, že soubor početních grošů byl shromážděn ve velmi krátké době nebo dokonce naráz a nedlouho po jejich vydání. Místem, kde bylo možno nejsnadněji opatřit takový soubor bylo bezesporu místo výroby, tedy Kutná Hora resp. přímo kutnohorská mincovna. Klíčovým časovým vodítkem k určení, kdy byly početní groše vyrobeny resp. kdy mohl být soubor shromážděn, je datovaný vládní početní groš s letopočtem 1595. Vzhledem k tomu, že vládní početní groše s letopočtem 1596 nejsou známy (Prokisch 2009, 280), můžeme předpokládat, že v roce 1596 držela mincovna dostatečnou zásobu grošů z předchozího roku, případně je v tomto roce dorážela ze starých razidel. Do tohoto období, tedy do let 1595–1596, nebo do období nepřilíš časově vzdáleného by pak mohla hypoteticky zapadat výroba i všech ostatních početních grošů z nálezů. Není také bez zajímavosti, že toto období se shoduje s dobou, kdy ve funkci písaře působil v kutnohorské mincovně jeden z vydavatelů – Radslav Hlavsa z Liboslavě.

Vilém z Rožmberka sice umřel již v roce 1592, po jeho smrti však získala Polyxena z Pernštejna do vlastnictví bohaté roudnické panství a po roce 1597 se stala na řadu let poručnicí nezletilých potomků zesnulého bratra Jana († 1597). Až v roce 1603 se provdala za druhého manžela Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. V letech 1592–1603 mohla sebevědomá Polyxena z Pernštejna nechat razit jednorázově nebo i opakovaně pro osobní reprezentaci a zároveň z účetních potřeb spravovaných panství početní groše ze starých lícních razidel se jménem zesnulého manžela. K ražbě početního groše Viléma z Rožmberka typu Prokisch (2009) č. B.189/1, pravděpodobně z let 1585–1592, a společného početního groše Viléma a Polyxeny typu Prokisch (2009) č. B.190/1 (č. A2–4) bylo použito shodné lící razidlo s rožmberským znakem a opisem WYLEM WLADARZ DOMU ROZM N P P (Prokisch 2009, Stempelgraph 42). Společné groše mohly být raženy již před rokem 1592 a po tomto roce doráženy ze starých razidel. Je však třeba uvažovat nejen o možnosti dorážby, ale i o možnosti ražby až po roce 1592 ze starých lícních a nových rubních razidel s perňštejnským znakem a opisem POLIXENA Z PERNSSSTEINA. Programové přihlášení se ke svazku s nejpřednějším velmožem českého království mohlo mladé a atraktivní vdově jedině prospět.

Korporátní početní groše kutnohorských konšelů minciřských a pregéřských (č. A9–11) typu Prokisch (2009) č. A.7/3/1 jsou přes dvě razidla provázány s datovanými vládními početními groši s letopočty 1593, 1594, 1595, 1597, 1598, 1601 a 1603 (Prokisch 2006, Stempelgraph 19). To nám naznačuje reálnou možnost ražby či dorážby početních grošů typu Prokisch (2009) č. A.7/3/1 v uvažovaném rozmezí let 1595–1596 nebo v době nepřilíš vzdálené. Období let 1595–1596 také nápadně zapadá do doby kariérního vzestupu Radslava Hlavy v kutnohorské mincovně. Radslav Hlavsa z Liboslavě se stal zaměstnancem mincovny v roce 1593, kdy nastoupil na místo druhého písaře. V roce 1596 pak povýšil do vlivné a odpovědné funkce prvního písaře, ve které setrval až do roku 1604 (Leminger 1912, 332, 415–422). Hypoteticky můžeme uvažovat, že právě v letech 1595–1596 nebo v době nepřilíš vzdálené nechal Radslav Hlavsa vyrazit společné početní groše s Janem Hanušem ze Šaratic.

Hromadný nález početních grošů nemá zatím na českém území analogii. Za pravděpodobnou dobu ukrytí tohoto souboru je třeba považovat nejspíše poslední léta 16. století.

Druhou část sledovaného souboru reprezentuje mince (č. B1), náboženské medailony (č. B2–3) a nemincovní nálezy (č. B4–5). S ohledem na složení tohoto souboru i jeho chronologii je pravděpodobné, že s hromadným nálezem početních grošů nijak nesouvisí. Jedná se o samostatně ukryté nebo poztrácené předměty, které se do země dostaly v jiné době, v případě 3krejcaru nejdříve po roce 1622.

## Literatura

- Brádle, V. 2009: Nálezy mincí při archeologických výzkumech v Hradci Králové. Numismatický sborník 24, 203–211.
- Kleisner, T. – Holečková, Z. 2006: Mince a medaile posledních Rožmberků. Praha.
- Leminger, E. 1912: Královská mincovna v Kutné Hoře. Praha.



- Militký, J. 2000: Dva nové jednotlivé nálezy početních peněz z jižních Čech. Muzejní a vlastivědná práce 38 / Časopis přátel společnosti starožitností 108, 2000, 33–36.
- N III/1: Nemeškal, L.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III/1. Praha, 1957, 7–214.
- Nemeškalová – Jiroudková, Z. 1973: Příspěvek k otázce výskytu početních peněz a žetonů v Čechách. Památky archeologické 64, 143–151.
- Prokisch, B. 2009: Die Raitpfennigprägung in den Habsburgischen Erbländern. Veröffentlichungen des Institutes für Numismatik und Geldgeschichte. Band 12. Wien.
- Schenk, Z. – Smíšek, K. 2005: Nález početního penízu norimberského mistra Hanse Lauffera z Horních Moštěnic. Numismatický sborník 20, 175–176.
- Smělý, T. 2011: Nález početního groše Jana Špise z Týnce nad Labem. Numismatický sborník 25, 181–182.
- Smíšek, K. 2005: Archeologické nálezy početních peněz a žetonů na území České republiky. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Ústav archeologie a muzeologie. Brno. Nepublikovaný rukopis.
- Svobodová, D. 1972: Zprávy o nálezech mincí v rukopisné pozůstalosti P. Emericha Jana Petříka. Numismatické listy 27, 49–57.
- Vorel, P. 1998: Nález pozdně gotického početního peníze na zámku Pardubice. Numismatické listy 53, 47–48.

**Summary:** Jan Skala – Tomáš Smělý, Find of counting *grossi* dated back to the 16<sup>th</sup> century from Libčany (Hradec Králové district).

A group of counting *grossi*, religious medallions, one coin and some smaller archaeological objects are preserved in a private collection. Because of the content of the find and finding specifications, it is probable that the material represents two separate and not corresponding groups – the find of the counting *grossi* (A) and the group of the remaining objects (B) with relations not fully and clearly provable. The group find of the counting *grossi* (A) is interesting because several reasons. No documented and published group find of the counting *grossi* is known in the territory of the Czech Republic. Also the content of the find is interesting – in the majority of cases, there are more identical specimens by type there. With exception for one almost illegible piece, all of them were struck from dies produced in the workshop of George the Older of Řásná, the die-maker in Kuttenberg. The collective coin of Radslav Hlavsa of Liboslav and his uncle John Hanuš of Šaratice (nos. A 5–8) and the corporate coin of the councilors controlling the minting process in Kuttenberg (nos. A 9–11) are locally related to Kuttenberg, and they were undoubtedly produced in the Kuttenberg mint, as it was in the case of the state counting *grossus* of 1595 (no. A 1). Taking in mind the fact that the dies for the Rosenberg-Pernstein counting *grossi* (nos. A 2–4) came from the workshop of George the Older of Řásná, it is more than probable that the dies for the mentioned coins come from the Kuttenberg mint. Regarding absence of the counting *grossi* from other than the Kuttenberg mint, the expected high original quality of the coins, and repeated types, it is possible to speculate about the possibility that these counting *grossi* have been collected in a very short time and closely after their production. Kuttenberg, the mint itself respectively, was the place where such group of coins could be collected most easily. The state counting *grossus* dated in 1595 (no. A 1) seems to be the clue for the period when the coins have been produced and collected. No state counting *grossi* dated in 1596 are known, in that way, it is possible to assume that in 1596, the mint had enough of the *grossi* of the previous year, or it could produce new coins from the old dies. Hypothetically, the remaining counting *grossi* of the find could be produced in that period, i.e. 1595–1596, or closely around. This fact would be important for dating of the undated counting *grossi*, because their dating has been very approximate up to date. Wilhelm of Rosenberg died in 1592. In 1603, Polyxena of Pernstein married her second husband – Zdeněk Vojtěch Popel of Lobkowitz. In 1592–1603, Polyxena of Pernstein could have the counting *grossi* struck from the old obverse dies with name of her late husband at once or even

repeatedly for her personal representation or because of the accountancy reasons in her domains. The collective *grossi* could be produced even before 1592, and then, struck in new series after that year. The corporate counting *grossi* of the councilors controlling the minting process in Kuttenberg are connected via two dies with the dated state issues of the following years: 1593, 1594, 1595, 1597, 1598, 1601 and 1603. The period of 1595–1596 markedly corresponds with rise of the career of Radslav Hlavsa in Kuttenberg. Radslav Hlavsa of Liboslav became an employee of the mint in 1593, working as the second scribe there. In 1596, he was promoted and became the first scribe (a very powerful and highly responsible post). He held that position up to 1604 (*Leminger 1912*, 332 and 415–422). Hypothetically, in that period (1595–1596) or closely around, Radslav Hlavsa had their joint-issues with John Hanuš of Šaratice produced.

English by V. Novák

## Nález početního groše Jana Špise z Týnce nad Labem (okr. Kolín)

Tomáš SMĚLÝ

V soukromé sbírce je uložen početní groš Jana Špise z Hartenfelsu. Ražba byla objevena při amatérském průzkumu s detektorem kovů na poli situovaném severozápadně od intravilánu města Týnec nad Labem (v blízkosti bodu GPS 50°02'44.65"N, 15°20'40.90"E). Groš se pravděpodobně dostal na místo nálezů s odpadem vyhozeným na hnůj a vyvezeným na polní polohy v okolí lokality. Může však jít též o jednotlivou ztrátovou minci.



### ČECHY, Jan Špis z Hartenfelsu

mincovna: *Kutná Hora*, početní groš b.l. (pravděpodobně 1601–1603)

Av.: ve vnějším kruhu opis HANS SSPIS Z HARTENFELSV, ve vnitřním kruhu příčně dělený znak v prolamovaném štítu

Rv.: v kartuši třířádkový nápis SIC SPECTANDA FIDES

Lit.: *Prokisch 2009*, jako č. B.240/1, ale mezi slovy SPECTANDA FIDES je pravděpodobně nesymetricky umístěno rozdělovací znamení splývající částečně s písmenem A.

Kom.: Je pravděpodobné, že toto provedení opisu není v literatuře uvedeno omylem. Na typové fotografii publikované Prokischem (2009) je znamení též zřetelné.

1,962 g; ražba je opatřena otvorem při okraji (5,5 h)

Od roku 1582 do roku 1596 je Jan Špis uváděn jako zaměstnanec kutnohorské mincovny a to nejčastěji ve spojení s funkcí písaře (*Leminger 1912*, 312, 331, 332; *Leminger 1924*, 49). V roce 1597 byl jmenován puchhaltěrem (*Leminger 1912*, 331) a v dubnu 1600 mincmistrem kutnohorské mincovny (*Leminger 1912*, 312). V roce 1601, pravděpodobně v lednu, byl Rudolfem II. povýšen do stavu erbovního měšťana s predikátem „z Hartenfelsu“ (*Dačický 1955*, 490). S tím snad souvisí podoba erbu s vyobrazením kamzíka. Hlava kamzíka byla přitom již dříve přidělena Janu Špisovi jako mincmistrovské znamení. Z funkce mincmistra byl odvolán již v roce 1603 (*Dačický 1955*, 496). V roce 1604 je jmenován mezi městskými šepmistry a konšely (*Dačický 1955*, 499).

V roce 1608 byl opět jmenován puchhaltérem (*Dačický 1955*, 511). V roce 1612 byl v této funkci vyšetřován a vzápětí z funkce odvolán (*Dačický 1955*, 522–523). V roce 1622 je uváděn jako šepmistr (*Nováček 1894*, 159). Naposledy je zmiňován v roce 1626, kdy potvrzuje příjem peněz za stříbro dodané do kutnohorské mincovny (*Leminger 1912*, 106).

Vyražení početního groše je možné pravděpodobně datovat do let 1601–1603 nebo snad hned do roku 1601, na jehož počátku byl kutnohorský mincmistr Jan Špis povýšen do šlechtického stavu. Hypoteticky se nabízí možnost, že početní groš nechal Jan Špis vyrazit u příležitosti svého povýšení. Výtvarné zpracování razidel je blízké pracím z okruhu dílny zesnulého Jiříka staršího z Řásné z doby po roce 1599, kdy se vedení dílny ujala vdova Mandalena (*Leminger 1912*, 374; *Čermák – Skrbek 1891–1913*, 56, 100–101). Shodná rozdělovací znamení a shodný řez písma spatřujeme i na velikostně odpovídajících bílých groších z let 1599–1603. Otázkou zůstává, kdo byl výrobcem razidel. Do roku 1600 spadá pře vdovy Mandaleny s bývalým zaměstnancem dílny Janem Klementem o dodávky razidel do mincovny (*Leminger 1912*, 374–375; *Čermák – Skrbek 1891–1913*, 54, 100). Je téměř jisté, že v dílně i po odchodu Jana Klementa pracoval samostatný řezač. Hypoteticky jím mohl být zlatník Matěj Šlegl příšlý neznámo kdy ze slezské Nisy. Ten se v roce 1603 oženil s Veronikou, Řásného dcerou a dědičkou jeho dílny (*Leminger 1912*, 374). Od roku 1603 dodával Matěj Šlegl razidla vládních ražeb do kutnohorské mincovny (*Smělý b.l.*). Výtvarné provedení těchto ražeb však již odpovídá novému výtvarnému zpracování navrženému Janem Konrádem Greuterem a je zcela odlišné od ražeb z let 1599–1603. Katz přiděluje razidla Špisova početního groše s pochybnostmi Janu Klementovi (*Katz 1933*, 13).

## Literatura

- Čermák, K. – Skrbek, B. 1891–1913*: Mince království českého za panování rodu habsburského I. Pardubice.
- Dačický, M. 1955*: Prostopravda – Paměti. Praha.
- Katz, V. 1933*: Kutnohorské medailérství v 16. století. Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české 8, Kutná Hora, 1–14.
- Leminger, E. 1912*: Královská mincovna v Kutné Hoře. Praha.
- 1924: Královská mincovna v Kutné Hoře. Dodatky. Praha.
- Nováček, V. J. 1894*: Listář k dějinám školství kutnohorského 1520–1623.
- Prokisch, B. 2009*: Die Raitpfennigprägung in den Habsburgischen Erbländern. Veröffentlichungen des Institutes für Numismatik und Geldgeschichte. Band 12. Wien.
- Smělý, T., b. l.*: Matěj Šlegl, Jan Konrád Greuter a dodávky razidel do kutnohorské mincovny. Nепublikovaný rukopis – archiv autora.

**Summary:** Tomáš Smělý, Find of a counting *grossus* produced under Jan Špis from Týnec nad Labem (Kolín district).

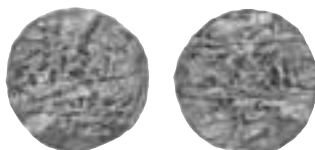
A counting *grossus* produced under Jan Špis of Hartenfels found near Týnec nad Labem is preserved in a private collection. Jan Špis used to be an employee of the Kuttenberg mint in 1582–1603, as a mint-master since 1600. Since 1597, and later on in 1608–1612, he used to work as a *Puchhalter*. At the beginning of the 17<sup>th</sup> century, he served repeatedly as a councillor in Kuttenberg. In 1601, he was promoted a townsman with the title 'of Hartenfels'. Artistic fabric of the dies points to the period of 1601–1603. It is possible to suppose hypothetically that Jan Špis had the counting *grossus* struck in the Kuttenberg mint on the occasion of receiving his aristocratic title.

*English by V. Novák*

## Nález zlaté osmanské mince Muráda III. z Votic (okr. Benešov)

Vlastimil NOVÁK – Zdeněk PROCHÁZKA

Při povrchové prospekci byla v dubnu 2010 v katastru obce Votice nalezena zlatá mince osmanského sultána Muráda III. (AH 982–1003/ AD 1574–1595) ražená v Egyptě s nástupním rokem vlády. Nacházela se v povrchové vrstvě zvláčeného pole, v hloubce asi 10–15 cm, v následující lokaci: 49°37'54.673"N, 14°37'23.209"E. Jde zřejmě o nález jediné ražby z neuchovaného hromadného nálezu či jednotlivě ztracené mince.<sup>1</sup>



### OSMANŠTÍ SULTÁNI, Murád III. (AH 982–1003/ AD 1574–1595)

Mincovna: *Misir* (Egypt), AV *sultání*, [AH 982/ AD 1574].

Av.: v prostém mezikruží s perlovcem pětiřádkový arabský nápis:

سلطان مراد بن	<i>sulṭān murād bin</i>	sultán Murád syn
سليم خان عز	<i>salīm chān ʿazza</i>	Salíma chána
نصره ضرب في	<i>naṣruhu ḍuriba fī</i>	nechť je zajištěno jeho vítězství
مصر سنة	<i>miṣr sana</i>	raženo v Egyptě roku
[٩٨٢]	[982]	[AH 982]

ornamenty v ploše, excentrická ražba.

Rv.: v prostém mezikruží s perlovcem třířádkový arabský nápis:

ضارب النضر	<i>ḍārib an-naḍr</i>	ten, kdo razí drahý kov
صاحب العز و النصر	<i>ṣāhib al-ʿizz wa an-naṣr</i>	dobyvatel slávy a vítězství
في البر و البحر	<i>fī al-barr wa al-baḥr</i>	na souši i na moři

ornament v ploše, razidlo větší než střížek.

Lit.: Lane-Poole 1883, neuvádí; *Ghalib* 1890, 147, č. 388; *Ostrup* 1938, 295, č. 2541; *Pere* 1968, 127, č. 273 var.; *Schaendlinger* 1973, 103; *Artuk* 1974, 548, č. 1624; *Mitchiner* 1977, neuvádí; *Sultan* 1977, 132, č. 1200 var.; *Album* 1998, 66, č. 1332.

3,390 g; 19,2/ 19,1 mm; 2 h, při okrajích zprohýbaný a setřelý střížek

Zlaté mince osmanských sultánů nejsou na českém, moravském i slezském území výjimečným jevem (*Nálezy III/1*; *Novák 2006*). Nález z Votic je netypický tím, že jde o druhou ojediněle nalezenou zlatou osmanskou minci mimo periferii území Koruny české. Ojediněle nalezené zlaté osmanské mince byly doposud známy pouze z Chvalkovic (okr. Náchod), z Třeštiny (okr. Šumperk) a z Prahy-Hradu (*Novák 2006*, 182; *Frolík – Novák 2007*). Drtivá většina nálezů na území Čech, Moravy a Slezska pochází z depotů a souvisí s nejistým údobím třicetileté války (1618–1648) a obdobím těsně po ní. Zlaté osmanské nominály typu sultání (též altin či ašrafi) jsou ve valné většině zastoupeny ve smíšených hromadných nálezech – v 39 případech z toho času 50 známých jde o depoty hromadné a zlaté osmanské mince jsou tam zastoupeny ve více exemplářích (*Novák 2006*, 182–183).

Nálezová situace v případě tureckých mincí v Čechách se liší od té na Moravě a ve Slezsku, což vyplývá z odlišného historického vývoje obou oblastí. Na rozdíl od Moravy, Čechy nebyly

<sup>1</sup> Kromě zmíněné ražby bylo v bezprostředním okolí (řádově desítky metrů) nalezeno několik kovových knoflíků průmyslové produkce, dále řada olověných kulek (s průměrem okolo 16 mm) a následující měděné mince: Rakousko, krejcar 1859 a 1879, Rakousko-Uhersko, 2halér 1912 a 1914, halér 1902.

nikdy tureckým nebezpečím přímo ohroženy. Zlaté turecké mince na celém výše zmíněném teritoriu nebyly taveny a znovu mincovány hlavně z důvodu vysoké kvality ražebního kovu (zlato získané Osmany s dobytím Egypta po roce 1516) a objevují se v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v nálezech ukrytých od konce 16. století až do konce 18. století. Přesná výrobní datace těchto mincí je vzhledem k intronizačním letopočtům na mincích nemožná. Obecně jsou v těchto nálezech zastoupeny exempláře ražené mezi lety 1520–1640.

Zatím nepublikovaná zlatá mince téhož panovníka, též mincovny a téhož ročníku a stejných legend, jako je votická ražba, byla nalezena v srpnu 2010 ojediněle v Tvrdomicích (okr. Břeclav). Tento nález však spíše poukazuje na teritorium přímo dotčené tureckými aktivitami, nejspíše souvisí s tureckou agresí v druhé polovině 16. století a je buď pozůstatkem nezachovaného hromadného nálezu či náhodnou ztrátou.

Mince pražská je pak výtečně zachovalá (Frolík – Novák 2007, 260), není oběhem příliš opotřebovaná a v tomto případě jde zřejmě o náhodnou ztrátu v luxusním hradním prostředí. Naproti tomu mince z Votic nese zejména při okrajích značné stopy opotřebení způsobené oběhem. Lze tedy u ní předpokládat delší cirkulaci. Výskyt olověných kulek objevených v bezprostředním okolí místa nálezu sledované mince může naznačovat, že lokalita byla po stránce dějinných událostí vojensky poměrně frekventovaná. Proto mohla být mince součástí nezachovaného hromadného depotu či náhodnou ztrátou z doby třicetileté války či z období následujícího.

Mince nalezená ve Voticích vykazuje standardní kaligrafii a ornamentiku. Přesto variantním duktem a drobně odlišnou prostorovou skladbou legendy rozšiřuje širokou řadu používaných razidel pro zlaté mince ražené v Egyptě za vlády Muráda III., datované nástupním rokem vlády (AH 982). Velké množství variantních razidel stejného typu ukazuje na značnou mincovní produkci Egypta v době vlády zmíněného panovníka.

## Literatura

- Album*, s. 1998: A Checklist of Islamic Coins. Santa Rosa (Calif.).
- Artuk, I. – Artuk, C. 1974:* Istanbul arkeoloji müzeleri teşhirdeki islami sikkeler katalogu. II. Istanbul.
- Frolík, J. – Novák, V. 2007:* Nález turecké zlaté mince v Praze na Hradčanech. In: Numismatický sborník 22, 260–266.
- Ghalib, I. 1890:* Numismatique ottomane. Constantinople.
- Lane-Poole, s. 1883:* Catalogue of Oriental Coins in the British Museum. Vol. VIII. The Coins of the Turks in the British Museum. London.
- Mitchiner, M. 1977:* Oriental Coins and their Values. The World of Islam. London.
- Nálezy III/1:* Nemeškal, L.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III/1. Praha, 1957, 7–214.
- Novák, V. 2006:* Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu. In: Numismatický sborník 21, 181–189.
- Østrup, J. 1938:* Catalogue des monnaies arabes et turques du Cabinet royal des médailles du Musée national de Copenhague. Copenhague.
- Pere, N. 1968:* Coins of the Ottoman Empire. Istanbul.
- Schaendlinger, A. C. 1973:* Osmanische Numismatik. Braunschweig.
- Sultan, J. 1977:* Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic. Thousand Oaks (Calif.).
- Štěpková J. 1963:* Coins of the Osmanli Sultans in the Coin-Hoards found on Czechoslovak Territory. Annals of the Náprstek Museum 2, 141–192.
- 1964: The Structure of the Finds of the Islamic Silver Coins in the Territory of Czechoslovakia. Annals of the Náprstek Museum 3, 113–128.
  - 1968: Islámské mince v nálezech ze Slovenska. Numismatický sborník 10 (1967–1968), 278–282.

**Summary:** Vlastimil Novák – Zdeněk Procházka, Find of a gold Ottoman coin struck under Murad III from Votice (Benešov district).

In April 2010, a gold coin struck under the Ottoman sultan Murad III (AH 982–1003/ AD 1574–1595) in Egypt in AH 982 was found in a freshly harrowed field in Votice (Benešov district). The specimen represents the only second gold Ottoman coin found outside the periphery of Bohemia, Moravia and Silesia. The coin looks heavily worn especially in margin, which could be caused by longer circulation. Because of several lead bullets (around 16 mm in diameter) found closely around, it is possible to speculate successfully about a historically militarily frequented locality. The coin could be a part of an unpreserved hoard or an accidental loss from the Thirty Years War or the following period.

*English by V. Novák*

## **Nález drobné stříbrné mince z počátku 18. století v Tuchoměřicích (okr. Praha-západ)**

K a m i l S M Í Š E K

V letech 2005–2006 byla během amatérského povrchového průzkumu v prostoru východně od obce Tuchoměřice (okr. Praha-západ), po levé straně současné silnice ve směru k obci Statenice v poloze „Pod Bělohradem“ (parcela 373/4) nalezena drobná stříbrná mince, která se nyní nachází v soukromé sbírce.



MORAVA, Olomouc, biskupství, Karel III. Lotrinský (1695–1711)

mincovna: *Kroměříž*, mincmistr Mikuláš Ferdinand Indegrentz (1700–1711), AR krejcar 1702  
Av.: ve dvojitém perličkovém a hladkém kruhu portrét biskupa doprava, ve dvojitém perličkovém a hladkém kruhu D:G:CAROL:EPS: v oválu 1 OLOMUCENSIS arabeska

Rv.: ve dvojitém perličkovém a hladkém kruhu štítek oválného typu s berlou, knížecí korunou a mečem, podložený maltézským křížem, ve dvojitém perličkovém a hladkém kruhu jílce meče DUX:LO:ET:BA:S:R:I:P:R:C:B:CO:170Z berla a koruna

Lit.: *Suchomel–Videman 1997*, neuvádí.

0,81 g; 15,9/16,8 mm; 11,5 h; mírně otřené a korodovaný, excentrický revers, prohnutý krajový střížek nepravidelného oválného tvaru.

Jak již bylo konstatováno výše, typ krejcaru ročníku 1702 obsahující na konci lícního opisu arabesku není v doposud nejobsáhlejším díle pojednávajícím o ražbách olomouckých biskupů a arcibiskupů uveden. Zcela identický exemplář krejcaru 1702 se však nachází ve sbírce olomouckého arcibiskupství (oddíl 3 4 Mince a medaile olomouckých biskupů, č. v odd. 1071, inv. č. KE 14470).<sup>1</sup> Motiv arabesky se na mincích Karla III. Lotrinského vyskytuje pouze ojedinele a to konkrétně na tolaru, 4- a 5dukátu nesoucích ročník 1705 (*Suchomel–Videman 1997*, 207, 216, 218).

Nalezená mince pravděpodobně představuje nahodilý ztrátový exemplář související s novověkou intenzivní antropogenní činností (zemědělství, místní komunikace) v prostoru mezi oběma uvedenými obcemi.

## Literatura

Suchomel, D. – Videman, J. 1997: Mincovnictví olomouckých biskupů a arcibiskupů (1608–1820). Kroměříž.

**Summary:** Kamil Smíšek, Find of a small silver coin struck at the beginning of the 18<sup>th</sup> century from Tuchoměřice (Prague-West district).

In 2005–2006, during surface examination in the territory of the Tuchoměřice village (Prague-West district), a *kreuzer* struck under the Bishop of Olomouc Charles III of Lorraine (1695–1711) in the Kroměříž mint in 1702. The obverse marginal legend of the coin ends with an arabesque. This variety has not been listed yet in the largest manual of the episcopal coinage of Olomouc. Another identical specimen of the same year is preserved in the collection of the Archiepiscopate in Olomouc (section 3 and 4 – Coins of the bishops of Olomouc, no. 1071, inv. no. KE 14470). The coin from Tuchoměřice represents with the highest probability an accidentally lost piece connected with human activities in the close surroundings of the village.

English by V. Novák

## Nález dvou stříbrných osmanských mincí od Nakléřova (okr. Ústí nad Labem)

Vlastimil NOVÁK

V roce 2011 byly při povrchové prospekci na vrcholových partiích Nakléřovské výšiny objeveny dvě osmanské mince. Místo nálezů leží k. ú. Nakléřova (dříve Nollendorf) na svahu směřujícím ke „Knížecí louce“. Místo nálezů lze vymezit přibližným bodem GPS: 50°44'34"N 13°59'11"E. Mince byly nalezeny asi 20 m od sebe. První, billonová, v hodnotě 10 para byla ražena za sultána Mustafy III. (AH 1171–1187/ AD 1757–1774) v mincovně *Islámbúl* s intronizačním letopočtem (AH 1171) a aktuálním rokem ražby 82, tj. AH 1182/ AD 1768. Druhá mince, stříbrná, v hodnotě 20 para byla ražena za sultána Mahmúda II. (AH 1223–1255/ AD 1808–1839) v mincovně *Qustantíníja* (Istanbul) s intronizačním letopočtem (AH 1223) a aktuálním rokem ražby 30, tj. AH 1253/ AD 1837.



**OSMANŠTÍ SULTÁNI, Mustafá III.** (AH 1171–1187/ AD 1757–1774)  
mincovna: *Islámbúl*, AR (billon) 10 *para*, AH 1171/ rok 82 (AH 1182/ AD 1768).

Av.: v prostém mezikruží s perlovcem arabský nápis ve formě *tughrā*:

مسطفى بن احمد خان المظفر دائما

*mustafā bin aḥmad chān al-muẓaffar dā'iman*  
Mustafá syn Ahmada chána, věčně vítězící)

rozeta vpravo nahoře.

Rv.: v prostém mezikruží s perlovcem čtyřřádkový arabský nápis:

ضرب ٨٢	<i>ḍuriba 82</i>	raženo 82
في	<i>fī</i>	v
اسلامبول	<i>islāmbūl</i>	Islámbúlu
١١٧١	<i>1171</i>	1171

Lit.: Lane-Poole 1883, neuvádí; *Ghalib* 1890, 317, č. 779; *Østrup* 1938, neuvádí; *Pere* 1968, 216, č. 637; *Schaendlinger* 1973, 123; *Artuk – Artuk* 1974, 651, č. 1846; *Sultan* 1977, 262, č. 2172–2174; *Mitchiner* 1977, neuvádí; *Krause – Mishler* 1997, 1058, č. 305; *Album* 1998, neuvádí.  
1. 3,410 g; 20,5/20,4 mm; 0 h, perforace, značně setřelá (ideální ražební váha 4,42 g)



**Mahmúd II.** (AH 1223–1255/ AD 1808–1839)

mincovna: *Qustantínija* (Istanbul), AR 20 para, AH 1223/ rok 30 (AH 1253/ AD 1837).

Av.: ve věnci a mezi dvěma ratolestmi arabský nápis ve formě *tughrā*:

خان محمود بن عبد الحميد المظفر دائمًا *chān maḥmūd bin ‘abd al-ḥamīd al-muẓaffar dā’iman*  
(chán Mahmúd syn Abd al-Hamída, věčně vítězící)

vpravo arabsky عدلي – ‘*adlī* (ten pravý).

Rv.: ve věnci a mezi dvěma ratolestmi čtyřřádkový arabský nápis:

ضرب ٣٠	<i>ḍuriba 30</i>	raženo 30
في	<i>fī</i>	v
قسطنطينية	<i>qusṭanṭīniya</i>	Qustantíniji
١٢٢٣	1223	1223

Lit.: Lane-Poole 1883, 284, č. 962; *Ghalib* 1890, 384, č. 1030; *Østrup* 1938, neuvádí; *Pere* 1968, 251, č. 827–828; *Krause – Mishler* 1991, 1741, č. 596; *Schaendlinger* 1973, 142; *Artuk – Artuk* 1974, neuvádí; *Sultan* 1977, 324, č. 2894–2895; *Mitchiner* 1977, neuvádí; *Album* 1998, neuvádí.

2. 1,422 g; 24,2/24 mm; 11 h, silně setřelá, stopy koroze.

Je zajímavé, že dvě osmanské mince s poměrně vzdálenými ražebními daty (1768 a 1837) byly nalezeny relativně blízko sebe. V žádném případě však vzhledem k charakteristikám nálezu v Čechách (převážně tezaurační depoty 17. století či náhodné ztráty – *Nálezy III/1*; *Štěpková* 1963; *táž* 1964; *Novák* 2006) nelze hovořit o pozůstatcích oběhu, leč spíše o náhodné ztrátě, případně o dezintegrovaném novověkém depotu (mince nalezeny blízko sebe).

Nakléřovský průsmyk byl v 18. a 19. století silně vojensky frekventován – proběhly zde střety rakousko-pruské, jakož i epizoda napoleonských válek. Vzhledem k silné setřelosti první mince a její perforaci (zřejmě sloužila jako ozdobný závěs) lze odůvodněně spekulovat o jejím delším oběhu. Pouze v jejím případě (ražena 1768) by se dalo uvažovat o souvislostech s napoleonskou periodou (bitva u Chlumce, Varvažova 1813). Takovouto spojitost by mohl potvrzovat i další nález z východního okraje Nakléřova z roku 2007, kdy tam bylo nalezeno více jak dvacet mosazných vojenských známek z počátku 19. století a pruské drobné oběživo z konce 18. století (*Cajthaml* 2009). U druhé mince jde vzhledem k dataci (ražena 1837) a stavu značného opotřebení jednoznačně o náhodnou ztrátu, případně součást nějakého novověkého hromadného depotu.

## Literatura

*Album*, s. 1998: A Checklist of Islamic Coins. Santa Rosa (Calif.).

*Artuk, I. – Artuk, C.* 1974: Istanbul arkeoloji müzeleri teşhirdeki islami sikkeler katalogu. II. Istanbul.

*Cajthaml, M.* 2009: Vojenská známka z počátku 19. století? In: Numismatické listy 64, č. 3, 115–117.

*Ghalib, I.* 1890: Numismatique ottomane. Constantinople.

*Krause, CH. L. – Mishler, C.* 1997: Standard Catalog of World Coins. The 18<sup>th</sup> Century Edition 1701–1800. Iola (WI).



- 1991: Standard Catalog of World Coins. 1801–1991. Iola (WI).
- Lane-Poole, s. 1883*: Catalogue of Oriental Coins in the British Museum. Vol. VIII. The Coins of the Turks in the British Museum. London.
- Mitchiner, M. 1977*: Oriental Coins and their Values. The World of Islam. London.
- Nálezy III/1*: Nemeškal, L.: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí tolarového. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl III/1. Praha, 1957, 7–214.
- Novák, V. 2006*: Struktura nálezů tureckých mincí v Českých zemích a na Slovensku, jejich interpretace s přihlédnutím k nově publikovanému materiálu. In: Numismatický sborník 21, 181–189.
- Østrup, J. 1938*: Catalogue des monnaies arabes et turques du Cabinet royal des médailles du Musée national de Copenhague. Copenhague.
- Pere, N. 1968*: Coins of the Ottoman Empire. Istanbul.
- Schaendlinger, A. C. 1973*: Osmanische Numismatik. Braunschweig.
- Sultan, J. 1977*: Coins of the Ottoman Empire and the Turkish Republic. Thousand Oaks (Calif.)
- Štěpková J. 1963*: Coins of the Osmanli Sultans in the Coin-Hoards found on Czechoslovak Territory. Annals of the Náprstek Museum 2, 141–192.
- 1964: The Structure of the Finds of the Islamic Silver Coins in the Territory of Czechoslovakia. Annals of the Náprstek Museum 3, 113–128.

**Summary:** Vlastimil Novák: Find of two silver Ottoman coins from Nakléřov (Ústí nad Labem district).

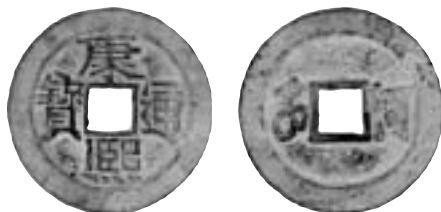
In 2011, during surface examination using metal detectors, two Ottoman coins were found near Nakléřov (formerly Nollendorf) in several meters distance from each other: one billon 10 para struck under Mustafa III (AH 1171–1187/ AD 1757–1774) in Islambul, AH 1171/ yr. 82 and one silver 20 para struck under Mahmud II (AH 1223–1255/ AD 1808–1839) in Qustantiniya, AH 1223/ yr. 30. It is interesting that both coins with relatively distant dating were found quite close together. Because of the characteristics of the Bohemian finds of the Ottoman coins (mostly thesaurization hoards of the 17th century or accidental losses), it is impossible to regard the coins as contemporarily circulating pieces, but they represent more probably potencial parts of a disintegrated modern hoard or an accidental loss.

*English by V. Novák*

## Nález dvou čínských mincí z Lysé nad Labem (okr. Nymburk)

Vlastimil NOVÁK – Zdeněk PROCHÁZKA

Při povrchové prospekci detektorem kovů byly v roce 2010 a 2011 v katastru Lysé nad Labem (okr. Nymburk) nalezeny dvě lité bronzové čínské mince následujících panovníků dynastie Čching: Šeng-cu (1662–1722) a Kao-cung (1736–1795). Mince se nacházely v povrchové vrstvě zvláčeného pole, v hloubce asi 10 cm, v následujících lokacích: 50°12'43.729"N, 14°49'57.471"E (č. 1) a 50°12'24.203"N, 14°51'7.612"E (č. 2). Obě mince byly nalezeny společně v několikametrové vzdálenosti od sebe (GPS lokalizace č. 2), leč vzápětí byla mince č. 1 ztracena a náhodou opět objevena o rok později na blízkém místě téhož pole (GPS lokalizace č. 1).



### 1. ČÍNA, dynastie Čching, panovník s „chrámovým jménem“ Šeng-cu (Shengzu, 1662–1722),

Kchang-si (Kangxi) – název éry nien-chao (nianhao)

mincovna: Ho (provincie Chen-nan/ Henan), AE cash (nominál), bez datace

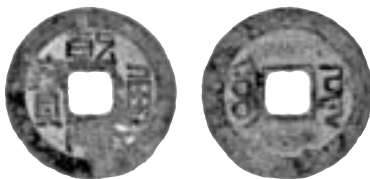
Av.: v prostém širším kruhu, okolo čtvercového otvoru 4 čínské znaky: *kchang-si chung-pao*

Rv.: v prostém širším kruhu, okolo čtvercového otvoru 2 mandžuské znaky: *bú* (vlevo), *ho* (vpravo)

Lit.: Krause – Mishler 1997, 149, č. 314; Mitchiner 1979, 489, č. 3753–3756.

4,031 g 27,5/27,4 mm; 12 h

Lokalizace: 50°12'43.729"N, 14°49'57.471"E



### 2. ČÍNA, dynastie Čching, panovník s „chrámovým jménem“ Kao-cung (Gaozong, 1736–

1795), Čchien-lung (Qianlong) - název éry nien-chao (nianhao),

mincovna: Juan (ministerstvo prací), AE cash (nominál), bez datace

Av.: v prostém širším kruhu, okolo čtvercového otvoru 4 čínské znaky: *čchien-lung chung-pao*

Rv.: v prostém širším kruhu, okolo čtvercového otvoru 2 mandžuské znaky: *bú* (vlevo), *juan* (vpravo)

Lit.: Krause – Mishler 1997, 152, č. 390.1; Mitchiner 1979, 492, č. 3795–3796.

3,315 g; 22,8/22,8 mm; 12 h.

Lokalizace: 50°12'24.203"N, 14°51'7.612"E

Zmíněné mince jsou zřejmě pozůstatkem novodobých aktivit souvisejících s existencí zaja-  
teckých táborů z 1. světové války v okolí Lysé (hlavně italští zajatci). Dle dobových ústních svě-  
dectví bylo obvyklé vidět čínské mince – i ve větším počtu – v upomínku zavěšeny na řetízkách  
kapesních hodinek zejména u námořníků. Podobná praxe je zaznamenána rovněž u českoslo-  
venských legionářů, kteří byli známi dovozem kvalitních čínských artefaktů (např. buddhistické  
sošky) ze své tzv. východní anabáze.

## Literatura

*Krause, C. L. – Mishler, C. 1997: Standard Catalog of World Coins. The 18th Century Edition 1701–1800. Iola (WI).*

*Mitchiner, M. 1979: Oriental Coins and their Values. Non-Islamic States and Western Colonies. AD 600–1979. London.*

**Summary:** Vlastimil Novák – Zdeněk Procházka, Find of two Chinese coins from Lysá nad Labem (Nymburk district).

In 2010–2011, two bronze cast Chinese coins produced under Shengzu (1662–1722) and Gaozong (1736–1795) were found in a freshly harrowed field in Lysá nad Labem (Nymburk district). The coins are possibly related to the activities connected with existence of the military prisoners camps during the World War One around Lysá. Especially mariners were reported to hang Chinese coins on chains of their pocket watches. Same practice was reported in the case of the Czechoslovak legionaries transported home via Siberia and China after the World War One.

*English by V. Novák*

# ZAHRANIČNÍ NÁLEZY MINCÍ Z ČESKÝCH ZEMÍ

## Nález denáru Boleslava II. ethelredského typu (Cach 123) ve švédském Karby (Össeby Garn sn, Uppland)

Jiří LUKAS

V průběhu srpna 2004 byl při archeologickém výzkumu pohřebiště v Karby (Össeby Garn sn, Uppland),<sup>1</sup> ležícím přibližně 20 km severně od Stockholmu, nalezen v jednom z odkrytých hrobů soubor osmi zlomků mincí z 10. století [Jonsson – Rispling 2005]:

### CHALÍFÁT, Abbásovci, al-Muqtadir (295–320//908–932)

1. mincovna?, [314, nebo 317, nebo 319] (926–932), fragment, 0,34 g  
    **Sámánovci, [ar-Rádí?]** (322–329//934–940), [**Nasr b. Ahmad?**] (301–331//914–943)
2. [Samarkand?] [323?] (934/935?), fragment, 0,17 g  
    chalíf? emir?
3. [aš-Šáš] [ca 330–370] (ca 940–980), fragment, 0,14 g
4. mincovna?, [ca 330–370] (ca 940–980), fragment, 0,21 g
5. mincovna?, [ca 330–370] (ca 940–980), fragment, 0,20 g
6. mincovna?, [ca 330–370] (ca 940–980), fragment, 0,18 g
7. mincovna?, [ca 350–389] (ca 961–999), fragment, 0,18 g

### ČECHY, Boleslav II. (972–999)

8. mincovna: *Praha*, Cach (1970) č. 123, fragment, 0,18 g (obr. 1)



Obr. 1. Fragment denáru Boleslava II. ethelredského typu Cach (1970) č. 123 z Karby [Jonsson – Rispling 2005, obr. 1]

<sup>1</sup> Karby leží v údolí říčky Husaån, podél které vedla v průběhu raného středověku významná cesta, spojující pobřeží Baltu s vnitrozemím. K průběhu a výsledkům průzkumu srovnej: Andersson 2003; Andersson – Jonsson – Björk 2005.



Obr. 2. České denáry Boleslava II. ethelredského typu Cach (1970) č. 123 ve skandinávských nálezech.

České denáry Boleslava II. ethelredského typu Cach (1970) č. 123 byly zastoupeny celkem ve dvanácti dosud odkrytých mincovních nálezech ve Skandinávii (obr. 2).

**1. Karby, Ksp. Össeby Garn, Uppland (Švédsko), 2004**

Uložen: kol. 995

Počet mincí v nález: 0 + 8 ks

Česká složka: 0 + 1 ks – Cach (1970) č. 123.

Lit.: [Jonsson – Rispling 2005]

Pozn.: Arabské mince z nález popsal a určil Gert Rispling, českou minci Kennet Jonsson.

**2. Glemminge, Ksp. Glemminge, Skåne (Švédsko), 1911**

Uložen: po 1000

Počet mincí v nález: 871 ks

Česká složka: 7 + 2 ks – Cach (1970) č. 38, 47, 63, 96, 102, 123, 165.

Lit.: Hatz – Hatz 1975, 92; Cach 1982, 21, č. 551.

**3. Assartorp, Ksp. Gärdslöv, Skåne (Švédsko), 1855, 1856**

Uložen: po 1002

Počet mincí v nález: 422 ks

Česká složka: 5 ks – Cach (1970) č. 49, 100, 123.

Lit.: Hatz – Hatz 1975, 92; Cach 1982, 16, č. 522.

**4. Yholm, Ksp. Bregninge, Fünen (Dánsko), 1853**

Uložen: po 1002

Počet mincí v nálezu: 471 ks

Česká složka: 8 ks – Cach (1970) č. 23, 36, 40, 123, 164.

Lit.: Cach 1970, 80, č. 162; Hatz 1986, 274.

**5. Munkegaard, Ksp. Ibsker, Bornholm (Dánsko), 1864**

Uložen: po 1002

Počet mincí v nálezu: 886 ks

Česká složka: 9 ks – Cach (1970) č. 50, 63, 118, 123, 196, 226.

Lit.: Thomsen 1866; Cach 1970, 71, č. 115, Hatz 1986, 275.

**6. Digeråkra, Ksp. Berlingbo, Gotland (Švédsko), 1928**

Uložen: po 1003

Počet mincí v nálezu: 215 + 111 ks

Česká složka: 7 ks – Cach (1970) č. 11, 23, 24, 63, 67, 121, 123.

Lit.: Hatz – Hatz 1975, 92, Cach 1982, 18, č. 533.

**7. Näs, Ksp. Österåker, Uppland (Švédsko), 1704**

Uložen: po 1006

Počet mincí v nálezu: 446 + 2 ks

Česká složka: 12 + 1 ks – Cach (1970) č. 29, 83, 86, 102, 118, 120, 121, 123, 156.

Lit.: Hatz – Hatz 1975, 92; Cach 1982, 29, č. 589.

**8. Karls, Ksp. Tingstäde, Gotland (Švédsko), 1966**

Uložen: po 1039

Počet mincí v nálezu: 1206 + 97 ks

Česká složka: 5 ks – Cach (1970) č. 91, 112, 123, 248.

Lit.: Hatz – Hatz 1975, 95; Cach 1982, 25, č. 569.

**9. Stolpehuse (Vallø), Ksp. Taarnby, Seeland (Dánsko), 1837**

Uložen: po 1051

Počet mincí v nálezu: 2253 ks

Česká složka: 4 ks – Cach (1970) č. 69, 123, 319, 322.

Lit.: Cach 1982, 37, č. 630; Hatz 1986, 275.

**10. Petes, Ksp. Öja, Gotland (Švédsko), 1938**

Uložen: po 1076

Počet mincí v nálezu: 180 + 16 ks

Česká složka: 2 ks – Cach (1970) č. 123, 307.

Lit.: Hatz – Hatz 1975, 98; Cach 1982, 30, č. 597.

**11. Mannegårda II, Ksp. Lye, Gotland (Švédsko), 1900**

Uložen: po 1102

Počet mincí v nálezu: 2413 + 34 ks

Česká složka: 6 + 1 ks – Cach (1970) č. 123, 288, 293, 312, 322.

Lit.: Hatz – Hatz 1975, 99; Cach 1982, 28, č. 584.

**12. Store Frigaard, Ksp. Østermarie, Bornholm (Dánsko), 1928**

Uložen: po 1110

Počet mincí v nálezu: 1170 ks

Česká složka: 2 ks – Cach (1970) č. 123, 294.

Lit.: Galster 1980, 135; Cach 1982, 35, č. 620; Hatz 1986, 276.

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že mincovní soubor z Karby představuje nejstarší nález denáru Boleslava II. ethelredského typu Cach (1970) č. 123 na území Švédska. Zároveň je mimořádný svým složením. Pravděpodobně okolnost, že se v tomto případě jednalo o „hotovost jednotlivce“ a nikoliv o klasický mincovní soubor vzniklý obchodní činností vedla k tomu, že hro-

bový nález je složen výlučně z mincovních fragmentů.<sup>2</sup> Celková váha nálezu je pouhých 1,42 g. Více než 90 % jeho váhy tvoří zlomky arabských dirhamů, mincí zcela převládajících ve skandinávských nálezech až do počátku druhé poloviny 10. století (Noonan 1987–1991; Noonan 1990; Langren 1998). Rovněž složení arabské složky, s výraznou převahou mincí, ražených Samánovci v provincii Badachšán na severu současného Afghánistánu, odpovídá složení nálezů arabských mincí na území Švédska v první polovině 10. století. Mimořádné je v případě tohoto souboru pouze zastoupení české denárové ražby. Podle názoru Gerta Risplinga byly nejmladší arabské dirhamy z nálezu raženy kolem roku 955, tedy v době ukončení masivního přílivu arabských mincí do Skandinávie, k ražbě denárů ethelredského typu však došlo v Čechách pravděpodobně až po roce 990. Vzdálenost nálezu od místa ražby,<sup>3</sup> záměrná fragmentalizace mince a známky jejího opotřebování navíc svědčí o tom, že před uložením byl denár delší dobu, snad i několik let, v oběhu. Archeologické artefakty, doprovázející hrobový mincovní soubor, je možno datovat, podle názoru švédských archeologů, do časového rozmezí od poloviny 80. do poloviny 90. let 10. století. Zastoupení a stav českého denáru Boleslava II. ethelredského typu Cach (1970) č. 123 svědčí o tom, že k uložení mincovního souboru do země došlo nejspíše až někdy na konci této časové periody, tedy kolem roku 995.

## Literatura

- Andersson, K. 2003: Förundersökning vid Karby. Arkeologisk förundersökning av RAÄ 220, Karby 3:2, Össeby-Garn socken och Vallentuna kommun, Uppland. Stockholms läns Museum. Rapport 38.
- Andersson, K. – Jonsson, A. – Björk, T. 2005: Vikingatida högar och en senmedeltida källare vid Karby. Arkeologisk slutundersökning av RAÄ 220, Karby 3:2, Össeby-Garn socken, Vallentuna kommun, Uppland. Stockholms läns museum. Rapport 22.
- Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.  
– 1982: Nejstarší české mince IV (Dodatky). Praha.
- Galster, G. 1980: Vikingetids møntfund fra Bornholm. Nordisk numismatisk årsskrift 1977–78, Oslo.
- Hatz, G. 1986: Funde mährischer und böhmischer Münzen des 11. Jahrhunderts in Skandinavien. In: Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického Symposia. Brno, 266–279.
- Hatz, V. – Hatz G. 1975: Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden. Numismatický sborník 13 (1973–1974), 85–102.
- Hävernicks, W. 1982: Münzen als Grabbeigaben 750–1815. Hamburger Beiträge zur Numismatik 27/29, 27–51.
- [Jonsson, K. – Rispling, G. 2005]: Fynd Karby, Össeby Garn sn, Uppland. Myntstudier, Nr 2 – juni, 19–20.
- Klápště, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. Archeologické rozhledy 51, 774–808.
- Langren, J. 1998: Från Samarqand till Sojdeby. En studie av importen av sensamanidiska mynt till Sverige under vikingatiden. Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi vid Stokholms Universitet.
- Noonan, T. S. 1987–1991: The Onset of the Silver Ceisis in Central Asia. Archivum Eurasiae Medii Aevi 7, 228–241.  
– 1990: Dirham Exports to the Baltic in the Viking Age: Some Preliminary Observations. In: Jonsson, K. – Malemer, B. (eds.): Sigtuna Papers – Proceedings of the Sigtuna Symposium

<sup>2</sup> K problematice „hotovosti jednotlivce“ srovnej: Hävernicks 1982; Suchodolski 1997; k poměrům v Čechách: Klápště 1999.

<sup>3</sup> Jedná se o nejseverněji položený nález denáru C 123 ve Švédsku.

on Viking-Age Coinage 1–4 June 1989. *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis*. Nova series 6, 251–257.

Suchodolski, S. 1997: Zasoby pieniężne „szarego człowieka“ w Polsce wczesnośredniowiecznej. In: *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*. Warszawa, 151–158.

Thomsen, Ch. J. 1866: Der Munkegaard-Fund. (Brief an den Wirklichen Staatsrath Freiherrn von Koehne.). *Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde* III, 31–40.

**Summary:** Jiří Lukas: Find of a denier of the Ethelred type struck under Boleslav II (C 123) from Karby (Össeby Garn sn, Uppland, Sweden).

The group of coins from Karby (Össeby Garn sn, Uppland) found during archaeological excavations in the local burial-ground in 2004, which contained a fragment of a denier of the Ethelred type struck under Boleslav II (C 123), is very important because of its content. Basically, it is not a classical coin hoard originated from trade activities, but it is a form of 'personal cash'. It exclusively consists of coin fragments, and some 90% of its weight is represented by fragments of Islamic dirhams, i.e. the element fully prevailing in the Scandinavian hoards up to beginning of the second half of the 10<sup>th</sup> century. Appearance of the Bohemian coin is extraordinary in this case. The latest Islamic dirhams in the hoard were struck around 955, i.e. at the end of the massive flow of Islamic silver to Scandinavia. The deniers of the Ethelred type were produced in Bohemia most likely after 990. The distance of the hoard from the minting place, deliberate fragmentation of the denier and the state of its wornness point to the fact that the denier had been circulating for some time (maybe for several years) before its burial. It is possible to date the archaeological artifacts accompanying the grave hoard, and according to the opinion of the Swedish archaeologists, they could be dated back to the period between the mid-980s and mid-990s. Appearance and state of the Bohemian denier of the Ethelred type struck under Boleslav II (C 123) can give evidence for the fact that the coin hoard could be buried most probably at the end of the mentioned period, i.e. some time around 995.

*English by V. Novák*





# OBSAH

- Július Fröhlich, Unikátny keltský statér s nápisom DEVI[L]. K spoločensko-hospodárskej organizácii stredodunjských Keltov / *Unique Celtic stater with inscription of DEVI[L]. Contribution to the social-economic organization of the Celts in the middle-Danube region.* ..... 3–22
- Jiří Lukas, Denáry tzv. karolínského typu (C 40–45) a otázka jejich časového zařazení / *Deniers of the so-called Carolingian type (C 40–45) and problems of their chronology.* ..... 23–60
- Witold Garbaczewski, Diversity in unity. Once again about birds on Bohemian deniers / *Rozdílnost v jednotnosti. Ještě o ptácích na českých raně středověkých denárech.* . . . 61–70
- Marek Budaj – Jan Videman, Neskorostředověký hromadný nálezcí z Divišova (okr. Benešov). K nálezu vzácného denára Jána Hunyadiho a Georga Brankovića z roku 1451 v Posázaví / *Late medieval group coin find from Divišov (Benešov district). Contribution to the find of the rare denier of John Hunyadi and Georg Branković struck in 1451 from the Sázava River region.* ..... 71–73
- Vojtěch Brádle, Struktura oběživa v Čechách druhé poloviny 17. století. K výpovědní hodnotě nálezů mincí / *Structure of coins in circulation in the territory of Bohemia in the second half of the 17<sup>th</sup> century. Contribution to the information value of coin finds.* ..... 81–136

## **Materialia (Material Studies)**

- Marek Cajthaml, Dva neznámé portrétní početní žetony / *Two unknown portrait counting jetons.* ..... 137–140

## **Nálezy mincí na území České republiky (Coin Finds in the territory of the Czech Republic)**

- Jiří Militký, Nález řecké bronzové mince města Odessus z Běřina – Čenkova (okr. Příbram) / *Find of a Greek bronze coin struck in Odessus from Běřín – Čenkov (Příbram district).* ..... 141–143
- Jiří Militký, Nález řecké drachmy města Dyrrhachium z obce Zlenice (okr. Benešov) / *Find of a Greek drachm struck in Dyrrhachium from Zlenice (Benešov district).* 144–145
- Jiří Lukas, Nálezy denárů Boleslava II. v Hradištku I (okr. Kolín), v Haníně (Kolín-Zálabí) a v Hořanech (okr. Kutná Hora) / *Finds of deniers struck under Boleslav II from Hradištko I (Kolín district), Hanín (Kolín-Zálabí) and Hořany. (Kutná Hora district).* ..... 146–151

Jiří Lukas, Nález denáru knížete Oldřicha (C 284) na hradišti Kouřim (okr. Kolín) v poloze „sv. Jiří“ / <i>Find of a denier struck under the Prince Oldřich (C 284) from the Kouřim hill fort (Kolín district), location 'sv. Jiří'</i> . . . . .	152–153
Jan Videman, Nález neznámého (?) feniku podunajské provenience u Sobětuch (okr. Chrudim) / <i>Find of an unknown (?) pfennig of the Danubian provenance from Sobětuchy (Chrudim district)</i> . . . . .	153–154
Jiří Militký – David Vích, Hromadný nález pražských grošů Václava II. a Jana Lucemburského z Ústí nad Orlicí / <i>A group find of the Prague grossi struck under Wenceslas II and John of Luxembourg from Ústí nad Orlic.</i> . . . . .	155–156
Tomáš Jeřábek – Aleš Švec, Nález pražských grošů u Dlouhé Loučky (okr. Olomouc) / <i>Find of Prague grossi near Dlouhá Loučka (Olomouc district)</i> . . . . .	152–153
Petr Schneider, Nález pražského groše Jana Lucemburského z Chlístova (okr. Benešov) / <i>Find of a Prague grossus struck under John of Luxembourg from Chlístov (Benešov district)</i> . . . . .	162–163
Tomáš Smělý, Hromadný nález grošů a brakteátů z druhé poloviny 14. století z Libčan (okr. Hradec Králové) / <i>A group find of grossi and bracteates of the second half of the 14<sup>th</sup> century from Libčany (Hradec Králové district)</i> . . . . .	163–168
Jiří Militký – David Vích, Nález uherského dukátu Ladislava V. v Českých Libchavách (okr. Ústí nad Orlicí) / <i>Find of a Hungarian ducat struck under Ladislaus V from České Libchavy (Ústí nad Orlicí district)</i> . . . . .	169–170
Jiří Militký – Vlastimil Novák, Nález osmanské stříbrné mince Salíma I. z Českého Krumlova / <i>Find of a silver coin struck under the Ottoman Sultan Selim I from Český Krumlov</i> . . . . .	170–172
Vojtěch Brádle, Starší nález medaile u vsi Trotina (okr. Hradec Králové) / <i>Older find of a medal from the Trotina village (Hradec Králové district)</i> . . . . .	173–174
David Daněček – Kamil Smíšek, Nález drobné stříbrné mince ze 16. století v Tuchoměřicích (okr. Praha-západ) / <i>Find of a small silver coin struck in the 16<sup>th</sup> century from Tuchoměřice (Prague-West district)</i> . . . . .	175
Jan Skala – Tomáš Smělý, Nález početních grošů z konce 16. století z Libčan (okr. Hradec Králové) / <i>Find of counting grossi dated back to the 16<sup>th</sup> century from Libčany (Hradec Králové district)</i> . . . . .	176–181
Tomáš Smělý, Nález početního groše Jana Špise z Týnce nad Labem (okr. Kolín) / <i>Find of a counting grossus produced under Jan Špis from Týnec nad Labem (Kolín district)</i> . . . . .	173–174
Vlastimil Novák – Zdeněk Procházka, Nález zlaté osmanské mince Muráda III. z Votic (okr. Benešov) / <i>Find of a gold Ottoman coin struck under Murad III from Votice (Benešov district)</i> . . . . .	183–185
Kamil Smíšek, Nález drobné stříbrné mince z počátku 18. století v Tuchoměřicích (okr. Praha-západ) / <i>Find of a small silver coin struck at the beginning of the 18<sup>th</sup> century from Tuchoměřice (Prague-West district)</i> . . . . .	185–186
Vlastimil Novák, Nález dvou stříbrných osmanských mincí od Nakléřova (okr. Ústí nad Labem) / <i>Find of two silver Ottoman coins from Nakléřov (Ústí nad Labem district)</i> . . . . .	186–188
Vlastimil Novák – Zdeněk Procházka, Nález dvou čínských mincí z Lysé nad Labem (okr. Nymburk) / <i>Find of two Chinese coins from Lysá nad Labem (Nymburk district)</i> . . . . .	189–190

**Zahraníční nálezy mincí z českých zemí**  
**(*Finds of Bohemian, Moravian and Silesian Coins Abroad*)**

Jiří Lukas, Nález denáru Boleslava II. ethelredského typu (Cach 123) ve švédském Karby (Össeby Garn sn, Uppland) / *Find of a denier of the Ethelred type struck under Boleslav II (C 123) from Karby (Össeby Garn sn, Uppland, Sweden)*. . . . 191–195

## SEZNAM AUTORŮ

- PhDr. Vojtěch Brádle: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, Eliščíno nábřeží 465, 500 01 Hradec Králové; e-mail: v.bradle@muzeumhk.cz
- Mgr. Marek Budaj, Ph.D.: Slovenské národné múzeum, Historické múzeum, Kabinet numizmatiky, Vajanského nábřežie 2, 810 06 Bratislava 16 (Slovensko); e-mail: marek.budaj@snm.sk
- Marek Cajthaml: Sukova 1616, 432 01 Kadaň; e-mail: marekcajthaml@email.cz
- Mgr. David Daněček: Středočeské muzeum, Zámek 1, 252 63 Roztoky Prahy; e-mail: d.danecek@post.cz
- Ing. Július Fröhlich: Olbrachtova 1140, 252 28 Černošice; e-mail: julius.frohlich@gmail.com
- Dr Witold Garbaczewski: Muzeum Narodowe w Poznaniu, Al. Marcinkowskiego 9, 61-745 Poznań; e-mail: garbaczewski@mpn.art.pl
- Ing. Tomáš Jeřábek: 7. května 949/6, 149 00 Praha 4; e-mail: tjerabek@doil.com
- PhDr. Jiří Lukas: Brdičkova 1919, 155 00 Praha 5; e-mail: jlukas@volny.cz
- PhDr. Jiří Militký, Ph.D.: Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze, Jilská 1, 110 00 Praha 1 / Archeologický ústav AVČR, v.v.i., Praha, Letenská 4, 118 01 Praha 1 / Národní muzeum, numismatické odd., Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1; e-mail: militkyjiri@seznam.cz
- PhDr. Vlastimil Novák, Ph.D.: Národní muzeum-Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Oddělení mimoevropské numismatiky, Betlémské náměstí 1, 110 00 Praha 1; e-mail: vpnovak@seznam.cz
- Zdeněk Procházka: Nadace Charty 77 / Konto BARIÉRY, Melantrichova 5, 110 00 Praha 1; e-mail: zdenek.prochazka@bariery.cz
- Mgr. Petr Schneider: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, České mládeže 8, 400 96 Ústí nad Labem; e-mail: petr.schneider@gmx.de
- Jan Skala: Roudnice 181, 503 27 Lhota pod Libčany; e-mail: skala.jenik@seznam.cz
- Tomáš Smělý: K Zahrádkám 1180, 251 68 Kamenice; e-mail: smely.tomas@centrum.cz
- Mgr. Kamil Smíšek: Středočeské muzeum, Zámek 1, 252 63 Roztoky Prahy; e-mail: kamil.smisek@email.cz
- Ing. Jan Videman: Stoličkova 1968/31, 767 01 Kroměříž; e-mail: jan.vid@seznam.cz
- PhDr. Aleš Švec: Vlastivedné múzeum v Hlohovci, Františkánske nám. 1, 920 01 Hlohovec (Slovensko); e-mail: archypov@gmail.com